

בס"ד

דע מה שתשיב

קונטרס

תורתו אומנותו

ובו סקירה כללית על מעלת לימוד התורה ולומדיה.
גנות ועונש המבזה תלמידי חכמים. היסטורית דיחוי הגיוס של בני הישיבות.
פוליטיקאים על הפטור. דעת רבני הציונות הדתית. הסדר מהו?
המשתמטים החילונים.
הנחל החרדי. חיל השם. עולם החסד החרדי, ועוד.

ונלוה אליו

קונטרס

מלחמת מצוה

ובו דיון מקיף מהי מלחמת מצוה וגדריה.
דין ת"ח במלחמת מצוה, ועוד.

חיברתיו בחסדי ה' עלי

שלמה בניזרי ס"ט

מהדורה שניה מורחבת

אלול ה'תשע"ג

לעילוי נשמת
מרת אמי מורת
עִשָּׂה אֵלִיס בֵּת רוּחַמָּה ע"ה
נלב"ע כ"ב כסלו התשע"ג

תוכן העניינים

69	מסלולי הגיוס של החרדים.....	5	הקדמה.....
69	אל תראוני שאני שחרחורת.....	9	מעלת לימוד התורה.....
69	חוזרים בתשובה.....	9	חובה על כל יהודי ללמוד תורה.....
69	שלב ב'.....	10	מתי החלו ללמוד תורה?.....
69	נח"ל חרדי.....	12	חשיבות ומעלת לימוד התורה.....
70	מסלולי שח"ר (שירות חרדים).....	14	התורה מגינה ובזכותה מנצחים.....
70	שירות לאומי אזרחי (שא"ל).....	19	עונש על ביטול תורה.....
71	כמה חרדים נמצאים היום בדחיית שירות?.....	21	מעלת לומדי התורה.....
71	קלקולים רוחניים בצבא.....	22	ביזוי תלמיד חכם, ועונש המבזהו.....
73	עולם חסד ייבנה.....	29	היסטורית הדיחוי.....
74	אם כולם ילמדו בישיבה מי ישרת בצבא?.....	35	מדוע לאורך השנים לא גייסו את בני הישיבות?.....
76	בית ראשון - חזקיה המלך וסנחריב.....	38	פוליטיקאים וקצינים על הפטור.....
77	בית שני - ריב"ז, הבריונים ואספסיאנוס קיסר.....	41	האם באמת חסרים חיילים לצה"ל?.....
79	לימוד תורה מול לימוד סינית.....	43	וועדות שדנו בקיצור השירות.....
79	לימוד תורה ברצף ולאורך זמן.....	47	דעת רבני הציונות הדתית.....
84	כוחי ועוצם ידי.....	59	ישיבות ההסדר.....
86	ניצול הפטור לרעה.....	63	מי הם "המשתמטים" האמיתיים?.....
78	בעבר הלוחמים היו רק הצדיקים - למה היום לא?.....	63	שוויון בנטל.....
88	לא תעמוד על דם רעך.....	64	חיל השם.....
89	בין הזמנים.....	66	משתמט = מי שאינו שומר תורה ומצוות.....
90	עילויים.....	67	מהו צבא, ומי נקרא חייל?.....
97	קונטרס מלחמת מצוה.....	68	כולם שווים?.....

אשמח לקבל באהבה כל הארה והערה,
ובמידה ויהיו ראויות אשלבם במהדורות הבאות.
פקס למשלוח הארות והערות: 02-5375073

© כל הזכויות שמורות למחבר

שלמה בניזרי

שדרות גולדה מאיר 5 י-ם

ניתן לצלם לצורך זיכוי הרבים, אך לא למטרות רווח כספי.

הקדמה

בימים טרופים אלו, התבקשתי ע"י תלמידי חכמים מגדולי הדור, ובראשם מו"ר הרה"ג ראובן אלבז שליט"א ראש מוסדות אור החיים, וכן מציבור רחב להוציא לאור חוברת הסברה, ובה דעת תורה אמיתית וברורה, לגבי הסוגיה הבוררת והמסעירה את דעת הקהל בישראל והיא, גיוס או אי גיוס בני ישיבות לצבא.

נתבקשתי להסביר את דעת התורה כנגד הטענות: "מדוע לא לקחת חלק במאמץ המלחמתי כמו כולם?", וכדברי משה לשבט ראובן, גד וחצי שבט מנשה: "יִאמְרוּ מִשָּׁה לְבָנֵי גַד וְלְבָנֵי רְאוּבֵן, הֲאֵחֵיכֶם יָבֹאוּ לְמִלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה?" (במדבר ל"ב, ו').

וכן איפה "לא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי ה'?" (ויקרא י"ט, ט"ז).

כמו כן, עפ"י תורתנו הקדושה יש לשלוח לצבא דווקא חיילים שהם יראי ה', כי במלחמה יש סכנה, וחטאי החיילים עלולים לקטרג ח"ו, ולכן חייל שנכשל אפילו בעוון קל היה חוזר מעורכי המלחמה, ועוד טענות שנטענות לכאורה בצדק כנגד בני התורה. (חלק מהטענות המגובות בפסוקים וכד', נאמרות לצערנו הרב ע"י אנשים המגדירים עצמם כדתיים, ומספקים חומר בעירה והסתה למתנגדי התורה ולומדיה).

ראשית אבהיר, שאכן הבמה להסבר הדברים היא לא בסתם ויכוח עקר בין דתי לחילוני בפרוודור או במשרד, או בראיון רדיופוני קצרצר ברדיו חילוני או דתי, משום שבדיונים כאלו אין סיכוי לאף צד לשכנע את השני. אנו היראי שמיים בני התורה, באים בשם ערכים מקודשים בני אלפי שנים, הקשורים לאלפי דינים אחרים, שכלי לימוד הדברים מהיסוד לא ניתן לשכנע את הצד שכנגד. ואילו החילונים באים אלינו לויכוח עם טענות של דם, "אתם מתים באוהלה של תורה, ואנו מתים בקרב", "לא ראינו חרדים בבתי קברות, רק חילונים ודתיים לאומים", כאשר הם מדברים בדם אין לנו שום סיכוי בויכוח (וי - כוח) כזה לשכנעם, אלא ההיפך הוא הנכון, בדרך כלל ידינו תהא על התחתונה, כי בויכוח אמוציונאלי (רגשי) מול רציונאלי (שכלי), יד האמוציות על העליונה. ובפרט, שהתקשורת הנשלטת בידי אותם אנשים שונאי תורה מובהקים, אשר שנאת התורה ותלמידי חכמים מעבירה אותם על דתם ודעתם, אז כל שכן שאין לנו כל סיכוי במצב זה.

לפיכך, לאור ("לחושך") כל ההסתה כנגד בני הישיבות, המביאה למורך וחולשה בקרבנו, כדרכו של עמלק להכניס ספיקות (עמלק = בגימטריה ספק), חוברת זו בראש

ובראשונה מיועדת לבני התורה הרוצים להתחזק בעצמם, ולהיות חזקים ובטוחים בצדקת דרכם מול כל המסיתים והמדיחים נגד התורה ולומדיה. כמובן שבחומר המצוי כאן אם יהיו אחרים שירצו לקוראו, ייתכן שדבר זה עשוי להשפיע עליהם לחשוב אחרת, ואולי אף לשנות את דעתם.

דרך אגב, אין אני חושב שטענות ושאלות החילונים אינם צודקות לכאורה, כי באמת לפי עולם המושגים והערכים שהם חונכו עליהם, טענותיהם צודקות. הם חונכו שכדי להפיל מטוס צריך טיל, כדי להרוג את האויב צריך נשק, הם אינם מכירים את המושגים הרוחניים שאנו חונכנו ומחנכים עליהם, כגון: שכוח התפילה ולימוד התורה הם מגינים עלינו, כנאמר: (זכריה ד', ו') "לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי אָמַר ה' צְבָאוֹת", וכן: "אַל תִּירָאֵי תוֹלַעַת יַעֲקֹב מִתֵּי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ נְאֻם ה', וְגֹאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל" (ישעיהו מ"א, ד'), וחז"ל דרשו במכילתא דרבי ישמעאל (בשלח - מסכתא דזוהי פרשה ב'): "מה תולעת זו אינה מכה את הארז אלא בפה, כך אין להם לישראל אלא תפלה", כלומר כוחנו העיקרי הוא בכוח הפה, בכוח לימוד התורה והתפילה, ולכן, לנוכח הבורות שלהם בנושאי יהדות הם ראויים לקבל מאיתנו הסברים.

אך מי באמת ראוי להסברים? למי שבאמת רוצה לדעת, למי שבאמת מוכן לשמוע דעות אחרות ולא להישאר נעול על דעות כזב, ולחיות על סטריאוטיפים (תדמית) על החרדים. ויש כאלו המעוניינים, כפי שראיתי התבטאות של הזמר הלאומי של הישראלים - יהודים גאון (זמר, ושדרן בקול ישראל), וז"ל: "אבל אם אתה באמת רוצה להבין ולדעת, לפני שאתה מתלהם או משתלח וצועק "פרזיטים", אם אתה אומר לעצמך באמת: ...אני רוצה להבין ולדעת כדי שאולי בניי או נכדיי יוכלו פעם לחיות בארץ הזאת טוב יותר, כשהם מובנים ומבינים את הסובב אותם, מבינים ומכירים את האנשים שגרים ממש מולם בשכונה... אז קודם כל נסה להבין את הגישה החרדית בכללה, האומרת ומכתיבה בקנאות בלתי מתפשרת שכל קיומה של המסורת מעוגן אך ורק בעולם התורה".

אך לפוליטיקאים מרושעים, הנבנים מהרצון להחריב את עולם הישיבות, ולעיתונאים החיים מהסתה פרועה כנגד התורה ולומדיה, להם איננו חייבים כל הסבר כי הם אינם מוכנים לשמוע, ועליהם אמר שלמה במשלי (כ"ו, ד'): "אל תען כסיל כאיוולתו, פן תשווה לו גם אתה", וכן אמר דוד בתהלים (קל"ט, כ"א): "הלא משנאך ה' אשנא".

כל מטרתם של אנשים אלו היא אחת - חורבן והרס עולם התורה. אין הם מצליחים להבין איך עולם התורה ממשיך להתקיים, לאחר תהליך חילון כל כך עמוק שהם עשו במשך 65 שנות קיום המדינה. לא רק שעולם התורה לא נחלש, אלא שהוא

הולך וגדל ומתעצם מיום ליום, בבחינת: "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ" (שמות א', י"ב). הם רואים שמערכת החינוך שלהם בדעיכה נוראית, ירידת רמת הלימודים, החוצפה למורים גואה, עלייה באלימות בין התלמידים, גידול בצריכת הסמים, וזאת מול מערכת החינוך המופלאה שלנו, שהולכת מחיל אל חיל בכל התחומים ומתפתחת פלאים.

קשה להם לראות את התבטלות הציבור שלנו לגדולי ישראל, ואת קבלת מרותם בבחינת "ושמרת לעשות ככל אשר יורוך" (דברים י"ז, י), וזה לצנינים בעיניהם. הטיב להגדיר את "כאבם" זה **מיכאל הרסגור** (פרופ' להיסטוריה באוניברסיטת ת"א): "ברגע שהם ילכו לצבא הבלון הנפוח הזה יתפוצץ, משום שההשתמטות היא הגורם מספר אחד לכך שיש להם 20% מקולות המצביעים. אבל מה שיותר חשוב הוא שהשירות בצה"ל יוציא את בחורי הישיבות מהשפעת הרבנים, לכן הרבנים כל כך מתנגדים", עכ"ל. הבנתם! מה מפריע להם? שבחורי הישיבות מקבלים את מרות הרבנים, כאשר אצלם איש הישר והעקום בעיניו יעשה, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב, ואילו אצלנו רבנינו הם עטרת לראשנו.

אני טוען שבהסברה יסודית שורשית, ניתן לשכנע כל אדם בר דעת בחיוניות לימוד התורה, עד כדי שהוא יקום ויאמר שחובה להשאיר את עולם הישיבות על כנו. ראייתי לכך היא מ"החוזרים בתשובה", שחלקם הגדול בעבר חשבו כמו כל חילוני ממוצע: שהחרדים הם "פרזיטים" "משתמטים" ועוד. וראה זה פלא, לאחר תקופה קצרה בתשובה הם משנים את כל גישתם 180 מעלות, והם עומדים בראש המצדדים בלומדי התורה, מדוע? משום שבתקופה זו הם נוטרלו מכל ההסתה ושטיפת המוח המרושעת של אותם מרעילי בארות התורה, הם נחשפים לעולם מושגים וערכים אחרים, לא גשמיים אלא רוחניים, ערכיים, הגורמים למהפך אדיר במחשבותיהם.

המקורות שהשתמשתי בהם לצורך כתיבת קונטרס זה הם: דברי חז"ל וגדולי ישראל, חוברת הסברה של מנוף - המרכז למידע יהודי, "מכתב לשמיניסט", "למה הם שונים" - הרב מרדכי דוד נויגרשל, "קונטרס בענין נשיאה בנטל הרוחני" - הרב יוסף צבי בן פורת, עיתונות כללית, "גיוס כהלכה" - יחזקאל כהן, מרכז המחקר והמידע של כנסת ישראל, דו"ח ועדת הכנסת לשוויון בנטל, ועוד.

תודה מיוחדת לכבוד הרבנים הגאונים שליט"א, שעברו על כל החומר והעירו את הערותיהם החשובות ששולבו בקונטרס:

לאחי הגדול הרה"ג ר' **דוד בניזרי** שליט"א, ראש כולל אור החיים בבית שמש, ורב המושב שדות מיכה.

לגאון הגדול הרב אהרן ירחי שליט"א.

לרב יואל אלחנן מחבר הספר "דת הציונות".

וכן תודה לרב דני נשיא מערכים, וכן לרב שי-ישעיהו הורוביץ.

הבהרה: קונטרס זה לא נועד חלילה וחס לפגוע בכי הוא זה בכבודם או במעמדם של חיילי צה"ל, או להמעיט מערכם או מערך מעשיהם למען בטחון ישראל. מטרת החיבור היא לייקר את מעמד התורה ולומדיה, מאחר והוא נרמס עד עפר ע"י כל זב ומצורע. חיילי צה"ל ראויים לכל הערכה ולכל ברכה, וכנהוג בבתי כנסיות רבים שבהוצאת ספר התורה מברכים אותם, ויהי רצון שה' ישמור צאתם ובואם, מעתה ועד עולם.

כמו כן, בקונטרס מובאים לכאורה דברים קצת קשים נגד השקפת העולם של הציבור הדתי לאומי. אין בכוונתי לפגוע במאן שהוא, דברי כאן נאמרים בדרך של לימוד כדי להגיע לאמיתה של תורה, וכבר אמרו חז"ל במסכת קידושין (דף ל'): "(תהלים קכ"ז): "אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם, לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער", מאי את אויבים בשער? אמר רבי חייא בר אבא: אפי' האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר (במדבר כ"א): "את והב בסופה", אל תקרי בסופה אלא בסופה".

מעלת לימוד התורה

לפני שאתייחס לסוגיה הבווערת בעניין גיוס בני הישיבות, החלטתי להרחיב תחילה בפרק זה מעט על מעלת התורה, כדי לתת לאנשים מושג מהי תורה ומהו ערכה, מהי חשיבותה לעם ישראל כעם וככוח המגן עלינו, הן ברוחניות והן בגשמיות, ולאחר מכן אתייחס לעניינים הבווערים. לצערי הרב, אנשים המכנים את עצמם דתיים הם אלו שעומדים בראש המסיתים, ולענ"ד דבריהם נובעים מחוסר ידיעת התורה וערכיה במקרה הטוב, ובמקרה הרע משנאת ת"ח. אנשים אלו המבזים ת"ח מוגדרים בהלכה אפיקורסים שאין להם חלק לעולם הבא, ואם יראו כעת את דברי חז"ל הקשים, אולי יתעוררו לתשובה וישנו את מעשיהם והתבטאויותיהם.

חובה על כל יהודי ללמוד תורה

הרמב"ם בספר המצוות (מצוות עשה י"א) כתב, וז"ל: "והמצוה הי"א היא שצונו ללמוד חכמת התורה וללמדה, וזה הוא שנקרא תלמוד תורה, והוא אמרו (שם): "ושננתם לבניך". ולשון ספרי לבניך אלו תלמידיך, וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנאמר: "ויצאו בני הנביאים". ושם נאמר: "ושננתם" - שיהו מחודדין בתוך פיך, כשאדם שואלך דבר לא תהא מגמגם לו, אלא אמור לו מיד. וכבר נכפל הצווי הזה פעמים רבות, "ולמדתם ועשיתם", "למען ילמדון" (פ' וילך). וכבר התפזר הזרז על מצוה זו, ולשקוד בה תמיד במקומות הרבה מן התלמוד. ונשים אין חייבות בה מאמרו בה (פ' והא"ש) "ולמדתם אותם את בניכם" - ואמרו בניכם ולא בנותיכם, כמו שהתבאר בגמרא קדושין (כ"ט, ב', ל', א')."

וכן כתב בספר החינוך (מצוה תי"ט, א'), וז"ל: "מצוות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר, כיצד נעשה המצוות ונשמור ממה שמונענו האל ממנו, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת, ועל כל זה נאמר [דברים ו', ז'], "ושננתם לבניך", ואמרו זכרונם לברכה [ספרי כאן]: "בניך" - אלו תלמידיך, וכן אתה מוצא שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר [מלכים ב', ג', ג']: "ויצאו בני הנביאים", וכו'.

בספר יהושע פרק (א', ח') כתוב: "לא ימוש ספר התורה הזו מפיה, והגית בו יומם וליילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו, פי אַז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאַז תִּשְׁכַּל".

הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (בהקדמה) כתב שהלכות תלמוד תורה יש בכללן שתי מצוות עשה: (א) ללמוד תורה. (ב) לכבד מלמדיה ויודעיה.

ושם (פרק א') פירט הרמב"ם מי חייב ללמוד תורה, איך ועד מתי, וז"ל:

הלכה ח' - "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה".

הלכה ט' - "גדולי חכמי ישראל היו מהן חוטבי עצים, ומהן שואבי מים, ומהן סומים, ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ביום ובלילה, והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו".

הלכה י' - "עד אימתי חייב ללמוד תורה? עד יום מותו, שנאמר: "ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך", וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח".

וכך פסק מרן השולחן ערוך (בהלכות תלמוד תורה, חיו"ד סימן רמ"ו הלכה א') "כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א', ח'). ומי שא"א לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים".

"הגה: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור). ויכול אדם להתנות עם חבריו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו השכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתנו לו".

מתי החלו ללמוד תורה?

לימוד תורה ובתי מדרש ללימוד תורה הוזכרו עוד לפני האבות הקדושים, שם בן נח ונינו עבר הוזכרו כלמדנים בבתי מדרש, כמובא בילקוט ראובני (בראשית י"א), ובמדרש תהלים (סימן קי"ח): "חמשה צדיקים עמדו בעולם: נח, שם ועבר, אשור ואברהם, נח לא הקפיד לעבוד אלא עמד ונטע כרם, שם ועבר הטמינו עצמם (עסקו בתורה)".

וכן מובא גם בילקוט שמעוני (תורה פרשת תולדות רמז ק"י) לגבי רבקה אמנו ע"ה: "ותלך לדרוש את ה'", וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו באותן הימים? אלא לא הלכה אלא לבית מדרשו של שם ועבר, ללמדך כל מי שהוא מקבל פני זקן כאלו הוא מקבל פני שכינה".

לימוד תורה בישיבה בעם ישראל החל כבר מהאבות הקדושים, והמשיך הלאה במצרים, במדבר ועד ימינו ללא כל הפסקה, כמובא בגמרא במסכת יומא (דף כ"ח ע"ב), וז"ל: "דאמר רבי חמא ברבי חנינא: מימיהם של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם. היו במצרים - ישיבה עמהם, שנאמר: (שמות ג') "לך ואספת את זקני ישראל", היו במדבר - ישיבה עמהם, שנאמר: (במדבר יא) "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל". אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר: (בראשית כ"ד) "ואברהם זקן בא בימים", יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר: (בראשית כ"ז) "ויהי כי זקן יצחק", יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר: (בראשית מ"ח) "ועיני ישראל כבדו מזקן". אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר: (בראשית כ"ד) "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו", אמר רבי אלעזר: שמושל בתורת רבו. (בראשית ט"ו) "הוא דמשק אליעזר" - אמר רבי אלעזר: שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים.

וכן הרמב"ם בהלכות עבודה זרה (פרק א' הלכה ג') פירט לנו איך החל אברהם לעבוד את ה', ואיך הועברה התורה והאמונה בה' מדור לדור, וז"ל: "...ויקרא שם בשם ה' אל עולם" (בראשית כ"א, ל"ג), וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורובבות והם אנשי בית אברהם, ושתל בלבם העיקר הגדול הזה. וחיבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר. ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד, וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו. ויעקב אבינו למד בנו כולם, והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וציווה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד. והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם, ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'. עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות. ומעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה.

כאשר נאלץ יעקב אבינו ע"ה לרדת לגלות במצרים, שלח לפני כן את יהודה לבנות ישיבה, ורק אח"כ ירד למצרים, כמובא בחומש בראשית (פרק מ"ו, כ"ח): "וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גִּשְׁנָה, וַיְבֹאוּ אֶרְצָה גִשְׁן".

ועל כך מובא במדרש אגדה (בוכר, בראשית פרק מ"ו סימן כ"ח): "ד"א "ואת יהודה שלח", לתקן לו בית תלמוד, שיהיה מורה בו בתורה, ויהיו שם השבטים קוראים בתורה", כלומר יהודי בכל מצב ובכל מקום חייב שתהיה לו ישיבה שהיא מרכז החיים (ולא מתנסי"ם וכד'), וכן לומדי תורה.

ואכן, מאז ועד ימינו אנו לא פסק ולא נדם קול התורה מעם ישראל אפילו רגע

אחד, הן בהיותו בארץ ישראל בשיא תפארתו ואף בשפלותו, והן בהיותו בגולה בין שבעים זאבים, הן בימי מלחמה וכל שכן בימי שלום, תמיד ישבו ולמדו תורה, כי התורה היא כוחנו והיא סוד שרידותנו.

חשיבות ומעלת לימוד התורה

- **במסכת מגילה (דף ט"ז עמוד ב')** מובאים דברי חז"ל הקדושים על מעלת לימוד התורה ביחס למצוות החשובות ביותר, ומשם מתברר שמעלתה גדולה אף מהצלות נפשות, כיבוד אב ואם ובנין בית המקדש:
"אמר רב יוסף: גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות."
- **אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא:** גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש, שכל זמן שברוך בן נריה קיים - לא הניחו עזרא ועלה.
- **אמר רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא:** גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש.
- **במשנה מסכת אבות (פרק א' משנה ב')**: "שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה, הוא היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד: על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים" - הקדים התורה ואח"כ עבודה וגמילות חסדים, בבחינת ות"ת כנגד כולם.
- **מסכת נדרים (דף ל"ב עמוד א')**: "דאמר ר' אליעזר: גדולה תורה - שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת".
- **מסכת מועד קטן (דף ט' עמוד ב')**: "כתיב (משלי ג'): 'יקרה היא מפנינים וכל חפצריך לא ישוו בה, הא חפצי שמים - ישוו בה, וכתיב (משלי ח') וכל חפצים לא ישוו בה - דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה!"
- **מסכת ברכות (דף ח' עמוד א')**: "והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד".
- **מסכת ברכות (דף י"ז עמוד א')**: "אמר ליה רב לרבי חייא: נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן" (מאפשרות לבעליהן ללמוד תורה, וממתינות להם עד שישבו מהשיבה).

- **רמב"ם הלכות תלמוד תורה** (פרק א' הלכה ג'): "אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן, שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום".
- הלכה ד' - "היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו".
- **מסכת שבת** (דף ק"ט): "ואמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה: אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבניין בית המקדש. ואמר ריש לקיש לרבי יהודה נשיאה: כך מקובלני מאבותי, ואמרי לה מאבותיך: כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן - מחריבין אותה. רבינא אמר: מחרימין אותה".
- וכך פסק הרמב"ם הלכות תלמוד תורה (פרק ב' הלכה א'): "מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר עד שמושיבין מלמדי תינוקות, ואם לא הושיבו מחרימין את העיר, שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן".
- **מסכת שבת** (דף ל' עמוד א'): "אמר לו: (תהלים פ"ד) "כי טוב יום בחצריך מאלף", טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה, מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח".

זלמן שז"ר (נשיא מדינת ישראל השלישי, בין השנים התשכ"ג (1963) - התשל"ג (1973))
 "והלא ענין לנו עם האומה העברית, האומה שידעה את החוק של "ושננתם לבניך"
 עוד מראשית עלייתה על הבמה ההיסטורית, ואומה זו הן ידעה גם בשנות האפלה
 שלה לשמור על נכס זה של לימוד חובה לכל ילדיה. ועוד בימי ר' שמעון בן שטח,
 בשעת התכנסותה מן הגולה חזרה לארץ ישראל, ידעה להושיב מלמדי תינוקות
 בכל עיר ובכל כפר, בכל גליל ובכל מדינה, וקבעה שכל עיר שאין בה מלמד תינוקות
 אין דינה כדין עיר. ואף בחשכת פזוריה, ובכל קהילותיה, ידעה להטיל על כל קהילה
 להכניס לקרבה מלמדי תינוקות על חשבון כל יושביה, עשיר ורש, בין עקר בין
 מרובה ילדים, רווק ולא רווק - כולם יחד צריכים לשאת בעול לימוד תורה". (דברים
 אלו נאמרו על ידי מר שז"ר בשנת התש"ט, 1949 בהיותו שר החינוך הראשון של מדינת ישראל,
 והודפסו ע"י מדינת ישראל על שטר של 200 ש"ח)

התורה מגינה ובזכותה מנצחים

לראשונה ראינו שלימוד התורה מגן על עם ישראל בזמן מלחמה, ושהעמידו לומדי תורה כנגד העמדת לוחמים, היה זה במלחמת מדין, לפני כניסת בני ישראל לארץ ישראל.

בספר **במדבר** (פרק ל"א) מובא שה' ציוה את משה לנקום במדיין, על האסון שהמיטו על בני ישראל, ממש בכניסתם לארץ ישראל, וז"ל:

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(ב) נָקֵם נַקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִיָּנִים, אַחַר תֵּאַסֶּף אֶל עַמִּיךָ:

(ג) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר, הִחְלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא, וַיְהִיו עַל מְדִיָּן לְתֵת נַקְמַת ה' בְּמְדִיָּן:

(ד) אֶלֶף לַמָּטָה אֶלֶף לַמָּטָה לְכָל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לְצַבָּא:

(ה) וַיִּמְסְרוּ מֵאֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמָּטָה, שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא:

(ו) וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמָּטָה לְצַבָּא, אֹתָם וְאֵת פִּינְחָס בֶּן אֱלִעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא, וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצָרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ.

על הנאמר בפס' ד' "אלף למטה" פעמיים, כתב המדרש רבה (במדבר רבה, וילנא, פרשת מטות פרשה כ"ב סימן ב') שהכוונה לאלף לוחמים, אלף שומרי כלים, ואלף לומדי תורה מכל שבט, וז"ל: "אלף למטה וגו' - י"א שני אלפים מכל שבט ושבט שלח, וי"א ג' אלפים מכל שבט ושבט, י"ב אלף משמרים את כליהם וכו', וי"ב אלף לתפלה, ומנין שכן? שנאמר: "אלף למטה אלף למטה" הרי כ"ד אלפים, וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה" - הרי י"ב אחרים, מהו וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה? שהיו נמסרין זוגות זה לזה".

• דבר דומה לזה שבמלחמה חלק לוחמים וחלק לומדים, ראינו בגמרא במסכת **שבועות** (דף ל"ה עמוד ב'), ששם דרשה הגמ' על הפסוק בשיר השירים (ח'): "כרמי שלי לפני האלף לך שלמה" - שלמה לדידיה, ומאתים לנוטרים את פריו - רבנן". שמואל דרש שם להיפך, האלף לך שלמה - למלכותא דרקי'עא, ומאתיים לנוטרים את פריו - למלכותא דארעא.

רש"י (שם) פירש, וז"ל: "ומאתים לנוטרים" כו' - לרבנן, הניחם ויעסקו בתורה אחד מששה שבהם, כלומר לשיטה אחת 20% לומדי תורה, ולשיטה שניה 80% לומדי תורה, והשאר חיילים".

והריטב"א שם (חידושי הריטב"א) פירש ג"כ כרש"י, וז"ל: "האלף לך שלמה" לדידיה - פי' לאנפוקינן בקרבא ולמעבד בהון אנגריא, "ומאתים לנוטרים את פרוי רבנן" וכו', פירוש, למעסק בתורה ושאיין עליו עול מלכות [נ"א: למתעסק בתורה שאין כו']".

• וכן מתבהר ממסכת סנהדרין (דף מ"ט עמוד א') שהיה שילוב מנצח בין הלומדים ללוחמים: "דאמר רבי אבא בר כהנא: אלמלא דוד - לא עשה יואב מלחמה, ואלמלא יואב - לא עסק דוד בתורה. דכתיב: (שמואל ב', ח') "ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו, ויואב בן צרויה על הצבא". מה טעם דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו? משום דיואב על הצבא. ומה טעם יואב על הצבא? משום דדוד עשה משפט וצדקה לכל עמו", כלומר, כדי שיואב יצליח בקרב חייב לומד תורה כנגדו.

רש"י פירש - "אלמלא דוד - שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה, אבל זכותו של דוד עומדת לו ליואב במלחמותיו של דוד".

ובספר יד רמ"ה לרבי מאיר טודרוס הלוי פרש: "אלמלא יואב שהיה נלחם לדוד לא עסק דוד בתורה, לפי שהיה צריך ליבטל מדברי תורה ולהילחם, אלמא עיקר מלחמתו של דוד על ידי יואב הייתה נעשית, ואלמלא דוד שהיה עוסק בתורה וזכויותיו עומדות לו ליואב במלחמה לא עשה יואב מלחמה".

• וכן מובא בזהר פרשת בהעלותך (דף קמ"ט) השילוב בין הלוחמים והלומדים: "ת"ח, כתיב: "ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך", מלמד דאשתתפו כחדא. דא נפיק ואגח קרבא, ודא יתיב ולעי באורייתא, ודא יהיב חולקא לדא, ודא יהיב חולקא לדא". (תרגום - בוא וראה, כתוב ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך, מלמד שנשתתפו יחד, זה יצא ועשה מלחמה, וזה יושב ועוסק בתורה, וזה נותן חלק לזה, משללו).

• בחומש ויקרא (פרק י"ט כ"ג) מובא: "וכי תבאו אל הארץ ונטעתם פל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פרוי, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל".

על פסוק זה מובא במדרש ויקרא רבה (וילנא, פרשת קדושים פרשה כ"ה, א'), וז"ל: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל", ה"ד (משלי ג') "עץ חיים היא למחזיקים בה" וכו', אמרי רב הונא בשם ר' בנימין בן לוי אמר, משל למלך שאמר

לבנו צא לפרקמטיא, אמר לו אבא מתיירא אני בדרך מהליסטים (שודדים) ובים מפני אפורטין (שודדי ים), מה עשה אביו? נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע ונתנה לבנו, ואמר לו: יהי המקל הזה בידך ואי אתה מתיירא משום בריה, אף כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אמור לישראל: בני עסקו בתורה, ואין אתם מתייראים משום אומה“.

• בחומש ויקרא (פרק כ"ו, ג) מובא: "אם בחקתי תלכו - (פירש"י עפ"י תורת כהנים) - שתהיו עמלים בתורה) - או אז: (ג) "ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו: (ו) ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד, והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם: (ז) ורדפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב“.

• מסכת בבא קמא (דף י"ז עמוד א'): "א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, מאי דכתיב: (ישעיהו ל"ב) אשריכם זורעי על כל מים, משלחי רגל השור והחמור? כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים - אית דאמרי: אויביו נופלים לפניו כיוסף, דכתיב: (דברים ל"ג) בהם עמים יגנח יחדו אפסי ארץ“.

ושם מסופר שרבי יהודה הנשיא - רבי - שלח את ר' חייא, ר' אסי ור' אמי לעבור בעיירות ארץ ישראל לתקן להם ספרים ומלמדים. הגיעו למקום אחד ולא מצאו שם לא ספר ולא מלמד. אמרו לאנשי העיר: הביאו לנו את שומרי העיר, הלכו והביאו להם חיילים העומדים על המשמר בחומת העיר. אמרו להם: אלו שומרי העיר?! אלו מחריבי העיר! (כלומר כשבטחים רק בהם יוצא מהם חורבן), אמרו להם אנשי העיר: ומי אלו שומרי העיר? אמרו להם הספרים והמלמדים, שכן כתוב: (תהלים קכ"ז א') "אם ה' לא יבנה בית, שווא עמלו בוניו, אם ה' לא ישמור עיר שווא שקד שומר“.

זוהי השקפת התורה במלוא עוזה. לומדי התורה נמצאים בישיבות לא בפטור אלא בזכות, לא ח"ו השתמטות יקרא לזה, כי אם מסירות נפש בשעת מלחמה למען עמידת העם בפני צר ואויב מחוץ. מסירות נפש בשעת שלום למען חוסנו הרוחני, והישארות תוקף סגולתו של עם סגולה בארץ סגולה.

לאחר מלחמת העולם השנייה, בה שיכל רבי יוסף כהנמן מפונזביץ זצ"ל את כל בני משפחתו, הגיע לרומא כדי לחלץ ילדים ששהו בכנסייה נוצרית, בבורחם מציפורני החיה הנאצית. בדרכו עבר ליד שער הניצחון של טיטוס, שעליו ישנו עיטור שהקים רשע זה לאחר ניצחונו על עם ישראל בחורבן בית שני. ירד הרב מהרכב ועמד מול השער, ואמר בהאי לישנא: "טיטוס טיטוס! אתה חושב שניצחת את העם היהודי? צא וראה מה נותר מתרבותך, כולם נמצאים בתוך המוזיאונים, ואילו אני צאצא של אותם עבדים נדכאים הנראים בתבליט, שהם חיים וקיימים בזכות תורתנו הנצחית והקדושה“.

• במסכת **מכות** (דף י' עמוד א') מובא: "א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: (תהלים קכ"ב) "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים", מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? **שערי ירושלים - שהיו עוסקים בתורה**".

• **בזוהר** (כרך ב' שמות פרשת בשלח דף מ"ד עמוד א') מובא: רח"א, "ימינך ה' נאדרי בכח", זוהי התורה שמאדירה את הימין, וע"כ "ימינך ה' תרעץ אויב". **כי אין דבר בעולם שישבור כוחם של עמים עכו"ם, כמו בשעה שישראל עוסקים בתורה**. שכל זמן שישראל עוסקים בתורה מתחזק הימין, ונשבר כוחם ועוזם של העמים עכו"ם. ומשום זה נקראת התורה עוז, כמש"א: "ה' עוז לעמו יתן".

• **בראשית רבה** (וילנא פרשת תולדות פרשה ס"ה): "הקול קול יעקב", א"ר ברכיה בשעה **שיעקב מרכין בקולו ידי עשו שולטות**, דכתיב (שמות ט"ז): "וילונו כל העדה" "ויבא עמלק", ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו, אין ידי עשו שולטות.

א"ר אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו, אמרו לו: תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו, אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן, **ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם**, שכך הבטיחן אביהן ואמר להם: "הקול קול יעקב" - בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו - הידים ידי עשו".

• **מדרש תהלים** (בובר מזמור י"ב): "זהו שאמר הכתוב: "אבד חסיד מן הארץ" (מיכה ז', ב'), אדריאנוס שחיק עצמות שאל: באיזה זכות אומה זו עמדה? אמרו לו יש בהם חסידים, ויש בהם צדיקים שעמלים בתורה ועוסקין במצוות, מיד גזר והטיל מזה גמסאות על הארץ, כיון שנתנו עליהם העול הזה, חדלו מלעסוק בתורה, ועל זה אמר דוד הושיעה ה' כי גמר חסיד". ישנה גירסא **בילקוט שמעוני** (תהלים רמז תרנ"ו) השונה במעט, וז"ל: "א"ל יש בה צדיקים, יש בה יגעים בתורה, מיד גזר והטילו מרגזאות (גזירות רעות לאיים על ישראל כדי שיתבטלו מהתורה) על הארץ, כיון שנתנו עליהם העול הזה חדלו מליגע בתורה".

הסבר המדרש - כשהגיע אדריאנוס קיסר לארץ ישראל שאל את האסטרטגים שלו, כיצד אומה זו שורדת? כלומר, הוא ראה שכל הקמים על ישראל אבדו, ולא הצליחו לשבור את רוחו של העם, כגון: המצרים, סיסרא, סנחריב, נבוכדנצר ועוד רבים. האסטרטגים שלו לא ציינו ששרידותנו תלויה בנשק, בכוח פיזי או עוצמה גשמית כל שהיא, **אלא כוחנו הוא בזכות הצדיקים ולומדי התורה**, ואת זה

הבינו באימפריה הגדולה ששלטה אז בעולם, שישראל שורדים בדרך על טבעית ושאינה רגילה, מה שבני עמנו היום לצערנו הרב לא משכילים להבין, או מבינים אך אינם רוצה להסכים.

• מסכת סנהדרין (דף צ"ד עמוד ב'): "והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך, ועולו מעל צוארך, וחובל על מפני שמן" (ישעיהו י'), אמר רבי יצחק נפחא: חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה יידקר בחרב זו, בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה", כלומר, בזכות מה ניצח חזקיהו את צבא סנחריב העצום? בזכות התורה הרבה שלמדו אז בזמנו (ראה בהמשך בעמ' 77 בהרחבה).

• ויקרא רבה (וילנא פרשת בחוקותי פרשה ל"ה): "תני בשם ר' אלעזר: הסייף והספר ניתנו מכורכין מן השמים, אמר להם הקדוש ברוך הוא: אם שמרתם מה שכתוב בספר זה הרי אתם ניצולים מן הסייף, ואם לאו - סוף שהוא הורג אתכם". וכן מובא בספרי (דברים פרשת עקב פסקא מ').

• מסכת כלה רבתי (פרק ב'): "תאנא בכל יום מלאך יוצא מלפני הקדוש ברוך הוא לחבל את העולם, ולהפכו לכמות שהיה, אלא כיון שהקדוש ברוך הוא מסתכל בתינוקות של בית רבן, ובתלמידי חכמים שיושבים בבתי מדרשות, מיד נהפך כעסו לרחמים".

• מסכת קידושין (דף פ"ב עמוד א'): "רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. ושאר כל אומנות אינן כן, כשאדם בא לידי חולי, או לידי זקנה, או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו - הרי הוא מת ברעב, אבל התורה אינה כן, אלא משמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו".

• זוהר (כרך ב' שמות פרשת בשלח דף מ"ד עמוד א'): "על מה אבדה הארץ" וגו', "ויאמר ה': על עזבם את תורתי", כי כל זמן שישראל עוסקים בתורה נשבר כוחם ועוזם של כל עובדי ע"ז, ז"ש: "ימינך ה' תרעץ אויב". א"ר אלעזר: ודאי כן הוא כמו שלמדנו, שכל זמן שקולם של ישראל נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקול קול יעקב, ואם לא הידיים ידי עשו, וכבר ביארנו".

"ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" (ישעיה א', כ"ז) - בספר **טללי אורות** (עמ' שס"ח) מובא שרבי **יוסף חיים זוננפלד** רבה של י-ם מצא רמז נפלא בפסוק זה. "**ציון במשפט תפדה**" (1076) = בגימטריה ל"תלמוד ירושלמי" (1076), "**ושביה בצדקה**" (524) = בגימטריה ל"תלמוד בבלי" (524), ללמודך, שרק בקיום שני התלמודים תפדה ציון מיד הגויים, ולא בחיל ובכוח.

רבי **יצחק זאב מברסק** (הגר"ז) אמר: "מובטחני שברוח הקודש נאמרה, ולא עוד אלא, שאף ייתכן לומר, שמשום כך קראו גופא לשני התלמודים בשם "תלמוד בבלי" ו"תלמוד ירושלמי".

עונש על ביטול תורה

אלו הרוצים לבטל את בני התורה מלימודם, צריכים לקחת בחשבון את הסיכונים הגדולים לעם ישראל, ולהם עצמם.

- מסכת **שבת** (דף קי"ט עמוד ב'): "אמר רב המנונא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן, שנאמר: (ירמיהו ו') "שפך על עולל בחוץ" וגו' מה טעם שפך - משום דעולל בחוץ".
- מסכת **בבא מציעא** (דף פ"ה עמוד א'): "אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב: (ירמיהו ט') "מי האיש החכם ויבן את זאת, ואשר דבר פי ה' אליו ויגדה, על מה אבדה הארץ?" דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר (ירמיהו ט'): "ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם", אמר רב יהודה אמר רב: **שלא ברכו בתורה תחילה**". (רש"י - גילו דעתם שאינה מתנה חשובה להם).
- הר"ן על מסכת **נדרים** (דף פ"א עמוד א') פירש בשם רבינו יונה, וז"ל: "**שלא היו מברכין בתורה תחלה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה. שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה, והיינו לא הלכו בה, כלומר בכונתה ולשמה, אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם**". הם החשיבו את התורה כעוד מקצוע שצריך ללמודו כמו היסטוריה וחשבון, ותו לא.
- ובתלמוד הירושלמי במסכת **חגיגה** (פ"א ה"ז): "תני ר"ש בן יוחי, אם ראית עיירות שנתלשו ממקומן בארץ ישראל, דע שלא החזיקו בשכר סופרים ומשנים, מה טעמא? (ירמי' ט', י"א) "על מה אבדה הארץ, נצתה כמדבר מבלי עבר? ויאמר ה': על עזבם את תורתי".

• זוהר (כרך ב' שמות פרשת בשלח דף מ"ד עמוד א') - "ובשעה שישראל אינם עוסקים בתורה, מתחזק השמאל, ומתחזק כוחם של העמים עכו"ם שיונקים מן השמאל, ושולטים עליהם על ישראל, וגוזרים עליהם גזירות שאינם יכולים לעמוד בהם, ועל זה נגלו בני ישראל ונתפזרו בין האומות".

• מסכת נדרים (דף ל"ב עמוד א'): "אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו, ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגריא בת"ח (הר"ן - הוליכין למלחמה), שנאמר: (בראשית י"ד) וירק את חניכיו ילידי ביתו". הרא"ש פירש שם: "אעפ"י שעבירת העונש מפורשת על אומרו במה אדע, מ"מ עבירה זו הענישתו להיות נופל בבמה אדע". (ראה עוד בהמשך בעמ' 48 וכן בקונטרס מלחמת מצוה בעמ' 164 ואילך, וכן עמ' 169 אריכות דברים).

• מסכת סוטה (דף י' עמוד א'): "דרש רבא: מפני מה נענש אסא? (רש"י - לחלות) מפני שעשה אנגריא (רש"י - עבודת המלך) בתלמידי חכמים, שנאמר: (מלכים א', ט"ו) "והמלך אסא השמיע את כל יהודה". המאירי שם: "ת"ח אין עבודת המלך מוטלת עליו כשאר בני אדם אלא פטור ממנה על הדרך שהוא פטור מכמה דברים, כמו שהתבאר בראשון של בתרא, וכל שמטילים עליהם נענשים, דרך הערה אמרו: מפני מה נענש אסא? מפני שעשה אנגריא בת"ח, דכתיב: השמיע את כל יהודה אין נקי, וישאו את אבני הרמה". (ראה עוד בהמשך בעמ' 48 וכן בקונטרס מלחמת מצוה בעמ' 146, 155, 165, 166 אריכות דברים).

• מסכת סנהדרין (דף ק"ו עמוד א'): "מאי לשון רפידים? רבי אליעזר אומר: רפידים שמה, רבי יהושע אומר: שריפו עצמן מדברי תורה, שנאמר: (ידימיהו מ"ז) לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים".

רש"י - "מפני רפיון ידיים - של תורה ומצות, והכי נמי רפידים - רפיון ידיים הוא, כלומר, מפני שרפו ידיים מן התורה, בא עליהם עמלק". (לא שהפסיקו ללמוד תורה, אלא שהייתה כאן רק התרופפות וכבר מצא עמלק מקום לתבוע את אשר הובטח לו "ופרקת עולו").

לא רק בני יעקב חיים עם אמונה והבטחה זו, גם עשיו ובניו קיבלו הבטחה כזו מאביהם, שבמידה וישראל יפרקו עול תורה אז הם יוכלו על ישראל, כמובא בספר בראשית (פרק כ"ז, מ'): "וְעַל חֲרִבָּה תַחֲיֶה וְאֵת אַחִיךָ תַעֲבֹד, וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרַקְתָּ עָלוֹ מַעַל צְוֹאֲרֶךְ". וע"ז מובא במדרש בראשית רבה (וילנא פרשת תולדות פרשה ס"ז): "א"ר יוסי בר חלפתא, אם ראית אחיך פורק עולה של תורה מעליו, גזור עליו שמדים ואתה שולט בו".

• מסכת עירובין (דף ס"ג עמוד ב'): "דאמר רבי אבא בר פפא: לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה, שנאמר (יהושע ה'): "ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא" וגו', וכתב: "ויאמר (לו) [לא] כי אני שר צבא ה' עתה באתי" וגו'. אמר לו: אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה. - על איזה מהן באת? - אמר לו: עתה באתי. מיד: (יהושע ח') "וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק".

רש"י - "הכי קאמר ליה: אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, בערב ביטלתם התמיד, ועכשיו שחשיכה אתם מבטלים תלמוד תורה, לפי שהיו עסוקים במלחמה ביום לא היה להן עת לעסוק בתורה אלא בלילה, והדבר מוכיח שעל עסקי תלמוד תורה הוכיחו". (ראה עוד בהמשך בקונטרס מלחמת מצוה בעמ' 145 אריכות דברים).

מעלת לומדי התורה

"אילו היו אומות העולם יודעים מה היה המקדש יפה להם, קסטריות (מבצרים) היו מקיפים אותו כדי לשומרו" (מדרש במדבר רבה א', ג'), כלומר, כל השפע שירוד לעולם זה בזכות בית המקדש, ולו ידעו זאת אומות העולם היו מציבים שמירה חזקה כדי לשומרו מפני כל צר ואויב.

על אותו משקל אפשר לומר - לו ידעה מדינת ישראל כמה עוזרות הישיבות לקיומה, חיילים הייתה מעמידה סביב להן, לשמור על התלמידים לבל יבטלו אף רגע אחד מלימודם, כי בנפשו של היישוב הוא. שהרי כל קיום והתפתחות מדינת ישראל לענ"ד הוא בגדר של נס, ודברים כעין אלו שמעתי לפני מספר שנים מראש ממשלת אנגליה גורדון בראון, שאמר: "אחד הניסים הגדולים של ה-120 הוא התפתחותה של מדינת ישראל". כדי שיתרחש נס של הקב"ה צריך עפ"י אמונתנו זכויות (נכון, גם עשייה), והזכות של המדינה, שאותה אני רואה שעמדה למדינת ישראל, היא לומדי התורה לרבבותיהם, שכיום ב"ה הוא מרכז לימוד התורה הגדול ביותר בעולם.

• בגמרא במסכת בבא בתרא (דף ז' עמוד ב') מובא דיון לגבי חומה שבונים אותה מפני האויב, מי צריך לממן אותה, וז"ל: "רבי יהודה נשיאה רמא דשורא אדרבנן (רש"י - רמא דשורא אדרבנן - הטיל יציאת (הוצאות) חומת העיר על החכמים כמו על שאר בני אדם). אמר ריש לקיש: רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב: (תהלים קל"ט) "אספרם מחול ירבון", אספרם למאן? אילימא לצדיקים דנפשי מחלא, השתא כולהו ישראל כתיב בהו: (בראשית כ"ב) "כחול אשר על שפת הים", צדיקים עצמם מחול ירבון? אלא הכי קאמר: אספרם למעשיהם של צדיקים - מחול ירבון, וק"ו:

ומה חול (רש"י - שהוא מועט ממעשיהם של צדיקים) שמועט - מגין על הים (רש"י - והוא לו לחומה), מעשיהם של צדיקים שהם מרובים - לא כל שכן שמגינים עליהם. כי אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה, מאי טעמא לא תימא ליה מהא: (שיר השירים ח') "אני חומה ושדי כמגדלות", אני חומה - זו תורה, ושדי כמגדלות - אלו ת"ח? (רש"י - אלמא אין צריכין חומה), ור"ל סבר לה כדדרש רבא: (שיר השירים ח') "אני חומה" - זו כנסת ישראל, "ושדי כמגדלות" - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות".

וכן פסק בשו"ע יורה דעה (הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם סימן רמ"ג): "אבל דבר שהוא צריך לשמירת העיר, כגון חומות העיר ומגדלותיה, ושכר השומרים, לא היו חייבין לתת להם כלום, שאין צריכין שמירה, שתורתן שמירתם".

• **מסכת ברכות** (דף ל"ד עמוד ב'): "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן - (ישעיהו ס"ד) "עין לא ראתה אלהים זולתך, יעשה למחכה לו".

• **רמב"ם הלכות שמיטה ויובל** (פרק י"ג הלכה י"ב): "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל, ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר: "יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל", לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם, שנאמר: "ברך ה' חילו", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר: "אני חלקך ונחלתך". (כשבנסת יקבלו שכל ויבינו שבני הישיבות הם חיילים בצבא ה', אז החייל הזה יקרא עפ"י המלצת הרמב"ם "חיל ה").

הלכה י"ג - "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם, אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר: "ה' מנת חלקי וכוסי, אתה תומיך גורלי". (ראה עוד בהמשך בקונטרס מלחמת מצוה אריכות דברים).

ביזוי תלמיד חכם, ועונש המבזהו

בדורנו אנו רואים את הזלזול הרב בתלמידי חכמים, שכל זב חוטם ומצורע פוער

את פיו כנגדם, בבחינת: "כל המצר לישראל נעשה ראש" (גיטין נ"ו). מן הסתם אין הם יודעים את גודל עוונם, לפיכך אביא כעת מהו ביזוי ת"ח ומה עונשו.

• בחומש ויקרא (פרק כ"ו, ט"ז) מובא: "וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ" (שם פס' ט"ז) - (פירש"י - אם תמאסו את החכמים), וְאִם אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי" - (פירש"י - תשנאו את החכמים), או אז "וְנִתְּתִי פָנַי בְּכֶם וְנִגְפַתֶּם לְפָנַי אִיְבִיכֶם, וְרָדוּ בְכֶם שְׂנְאֵיכֶם וְנִסְתָּם וְאִין רָדְף אֶתְכֶם" (שם י"ז), כלומר, התורה מתרה ומזהירה ששנאת תלמידי חכמים גורמת לאסונות מול האויבים.

מסכת שבת (דף ק"ט:ט) א"ר יהודה: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים, שנאמר (דברי הימים ב' ל"ו): "ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים, ובוזים דבריו, ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו, עד (אין) [לאין] מרפא", מאי עד לאין מרפא? - אמר רב יהודה אמר רב: כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו."

וכן מובא שם עוד: "אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (דברי הימים א' ט"ז): "אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו?" "אל תגעו במשיחי" - אלו תינוקות של בית רבן, "ובנביאי אל תרעו" - אלו תלמידי חכמים."

הכתב סופר (בדרשת שבת הגדול תר"ז) ביאר מדוע אמרו חז"ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח וכו', הלא באותו דור עשו עבירות חמורות יותר, כגון: ע"ז, ג"ע ושפיכות דמים, וא"כ מדוע תלו חז"ל את החורבן דווקא בביזוי החכמים? ותירץ הרב שגם אם הדור הוא רע ומר, עוזבים תורת ה', והולכים בשרירות ליבם הרע, מ"מ כאשר חשובים בעיניהם יראי ה' ולומדי תורה, עדיין יש תקוה כי עוד ישוּבו מדרכיהם ומעשיהם הרעים, כי ינסו דברי החכמים באוזניהם ובליבם בהוכיחם אותם, ופעמים מחמת הבושה מהם יעשו מצוות, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ויש תקוה לאחריתם כי טוב יהיה.

אבל עיקר הרעה היא אם בוז יבוזו לת"ח זקנים, וירחיבו הנער בזקן, וילעגו על דברי חכמים, וילגלו על מוכיחיהם ויבוזו אותם, וילכו אחרי זרים המסיתים להרוס גדרי חז"ל ומנהגי ישראל, ומשימים דופי בתורת ה' ובמצוותיו, אותם הם מאשרים ומהללים. הנה לדור כזה אין תקוה שיחזרו בתשובה. ולכן כל זמן שלא ביזו ת"ח לא חרבה ירושלים אם כי היו רעים וחטאים לה' מאוד, כי ה' החפץ בתשובה המתין להם, אולי ישוּבו ויתמו חטאים מן הארץ. אבל כשבאו לידי מידה רעה זו שביזו ת"ח - אז אפסה תקוה, ונחרבה ירושלים, ובצע ה' אמרתו. (אוצרות התורה, ט' באב עמ' ק"ה)

הרמב"ם הלכות תלמוד תורה (פרק ו' הלכה י"א) פסק, וז"ל: "עוון גדול הוא לבזות את

החכמים או לשנאותן, לא חרבה ירושלים עד שבזו בה תלמידי חכמים, שנאמר: "ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובזזים דבריו ומתעתעים בנביאי", כלומר בזזים מלמדי דבריו, וכן זה שאמרה תורה: "אם בחקותי תמאסו", מלמדי חוקותי תמאסו, וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והרי הוא בכלל "כי דבר ה' בזה".

וכן פסק בשולחן ערוך (חיו"ד, הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם, סימן רמ"ג סעיף ו'): "עוון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן, וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל: "כי דבר ה' בזה" (במדבר ט"ו, ל"א).

ז) "מי שהעידו עליו שביזה ת"ח, (אפילו בדברים אפילו שלא בפניו), בית דין היו מנדין אותו, ואין מתירים לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו. ואם ביזה את החכם לאחר מותו, בית דין מנדין אותו והם מתירים לו משיחזור בתשובה".

המשנה במסכת סנהדרין (דף צ' עמוד א') דנה במי שיש לו או אין לא חלק לעולם הבא, וז"ל: "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא: האומר אין תחיית המתים מן התורה, ואין תורה מן השמים, ואפיקורוס".

ובגמ' שם במסכת סנהדרין (דף צ"ט עמוד ב') דנה הגמ' מהו אפיקורוס?: "אפיקורוס - רבי ורבי חנינא אמרי תרוייהו: זה המבזה תלמיד חכם. אפיקורוס כגון מאן? - אמר רב יוסף: כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן? לדידהו קרו, לדידהו תנו (מה הועילו לנו החכמים, לצורכם הם למדו ושנו). (רש"י - מאי אהני לן - והם אינן יודעין שעולם מתקיים עליהם).

אמר ליה אביי: האי מגלה פנים בתורה נמי הוא, דכתיב: (ירמיהו ל"ג) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי". (רש"י - אם לא בריתי יומם ולילה וגו' - שמהנין לעולם ומקיימין [אותו], והוא אומר דלא מהני מיד).

אמר רב נחמן בר יצחק: מהכא נמי שמע מינה, שנאמר: (בראשית י"ח) "ונשאתי לכל המקום בעבורם". (רש"י - מהכא נמי שמעין - שהצדיקים מהנין לאחרים).

הרמב"ם בפירושו למשנה (מסכת סנהדרין פרק י') פירש את המילה אפיקורוס, וז"ל: "ומילת אפיקורוס היא מילה ארמית, ענינה ההקלה והזלזול בתורה או בחכמי התורה, ולפיכך מניחים שם זה בסתם על מי שאינו מאמין ביסודות התורה, או מבזה את החכמים, או איזה תלמיד חכמים שיהיה, או רבו".

וכן פסק הרמב"ם עוד בהלכות תשובה (פרק ג', י"ד): "כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו, אף על פי שהן מישראל אין להם חלק לעוה"ב, ויש עבירות קלות מאלו ואעפ"כ אמרו חכמים שהרגיל בהן אין להם חלק לעוה"ב, וכדי

(וכדאי) הן להתרחק מהן ולהיזהר בהן, ואלו הן: ... והמבזה תלמידי חכמים, והמבזה רבותיו והמבזה" וכו'.

מסקנה - המבזה ת"ח באומרו "מה הועיל לנו לימודך", וכן המכנהו בכינויי גנאי, כגון: "פרזיט", "משתמט" וכד', הריהו אפיקורוס ומגלה פנים בתורה, שדינו הוא שאין לו חלק לעולם הבא.

בנוסף לכך שאין לו חלק לעולם הבא, מובא ברמב"ם ובשו"ע שגם בעולם הזה הוא מנודה.

• הרמב"ם בהלכות שחיטה (פ"ב הלכה י"ב), וכן מרן בשו"ע (חיו"ד סימן ב', ב') אסרו את שחיטתו: "אם היה מומר לעבודה זרה, או מחלל שבת בפרהסיא, או אפיקורוס והוא כופר בתורה ובמשה רבינו וכו', הרי הוא כעכו"ם ושחיטתו נבילה".

• הרמב"ם בהלכות אבל (פ"א הלכה י'): "האפיקורסים, והמומרים והמוסרים, כל אלו אין מתאבלים עליהם... שהרי אבדו שונאיו של הקב"ה, ועליהם הכתוב אומר: "הלא משנאיך ה' אשנא".

• הרמב"ם בהלכות עדות (פרק י"א הלכה י"א) פסק שהוא פסול לעדות: "המוסרים, והאפיקורסים, והמינים והמשומדים, לא הוצרכו חכמים למנות אותם בכלל פסולי עדות, שלא מנו אלא רשעי ישראל. אבל אלו המורדים והכופרים פחותים הם מן הגויים, שהגויים לא מעלים ולא מורידים, ויש לחסידיהם חלק לעולם הבא. ואלו מורידים ולא מעלים, ואין להם חלק לעוה"ב".

• הרמב"ם הלכות תפילין (פ"א הל' י"ג) פסק שספר תורה, תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורוס ישרפו".

• מרן השו"ע (חיו"ד סימן קכ"ד, ח') פסק, שאם נגע האפיקורוס בין, היין יין נסך ואסור בשתייה.

• הרמב"ם בשו"ת הרמב"ם (סימן רס"ה) פסק, שאין לצרף את האפיקורוס למניין של מתפללים.

להמחשת וחיזוק האידיאל של לימוד תורה כערך עליון, וכמגן העם היהודי הן מההיבט הרוחני והן מהחומרי, אביא רעיון וסיפור נפלא המובא בספר לקח טוב על התורה.

בראשית (פרק י"ח פסוק כ"ו): "וַיֹּאמֶר ה': אִם אֶמְצָא בְּסֹדֵם חַמְּשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר, וְנִשְׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעִבּוֹרָם".

הגמרא במסכת סנהדרין (דף צ"ט.ט.) אומרת שאלו האומרים "מאי אהנו לן רבנן,

לדידהו קרו, לדידהו תנו, כלומר מה תועלת יש לנו מהחכמים, הרי כל מה שהם לומדים אין זה אלא לצורך עצמם, נקראים "מגלים פנים בתורה", ומפרש רש"י: "כופרים במה שכתוב בתורה".

כאחד המקורות לדין זה, מביאה הגמ' את הפסוק: "ונשאתי לכל המקום בעבורם". מכאן שבכוח הצדיקים להגן על כל תושבי המקום שבו הם נמצאים. ואפילו אם בני המקום הם רשעים שכבר נגזר דינם לכליה.

הוסיף מו"ר הגר"א לופיאן זצ"ל ואמר: הנה נתאר לעצמנו מה היה קורה אילו אכן נמצאו צדיקים בסדום, העיר לא הייתה נהפכת, והחיים היו נמשכים במסלולם הרגיל. בוודאי אף אחד מאנשי סדום הניצולים לא היה מעלה בדעתו שאת חייו הוא חייב לצדיקי המקום. וכאז גם עתה. איש אינו יודע כמה גזירות התבטלו בדורנו ובדורות הקודמים, בזכות הצדיקים החיים בכל דור ודור. ולא זו בלבד, אלא כאשר חוזרים אנשי הצבא מהמערכה עטורי ניצחון, רבים הם הסבורים כי הניצחון הושג רק בזכות הלוחמים. לכן, חובה עלינו לשנן את הנלמד מהפסוק: "ונשאתי לכל המקום בעבורם", ולזכור תמיד את גודל התרומה שתורמים הצדיקים ולומדי התורה.

דוגמא לדבר אנו מוצאים במדרש איכה (פרשה ב'), שם מסופר על מאתיים אלף גיבורים שהיו בצבא בר כוכבא. במשך שלש שנים וחצי הקיף אותם אדריאנוס בביתר, ולא יכול להם. בכל אותה העת שהה בביתר דודו של בר כוכבא, רבי אלעזר המודעי, שהיה עסוק בשקו ובתעניתו, ובכל יום היה מתפלל ואומר: "רבש"ע אל תשב בדין היום". כאשר ראה אדריאנוס שאינו מצליח לכבוש את העיר, עמד לחזור לארצו. לפני שיצא משם, בא אליו כותי אחד וא"ל: "יש באפשרותך לנצח אותם רק אם תדע לפגוע בכוח האמיתי שלהם, והוא ר' אלעזר המודעי. שכן כל זמן שר"א המודעי מתפלש בשק ואפר ומתפלל, לא תצליח לכובשם". הלך אותו כותי ומצא את ר"א מתפלל. עשה את עצמו כאילו הוא לוחש לו דבר מה על אוזנו, מיד באו אנשים אל בר כוכבא ואמרו לו: "דודך ר"א רוצה להשלים עם אדריאנוס, וראייה לדבר, ראינו כותי אחד מסתודד עמו. שלח בר כוכבא לקרות לכותי ושאלו: "מה אמרת לר"א?" השיב לו: "מוטב שאיהרג ולא אגלה סודות המלך". לאחר שסיים ר"א את תפילתו, קרא לו בר כוכבא ושאלו: "מה אמר לך הכותי?" א"ל כיוון שהייתי שקוע בתפילה לא שמעתי כלל. נתמלא בר כוכבא כעס, בעט בדודו והרגו. מסיים המדרש: "מיד גרמו עוונות ונלכדה ביתר".

מסופר שבני כפר אחד באו לפני הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנא, ובקשו ממנו שימליץ בפניהם על מועמד מתאים לכהונת רב בכפרם. שלחם ר' יצחק אלחנן אל אברך מסוים, בהמליצו עליו כמתאים למלא את מבוקשם. כאשר באו האנשים אל

האברך והציעו לו את המשרה, אמר להם שמצידו הוא מוכן, אבל היות והוא סמוך על שולחן חותנו, הוא מוצא את עצמו חייב לבקש ממנו רשות לכך. כאשר הציע את העניין בפני חותנו, אמר לו הלה: "לשם מה אתה זקוק לזה, וכי חסר לך כסף? א"כ אוסיף לך על הסכום שהינך מקבל ממני בכל חודש, ובלבד שתישאר עמי".

חלפה שנה ובפני ר' יצחק אלחנן התייצבה משלחת מעיירה חשובה, ושאלה ממנו על מועמד מתאים להיות רב בעיירה שלהם. ר' יצחק אלחנן שלחם אל אותו אברך, והלה השיב להם כדברים שאמר לקודמיהם. אשתו שמעה את דבר ההצעה וחפצה שיענה בחיוב, אך הסכימה שישאל את אביה. התשובה לא איחרה לבוא, שוב חזר החותן ושאלו: "לשם מה נחוץ לך העניין, וכי חסר לך כסף? א"כ אוסיף לך על הסכום החודשי שהינך מקבל ממני, ובלבד שתישאר כאן".

חלף פרק זמן נוסף ושוב הגיעה אל ר' יצחק אלחנן משלחת, בבקשה להצעה של מועמד לרבנות. הפעם הייתה זו משלחת נכבדה מעיר גדולה וחשובה. גם הפעם הפנה ר' יצחק אלחנן את המבקשים אל הכתובת הנ"ל. בבוא משלחת הנכבדים עם כתב רבנות בידם, לא יכלה האשה לעמוד מנגד ואמרה, שהפעם היא אינה מוותרת. התשובה צריכה להיות חיובית. בעלה הלך לשאול את אביה, והלה חזר על דבריו ושוב הבטיח תוספת על התקציב. אך כאן התפרצה האשה ואמרה לאביה: "**עד מתי תחזיק ותתמוך בנו? הגיע הזמן שניפרד ולא נהיה יותר תלויים בך**". תגובתו של האב הייתה קצרה: "**מי יודע מי מחזיק את מי!**"

כעבור כמה שבועות של הכנות עזבו האברך ואשתו את העיירה, כשהם על עגלה עמוסה בחפציהם, ומגמת פניהם אל העיר הגדולה. כאשר יצאו את עירם והגיעו עד מרחק של תחום שבת, השיג אותם פרש בהול שהביא להם מברק. במברק הייתה בשורה מרה: "**אבי האשה שבק חיים לכל חי**". אז הבינו כולם היטב את משמעות דברי האב: "**מי יודע מי מחזיק את מי!**"...

בספר **להגיד** (שמות עמ' 115) מובא סיפור על המגיד הירושלמי הרב **שבתאי יודלביץ**, שהוזמן פעם ע"י תלמידו לשאת דרשה בפני חיילים בבסיס צבאי. לפני דרשת הרב עמד שם קצין בכיר שנשא נאום בפני החיילים. המפקד דיבר בזחיחות דעת על כוחו של צה"ל, כי הימים היו בדיוק אחרי מלחמת ששת הימים, שתקופה זו הייתה תקופה של גאווה צבאית, צה"ל היה אז ערך מקודש ובעל הערצה עצומה. לקראת סיום נאומו נעמד לו המפקד בגב זקוף, הגביה את ידו, ופנה אל הרב ואמר לו: "מי לא יודע כי חיל האוויר היה שותף מלא לניצחון האחרון של המלחמה, הם הרי התקדמו בכל החזיתות. חיל ההנדסה - נרתמו גם הם במסירות בתחומים אחראיים ביותר. חיל

רגלים - מסרו את נפשם וקידמו את הצלחת המערכה. בקיצור, הניצחון הגדול הגיע בתרומתם של חיילנו ביבשה, באויר ובים, והנה חיילים נכבדים, הגיע לכאן רב מי-ם, אולי ממש ממאה שערים או משיבה אחרת, להציג בפניכם את מספר האחוזים - שבחורי הישיבות תרמו לניצחון.

אלפי החיילים מחאו כף בעוז ונאומו הסתיים: "בבקשה כבוד הרב", הכריז בציניות, ושוב מחאו כפיים.

עליתי על הבמה, ופתחתי בדברים כאשר אני רותח בפנימיותי: חבר'ה, חיילים נכבדים. נשאלה כאן שאלה - מה תרמנו לניצחון? כמה אחוזים העניקו בני הישיבות לניצחון? אפתח את דברי בתשובה קצרה לגופו של עניין, אח"כ נעסוק בנושאים אחרים.

כפי הידוע לכם ולי, התחזית הכללית של מפקדי הצבא הייתה - שאנו עומדים בפתחה של מלחמה עגומה, לפני פתיחת המלחמה דיברו על כששים אלף הרוגים רח"ל, עד כדי כך שהוחלט להקצות את גינות העיר הגדולות - בכמה ערים - לקבורה ארעית בעיצומה של המלחמה. (עפ"י עדות עיתון "הארץ", באותם ימים הוכנו שני קברי אחים גדולים, אחד ליד הר הרצל, ואחד בעין דור).

בכמות כזו של הרוגים ח"ו, מי היה עוסק בקבורתם? בחורי הישיבות. הם אלו שהיו מתגייסים לקבורתם כחברה קדישא, המוסרים נפשם למצוה קדושה זו. ואז, כמובן, שהמפקד הנכבד הנואם, היה מכריז שתרמנו רבות למערכה. אבל, חיילים נכבדים, הקב"ה לא רצה שנתבטל מתורתנו, הוכרז בפמליה של מעלה כי מוותרים על אותם ששים אלף הרוגים, וזכות לימוד התורה תגן עליהם, א"כ, אני מודיע בזאת מעל הבמה, כי אנו, בני הישיבות תרמנו ששים אלף אנשים, כמו כן תרמנו את גני העיר בת"א ובי-ם... וכי רצונכם דווקא להיות בקברים?! מה איכפת לכם שה' העניק חיים לרבבות חיילים ואזרחים, ובמקום קברים ארעיים ישנן גינות עם דשא ירוק, קומו על רגליכם ותודו להקב"ה! מחיאות כפיים סוערות מהחיילים ומאיתנו לכבוד הרב.

על העיקרון דלעיל, מובא סיפור עם הגאון הגדול רבי ישראל מאיר הכהן - "החפץ חיים", אשר השתתף בערב התרמה להקמת בית חולים. היו שם גבירים שתרמו מיטות לטובת בית החולים, אחד תרם עשר מיטות, השני עשרים, וכן על זו הדרך. לקראת סוף מסע ההתרמה "עקץ" אחד הגבירים את ה"חפץ חיים" ושאלו: "נו! ומה בחורי הישיבות תורמים?" ענהו הח"ח באותו מטבע: "תלמידי החכמים תורמים, שבכוח תורתם יהיו פחות אלף חולים שלא תצטרכו אתם הגבירים לתרום את מיטותיהם", ופני המן חפו.

היסטוריית הדיחוי

שחרורם של תלמידי הישיבות קדם להקמת המדינה. במלחמת השחרור היישוב היהודי בארץ ישראל היה קטן ומנה אז כ-600 אלף איש, וראש המטה הארצי של "ההגנה" מר ישראל גלילי, שיחרר עפ"י הוראת דוד בן גוריון את תלמידי הישיבות מחובת הגיוס, חובה שהנהגת היישוב הטילה אז ב-9 במרס 1948 (כ"ח אדר א' התש"ח) על כל הנשים והגברים עד גיל 45.

וז"ל מכתב השחרור: "נתקבלה החלטה כי בני הישיבות, לפי רשימות מאושרות, פטורים משירות בצבא... החלטה זו כוחה יפה למשך שנת תש"ח, ובסוף השנה תיבחן הבעיה מחדש".

בתקופה זו המצב בארץ ישראל היה קשה מאוד, ובעיקר בי-ם הנצורה שבה נהרגו מאות מהפצצות הלגיון הערבי, והיה מחסור גדול במזון, מים ודלק. למרות המצב הקשה, דעת ראשי הישיבות הייתה שאין להטיל על בני הישיבות שום חובת גיוס להגנה ואח"כ לצה"ל. נימוקיהם היו שביטול תורה של בני הישיבה ע"י שירות צבאי, ולו אפילו לאימונים צבאיים בלבד אסור איסור גמור. שירות צבאי ולימוד תורה הם תרתי דסתרי. בני הישיבות תורמים את חלקם להגנת העם בלימוד תורה כל היום.

הרבנים גם דחו הצעת פשרה "מרחיקת לכת" שהציע להם "הוועד הפועל של המרכז לשירות העם", האומרת: "תלמידי הישיבות, ככל הצעירים בי-ם, יקבלו אימונים להגנה עצמית, מתוך הנחה שלא יוצאו לפעולה אלא במקרה של הכרח ופיקוח נפש". אך הרבנים נשארו בסירובם לכל הצעה.

הרב צבי פסח פרנק (רבה של ירושלים) - ביום כ"ד ניסן התש"ח (3/5/48) שלח הרב צבי פסח פרנק מכתב למרכז המפקד לשירות העם, מפקדת ההגנה בירושלים, וז"ל: "הנני פונה לראשי המפקדה, להודיעם דעת התורה המסורה לנו מסיני ושבעבורה באנו באש ובמים בבל הדורות ואנו קיימים, לא לשלוח יד בבני הישיבות, וכל אלה שתורתם אומנותם, חלילה להוציאם ולנתקם מאהלי התורה ולשעבדם לצבא המלחמה, אימונים או שאר עבודות, וידעו נאמנה שכל מי שמסר נפשו וחיייו לשקידת התורה הנהו איש צבא מלגיון מלכו של עולם להגנת עמנו וארצנו. וכל אלה העומדים במערכת הקרב עם האויב מוגנים בזכות לומדי התורה, וכמו שאמרו חז"ל (מכות דף י'): "מאי דכתיב: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" - מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלים, שהיו עוסקים בתורה". וכל בעל נפש שהוא מסור ללימוד התורה אינו ח"ו בכלל משתמט, אלא

נהפוך הוא, עבודה גדולה הוא עושה לנצחוננו המלא שאנו מקוים לו". (שביבי אור - לקט מאיגרות לבניו ולשומעי לקחו עמ' פ"א, וכן מובא המכתב במלואו בספר הצבי ישראל ספר זכרון לזכרו של הגרצ"פ פראנק, עמ' ש"ח).

עוד פורסם בשמו של הרב צבי פסח פרנק (רבה של י-ם) בזמן מלחמת העצמאות: "ולזאת יצא מאיתנו דעתנו דעת תורה בתור הלכה פסוקה, שכל בן ישיבה, חובש ותופש בית המדרש, אל יתייצב, ויפקד וירשם לכל דבר הקשור לשמירה, גיוס וכד'. וחלילה לפקפק בזה כלל וכלל, וכל שכן להיכנס בזה בדיונים ובויתורים וכו', ולחפש היתרים בזה, אפילו גם לשעה קלה" (מתוך כרוז שפורסם בעיתון "היומן" ב- כ"ו ניסן התש"ח, 5.5.49).

הראי"ה הרצוג - הרב הראשי לא"י - בכ"ח בניסן התש"ח (7/5/48), שיגר מכתב לראשי מרכז המפקד לשירות העם, וז"ל: "ואולם זאת עליי להגיד לכם... שאם תדונו את הקבועים באוהלה של תורה, נשמת ישראל, יסוד נצחיותה כמשתמטים סתם ותכריתו אוכל מפייהם, יהיו נימוקיכם מה שיהיו, אני אצא נגדכם במחאה גלויה, חריפה לעיני כל ישראל. אין לכם רשות להשתמש באמצעי של כפיה דרסטי כזה נגד שארית הפליטה של מקימי תורתנו הקדושה בירושלים עיר קודשינו, אשר מהם תצא תורה לא"י ולכל ישראל".

הרב ש.י. זוין - יש רבנים מהציונות הדתית הטוענים שהרב שלמה יוסף זוין התנגד לפסק הרבנים דלעיל, ופרסם בעילום שם ("אחד הרבנים") חוברת הלכתית בעיצומה של מלחמת השחרור הדוגלת בגיוס בני הישיבות, וז"ל: "כל הכבוד וההערצה למרנן ורבנן, גאוני עיר הקודש, אבל הרשות ניתנה לשאול: ילמדונו רבותינו, זו מניין לכם? זו מניין לכם, שבני תורה ות"ח פטורים מלהשתתף במלחמת מצוה של עזרת ישראל מיד הצר הצורך העומד עליו לכלותו ולהשמידו, חלילה? זו מניין לכם, לפרסם בצורה של הלכה פסוקה "ודעת תורה", שבני הישיבות אין להם - לא להירשם ולא להיפקד ולא להתייצב, ולא כלום?".

למעשה אין שום מקור המוכיח שאכן אלו דבריו של הרב זוין, אלא ההיפך הוא הנכון, עיין לקמן (בפרק דעת רבני הציונות הדתית, עמ' 52 ו-55), שבשנים הבאות לאחר קום המדינה הביע הרב את דעתו שאסור לגעת בלומדי התורה, בבחינת "אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו". וכן תקף קשות את המפד"ל והקיבוץ הדתי שקיבלו החלטה שיש לגייס את בני הישיבות, וקרא להם לחזור מההחלטה הנוראה הזו, לפיכך נראה שדברים אלו שנאמרו בשמו הם מזויפים משיקולים אינטרסנטיים, וע"ז נאמר: המטרה (השקדית) מקדשת את האמצעים. בכלל, דבר שמפורסם בעילום שם ולא אושר ע"י הכותב בדרך כלשהיא, זהו עוול ושקר לייחס לו זאת.

רבני העדה החרדית - גם רבני העדה החרדית ובראשם הגאב"ד רבי יוסף צבי דושינסקיא, והראב"ד רבי זעליג ראובן בענגיס וכל חברי הבד"ץ, פרסמו ביום כ"ג לחודש ניסן התש"ח (2/5/48) קול קורא, ובו קריאה לכל בני התורה לא להתגייס למלחמה, וז"ל:

"אנו הח"מ מודיעים בזה גלוי, לכל אלו תלמידי החכמים חובשי ותופשי ביהמ"ד, בחורים ואברכים בני הישיבות, שעפ"י תורה"ק, הצלתינו מהמצב הנורא אשר אנו נמצאים בו, ה' ירחם, הוא רק בזכות התורה"ק, וכל זמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין ידי עשו שולטות בו, וכבר מופסק ג"כ שרבנן אינן צריכין נטירותא. לזאת יצא מאתנו דעתנו דעת תורה, שכל בן ישיבה, חובש ותופש ביהמ"ד, אל יתייצב, ויפקד, וירשם לכל דבר גיוס, וכדומה, אפילו גם לשעה קלה, וחלילה לפקפק בזה כלל וכלל. וחובה כפולה ומכופלת מוטלת על כל בן ישיבה כעת, להתגבר ולהתאמץ בכל היכולת בהתמדת ובשקידת לימוד התורה, ביתר שאת וביתר עז. ובזכות תורה"ק אשר היא מגינא ומצלי ננצל עם כל אחב"י מכל אויב וכו', ויוציאנו השם מהרה לרווחה, ויושיענו תשועת עולמים בביאת גואל צדק, במהרה בימינו, אמן. (מובא בספר תורת רבי עמרם בלוי חלק א' עמ' קט"ז).

הרב יעקב משה חרל"פ (גדול תלמידי הראי"ה קוק, וראש ישיבת מרכז הרב) פירסם ביום כ' ניסן התש"ח (29/4/48) כרוז (העתק בידי) ובו דעתו - דעת תורה על איסור הגיוס במלחמת תש"ח, וז"ל: "ובעבור זה הנני מוצא חובה קדושה בנפשי להודיע גלוי לכל אלה התלמידי חכמים חובשי הישיבות הקדושות המקדישים עצמם לתורה ועבודת ה', שהם הפלוגה של חיל ה' כדברי הרמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל, החובה מוטלת עליהם להמשיך את לימודם ולא יתבטלו מן התורה אף למלחמת מצוה זו. וע"י זה אנו בטוחים וגם אנו יכולים להבטיח כי הצלחת חיילנו תהיה למעלה מדרך הטבע ויקויים בהם ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו. ולזאת דעתנו דעת תורה, שכל בן ישיבה ידע את תפקידו הנאמן להיות מחיל ה', ואין עליו שום חובה להתייצב, להיפקד, ולהירשם לשום עבודה של פלוגה אחרת".

דעת הרב צבי יהודה הכהן קוק במלחמת הקוממיות בשנת התש"ח הייתה, שעל כולם להתגייס, וזאת בניגוד לדעת כל גדולי הדור שבאותה תקופה, ללא יוצא מן הכלל. דעתו אז התפרסמה בחוברת "למצוות הארץ" ושם ציין הרב: "שאלתנוני על דבר דעת תורה בעניין התגייסותנו לצבא ישראל... הנה כבר נודעה ונתפרסמה קריאת ההוראה למעשה מאת רבותינו שבארץ ישראל, לחיוב ההיחלצות לצבאות ה' אלוקי ישראל במערכות עמו וארצו וכו'. חייבים לעמידה על נפשנו להצלת החיים מפני פראי המדברות המוסתים והמאורגנים וכו', מפני חיוב תורני כפול".

מה שאמר כב' הרב שזוהי "הוראה מאת רבותינו שבא"י לחיוב ההיחלצות" לענ"ד צריכה עיון, כי למעשה, ראינו לעיל שכל הרבנים התנגדו לגיוסם של בני הישיבות, למעט הרצי"ה. (עיין לקמן, שגם הוא לאחר המלחמה דעתו הייתה לשחרר את בני הישיבות ממספר נימוקים, וכך נהגו ונוהגים עד היום בישיבתו, ישיבת מרכז הרב).

כרוז של הרצי"ה - כעת הגיע לידי כרוז שפורסם ע"י הרצי"ה, ביום כ"ה ניסן התש"ח (4/5/48), והוא תגובת נגד לכרוז שהופץ ע"י הגרי"מ חרל"פ שבו קרא לא להתגייס, וז"ל: "ראיתי כעת שנתפרסם בחוצות י-ם קטע מתוך מכתב של אאמו"ר הרב זצ"ל, שכאילו הוא מסייע חלילה להשתמטות ממלוא החיוב של העמידה על נפשנו ועל נפש כל קהל ישראל, והנני מחוייב ומודיע בזה, למען אמיתה של תורה, כי המכתב הזה, נכתב ממנו בחודש אדר שנת התרע"ז בלונדון, להשתדלות לשחרור תלמידי חכמים ממלחמת אנגליה, רוסיה וגרמניה וכו', שלא היה בה שום עניין לחיוב הצלת נפשות בישראל ובארץ ישראל (ועל כגון זה אמרו חז"ל שאין למדין הלכה מפי המעשה).

ועל השימוש בדברי קטע מכתב קודשו זה, בהעלמת העניין שהוא דן בו, ובהסבת דעת הקהל שכאילו יש לדברים הללו איזו שייכות למצבנו עכשיו, יש להצטער שהוא כמו סילוף מן המין הגרוע והמחפיר ביותר, (וכבר היו כמה פעמים מעשי זייפנים וסלפנים לרעה בדברי קודשו, וכדברי הרמב"ם באגרתו, שאפשר לזייפנים לתלות בדברי תורתנו הקדושה צווי של "וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים") וכו'. (ראה לקמן בקונטרס מלחמת מצוה בעמ' 157 ו-165, את אשר כתבתי באריכות לדחות טענה זו, שדברי הרא"ה קוק נאמרו כביכול לגבי צבא הגויים ואין להם לזוונטיות לארץ ישראל).

כרוז הנגד של חניכי הישיבות - בעקבות הכרוז שהוציא הרצי"ה, הוצא כרוז נגד ע"י התאחדות חניכי הישיבות, תחת הכותרת "תשובה גלויה" (העתק בידי), וז"ל: "בקשר לחוות דעתו של מרן הגרא"י קוק זצוק"ל, ראש הרבנים לארץ ישראל, בשאלת הגיוס של בני הישיבות שנתפרסם בימים האחרונים, ואשר על זה יצא בהודעה גלויה בנו הרצי"ה שליט"א כאילו הייתה כאן זייפנות בדברים אלה, הננו מכריזים גלויות כי כידוע לכל, הקובע היחידי בדורנו להבנת דברי מרן הרב זצוק"ל הוא, תלמידו כבנו מרן הגאון ציס"ע מוהר"ר ר' יעקב משה חרל"פ שליט"א, ראש הישיבה המרכזית העולמית, ודברים אלו היו למראה עיניו לפני הדפסתם, ולדעתו הגדולה הן הן הדברים הנוגעים לשאלה זו, לכל מי שמעמיק להבין בהם ולא בראיה שטחית גרידא. ועל דברי תורה אמרו חז"ל (נדרים פ"א): "שלא יאמרו ירושה היא להם".

הפטור שהעניק ראש המטה הארצי של ההגנה ערב הקמת הקמת המדינה, התמסד בשנים הראשונות לקיומה. בישיבה של וועדת הביטחון של מועצת המדינה,

שהתקיימה בכ"ז באלול התש"ח (1/10/48) נשאל בן גוריון: "הנכון שאין חובת גיוס חלה על תלמידי הישיבות? ע"כ השיב ב"ג: "פנו למשרד הביטחון אנשי ה"אגודה" שיש 400 בחורי ישיבה, שהם כולם בגיל צעיר, ושאלם הם יתחייבו בגיוס צריך יהיה לסגור את בתי הישיבות, ושהם גם בארצות אחרות שוחררו מגיוס, ושהיה הסכם שהם ישוחררו".

הרב הרצוג - בחורף שנת התש"ט ביקש הרב הראשי לא"י הרב י. א. הלוי הרצוג מבן גוריון, לשחרר את תלמידי הישיבות משירות בצה"ל באופן קבוע, וז"ל: "אחרי העיון וההתבוננות החודרת מבחינת קיומה של תורתנו הקדושה אחרי השואה האיומה, שבה הושמדו רבבות תלמידי הישיבות באירופה, ראשיהם וחכמיהם הי"ד, ולא נשאר מהם רק שריד - מעט, אחד מעיר ולא שניים ממשפחה...דעתי היא שיש לשחרר אותם מחובת הצבא, בכדי לתת למעטים הללו להמשיך בלימוד תורתנו הקדושה, שהיא גם לצורך ולכבוד מדינתנו".

בן גוריון השיב לרב הרצוג, "אבקש מראש המטה הכללי לעיין בתשומת לב הראויה בבקשתך".

את הסכמתו הרשמית לשחרור קבוע של בחורי הישיבות, נתן בן גוריון במכתב ששלח בשנת 1949 אל השר הרב יצחק מאיר לז"ל, מנהיג "אגודת ישראל" ונציגה בממשלה.

ב-9/1/50 (כ' טבת התש"י) התקיימה פגישה של גדולי ישראל אז עם ב"ג, וכה כתב ב"ג ביומנו: "באה אצלי משלחת ראשי ישיבה: הרב מלצר, הרב טיקוצ'ינסקי, הרב כ"ץ מפ"ת, הרב סורוצקין ועוד צעיר אחד (הרב טננבוים). באו לבקש על שחרור בחורי ישיבה משירות ביטחון. ואם כי הודעתי להם מראש שבקשתם כבר ניתנה, ביססו דבריהם באריכות. בזה אחר זה ביקשו שניתן חוק על שחרור. הסברתי להם שהחוק לא יתקבל. הציעו תקנות ע"י הממשלה או שר הביטחון, שמא ישתנה בינתיים שר הביטחון. נימקתי קושי התקנה...הם חוששים שרוב בחורי הישיבה יפסיקו משנתם - לא ישבו אליה. גם לא הסכימו להצעתו לאמן בחורי הישיבות במקומם, כי הבאתי ראייה ממשלה רבנו ויהושע בן נון" וכו'.

בשנת התש"יא, לאחר שהשחרור כבר היה לנוהג קבוע, חזר הרב הרצוג לנושא. בדברים שבכתב גם בפעם זו, כמו במכתבו אל בן גוריון, מדגיש הרב הרצוג, שהשואה והחשש לעתיד לימוד התורה כתוצאה ממנה היא הסיבה לבקשה, וז"ל: "כבר הבעתי את דעתי, שזוהי מלחמת מצוה, ולמלחמת מצוה מוציאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה (משנה סוטה ח', ז'), אכן בנוגע לבני ישיבות, כדי שלא תשתכח תורה, ח"ו,

מישראל, שאלו שבא"י הן שארית הפליטה - נעשו סידורים מיוחדים בישוב החדש לחוד ובירושלים לחוד".

בשנת 1954 הורה שר הביטחון, פנחס לבון, לגייס כל בחור ישיבה שמשך שחרורו מצה"ל היה 4 שנים ומעלה. משה שרת, ראש הממשלה באותה עת, הורה לו לבטל את הוראתו. היה זה הניסיון היחיד לממש את הביטוי "דחיית גיוס", ע"י הגבלת הדחייה לפרק זמן קצוב.

בעקבות מעשהו זה של לבון, כתב לו בן גוריון מכתב, וז"ל: "אולי יועיל אם תדע זאת: אף פעם לא נעשה ביני ובין שום מפלגה דתית הסכם בעניין פטורי בחור ישיבה. עשיתי הדבר מתוך התנדבות חופשית... הפטורים, בניגוד למה שראיתי באחד העיתונים, לא היה פרי הסכם קואליציוני. אגב, ריבוי מספר בחורי הישיבה - אם מלאכותי ואם כן, מחייב לפי דעתי שינוי השיטה של הפטורים".

המצופה מסוף דברי בן גוריון היה, שיתחיל מיד בצמצום והגבלת מספר בני הישיבות המקבלים דיחוי, אך לא כך היה, בן גוריון ומפלגתו המשיכו לתת פטורים גורפים ואף הרחיבו אותם, למרות שבכל אותם שנים (מ-1952-1977) אגודת ישראל לא הייתה בממשלה.

בשנת 1957 הרחיב ב"ג את המושג "תורתו ואומנותו", והחילו גם על מי שמלמד תורה ולא רק על מי שלומד תורה. כך נוצר מושג חדש "ללמוד וללמד". ההרחבה אפשרה לשחרר משרות צה"ל בכל שנה 100 בחורים נוספים - פרט לתלמידי הישיבות - אם יתחייבו ללמד "בחיידים", בתלמודי תורה ובבתי ספר במשך 4 שנים. ההסדר כלל שלשה חודשי אימונים צבאיים, ושרות במילואים בתום 4 שנות ההוראה. המשמעות העקרונית של השינוי מתבטאת בהסכמה, לשחרר משרות חובה גם לצורך שאינו תלמוד תורה.

בחודש אוקטובר 1968 בהיות משה דיין שר הביטחון, קבעה ועדת שרים מיוחדת, שמספר המשוחררים החדשים בכל שנה לא יעלה על 800. ההחלטה הייתה תקפה במשך כ-8 שנים עד שבוטלה בשנת 1977 ע"י שר הביטחון דאז עזר ויצמן. בשנת 1975 סירב שר הביטחון שמעון פרס להגדיל את המכסה. אולם מנתונים שפרסמה ועדת "מנחם הכהן", עולה, שלמרות זאת היה מספר המשוחררים החדשים בשנה זו קרוב ל-900, והוא הדין בשנת 1976.

והחל משנת 1977 התקבלו עוד הקלות רבות לבני הישיבות, אך יש לציין שהחל משנה זו אגודת ישראל הייתה כבר בממשלה, וב-1984 גם תנועת ש"ס.

מדוע לאורך השנים לא גייסו את בני הישיבות?

בבדיקה שערכתי, ראיתי שנושא גיוס בני הישיבות עלה לסדר היום מאז קום המדינה אין ספור פעמים, הן בכנסת והן בשיח הציבורי. לאורך כל הדרך נושא זה היווה הסתה פרועה נגד הציבור החרדי בכלל, ונגד בני הישיבות בפרט, בבחינת "ככלב שב על קיאו, כסיל שונה באיוולתו" (משלי כ"ו, י"א). לחילונים בכל התקופות (לפחות עד שנת 1977), הייתה האפשרות לגייס את בני הישיבות כי החרדים לא היו בקואליציה, ומי שרצה לחוקק כל חוק כנגדם ולגייסם, יכול היה לעשות זאת בקלות. אך הדבר לא נעשה, אלא להיפך, משנה לשנה, ומקדנציה לקדנציה, המצב רק הלך והשתנה לטובת בני הישיבות (עיין לעיל בפרק הקודם), ועל כגון דא נאמר: "כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ".

והשאלות הנשאלות בעקבות כך הם:

מדוע לא גייסו את החרדים כשיכלו?

האם יכול להיות שלא חפצו בהם אז, ושאינם חפצים בהם גם היום?

האם יכול להיות שהחרדים הם נטל על הצבא?

וא"כ, אז למה הם קוראים ומסיתים כל היום לגייסם?

על כך אנסה לענות רק בעזרת האישים הבאים, ללא פרשנות מצדי, שברגעיי אמת הם אמרו את האמת הידועה לכל.

אורית שוחט (עיתונאית בכירה בארץ)

"כשיחפשו פעם הגדרה קולעת ל"מיהו ישראלי", אפשר יהיה לומר, כל מי שמצדד בגיוס בחורי הישיבות. כאילו שמדינת ישראל היא לא יותר מלשכת גיוס אחת גדולה. לאף אחד אין כוונה לגייס את החרדים, הצבא אינו זקוק להם, ולכן הדיון החוזר הזה הינו לא יותר מאופיום לחילוניים. כל אחד משתמש בקלישאות כדי לשרת את יחסי הציבור שלו, כדי להתחבב בלי להתאמץ. במשחק הזה משתמש השמאל כמו הימין, כל אחד מהסיבות שלו. הדרישה לגיוס חרדים היא מסיתה, כי אין בה כוונה של מימוש אלא רק יצר התעללות".

"לא ניתן לבסס צבא על חוק. א"א לגייס קבוצת אנשים בכוח, וחקיקה זו עשויה להביא למרד אזרחים גדול. צה"ל אינו ערוך, אינו מעוניין ואינו יכול לקלוט את היהדות

החרדית בתוכו, אם היא תגיע לבקו"ם מכוח החוק בלבד. מי יסכים כי בצה"ל יהיו מטבחים נפרדים עם הכשרים, איסור הדרכת חיילות, שמירה על צאת הכוכבים לשיטת ר' תם וכד". (א. ש. "הארץ" 15.4.98).

שלי יחימוביץ (יו"ר מפלגת העבודה והאופוזיציה)

"מצער אותי, שנושא שהוא כ"כ משמעותי וכ"כ בליבת החברה הישראלית, הפך לחומר בעירה, לספינים פוליטיים חסרי שחר, שאין מאחוריהם שום כוונה אמיתית.

ראש הממשלה תפר לעצמו קואליציה מפוררת טלאי על טלאי, שחלק מהמרכיבים שלה נמצאים בה רק בשביל הישרדות צינית ובלי מצע ערכי, והנה כשיש להם הזדמנות לשפוך נפט למדורה הם עושים את זה... כל החבורה שבוחשת בסיר סתם עושה מניפולציות.

שום חקיקה ומניפולציה, ודילים, וקומבינות, לא יפתרו את הסוגיה. אף אחד מעולם, שום ראש ממשלה ושום שר ביטחון לא ניסה לגייס חרדים בני 18 שהולכים ללמוד, והסיבה היא שצה"ל לא רצה את החרדים. אני ישבתי בוועדת חוץ וביטחון כשבאו נציגי החרדים ורצו לפתוח עוד בסיס נח"ל חרדי כי יש ביקוש לגיוס, שר הביטחון אמר לא, זה עולה לי יותר מידי כסף". (בראיון לקול ישראל, תמוז התשע"ב)

ח"כ רן כהן (לשעבר מרץ)

צה"ל לא מגייס את תלמידי הישיבות, כי הוא לא רוצה אותם. הרמטכ"ל אמר לי במפורש שתלמידי הישיבות לא גויסו כי לצה"ל אין צורך בהם. לדברי הרמטכ"ל גיוס בני הישיבות אינו משתלם לצה"ל גם מבחינה כלכלית, כי את הכסף שעולה גיוסם לצבא ניתן לנצל בצורה טובה יותר בקניית אמצעי לחימה חדשים, שתועלתם תהיה גדולה יותר". (דברים שאמר ביום עיון שערכה תנועת הקיבוץ הדתי בקיבוץ עין צורים בנושא "לחיות ביחד", מובא בעיתון "הצופה" 12/6/94, וב"יתד נאמן" 17.6.94).

יהורם גאון (זמר, קול ישראל)

"כמה קל ופשוט בארץ המטורפת שלנו, ובימים טרופים וחמים אלה להביט בתלמידי הישיבות שאינם מתגייסים ולשנוא אותם בשל כך... כמה ברור לכל חילוני פנאט שהם פריזטים, אוכלי חינם וגונבי דעת. כמה קל היום לפוליטיקאי להיכנס בהם

ו"לכסח אותם", מבלי שאף אחד יחשוד בו שהוא מנסה בסך הכל ע"י הבאשת ריחם לקנות לו ציבור אחר, ... כי הם החרדים, בשבילו כבר אבודים ממילא".

צבי לביא (עיתונאי "גלובס")

"מפלגת העבודה מעוניינת יותר בעצם הגשת החוק לגיוס בני הישיבות, כדי לקשור את שמה למהלך הפוליטי, מאשר בגיוס עצמו. בחוק עצמו אין תועלת ממשית רבה. גיוס בחורי הישיבות הוא דגל חברתי - פופוליסטי מאשר צורך ביטחוני אמיתי. הגיוס והשירות הצבאי, מזמינים כאבי ראש שאינם חסרים לצה"ל. החזקתם בצה"ל אולי תעלה יותר מאשר התמיכה בהם בישיבות".

נחום ברנע (עיתונאי, ידיעות אחרונות)

מבחינה מעשית, אין דבר מופרך יותר ודמגוגי יותר מהדרישה לגייס את בני הישיבות לצבא. צה"ל שסובל עכשיו ויסבול בשנים הבאות מעודף בני אדם, היה שמח להחזיר הביתה חלק ניכר מהנערים והנערות שמגיעים לבקו"ם".

פוליטיקאים וקצינים על הפטור

הפוליטיקאים בכל הזמנים יכלו לגייס את בני הישיבות לו רק רצו, כי כל הצעה כזו הייתה עוברת בכנסת ברוב גדול, אך לענ"ד, בסתר ליבם ידעו הפוליטיקאים את ערך לימוד התורה, ולכן לא נגעו בהם לרעה. מצורת התבטאותם ניכר שדבר זה לא נעשה מכורח פוליטי, אלא מהכרה פנימית בערך הלימוד.

דוד בן גוריון (ראש הממשלה הראשון)

"התשובה על השאלה מדוע הסכים בן גוריון לשחרור... מהדברים שאמר הוא עצמו, וממקורות אחרים, אפשר לסכם כדלקמן - **לאחר השואה חובה על מדינת ישראל לדאוג להמשכיות ערכי הדת והמסורת, כפי שהם משתקפים בישיבות. מוטל על מדינת ישראל להיות מרכז רוחני - דתי לעם היהודי כולו, והישיבות בארץ ישראל צריכות לספק מנהיגים רוחניים (רבנים) לעם היהודי**". (עפ"י פרופ' מנחם פרידמן החוג לסוציולוגיה באוניברסיטת בר אילן, מובא ב"החברה החרדית" עמ' 55).

ראינו לעיל שבעקבות מעשהו של שר הביטחון דאז - לבון, שרצה לגייס את בני הישיבות, כתב לו בן גוריון מכתב, וז"ל: "אולי יועיל אם תדע זאת: **אף פעם לא נעשה ביני ובין שום מפלגה דתית הסכם בעניין פטורי בחור ישיבה. עשיתי הדבר מתוך התנדבות חופשית... הפטורים, בניגוד למה שראיתי באחד העיתונים, לא היה פרי הסכם קואליציוני**".

דברים אלו מחזקים את התחושה שבן גוריון בסתר ליבו האמין בלומדי התורה, ולכן לא נגע בהם לרעה, וזאת למרות שהוא היה אנטי דתי מובהק, וכפי שאמר מקורבו במשך שנים פרופ' ישעיהו ליבוביץ: "הכרתי אנשים ששונאים יהדות אולם כמו בן גוריון לא ראיתי, אצלו השנאה הייתה אי רציונאלית", ובכל זאת ראינו שכאשר באו אליו ראשי הישיבות מיד נעתר לבקשתם ופטר את בני הישיבות משירות בצה"ל, ובשנים הבאות פטר אותם ואף הרחיב את יריעת המשוחררים, מפני שידע שכאן טמון חוסנו הרוחני והערכי של עם ישראל.

משה דיין (שר הביטחון)

לא הייתי מציע למדינת ישראל להסתבך עם חוגים המאמינים אמונה שלימה

בלימוד תורה, ולגייס אותם על כורחם לצה"ל... בשום פנים איני יכול להתעלם מהעובדה שלימוד תורה בעם ישראל במשך 2,000 שנה נהפך יסוד חייהם, ולא הייתי מציע שבגלל גיוס קומץ קטון של בני ישיבות ננפץ אמונה זו". (בהרצאה בפני סטודנטים ב-8, שם נשאל על אודות גיוס בחורי ישיבות. "הצופה", ט' בשבט תשכ"ח).

יצחק שמיר (ראש הממשלה)

בפגישה של ראש הממשלה עם ראשי הסיעות הדתיות בכנסת שהתקיימה הבוקר, אמר ראש הממשלה (יצחק שמיר): "אין לכם מה לחשוש בכלל. אני האחרון שידבר על הפרת הסטטוס קוו. אלחם בכל כוחי במי שיפר אותו... לא תיפול ארצה אף שערה אחת מראשו של בחור ישיבה אחד שתורתו אומנותו". (דברי שר התחבורה חיים קורפו בהצעה לסדר. מובא בדברי הכנסת תשמ"ח עמ' 834, י"ח כסלו תשמ"ח).

שמעון פרס (ראש הממשלה ושר הביטחון)

"מוסד הישיבה החזיק מעמד בעם ישראל 2,000 שנה, לא ייתכן שדווקא במדינת ישראל יסלקוהו".

"מר פרס התריע נגד השנאה העצמית כלפי הדת היהודית שלנו, בעוד שלהבדיל אילו הייתה בארץ כת בודהיסטית שהייתה מסרבת לשלוח בניה לצה"ל, בנימוק שזה נגד עקרונות דתם, היה הציבור מקבל זאת בהבנה. גם בארצות רבות מבינים זאת, ובארה"ב למשל אין מגייסים את בני הישיבות. לבסוף קרא לציבור לא לעסוק בנושא מתוך שיסוי, אלא ללמוד את הבעיה בצורה תרבותית, להיכנס לביקור לישיבות ולשוחח עם התלמידים, וכך בצורה כזו, לקבל תמונה על העניין". (בערב שאלות ותשובות שנערך בבית הפרקליט בת"א. התפרסם בעיתון שערם בי"ד שבט התשכ"ח).

ואכן, באירופה ובארה"ב בזמן מלחמת העולם השנייה, פטרו שם את אנשי הכמורה ובני הישיבות משירות בצבא, בזמן שגייסו כל אדם לשירות צבאי כי היו זקוקים לכל אחד.

אהוד ברק (ראש הממשלה ושר הביטחון לשעבר)

"אין לנו שום ספק. זה לא עניין אפילו שבאמונה, אלא ממש עניין שבעובדה, ש... לימוד מורשת ישראל, יותר מאשר אנחנו שמרנו עליו הוא שמר עלינו, והעביר את הזיק

הזה של רציפות, דרך כל הגזירות והשמד והפורענויות והחורבנות, והביאו אותנו עד הלום. ואפילו, אילו רק הטעם הזה היה עומד, אז היה צריך לקיים לימוד תורה, קל וחומר שאנשים מאמינים אומרים, שזה גם מה שיבטיח לעתיד לבוא את הרציפות הזאת וחובה. לכן באמת אנחנו נסייע בעניין הקמח, כדי שתוכלו לגבות את לימוד התורה.

ואני אומר, זה לא רק עוצמה של שינון. זה עוד מאבי למדתי, שפה בעניין הזה, זה הרבה יותר מזה, זה עוצמה רוחנית ואינטלקטואלית, שמייחדת את עם ישראל ומקרינה אל הכוחות שלו וליצירה שלו בכל תחומי החיים ובכל תחומי ההווה, גם מעבר ללימוד תורה. וגם על הדבר הזה באמת תבורכו ובאמת שה' יהיה אתכם". (הדברים נאמרו במהלך סיור מיוחד שערך במוסדות תורה בבני ברק לפני הבחירות תשנ"ו - קלטת הנאום נמצאת במשרדי מנ"ף).

אל"מ אהרן דויד (קצין צנחנים ראשי בשנים 65 - 68)

דויד פיקד על אחת החטיבות המפורסמות בצה"ל, ואומרים עליו שהיה גדול המפקדים הקרביים שהיו לצה"ל. במשך 25 שנה שירת בצבא בתפקידי פיקוד רבים וראה מקרוב דם רב נשפך במלחמות.

"לי חשוב שהיהדות תתקיים. חשוב לי שיהיו כמה שיותר אנשים שיכירו את התרבות של היהדות, ולא כדי להביס את הפלסטינים באופן מספרי. מספר האנשים הלומדים בישיבות, כמעט אינו רלוונטי למלחמה שלנו בפלסטינאים. הרי תלמידי הישיבות ממילא לא יילחמו, ויוכלו למלא אולי רק תפקידי סיוע. אז בתור אנשים שנושאים את התרבות היהודית הם חשובים לי יותר מאשר עיקרון השוויון עם הבנים שלנו הנהרגים בקרב".

האם באמת חסרים חיילים לצה"ל?

בלי קשר לדרישה לגייס את החרדים, ברצוני לבדוק לפני כן את אמיתות הטענה של מחסור בחיילים.

כאשר כולם מדברים על שוויון בנטל, מפריכים סיסמאות ש"הם קורסים כי לא כולם מתגייסים", ו"אם המצב יימשך כך מצבנו בעתיד מסוכן". בואו נבדוק מה אומרים ראשי הצבא והוגי דעות חילוניים.

אהוד ברק (הרמטכ"ל לשעבר)

בחנוכה תשנ"ד הציע הרמטכ"ל אהוד ברק בפני פורום הממשלה, לקצר את השירות הצבאי. הוא טען שהצבא בנוי בעיקרו על יחידות קומפקטיות, ואינו זקוק לכל כוח האדם הגדול המצטרף מידי שנה.

דבריו אלו נאמרו בעבר כאשר הוא לא היה פוליטיקאי, כאשר הוא ראה לנגד עיניו רק את טובת הצבא, רק שיקולים אמיתיים נטולי פניות פוליטיות. ואכן ראה את דבריו של העיתונאי עמוס כרמל.

עמוס כרמל (עיתונאי)

"מה יש לרמטכ"ל לשעבר ברק לומר, על הניצול האופטימאלי של כוח האדם העומד לרשות צה"ל בעבר ובהווה? מה הוא יודע שלא ידע עד שרוני מילוא התחיל לעשות כותרות נגד הדתיים, על התרומה המעשית הצפויה של תלמידי הישיבות, אם אכן ילבשו מדים?"

אל"מ במיל. ד"ר ראובן גל (הפסיכולוג הראשי בצה"ל לשעבר מנהל מכון "כרמל" למחקרים צבאיים).

"הצבא גם מעודד את מגמת הפטורים. האוכלוסייה היהודית הלכה וגדלה, אבל הצבא לא גדל, ואפילו קטן. ועדת שפיר שמינה הרמטכ"ל כדי לבדוק את צרכי צה"ל לקראת שנות האלפיים המליצה על צמצום הדרגתי של כוח האדם בצה"ל - הקטנת מסגרות, צמצום הגיוס, קיצור השירות, הורדת גיל המילואים".

"דיברתי על דו"ח וועדת שפיר עם ראש אכ"א ושאלתי אותו, אם הוא לא מודאג מהשפעת הצמצום במספר המשרתים בצה"ל על החברה בישראל? תשובתו הייתה, ובצדק, שאין זה תפקידו של צה"ל לדאוג לפני החברה בכללותה". (עיתון הארץ 11.10.94).

פרופ' משה ליסק (חוג לסוציולוגיה באוניברסיטה העברית)

"אין מחסור באנשים ליחידות השדה, וגם רמת הגיוס לקבע מניחה את הדעת. צה"ל... הפך ליברלי מאוד במדיניות הפטור. זה היה נוח לצבא, כי רצו לבנות כאן צבא קטן וחכם ברמה טכנולוגית גבוהה, שלא זקוק לכל אחד. צה"ל בעצם הפסיק להיות צבא העם ויותר על החזון של בן גוריון... שהצבא צריך להיות מחנך, המכשיר שיביא ליבראליזציה של הנוער". (הדברים נאמרו במסגרת ראיון למקומון "ירושלים").

אורית שוחט (עיתונאית בכירה ב"הארץ")

"כבר כמה שנים הצבא רוצה להקטין את שורותיו, והחברה הישראלית לא מרשה לו. הבעיה החמירה פי כמה מאז גדלה אוכלוסיית המדינה ב-600 אלף עולים. הצבא אינו זקוק להמוני המתגייסים המתדפקים על שערינו, ההופכים אותו למוסד בזבזני ואיכותי פחות, אבל מדינת ישראל אינה מוכנה לוותר על תפקידו של צה"ל ככור היתוך חברתי. הטענה, כי הצבא הוא גורם מרכזי בחברה, היא טענה שמנציחה את עצמה. כל עוד לא מקטינים את שורותיו, צריך למצוא לו עוד ועוד תפקידים. ככל שיש לצבא יותר תפקידים, מוקצב לו יותר כסף והוא נעשה עוד יותר מרכזי בחברה. כדי לעצור את התהליך הסיבובי הזה צריך להחליט שצבא הוא רק צבא...".

תת אלוף (במיל) שמוליק זכאי (לשעבר מפקד חטיבת גולני ואוגדת עזה)

תא"ל זכאי - "מה שאגיד לך עכשיו הוא מאוד לא פופולרי. הצבא לא צריך את כל החרדים שיתגייסו לצבא. תלכי עכשיו למחנה הקריה ואת תראי שם מאות חיילים שפותחים וסוגרים ממטרות, והבנות של כולנו שם מגישות קפה.

שיקחו את הבנות הללו, וגם את החרדים והערבים שאינם מתגייסים, לדברים שהם הרבה יותר חשובים מלפתוח ממטרות בקריה. למשל, למשמרות בטיחות בדרכים, עזרה לגננות כסייעות, לחינוך, לעבודה בבתי חולים, לאלף דברים אחרים שהם שירות לא פחות חשוב מבחינת התרומה.

איילה חסון - אבל זה לא משרת את האג'נדה של הפוליטיקאים, ולא נשמע הכי טוב.

תא"ל זכאי - ברור, הרבה יותר קל להגיד "שויון בנטל", אבל מי שהוא יכול להסביר לי מה זה נטל? דבר שני שאני רוצה להגיד. הבן שלי מתגייס עתה ואני שירתתי 25 שנה בצ"ל, אני לא רואה את השירות שלי או של בני כחובה, אלא כזכות.

ואני חושב שלבוא בבת אחת ולעשות צעדים כאלה, בסופו של דבר, מה שלא מובן שהם יגרמו כאן לקיטוב, לשנאה שהיא שנאה מיותרת. לגייס חרדים - לא צריך אותם, פשוט לא צריך אותם, אין מה לעשות איתם, מדברים עכשיו על קיצוצים ומצד שני רוצים לגייס אותם.

איילה חסון - (נכנסת לדבריו ואומרת) "גם הצבא אומר את אותם דברים". (מתוך ראיון בתכנית "הכל דיבורים" עם איילה חסון, בתאריך ד' מנחם אב התשע"ג (11/7/13)).

וועדות שדנו בקיצור השירות

לפני מלחמת ששת הימים, גברים שירתו רק שנתיים וחצי והשירות עמד להתקצר לשנתיים. לאחר המלחמה, בעקבות כיבושיהם של שטחים עצומים והצורך לשמור עליהם הוארך משך השירות לשלש שנים.

ומאז...

- נחתם הסכם שלום עם מצרים, ופונה כל שטח סיני אשר נשאר כשטח מפורז.
- נחתם הסכם שלום עם ירדן.
- היקף הגיוס (מספר החיילים) עלה פי כמה וכמה בעקבות גידול האוכלוסיה והעליה הגדולה בשנות התשעים.
- הטכנולוגיה עשתה קפיצת מדרגה ואמצעים טכנולוגים חדישים כגון: מזלטי"ם, רובוטים וגדרות בשילוב מצלמות מתוחכמות יכולים להיות תחליף טוב יותר למשאב האנושי.

לאור כל זאת בהפעלת הגיון סביר, ניתן להניח שקיימת אפשרות לקצר את משך שירות החובה בלא לפגוע בביטחון המדינה. ואכן בשנות ה-2000 קמו 3 וועדות מומחים לבדיקת הנושא.

- **וועדת שפר (2002-2004)** - ועדה צבאית בראשות ראש אכ"א לשעבר האלוף (מיל') גדעון שפר לבחינת שירות החובה.
- **וועדת בן בסט (2005-2006)** - ועדה מטעם משרד הביטחון לבחינת סוגיית קיצור השירות.
- **וועדת ברודט (2006-2007)** - ועדה לבחינת תקציב הביטחון. הדו"ח המקיף אי פעם על תפקודו ותקציבו של צה"ל.

כל הוועדות קבעו בהמלצותיהן כי יש לקצר את משך שירות החובה לגברים ולהעלות את השכר לחיילי החובה, אבל למרות כל זאת משך השירות לא קוצר, ושכר חיילי החובה לא עלה.

צבא מקצועי - ישנה תנועה לצבא מקצועי הנאבקת על העלאת השכר לחיילי חובה עד לגובה שכר המינימום, וקיצור השירות המינימלי לשנתיים, כי גם אנשיה קוראים את הנתונים ורואים שבצה"ל לא חסרים חיילים, אלא צריך לבנות אותו בצורה קצת שונה, צבא שיהיה מקצועי יותר וחסכוני יותר, ולא העיקר לגייס את כולם בכפייה.

כיום בפועל חלק ניכר מהציבור אינו מתגייס, וגם המתגייסים אינם משרתים שירות מלא של 36 חודשים, ורובם הם ביחידות תומכות ולא לוחמים. וגם למילואים מגיע חלק קטן מהצרכים להגיע.

וועדת בן בסט

בשנת 2006 הציג צה"ל לוועדת בן בסט - הוועדה לבחינת קיצור השירות את הנתונים הבאים:

- כ-23% מהגברים החייבים בגיוס אינם מתגייסים מלכתחילה.
- 18% מהמתגייסים נושרים במהלך השירות, למעשה חל חוק גיוס חובה על 59% מהגברים בלבד.
- על פי דו"ח וועדת שפר, גורמים עשרה הסדרים שונים לקיצור השירות הרשמי, כך שמתוך אותם 59% רוב המגוייטים אינם משרתים את מלא 36 חודשי השירות, כלומר, בניגוד גמור לאתוס צבא העם, פחות משליש מן הגברים בכל שנתון גיוס נושאים באמת במלא הנטל - וזאת בלי שהבאנו כלל בחשבון את העובדה שרק מייעוט מתוכם נמצאים באמת בליבת הכוחות הלוחמים.

- בשנת 2002 שירתו במילואים לתקופה מלאה (26 יום) כ-32 אלף איש שהם 4% מכלל הגברים הכשירים לשירות.

מסקנה - בצה"ל אין מחסור בכוח אדם, להיפך יש עודף. צה"ל מעוניין בצבא קטן, קומפקטי, איכותי, חסכני ויעיל. א"כ על איזה מחסור הם מדברים? מחסור בנושאים שבהם יוכלו להכפיש את החרדים, כדי לשבור את עולם התורה ולהבאישו בעיני החילונים. וכאשר לא מוצאים מומים משמעותיים אצל החרדים, הדרך הקלה ונשק יום הדין שלהם הוא להזכיר דם, דם של חיילים שמסרו את נפשם למען המולדת, חיילים שמתו בקרב הי"ד, מול אותם "משתמטים" ש"מתים באוהלה של תורה".

הוא שאמרו חז"ל: "דור שבן דוד בא, קטיגוריא בתלמידי חכמים" (כתובות דף קי"ב:).
(רש"י פירש - קטיגוריא - הרבה מסטינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם).

כל ההסברים שנביא תמיד יפלו על אוזניים ערלות, כי המטרה ברורה היא - הבאשת ריחם של בני התורה בעיני העם, כיוון שהתוכנית המקורית "שבשנת אלפיים (למנינם) יישארו התפילין האחרונות בבית התפוצות" לא הצליחה, וחזונם "סיסגרו את כהני הדת בבתי הכנסת" לא צלח (עיין מדינת היהודים להרצל).

- מספרים על פריץ אחד, שלא היה ידוע באהבה יתירה לישראל, שהגיע לעיירה וביקש מחלבן יהודי שיכין לו גבינה שוויצרית מיד. תמה החלבן: "מניין לי גבינה שוויצרית (חלב עכו"ם)?" א"ל הפריץ: "אם לא תביא תוך שעה, הרי שהינך צפוי לעונש חמור של מלקות". ואכן תוך שעה הופיע הפריץ והפליא את מכותיו ביהודי האומלל.

לאחר מכן ניגש הפריץ למוזג היהודי, וביקש ממנו שמפניה צרפתית מעולה. תמה המוזג: "מניין לי יין צרפתי (יין נסך)?" "אם אינך מביא תוך שעה", רעם קולו של הפריץ, "הרי שהינך צפוי למכות נאמנות ממני". ואכן תוך שעה הופיע אותו רשע שונא ישראל, והפליא מכותיו ביהודי האומלל.

המשיך הפריץ במסעו ונכנס לחנות הקצב היהודי, וביקש על אתר כי יביא לו בשר שפן, כמובן שלקצב לא היה בשר פיגולים זה, ואף הוא ספג מלקות נאמנות מהפריץ.

המשיך הפריץ ובא לפני הנחתום היהודי וביקש ממנו לחם - באגט צרפתי, ואם תוך שעה לא תמולא בקשתו הרי שישלם על כך במלקות. א"ל הנחתום: "אינך מעוניין לא בלחם צרפתי, לא בין צרפתי ולא בבשר שפן, כל מגמתך היא רק להרביץ, ואם כן אל תחפש סיבות לשנאתך את עם ישראל".

אף אנו נאמר כך לענייננו, לא מעניין אותם לא "נשיאה בנטל", לא "שוויון" ולא שום סיבה אחרת, אלא רק שנאת עולם לעם עולם. הרי בכל פעם ימצאו תירוץ אחר להצליף בנו. גם אם כולם יתגייסו לצבא הם יטענו אז לכפייה דתית בצבא, להדרת נשים, להשתלטות הדת והדתיים על הצבא, להטפה, להחזרה בתשובה, לבזבוז כספי המדינה על הכשרויות והוצאות דת וכו'. וכשיגמר נושא הצבא יטענו שאנחנו לא עובדים ונהנים מקופת המדינה, ופרזיטים. ואח"כ יטענו שאנו מחנכים לבערות ולפרימיטיביות, ושלימוד תורה הוא נגד המוסר האוניברסאלי וכו' וכו', והמשיכו לדמיין כמיטב דמיונכם מה עוד הם יטענו. והם לעולם לא יפסיקו עד ש... ח"ו.

- אשה חילונית ראתה אברך שמניח תפילין לאדם חילוני ברחוב, צעקה לעברו: **"תלך לצבא"**, האברך לא התבלבל הוציא מכיסו פנקס מילואים, והראה לה שזה עתה סיים שירות מילואים של 30 יום. המשיכה האשה להתריס כנגדו: **"אז תלך לעבוד"**, השיב לה האברך שזה עתה סיים 8 שעות עבודה, ופעילות זו של הנחת תפילין הוא עושה בהתנדבות לאחר העבודה. בצר לה כשלא מצאה בו שום מום לשיטתה, צעקה שוב לעברו: **"אתה יודע מה, אז תלך לעזאזל!!!"**.

דעת רבני הציונות הדתית

חוסר בהירות רב קיים בציבור הדתי לאומי לגבי דעת התורה בנושא גיוס לצבא, האם עדיף לימוד תורה ברצף בישיבות הגבוהות, או שיש צורך ואף חובה להתגייס לצבא או לישיבות ההסדר. ישנם רבנים בני דורנו הטוענים שחובה רבה להתגייס לצבא יותר מאשר לימוד תורה, והלומדים ואינם מתגייסים עוברים על חילול ה', ועל לא תעמוד על דם רעך ועוד. כעת נבדוק את דעת גדולי התורה האמיתיים של הציונות הדתית, לגבי לימוד תורה מול צבא.

הראשון שהתבטא בנושא לימוד תורה וצבא היה הגאון הגדול רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, שהוא למעשה האבא הרוחני של הציונות הדתית. בשנת התרע"ז (1917) בזמן מלחמת העולם הראשונה, פנה הרב בתחנונים אל רבה הראשי של אנגליה ד"ר יוסף הרץ, ובו בקשה שיפעל אצל השלטונות באנגליה, שישחררו את בני הישיבות משירות בצבא הבריטי.

אביא כעת קטעים חשובים מדבריו המופיעים בספר **אגרות הראי"ה** (חלק ג' דף פ"ח אגרת תת"י), וז"ל: "...מטרתנו ברורה היא לנו ואחת היא: להציל את נשמת היהדות בממלכה זו, התלויה בנימין רבים בקיומן של הישיבות האחדות. וברור הדבר שבשלילותן של הזכויות של חופש בני הישיבה מעבודת הצבא כעת מטות הן הישיבות, אשר בעמל רב ובמסירות נפש נוסדו, להיות נופלות בלא תקומה חלילה. על כן זאת היא שאלתי ודרישתי מאת הדרת כבודו, יכיר נא את האחריות הגדולה שבמשרתו הרב, וידע שכעת הגיע השעה שיעשה את הצעד הנכון להציל מה שהוא יקר לנו מחיים וכו'. הממשלה חייבת היא להיות זהירה שלא לנגוע בנימין הנפשיים של כל דת ואמונה, ואנחנו לפי הכרתנו הדתית, חורבנן של הישיבות שיהיה נצמח מלקיחת מבחר בניהן לעבודת הצבא, הוא לנו חורבן דתי איום ונורא.

שונה הוא הצביון של דתנו הקדושה ביחס לחיוב של דרישת התורה מהצביון של הדתות הנוצריות בייחוד. ובעוד אשר ההתלמדות הדתית עומדת היא אצלן בעיקרה רק בתור ענין מכשיר לקליריקליות, להכשרתה של הכהונה, הכמוריות וכו', נהפוך הוא אצלנו, שראשית לכל החיובים לכל אדם מישראל כקטן כגדול, כרב כבעל הבית, כסוחר כאומן, הוא תלמודה של תורה. הישיבות לא נוסדו מעיקרן רק בשביל התכלית להעמיד לנו רבנים, הישיבות בישראל מעולם היו והינן מקדשי תורה שאנו חייבים חובה תורית שלא יתחסרו מאיתנו בכל מדינה, וכשם שלא תעז שום ממשלה נאורה לגזור עלינו

להחריב את בתי כנסיותינו, לשרוף את ספרי תורותינו, כן לא תוכל להטיל עלינו חוק של החרבת ישיבותינו וכו', וממילא מובן הדבר שאין הזכות של ישיבותינו ביחס לחופש בניהן מעבודת הצבא כדי שלא ישבתו מלימודיהם, יכול להיות עומד במדרגה אחת עם כל הדתות האחרות. ובשעה שאצל הנוצרים ביטול התלמוד הדתי אינו כי עם חיסרון הכשרת כהנים דתיים, שהוא חיסרון שאפשר לו להתמלאת בכל עת, אצלנו החיסרון הזה הוא חיסרון שלא יוכל להימנות.

גדול תלמוד תורה מהקרבת תמידין, ומכל עבודת הקודש היותר נשגבה. ובשעה שתבטל הממשלה את ישיבותינו הרי היא כאילו גוזרת עלינו גזירת שמד. מסירות נפשו של ר' עקיבא הייתה בעיקרה על הגזירה שלא יעסקו ישראל בתורה, אעפ"י שגם אז לא כל ההמון כולו עסק בתורה. אבל חוק הוא לישראל שחובתו היותר קדושה השומרת את חייו הרוחניים ממיתה אכזרית היא, שיימצא בעריו ומדינותיו חלק רשום מקודש לתלמוד תורה, ששום לחץ מדיני לא יוכל להסיר מאיתנו את החובה הקדושה הזאת.

ובהמשך בנוסף למכתב הזה הוסיף הרב תזכיר, ובו בירור הדברים כמובא לקמן, וז"ל: "הממשלה הרוממה שהיא מתחשבת כראוי לממלכה נאורה עם הרגשות העדינים של תושביה, וזהירה ביותר מלפגוע בתוכן הקודש הנעלה של הדת והאמונה, צריכה לדעת שעפ"י תורת ישראל תלמידי חכמים אסור ללוחצם ללכת למלחמה. וכ"כ גדול הוא החטא של לחיצת ת"ח למלחמה עד שלא הניחו חז"ל מלבקר את מעשה מלך צדיק כאסא מלך יהודה, ואמרו שנענש שחלה את רגליו מפני שעשה אנגריא בת"ח וכו'.

ויותר מזה ראינו את גדולת האיסור לעשות אנגריא בת"ח לכופם על יציאה למלחמה, אפילו על מלחמת מצוה גדולה מאוד וכו', מהמלחמה שערך אברהם אבינו נגד המלכים שמן השמיים הסכימו על ידו וכו', ומכל מקום אמרו מפני מה נענש אברהם וכו'.

והצלחת המדינה תלויה במלחמתה ע"י מה שנמצאים בה ת"ח העוסקים בתורה, שבזכותם המלחמה נוצחת, והם מועילים למדינה יותר מאנשי החיל הלוחמים.

ומתוך כך תנהג בוודאי ממשלה נאורה, היודעת בכל עת להתרומם ממעלה לרוח הגס ההמוני, ומכירה איך להוקיר את השרידים אשר ה' קורא, העוסקים בתורה, הנאמנים ביראת שמיים ובעבודת ה', ולא תפריע אותם מעבודתם הקדושה, ובכוח

ההשפעה הרוחנית העליונה שאנשי קודש כאלו משפיעים על מדינתה וממלכתה תנצח את מלחמותיה, ותוסיף אומץ וגבורה רבה, והם היחידים הללו יועילו לה הרבה יותר בכוחם הרוחני, בהיותם עוסקים בתורה ובמוסר ובעבודת ה', ומשפיעים ע"י זה רוח קדושה ואמונה בסביבתם וחוגם, שבזה הם גיבורי כוח הרבה יותר ממה שיוכלו להועיל לה בכוחם החלש החומרי, בצאתם לעבוד עבודות גשמיות.

וכ"כ גבוהה היא בישראל תעודת לימוד התורה ללומדיה הקבועים, עד שעפ"י המסורת התלמודית היא לא תוכל להיות נדחית גם מפני ציווי של כל מלך ושליט וכו'.

אומנם ללחוץ ת"ח לבטל תורתם וללכת למלחמה או לשום עבודה חומרית אחרת, זה אסור בכל כמו שביארנו מהאיסור של עשיית אנגריא על ת"ח.

והכל סובב הולך על היסוד הגדול הזה, שהצלחת המדינה וניצחון המלחמה עצמה קשורה הרבה בעבודה הרוחנית, שהיחידים שבבני המדינה המיוחדים לעבודת שמיים ממשיכים את עבודתם הקדושה בתורה, ובעבודת ה' הנחוצה להתקדם תמיד בדבר יום ביומו. על כן ת"ח העוסקים בתורה הם המגינים על הארץ, ועוזרים להצלחת הנשק הלאומי לא פחות, וגם יותר מכל החיל הלוחם, ומזה תוצאה בטוחה שממלכה אידיאלית המכרת את הוד הקודש, לא תכוף את התלמידים השוקדים על דלתי התורה לבטל את תורתם ולעסוק בעבודה גשמית שאינם מסוגלים לה, עכ"ל.

יש הרוצים לפרש את דברי הראי"ה, שזה נאמר רק לעניין גיוס בני ישיבות לצבא האומות במלחמתם זה עם זה, אך לא בא"י בצבא העם היהודי. כמובן שהמעין בדברי הרב רואה בצורה הוודאית ביותר, שהרב דיבר בכל עת ובכל זמן, ללא הבדל אם זו מדינה יהודית או לא (ראה לקמן בקונטרס מלחמת מצוה עמ' 157 ו-165 אריכות הדברים).

כעת ראיתי גם בספר "פנינים מן דברי הראי"ה" שליקט הרב משה צוריאלי (עמ' 230) שדחה זאת, וז"ל: "אבל בכתב עת "עיתורי כהנים" (ע"י ישיבת עטרת כהנים, העיר העתיקה, גליון שבט תשמ"ו) כותב הרב שלמה אבינר כי שמע מפי הרצי"ה, כי גם בא"י יש ללמוד בישיבה לפחות עשר שנים לפני שמתגייסים לצבא, כדי שיוכלו לקיים מצוה זו כהוגן, בכל תנופתה הרוחנית. ויש להוסיף, כי עובדא היא שבישיבת "מרכז הרב" העדיפו לימוד על פני גיוס, עד גיל עשרים ושש כאמור (ע"ע "שיחות רצי"ה", "פרקי משיח" דף 6, וכן בספר "צבא וישיבה" ג"כ בהוצאת ישיבת עטרת כהנים).

במלחמת הקוממיות בשנת התש"ח דעת הרצי"ה הייתה שעל כולם להתגייס, וזאת בניגוד לדעת רוב גדולי הדור שבאותה תקופה. דעתו אז התפרסמה בחוברת

"למצוות הארץ" ושם ציין הרב: "חייבים לעמידה על נפשנו להצלת החיים מפני פראי המדברות המוסתים והמאורגנים וכו', מפני חיוב תורני כפול".

אך לאחר מלחמת תש"ח שינה הרב את דעתו, וכפי שהבאתי לעיל העדיף הרב שהבחורים ימשיכו ללמוד תורה מאשר גיוס לצבא. בספר **קוממיות לארצנו** (עמ' 424) להרב **צוריאל משה** הביא הרב מספר הסברים להחלטת הרב, וז"ל: "מדוע שינה הרב את דעתו? פשוט הוא שהנסיבות השתנו. בשנת תש"ח היינו במצב בטחוני ירוד ביותר. לא היה מספיק נשק בידי חיילנו, וגם היה צורך לכל זוג ידיים נוספות. אבל כעבור זמן שמדינת ישראל נתעצמה ב"ה, וגם הייתה עלייה ארצה של למעלה ממיליון עולים, כבר הייתה אפשרות לשחרר מהגיוס כמה וכמה מגילאי הגיוס, מפני כל מיני סיבות שונות ומשונות (חלק לא שירתו בפעילות צבאית כי היו בלהקה הצבאית או אנשי "גלי צה"ל"), שחררו השלטונות בחורים רגילים מן חובת הגיוס. הסיבות הידועות לשחרור היו תרבותיות, חברתיות, סוציולוגיות, או שנמצאו בלתי מתאימים. א"כ כל שכן שיש לשחרר תלמידי חכמים! "לא תהא כוהנת כפונדקית".

זאת ועוד, בשנת תש"ח היה מדובר על מלחמה מיידית. ידעו כי כשוך הקרבות התלמידים יחזרו ללימודיהם. אבל אחרי קום המדינה הלכו המגויסים לשירות של שלוש שנים, כאשר אחרי האימונים עסקו בשמירה שוטפת, ולא מעשה קרב לתקופה קצרה, והיה ברור כי כבר לא יחזרו ללימודיהם. ולכן "למעשה" הרצי"ה הסתייג מגיוס בני ישיבות לצה"ל.

ואפשר שהרצי"ה שינה דעתו מפני שהתפרסם מאוד, שאחוזים גבוהים של המתגייסים נטשו שמירת התורה, וחלק רב נהיו מחללי שבתות. הכל מפני אורח מובהקת של שנאת דת אשר שררה בימים ההם, לא כך היה המצב בתש"ח, עכ"ל.

מה עדיף - ישיבות הסדר, או המשך לימודים ברצף בישיבות הגבוהות? בשיחות הרב צבי יהודה (פרק ראשון ישיבה וצבא) נשאל הרב: האם יש בלימוד בישיבת ההסדר צד של ביטול תורה מפני תקופת השרות בצבא, או שדווקא לימוד שם הוא לכתחילה? על כך השיב הרב בתשובה (303), וז"ל: "ביחס לישיבות ההסדר, אלה שמוכנים ומוכשרים להתגדל מאוד במעלות התורה והדרכתה, צריכים להיקלט ולהיקבע בישיבות הגבוהות למשך תקופות שנים, בהסכמת והכרת העומדים בראש מערכת צבאינו. לישיבות ההסדר בוודאי יש ערך וצורך רב במצבינו בזמנינו, מפורטים הם הבירורים האישיים והמיוחדים, שאין פרצופיהם שוים ואין דיעותיהם שוות (304)".

ושם בתשובה (305) הוסיף, וז"ל: "הישיבות הגבוהות השלמות בשקידת התורה והדרכתה, הן העיקריות להגדלת התורה והאדרתה. וישיבות ההסדר המסודרות עם התחשבות בהכרחיות הצבאית, הינן השניות בערך במדרגות רוממות התורה, עם הצורך והחשיבות שיש בהן לפי מציאותנו עכשיו" (306).

ובמכתב מ-ח' באדר התשל"ח, כותב רבינו, וז"ל: "אין להשוות הערך של ישיבות ההסדר לזה של ישיבות גבוהות. התעכבות הראויים לישיבות גבוהות היא כחטא של ביטול תורה".

עוד נשאל שם הרב, שיש הטוענים שיש בכך חילול ה' בעיני אנשים חילוניים?

על כך השיב הרב, וז"ל: "יש צורך להסביר להם בכל תוקף ועוז את הערך של בניין מספר רב של תלמידי חכמים, גדולי תורה עבור עם ישראל. כל הדיבורים האלה הם דיבורים של חולשה שאינם מוסיפים שמירת הלשון. אדרבה, ביטול תורה הוא חילול ה', וקידוש ה' הגדול הוא להגדיל תורה ולהאדירה! צריך אומץ להסביר לאנשים המכונים לא דתיים, כמה נחוץ וחיוני שיהיו אנשי תרבות בישראל".

לפי עדותו של הרב דוד שפירא (נכדו של האדמו"ר "החלוץ", וכיום רבה של שכונת בית הכרם, הוא מבוגרי ישיבת כרם דיבנה וישיבת מרכז הרב) הרצי"ה אף התנגד בתחילה לעצם הקמת ישיבות ההסדר. דבריו מובאים בעיתון הצופה (15.5.98) בראיון לעיתונאי שאול שיף, וז"ל: "למדתי במחזור הראשון של ישיבת "כרם דיבנה" (שנט הטירה). באחד הימים בא ראש הישיבה הבלתי נשכח הגר"ח גולדוויכט ז"ל מפגישות מחוץ לישיבה בהתאם. ראש הישיבה גילה את אוזניו, כי הלך להיוועץ בעניין זה עם המשגיח של ישיבת פוניבז', הרב יחזקאל לוונשטיין, אם אכן ראוי להנהיג את ההסדר בישיבת כרם דיבנה. הרב לוונשטיין שקל את העניין זמן מה, ואז השיב לו: "בשבילך זה בסדר". וכששאל הרב גולדוויכט את הרב לוונשטיין: "ולמה לא בפוניבז'?", הגיב הרב לוונשטיין: "בשביל התלמידים שלך זה טוב, אבל אין זה מתאים לפוניבז'". התלמידים בכרם דיבנה לא התלהבו מרעיון ההסדר, והלכו לשפוך את ליבם בפני רבי צבי יהודה קוק. שמע רבי צבי יהודה את סיפור ההסדר והתנגד לכך בתוקף. וכך אמר לנו: "מי שלומד בישיבה לא צריך ללכת לצבא". הוא דפק על השולחן וכמעט צעק: "תורה מגנא ומצלא".

הרב ח"י גולדוויכט ראש ישיבת ההסדר הראשונה כרם דיבנה, צוטט אומר, וז"ל: "אם בישיבות מייצרים נעליים, הרי אנו משתדלים לייצר את העור".

ובמילים אחרות ביטא כבר לעיל הרצי"ה: "חשיבות ישיבות ההסדר עם כל חיוניותן, אין הן אלא שניות במעלה".

הרב **יעקב משה חרל"פ** (גדול תלמידי תלמידי הרא"ה קוק, ומחליפו בראשות הישיבה) במלחמת תש"ח פסק שאין לבני הישיבות להתגייס, וז"ל: "ולזאת דעתנו דעת תורה, שכל בן ישיבה ידע את תפקידו הנאמן להיות מחיל ה', ואין עליו שום חובה להתייצב, להיפקד ולהירשם לשום עבודה של פלוגה אחרת". (כרוז מתוך עיתון "היומן" 5.5.48, כ"ו ניסן התש"ח).

הרב **יצחק אריאלי** (מגדולי תלמידי הרא"ה קוק והמשגיח של ישיבת מרכז הרב), מחבר ספר "עיניים למשפט". בספרו זה על הגמ' במסכת ב"ב (דף ח'). האומרת שת"ח לא צריכי נטירותא, מאריך הרב בראיות רבות בדבר פטור ת"ח מכל מלחמה שהיא, ואפילו היא מלחמת מצוה, ומסיים: "ומכל שכן ת"ח הצעירים אשר עדיין לא הגיעו לשלימות הבנת התורה, הרי אף שקי"ל שת"ח נדחית מפני כל מצוה שא"א להיעשות ע"י אחרים... ופעמים ביטולה של תורה זו יסודה, מכל מקום כתב רבינו ישעיה ב"שיטה מקובצת" (סוף פרק א' במס' בבא קמא) דכל זה הלימוד בזקנותו דמעשה עדיף, אבל הלימוד שבבחרותו עדיף ממעשה, וכן הוא בתוס' קידושין (דף מ'). בשם יש מפרשים, ולפי מה שכתבתי בחידושי שם גם דעת השאילתות והר"מ כן, וכל שכן ביטול תורה דרבים, וע"ז של כל ישראל, שאם אין גדיים אין תיישים, אין צאן, אין רועה וכו'. (מתוך "למה הם שונים" עמ' 163).

הרב **שלמה יוסף זוין** (עורך האנציקלופדיה התלמודית, דבריו הובאו ב"הפרדס" חוברת ח' שנה מ"ז עמ' 8) התייחס אל הישיבות הגבוהות כה"לכתחילה", ואילו ישיבות ההסדר הם צורך חשוב להצלת הנוער, אך בוודאי שאין להשוותם אל הישיבות הגבוהות: "אין לנו דבר ח"ו נגד הישיבות המיוחדות המקיימות הסדר עם הצבא. אדרבא, ישר כוחם! הם הצילו חלק גדול מן הנוער, שלולי ישיבות ההסדר היו רובם הולכים לרעות בשדות אחרים לגמרי. אבל אין מצוה מכבה עברה. אין לזה עניין לישיבות הגדולות, בהן מקדישים התלמידים את כל זמנם ומרצם ללימוד התורה ברמה גבוהה. ביחס לישיבות הגבוהות אנו אומרים: אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו!

הרב **שאול ישראלי ראש ישיבת מרכז הרב** (דבריו הובאו בעיתון הצופה, א' טבת התשמ"ז) ג"כ כתב שערך לומדי התורה גדול אף משירות בצבא, וז"ל: "אדם היושב ולומד תורה, מקים את העולם לא פחות מאשר הצבא. בשעה שיושבים ועוסקים בתורה אין להסיח הדעת ממנה. לימוד התורה מצריך את כולו של האדם, וגם אם בגלל התקדמותו בלימוד התורה לא ישרת בסופו של דבר כלל בצה"ל, אין לפגוע משום כך בלימוד התורה ובלומדי התורה".

וכן כתב עוד הגר"ש **ישראל במכתב אישי**, וז"ל: "אם בדעה להקדיש עצמו לתורה כל ימי החיים, כי אז יש להעדיף את הלימוד בישיבה ללא כל שילוב שהוא. אבל אם

המחשבה היא להקים משפחה שלשם קיומה יעסוק במילי דעלמא, כי אז ישלב הלימוד בישיבה המשולבת עם שירות צבאי, שע"י זה יוכל לבסס יותר את החיים בחברה בצורה נאותה ומכובדת".

הרב חיים דוד הלוי רבה של תל אביב, נשאל אם באמת עפ"י ההלכה פטורים בני ישיבות משירות צבאי? וע"כ השיב הרב בספרו עשה לך רב (חלק א' שאלה כ"א), וז"ל: "אומנם נכון הדבר, בני ישיבות ולומדי תורה פטורים משירות צבאי וכו'. זאת ועוד, ערך וחשיבות לימוד התורה עד כדי פיטור משירות צבאי הוא דבר שביסוד האמונה העמוקה שבלב. הרואה בלימוד תורה השתלמות מקצועית בלבד לא יבין שחרור לומדי תורה משירות צבאי, אך היודע ומאמין במעמקי ליבו, כי נשמת רוח חייה של האומה קשור ואחוז בלימוד התורה, וכי במידה שעם ישראל מרבה בלימוד תורה מגדיל ביטחונו מכל צד ואויב, יבין לאשורו שחרורם של לומדי תורה משירות צבאי".

הרב אברהם שפירא, הרב הראשי לישראל וראש ישיבת מרכז הרב, בתשובה לשואל (במכתב מאלול התשמ"ה, העתק בידי) ששאל, וז"ל: "האם להמשיך וללמוד בישיבה גבוהה, או שמצוה ללכת להסדר? וע"כ השיב הרב, וז"ל: "פשיטא ששניהם חשובים ויקרים, אולם ככל שמרבים בתורה - עדיף".

הרש"ל הרב הראשי לישראל הרב מרדכי אליהו (בתשובה במכתב מב' חשון התשמ"ו, העתק בידי) השיב, וז"ל: "כל מי שיכול להמשיך וללמוד תורה ודאי שעדיף. לימוד זה מגן על עם ישראל אף יותר משירות צבאי".

זקן ראשי ישיבות בני עקיבא היום הרב אברהם צוקרמן, אמר (בראיון לקול ישראל במוצ"ש פרשת פנחס התשע"ב), וז"ל: "צריך לפטור את בני הישיבות מהצבא, כדי שימשיכו ללמוד תורה".

גם בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ד' סימן ל"ג) נשאל הרה"ג רבי משה פינשטיין (אומנם הוא לא היה רב ציוני ולא היה מזוהה עם הצינות הדתית, אך השאלה הגיעה מישיבה תיכונית) ע"י שני תלמידים מהישיבה התיכונית נתיב מאיר בי-ם מה עדיף, האם ללמוד תורה בישיבה או להתגייס לצבא?

"הנה אף שעניין צבא ההגנה הוא ענין גדול, אבל ענין לימוד התורה ללומדי תורה עוד יותר גדול גם מלהגין על המדינה כמפורש פ"א דבבא בתרא (ח' ע"א) הכל לאגלי גפא (לשערי חומות העיר להציב בהן דלתות - רש"י), אפילו מיתמי, אבל רבנן לא צריכי נטירותא. וכנראה שהממשלה הכירה ג"כ את זה, ומי שלומד בישיבה גדולה ועוסק

בתורה פטור מענייני חיובי הצבא. ולכן ודאי מי שיש לו תשוקה ללימוד התורה ולהעשות גדול בתורה ובהוראה וביראת שמים, יש לו לילך לשיבות הגדולות, ויהיה ברכה לכלל ישראל והגנה גדולה לכל ישראל.

להשלמת התמונה המראה בבירור, שלימוד התורה הוא העדיף על שירות בצבא ובישיבת הסדר, מצאתי לנכון להביא ציטוטים נבחרים מדבריו של הרב משה צבי נריה, מייסד וראש ישיבות בני עקיבא, אבי דור הכיפות הסרוגות, במאמרו הנפלא והמחזק כל בר דעת, ובפרט בני תורה, בשם "בני הישיבות וגיוסם".

"הרבה שבחים נאמרו על הנוער הישראלי, וכידוע אין הנוער הדתי מן הגרועים שבנוער. עוול הוא להציג דווקא את הטובים והמעולים שבנוער הדתי - את בני הישיבות - כמשתמטים. זה נוגד את ההיגיון, ומסלף את המציאות.

אם מהדהדת בעולמנו שאלתו - תוכחתו של משה רבינו "האחיקם יצאו (יבואו) למלחמה ואתם תשבו פה?" אין לפטור תופעה זאת בתשובה קלה ופשטנית: משתמטים! אלא חובה עלינו להבין את הדבר לאשורו.

ובכן יהיה נא ברור ומודגש, כי אם מישהו חושב שהעובדה שבנים אלה אינם מגיעים לצה"ל בגיל המקובל זו אשמה, לא אשמת בני הישיבות הנשמעים לראשי הישיבות היא. בני הישיבות אינם אשמים, הם אינם משתמטים!

חלק ניכר מבני הישיבות היה מתגייס ברצון לצה"ל, וממלא כל משימות הצבא שכם אחד עם חבריו. לא רק ממלא משימות חובה, אלא גם מצטיין. רבות הדוגמאות של בני ישיבות שהתגייסו לצבא והצטיינו בקרבות, שמשו מופת לחבריהם, והעלו את הרמה החברתית והתרבותית בצה"ל".

"אף עתה שזכינו לעצמאות מדינית, עדיין אין עובדה זאת כשלעצמה מבטיחה את הרציפות הרוחנית של האומה. רוח האומה עודנו זקוק - ותמיד יהיה זקוק - לטיפוח מסור ולהגנה מתמדת, ואין אנו יכולים להרשות לעצמנו דילול המעיינות. גם המסתפקים במינימום של תודעה יהודית להמונים, צריכים לדעת כי אלה לא יגיעו למינימום של הנחלת יהדות, אם לא יהיו בתוכנו יחידים המגיעים למקסימום. צבא הגנה לישראל שומר על הגוף, והישיבות על הנפש. צה"ל מגן על היהודים, והישיבות מגינות על היהדות".

"שקידה בתורה והרציפות של הלימוד היא מטרה כשלעצמה. הוא הדין התמדה באיכות - ההשתקעות הגמורה בעולמה של תורה, זהו ערך מיוחד לעצמו".

"היוצא מאוהלה של תורה ספק אם יהיה מסוגל לחזור אליו. לא משום שכוח משיכתו של אוהל התורה חלש הוא, אלא משום שדרישותיו קשות ומרובות. לא קל

לעמוד בעול תביעותיו היום יומיות.

כשם שבקרית פלדה לא תתכן הפסקה באישו הלוהטת של תנור היציקה, וכל ירידה ממעלות החום הגבוהות פוגעת בכושר ההיתוך, הוא הדין בישיבה. הפסקה כלשהי, יציאה לעולם אחר, מורידה את המתח ומעבירה את כל התחושה הפנימית לפסים אחרים, לימוד לסירוגין יכול לפגוע קשות במהות הלימוד, להוריד את המתח הגבוה.

"יהא ברור: בני הישיבות בזמננו אינם רואים את שחרורם כזכות אלא כחובה, וגם אם אצל חלק מהם הופכת הדחייה לשחרור - לא משוחררים הם, אלא משועבדים הם למשמרת - הקודש בישראל. כל זמן שהם ממשיכים בלימודם, בגיוסם לתורה - אין מגייסים אותם לצה"ל, כדרך שאין מגייסים חייל שבחיל - רגלים לחיל - האוויר".

לצערנו, אין לנו עודף של בני תורה, אין לנו עודף של חלוציות רוחנית. עם כל מאמציהם המרובים של ראשי הישיבות - לא רבים הם בני התורה. הם מועטים. פחות ממה שנחוצ. אין לימוד תורה שלמה ומגמות חומריות יכולות לדור בכפיפה אחת. בהתנגשות שביניהן, לרוב יד השואפים לקריירה על העליונה, ומספר הממשיכים בלימוד תורה בישיבות לא גדול הוא. קשה לחנך לחלוציות רוחנית, בדור של דהף לרמת חיים גבוהה. אם שרדו לנו שרידים - נשמור עליהם מכל משמר. הם נחוצים לנו, חיוניים לאומה. גם בשעת חירום, אפילו כשהסכנות המוחשיות נמשכות תקופה ארוכה יותר, אין לפגוע במוסדי דור ודור אשר האומה כולה בנויה עליהם, אשר להרוס אותם קל, ולחזור לבנותם קשה מאוד. נדע להוקיר את שבט לוי, המוותר על תועלת חומרית, כי יודעים אנו להעריך את בני קהת, נושאי ארון - הברית.

ובת קול מכרזת ואומרת: "אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי"!

הערה - יום לאחר שהחליטו 298 צירים בוועידת המפד"ל (בשנת התשל"ג), כי יש לחייב את כל לומדי הישיבות ללכת לצבא, פרסם הרב נריה זצ"ל מאמר, ובו אמר כי 298 זה גימטריה רצח, כאן רצחה המפד"ל את עולם התורה - ואכן דברים כדורבנות.

גם הרב שלמה יוסף זוין גינה החלטה זו (דבריו נאמרו בישיבת מועצת הרבנות הראשית לישראל. הובאו ב"הפרדס" חוברת ח' שנה מ"ז עמ' 7), וז"ל: "דבר נפל בישראל, ודבר חמור מאוד. בוועידה הארצית של המפד"ל הוחלט ברוב דעות גדול לדרוש את גיוסם של בני הישיבות לצבא. את אשר לא העז לעשות ראש ממשלת ישראל הראשון, דוד בן גוריון, ואת אשר לא ההינו לעשות כל שרי הביטחון שחנו מאז ועד עתה ועד בכלל, הרהיבו עכשיו חברי ועידת המפד"ל. אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה! וכו'. אף אומות העולם יודעות שלתלמידי הישיבות יש לתת דחייה לגיוס כל משך זמן

לימודם בישיבה. כך נוהגת ארה"ב מקום הריכוז היותר גדול של יהודים, וכך אף במדינות אחרות. להחלטה זו תוכל להיות השלכה שלילית ביותר אף בחו"ל. "הן בני ישראל לא שמעו אלי, ואיך ישמעני פרעה?"

בהמשך דבריו שם תקף הרב בחריפות את המפד"ל ואת הקיבוץ הדתי, שהם דחפו את המפד"ל להחלטה אומללה זו, והוסיף עוד הרב, וז"ל: "זכורני, שבשנה הראשונה להקמת המדינה נפגשתי פעם עם ראש ישיבת חברון הגאון ר' יחזקאל סרנא ז"ל, ואמר לי: הנס הגדול שאירע לנו הוא זה שבן גוריון נתמנה אז לראש הממשלה. הוא ב. ג. - הבין לרוחנו ואמר בפומבי כי מאחר שכל הישיבות שהיו בחו"ל, נחרבו ע"י הצר הצורר, ולפליטה נשארנו הישיבות בארץ, עלינו לשמור על הגחלת של התורה שלא תיכבה. ואנן מה נענה בתריה? עלינו לנסח עכשיו קצת אחרת ולומר כך: נס גדול קרה לנו שאיש הקיבוץ הדתי איננו ראש הממשלה, ואיש הקיבוץ הדתי איננו שר הביטחון..." עכ"ל.

גינזיים מכל גדולי עולם - בכנס הרבנים של אגודת הרבנים, שנערך בחודש אדר שני התשל"ג, בהשתתפות הגאון ר' משה פיינשטיין נשיא אגודת הרבנים, ובהשתתפות מאתיים רבנים מאמריקה, קנדה, ארץ ישראל, ארגנטינה, מכסיקו ואיטליה, קיבלו את ההחלטה הבאה:

"נחרדים מן הידיעה, כי המפד"ל החליטה לתבוע מהממשלה לבטל את שחרור בני ישיבות משירות צבאי, פונה הכנס למפד"ל בארץ ישראל, שלא להרוס את הישיבות הקדושות אשר בהן תלוי כל קיומנו. הישיבות בארץ ישראל, שבהן נשמע תמיד קול התורה, הן השמירה הטובה ביותר על גבולותיה של א"י. בתקופה שבה מזדקקת ארץ ישראל בכל רגע לרחמי שמים, יוצרת החלטה כזו סכנה חמורה המאיימת על קיום העם היהודי. כנס הרבנים קורא לכל מנהיגי המזרחי, לעשות הכל כדי לשנות את ההחלטה המסוכנת הזו. במיוחד פונה הכנס לרבני המזרחי באמריקה, שיפעילו את השפעתם לשינוי החלטה פטאלית זו". (הפרדס שנה מ"ז חוברת ז' עמ' 29).

בקונטרס "בעניין נשיאה בנטל הרוחני" להרב יוסף צבי בן פורת (עמ' כ"ט) התייחס הרב לשאלה: למה א"א לשלב ישיבה עם צבא כמו "ישיבות ההסדר"?

"...בן ישיבה פירוש, שאין לו מעבר לד' אמות של הלכה שום דבר. כל מעייניו, כל חשיבתו רק בדברי תורה. זה השיח המתנהל גם בשולחן חדר האוכל, וגם בחדר לפני השינה. לכן ידע כלל ישראל להעריך את מסירות הנפש הגדולה של אותם אנשים

שפרשו מכל הנאות, תענוגי וענייני העולם הזה". (שמעתי מאחד מרבותי, שהתבקש מקרובת משפחתו שישדך לה בן תורה משיבתו. אמר לה שיש ב"ה הרבה בחורים בישיבה, ואכן ידאג לה. אך היא התעקשה והדגישה שברצונה רק בן תורה, ולא רק בן ישיבה. וכשנשאלה להבדל ביניהם, השיבה שבן תורה זה כמו אם ותינוקה. התלות בין התינוק לאמו היא כ"כ גדולה עד שאין לו חיים בלעדיה, היא כל חייו והוייתו, כך אני רוצה את חתני שיהיה בן תורה, שהתורה היא בגדר האם והוא בגדר הבן, שירגיש תלות וקשר בלתי ניתקים).

הגאון רבי אריה בינה זצ"ל, שהיה עילוי מילדותו והתפרסם בגאונותו בישיבת "מיר" באירופה בשנות תפארתה, שעמד בראש הישיבה התיכונית "נתיב מאיר", אותה הקים בדם נפשו ושהפכה להיות "אוניית הדגל" של הציונות הדתית. לאחר מכן הקים עוד ארבע ישיבות הסדר: ישיבת הכותל, ישיבת רמת הגולן, ישיבת מעלות וישיבת מעלה אדומים, שבכולן מסר שיעורים מידי שבוע.

הוא נשאל לא פעם, האם לפי דעתו יש לשלב בכל הישיבות שירות צבאי ולהפוך את כולן ל"ישיבות הסדר"? תשובתו החד - משמעית הייתה תמיד: "ישיבות הסדר הן דבר טוב מאוד, הן מקנות את התורה לכל שכבות הנוער, אבל "גדולי תורה" לעולם לא יצאו משיבות הסדר, מפני שרצף הלימוד נקטע ע"י השירות הצבאי, ובראשם של התלמידים מצוי השיח הצבאי. אבל חוץ משיבות הסדר צריך גם "ישיבות" כפי שהיו מאז ומעולם, שבהן לומדים באופן רצוף אך ורק תורה, מוחו של התלמיד מתעניין רק בתורה, הוא אינו מתעניין בהויות העולם. רק באופן זה צמחו בעבר "גדולי תורה" ולכן מהישיבות המסורתיות, שיש בהן רק "ארבע אמות של הלכה" ותו לא, יוכלו לצאת "גדולי תורה". (מתוך הקונטרס "בעניין נשיאה בנטל הרוחני" להרב יוסף צבי בן פורת, חתנו של הרב אריה בינה זצ"ל, עמ' מ"ג).

וכאן המקום להביא את דבריו הנפלאים והמאירים של רבי אהרן קוטלר זצ"ל בספרו משנת אהרן (דף ד' סעיפים ב' - ד'), וז"ל:

(ב) "קיום התורה תלוי במציאותם של חכמי תורה אמיתיים, שהם המוסרים אותה מדור לדור והשומרים על מקוריותה וצורתה הבלתי מזויפת. באין חכמי התורה, מתחילים להעמיד את התורה על דעת עצמם, לזייף את רוחה וגם את עצם מהותה בשוגג, ואח"כ גם במזיד, ומשכחת התורה, וחסרון גישה נכונה להבנתה מגיעים לעקירת יסודי התורה והדת ח"ו.

(ג) באין "לומדים" אמיתיים חסרים לכלל ישראל מרביצי התורה הממשיכים את שלשלת המסורה מדור לדור, וחסרים גם המחנכים לדור העתיד ברוח התורה בטהרתה ובשלמותה - וזה נוגע לכל דרגא של חינוך לתורה, שאם אין לומדות יסודית ורוח

התורה, אי אפשר להשרישה בליבות הדורות הבאים. ועוד, שעמל התורה ויגיעתה הם התנאי והערובה גם לשלמות האמונה וההכרה, וכמו שיתבאר להלן.

ד) הדרך היחידה להעמדת גדולי תורה ותלמידי חכמים אמיתיים, היא רק על ידי התמסרות מלאה לתורה וריכוז כל כוחות הרצון וכל הכשרונות. וידוע גם ממה שראינו בעינינו בדורות האחרונים, כי רק באופן זה היתה עלייתם והתגדלותם של כל גדולי ישראל, ואף בדורות הראשונים כמלאכים, בלבם הרחב כפתחו של אולם, הוצרכו לידיעה תמידית למעלה מן המשוער - וכן ידוע בתלמוד במקומות אין מספר, גודל יגיעתם ועמלם בתורה, והתפשטות מכל הענינים הגשמיים - והרי התורה הקדושה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וזה לא רק בכלליות אלא גם בכל מקצוע שבתורה, בכל ענין וענין. והרי ידוע גם שדברי תורה מאירים ומשלימים זה את זה, והם "עניים במקום זה ועשירים במקום אחר", ואמרו חז"ל: אימתי היא מאירת עינים? בזמן שהיא תמימה, ו"איזהו תלמיד חכם - כל ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה". ויותר, שיגיעה ועמל הם מעצם הדברים שהתורה נקנית בהם, ובלי זה איננה קנין בנפש האדם, ואינה הופכת את מהותו ונעשית לחלק מעצמותו - שזוהי הדמות והמציאות של תלמיד חכם אמיתי".

וכן כתב הרב אליהו דסלר בספרו **מכתב מאליהו** (ח"ג עמוד שני'): "אבל שיטת הישיבות להעמיד למטרה יחידה לגדל גדולי תורה ויראת שמים כאחד, ובשביל זה אסרו את האוניברסיטה לחניכיהם, כי לא ראו שום עצה איך לגדל גדולים בתורה, אלא אם כן ירכזו את כל מגמת חניכיהם אך לתורה בלבד". (על ערך וחשיבות לימוד התורה ברצף, ראה עוד לקמן בפרק לימוד תורה ברצף ולאורך זמן עמ' 79-84, וכן בפרק עלויים עמ' 90).

בספר **נחלי בא-גד** (עמ' 1029) להרב יוסף בא גד, מייסד וראש ישיבת נחלים (לשעבר) סיפר, וז"ל: "בכוונת הדור הצעיר במפד"ל היה לפתוח במרכזי הערים השונות "ישיבות ערב", בהן ילמדו קבוצות צעירים דתיים כבוגרי הסדר וכד' לפחות אחת לשבוע. רבנים ידועי שם נתנו ברכתם ליזומה, ואף הביעו נכונות להשתתף בהעברת שיעורים. רבים התפעלו מהתוכניות, ברכו עליה ואמרו "כל הכבוד". מה קרה בשטח? מודעות על הכוונה לפתוח ישיבות ערב פורסמו מספר פעמים בעיתונות. בחור דתי ודינמי פקד בתי עשרות חברים, אם לא יותר, במטרה לצרפם לקבוצות הלימוד. הישגיו - 15 תלמידים בכל גוש דן!!! בו לפי הערכות למעלה מ-700 בוגרי ישיבות הסדר. מרבית החברים אליהם פנה ברכו על היוזמה אך "ברחו" מהשתתפות במפעל. הסיבה הנפוצה: "אני עסוק מעל הראש. אתה יודע. אוניברסיטה, עבודה...". ולימוד התורה, מה יהא עליו?

עוד הביא שם הרב את "עמדת תצפית" של ד"ר מוטי בר לב, וז"ל: "למעלה מ-80% מבוגרי ישיבות ההסדר פונים לרכישת מקצוע אקדמי. ב"בר אילן" לפחות, הם באים ללמוד על כסף ומשפטים. 4% בלבד לחינוך. נורה אדומה".

ישיבות ההסדר

ואכן, לאור פסיקתם של כל ראשי ישיבת מרכז הרב וגדולי רבני הציונות הדתית, הנהיגו בציבור הדתי החל מסוף שנות ה-50 שני מסלולים של ישיבות, בהגיע הבחורים לגיל גיוס, ישיבת הסדר וישיבת "הסדר מרכז". ישיבת ההסדר הראשונה הייתה ישיבת "כרם דיבנה", ובראשה עמד הרב חיים יעקב גולדזויכט.

ישיבות ההסדר - המסלול הראשון הוא מסלול ישיבות ההסדר. השירות במסלול ההסדר נמשך ארבע שנים, והוא כולל שנת לימוד בישיבה שהיא שנת שירות ללא תשלום (של"ת), 16 חודשים של שירות פעיל בצה"ל (שר"פ), ו-20 חודשים נוספים של לימוד בישיבה במעמד שנת שירות ללא תשלום (של"ת). בתקופת הלימודים בישיבה, תלמידי ההסדר אינם נחשבים לדחויי שירות עפ"י הסדר תורתם אומנותם, אלא הם במעמד של"ת שהוא כמעמד של חייל רגיל, אולם הם אינם נדרשים ללבוש מדים ולשאת תעודת חוגר, וכן הם אינם מקבלים תשלומים ושירותים מצה"ל. מספר ישיבות ההסדר המאושרות בשנת 2011 הוא 65, ובשנה זו התווספו על ה-5,481 הקיימים עוד 1,674 ובסה"כ ישנם כיום 7,155 תלמידים בישיבות ההסדר. (כיום בשנת 2013 יש 75 ישיבות הסדר).

הסדר מרכז - המסלול השני הוא מסלול ישיבות "הסדר מרכז". מסלול זה משלב לימודים בישיבה עם שירות צבאי מקוצר, המיועד למי שמבקשים להקדיש את חייהם ללימודי תורה ולשלב בכך שירות קצר. המסלול מופעל בישיבות הציוניות הגבוהות שקיבלו לכך אישור מישיבת מרכז הרב, המרכזת את המסלול עבור צה"ל. צה"ל מגדיר את תלמידי "הסדר מרכז" חרדים. בניגוד לתלמידי ישיבות ההסדר, שבתקופת הלימודים הם במעמד של של"ת, תלמידי הסדר מרכז הם במעמד של דחויי שירות שתורתם אומנותם עד גיל 29. בתקופה זו עליהם ללמוד שמונה שעות ביום בלי לעסוק בשום עיסוק מלבד הלימודים בישיבה. אשר לגיוס לצבא, התלמיד יחליט אם ומתי להתגייס לצה"ל, אך עליו להיות לפחות בן 22 ולשרת 6-15 חודשים בהתאם למסלול. לאחר השירות הצבאי התלמיד חוזר ללמוד בישיבה עד גיל 29, ותלמיד ששירת בצבא במשך 18 חודשים מחויב ללמוד בישיבה רק עד גיל 26. תלמיד ישיבה "בהסדר מרכז" אמור להצהיר שתורתו אומנותו בכל שנה עד סיום גיל ההסדר, קרי בגיל 29, ואם לא התגייס עליו להצהיר שתורתו אומנותו בכל שנה עד גיל 40. מספר

ישיבות במעמד "הסדר מרכז" המאושרות בשנת 2011 הוא 19, ובשנה זו התווספו על ה-2,229 עוד 445 תלמידים, ובסה"כ ישנם היום 2,674 תלמידים בישיבות "הסדר מרכז".

הגיוס לצה"ל בקרב הציבור הדתי לאומי תמיד היה נחשב לערך מקודש, אך בעשרים השנים האחרונות החלו להתעורר הרהורים ורעיונות חדשים בקרב ציבור זה, בגלל מספר אירועים חריפים שאירעו במדינת ישראל והם, הסכמי אוסלו וההתנתקות מחבל עזה. היו שטענו שצריך להתנכר למדינה, ואפילו הפסיקו לחגוג את יום העצמאות ולומר הלל ביום זה, והיו אף שקראו לסרב פקודה למפקדים בצבא, באם יינתנו פקודות הקוראות לעקירת יהודים ממקום מגוריהם, ועוד. כמו כן גם הצבא עבר תהליך נוסף של השתנות, ובו החיילות החלו לתפוס מקומות מרכזיים בצבא, וממלאות תפקידי פיקוד על גברים, דבר שפגע בצניעות המחנה.

בספר קוממיות לארצנו להרב משה צוריאלי, הביא הרב שאלה ששאל את הדיין המפורסם הרב שמואל דביר, לגבי תלמידי ישיבות הסדר ששאלו אותו, אם להתנדב לקורס קצינים ולהאריך בשנה את שירותם בצה"ל, וכן אם יש לדחות את שנות שירותם? וע"כ השיב לו הרב.

(א) התורה הבטיחה "כי ה' אלוהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך, ולתת אויביך לפניך" (דברים כ"ג, ט"ו) אבל זאת בתנאי של והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר. אבל כאשר יש בנות המשרתות בצה"ל, ויש מהחיילים הצעירים הנכשלים מפני זה בהרהורים אסורים, או בהגרוע מכך, שוב אין השכינה מגינה ח"ו על החיילים. כיון שכך, הרי אנו שולחים את אותם השואלים לסכנה שהיא יותר גדולה ומאיימת. (הערה (של הרב צוריאלי): ומה היה עונה הר"ש דביר על מצבנו היום, שמפני חינוך מושחת סידר המטכ"ל שהבנות ישרתו גם ביחידות קרביות, גם בתוך טנקים גם באוירונים, גם בצוללות. וכבר הרבה מהחילוניים התלוננו על קלקול האוירה הכללית במוסר ירוד. וכל זאת חוץ מהנהלה הנפסד של "מדריכות ספורט", אשר כל נבון יבין הנזק שבכך. הרי זה נכלל "בערות דבר" שבפסוק הנ"ל).

(ב) עוד העיר הר"ש דביר, כי לפי נוהל פתיחה באש, חיילים שלנו עומדים במצב נחות מאד מול האויב הערבי. בו בזמן שהטרוריסטים יורים על מנת להרוג, חלו מגבלות על החייל שלנו להקדים לקרוא אל החשוד לעצור. ואם זה לא מועיל, לירות באויר. ואם גם זה לא מועיל, יש לירות רק ברגלי האויב או בחלק תחתון של גופו, וחלילה לסכן את חייו. וכל זאת אך ורק כאשר איננו נמצא בקרבת מקום של אזרחים ערבים (וכל שכן אם יש שם תינוקות) במצב כזה עליו לשקול היטב מה יהיו התוצאות המשפטיות של ירי ללא הצדקה מוחלטת מכל הבחינות. כמובן

מפני הנחיות אויליות הללו הרבה מחיילינו נהרגו ולא הצליחו לקיים "הבא להורגך, השכם להורגו". כאשר המצב הוא כך, קשה לזרז תלמיד להתנדב למצב מסובך כזה. בהרבה אופנים ידיהם כבולות מלנקוט אמצעי לחימה.

ג) נשתנה עוד תנאי נוסף. בתקופתנו נוהגות הממשלות השולטות בישראל לשחרר מאות אסירים ערבים, לשם "מחזה לטובה" למדינות ערב. במשך העשור נשתחררו יותר מאלף מחבלים. כאשר חייל ישראלי צריך להתאמץ בכל יכולתו ללכוד אותם (חי ולא מת, למען יגלו לשב"כ מידע חיוני), והחייל עומד בסכנת נפשות, ואח"כ הרבה מהטרוריסטים הנלכדים בחירוף נפש של חיילינו, משתחררים (וחלק מהם חוזרים להפעיל טרור שוב נגדנו). מי יתיר לחייל להסתכן? עד כאן מדברי מו"ר הרב דביר, עכ"ל.

מסקנה

בכותבי פרק זה, דנתי בעיקר בשאלה מה עדיף, לימוד תורה ברצף בישיבות גבוהות, או יציאה ממסגרת הישיבה והליכה לשירות צבאי עם שילוב לימוד בישיבה - ישיבת הסדר. המסקנה היא חד משמעית, מכל גדולי ישראל, ומכל גדולי רבני הציונות הדתית ללא יוצא מן הכלל, ערך לימוד התורה ברצף בישיבות הגבוהות, הוא גדול יותר מאשר שילוב צבא עם לימוד תורה.

למרות המסקנה הברורה שערך לימוד התורה ברצף בישיבות הקדושות הוא גדול יותר, אין אני בא חלילה וחס להמעיט בערך בחורי ישיבות ההסדר, המקדשים שם שמיים בשירותם הצבאי. מטרת החיבור בכלל ופרק זה בפרט, היא להראות ולחזק את מעמד לומדי התורה הן בקרב הציבור הכללי, והן בקרב הציבור הדתי, אשר לפעמים גם בקרבו מתעוררים ספיקות לגבי עדיפות השרות הצבאי או לימוד התורה, ולפעמים יותר מזה הם אלו שעומדים בחזית המתקפים בצורה קשה את בני הישיבות.

כל זמן שבאים ומתפארים בבני ישיבות ההסדר, שהם משלבים את השירות בצבא עם לימוד תורה, אין אני בא לטעון על כך דבר, זו זכותם וחובתם של אלו שאינם יכולים, או אינם רוצים ללמוד תורה ברצף. אך כאשר יש דתיים הבאים ומסיתים כנגד בני הישיבות דרך ישיבות ההסדר, בטענה שהנה יש אפשרות לשלב גם תורה וגם צבא, לאלו אני בא להשיב:

א) ראו לעיל ולקמן את ערך התורה, כמה מגינה היא על ישראל כאשר לומדים אותה בכלל, וברצף בפרט.

ב) ראו מה אומרים רבני הציונות הדתית, על לומדי התורה ברצף ואינם מתגייסים.

ג) ראו שכיום מלבד 75 ישיבות ההסדר, יש 19 ישיבות עפ"י "הסדר מרכז", הדוחים את שירותם הצבאי לשנים רבות, ולבסוף מתגייסים לשירות צבאי מקוצר, וחלקם אף אינם מתגייסים כלל.

עוד יש על לבי לומר, לאותם דתיים הטוענים שצריכים כולם לשאת בנטל, ומדברים על שוויון בנטל ולא להשתמט, להם אני משיב:

א) אם על שוויון אתם מדברים, מדוע בני ישיבות ההסדר משרתים רק 16 חודשים בפועל, ולא 36 חודשים כמו כל חייל?

ב) אם אתם סוברים שרק בכוח הזרוע ניתן לנצח את האויב, אז בכלל למה צריך "הסדר", הרי אתם סוברים שניצחון משיגים רק בכוח, אז לכו על זה עד הסוף ולא בצורה חלקית. ואם אתם מאמינים שבכח לימוד התורה אנו מנצחים אז שבו ולימדו תורה בלא שירות בצבא.

שוב אין אני כותב את דברי אלו על מנת לקנטר, אלא דברי אלו הם בבחינת "ענה כסיל כאיוולתו", לאלו הקוראים לעצמם דתיים וחלוקים על רבותיהם ועל גדולי ישראל.

מי הם "המשתמטים" האמיתיים?

שוויון בנטל

כאשר מדברים על שוויון בנטל, מתקבל הרושם שכל החילונים והדתיים לאומים הם כמקשה אחת, הם התורמים היחידים למשק, הם המתגייסים היחידים לצה"ל, כל האימהות שלהם אינם ישנות בלילה מחשש לגורל בניהם בצבא. ואילו כל אדם המוגדר כחרדי, או שהוא בעל חזות חרדית מיד הוא מקוטלג: כ"משתמט משירות בצבא", "אימו ישנה טוב בלילה", "אינו תורם דבר לחברה בישראל", ועוד "נהנה מקופת המדינה על חשבון החילוני הפראיר".

אך לא כך הם פני הדברים. ראשית, מכלל ה-25% שאינם מתגייסים לצה"ל בכל מחזור גיוס, רק 50%, דהיינו 13% מתוך ה-25%, הם מטעם של תורתו אומנותו, ואילו השאר אלו בד"כ חילונים וכד' שאינם מתגייסים מסיבותיהם שלהם ("מדינת תל אביב" רק במקום ה-53 ב"ציון הגיוס", כ-30% מהתל-אביבים משתמטים!!!).

החרדי שאינו מתגייס ודוחה את שירותו עפ"י חוק לצערנו הרב נקרא "משתמט", ואילו אצלם המשתמטים מהצבא שלא עפ"י חוק, כגון: "הפציפיסטים", "האנרכיסטים" ו"הצפונים" אינם מקבלים כלל כל התייחסות שלילית (דרך אגב, אם במשתמטים עסקינן, אז כל אותם ספורטאים ורקדנים למיניהם המקבלים פטור מהצבא, או הקלות בשרות, הקלות המעוררות גיחוך, הלזה יקרא שירות צבאי!) אין הם מוקעים בחברתם, אין הם מכוונים פרזיטים או משתמטים, אלא להיפך, הם נישאים על כפיים בהערצה רבה, ואף מתוגמלים על כך רבות, הם גיבורי תרבות. ראה ערך הזמר אביב גפן שב-1992 חולל סערה כאשר הצהיר על כך שלא שירת בצה"ל ואף קרא לא להתגייס לצה"ל, אך בעיני החילונים והתקשורת הוא מלך. שיריו מושמעים ללא הפוגה, ובחברה החילונית הוא איקון, סמל תרבות.

בתחקיר שעשה צוות החדשות של ערוץ 2 (בחודש תמוז התשע"ג), נחשפה תעשיית ההשתמטות החילונית. התחקירנים גילו כמה קל ונפוץ בקרב חילונים רבים, להוציא פטור מצה"ל על בסיס נפשי וכד'. לטענת התחקיר בעוד ששיעור המתגייסים עומד על 50% (נתון הכולל גם את הערבים) רק 1 מ-5 ישראלים מסיים שירות מלא בצה"ל, כלומר גם אחרי שמתגייסים הדרך החוצה פתוחה, ומגוייסיים רבים מוצאים את הדרך לקצר לעצמם את השירות ולהגיע מהר יותר, לעתים תוך חודשים בודדים אל החיים האזרחיים. כך למשל מעניק צה"ל בכל שנה 6% פטורים על סעיף נפשי, זאת כאשר באופן רשמי בארץ יש רק 2% פגועי נפש!

חיל השם

"אתם מתים באוהלה של תורה, ואנחנו מתים בקרב", "אנחנו נקרעים", "אנחנו מסתכנים", אנחנו ואנחנו.... אלו רק חלק מסיסמאות ההסתה. המתרשם מסיסמאות אלו מבין שכל החיילים החילוניים בצה"ל הם קרביים, הם פייטרים, והם כל היום נקרעים, אך המציאות מורה אחרת, רק 12% מכלל חיילי צה"ל הם חיילים קרביים, עיין בדו"ח בן בסט) והשאר משרתים ביחידות תומכות, דהיינו ג'ובניקים, יחידות מחשב, פקידים, אפסנאים, תזמורת צה"ל, כתיבי גלי צה"ל, עיתון במחנה ועוד. ושאלתי לאותם אימהות ולאותם חיילים ג'ובניקים, איך אתם מעיזים לשרת ביחידות כאלו שאין בהם שום דרגת סיכון (מה הסיכון בכתב גלי צה"ל, שייפול לו המיקרופון על רגלו?), בזמן שאימהות החיילים הקרביים אינן ישנות בלילות, מפחד בלילות. איפה השוויון בנטל? האם לשרת בקריה זה שירות משמעותי המגן על עם ישראל?

כמובן שהתשובה תהיה שצבא הוא לא דבר הומוגני (אחיד), וא"א שכולם יהיו קרביים, אלא חלק לוחמים ביחידות שדה, חלק טייסים, חלק צנחנים, חלק תומכי לחימה, חלק מגני עורף, חלק זמרים וחלק אף טבחים וכד', ובצבא כדי להגיע אל המטרה הנכספת והיא כיבוש האויב, צריך שיהיו חיילים מכל הסוגים ובכל היחידות, ואין בכך כל פסול כי כולם ראויים.

כאן ניכנסו בנו התורה ונשיבם, גם אנו חיילים, גם לנו יש תפקיד מיוחד ומשמעותי בצה"ל, בעם ישראל. החייל שלנו הוא חיל השם כפי שקראו הרמב"ם, דהיינו לוחמים מסוג אחר, בלי נשק (כמו בגלי צה"ל), ובלי מדי צה"ל - רק על אזרחי (כמו מסתעריבים). גם אנו תורמים במסגרת לימודינו ואמונתנו גם אם היא לא אמונתכם, כי לא תמיד אמונתכם גם היא מסתדרת עם אמונתנו. אנו לא נבוא היום ונשנה מסורת ואמונה של 3,325 שנה (מאז מעמד הר סיני) בגלל שזה לא מוצא חן בעיניכם, כי זה לא מסתדר עם הבנתכם והכרתכם, כי לפי עיקרון זה בכלל תדרשו מאיתנו לבסוף לנטוש גם את דרך אבותינו ותורתנו, כי זה לא מתאים למציאות של המאה עשרים ואחת, וזה לא מתאים לתאוריות המדעיות שלכם להאמין באלוקים וכד'.

אתם מאמינים ב"כְּחֵי וְעֵצִים יְדֵי עֲשֵׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה" (דברים ח', י"ז), ואילו אנו מאמינים ש"שֶׁקֶר הַסּוֹס לְתִשׁוּעָה וּבִרְבַּח חֵילוֹ לֹא יִמְלֹט" (תהלים ל"ג, י"ז). אנו מאמינים ב"אֵלֶּה בְּרֶכֶב וְאֵלֶּה בְּסוּסִים, וְאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ נִזְכִּיר. הַמָּוֶה כָּרְעוּ וְנִפְּלוּ וְאֲנַחְנוּ קָמְנוּ וְנִתְעוֹדְדָה ה' הוֹשִׁיעָה הַמְּלָךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קִרְאָנוּ" (תהלים כ, ח' - י').

אל תכפו עלינו את אמונתכם, אדרבא, לפי אמונתנו אתם מסכנים אותנו ואת כל כלל ישראל, בכך שאתם מונעים אותנו מללמוד תורה. אומר זאת בלשונכם: "אם רצונכם

להתאבד, לכו לבד למגדל שלום ותקפצו, אולם לקחת אותנו איתכם כדי שנקפוץ אתכם, או כדי שנדחף אתכם לתהום את זה לא נעשה, לכו ועשו זאת ללא עזרתנו".

האמונה התמימה שלנו הוכיחה את עצמה אלפי שנים. אנו עם הספר העם העתיק ביותר בעולם, שכל חכמי אומות העולם עומדים ומשתאים מול שרידותנו המופלאה, ללא טנקים, ללא מטוסים, ללא מדינה וללא דגל. עברנו את כל גלי האנטישמיות, אינקביזיציות ורדיפות, וראו זה פלא, אלה שהיכו אותנו נעלמו מבמת ההיסטוריה, ואילו עם ישראל חי וקיים, "נצח ישראל לא ישקר" (שמואל א' ט"ו, כ"ט). מה שאין כן אתם עם אמונתכם בת ה-65 שנים, רואים אנו איך הנוער במדינת ישראל נראה ונשמע היום, ואחסון לכם התבטאויות של ראשי מערכת החינוך הממלכתי, בגנות החינוך והנוער כיום.

אך כן אזכיר לכם, מה אמר ראש הממשלה הראשון דוד בן גוריון לנכדו יריב בן אליעזר: "אם נכדי יישאר כאן זה ספק, הנין ודאי לא יהיה כאן, מי שיישארו כאן לבסוף יהיו החרדים, ולהבדיל הערבים" (שמעתי מהרב עמנואל תהילה). צאו וראו כי מזרעו של הרצל לא נותר כלום, וכן נורדאו, וכן כל הגלריה של ראשי הציונות. אחד הדברים הטובים שעשה בן גוריון בחייו היה זה שחרור בני הישיבות מעול הצבא, ובזה נתן עוד סיכוי אמיתי לנצחיותו של עם ישראל.

אמתיק את העניין במשל כדי שהרעיון יובן עד תום. לו יצויר שאדם רואה כוס של מים על גבי השולחן, והנה נכנס מאן דהו ושם רעל ציאניד בתוך הכוס. ומיד אחריו אתה רואה כי לחדר נכנס חייל שלוקח את הכוס כדי להרוות את צימאונו, אתה בוודאי צועק לעברו "אל תשתה, ראיתי ששמו בתוך הכוס ציאניד", החייל מסתכל לעברך בבוז ופוטר בפיו "אני לא מאמין שיש פה רעל". נו! מה תאמר בגלל שהוא אינו מאמין שיש רעל אתן לו למות?! ודאי שלא! אני אקום ואחטוף את הכוס מידו, ואשפוך את המים, ואם אצטרך להגיע עימו לעימות פיזי לא אהסס כלל, וזה מכוח המצוה האמורה "לא תעמוד על דם רעך". אי האמונה של החייל, אינה מתירה לי לנהוג ולהיגרר לאמונה הפנאטית שלו חסרת ההיגיון.

החייל ודאי יכעס, ויגיש נגדי תביעה על תקיפה בנסיבות מחמירות בכך ששפכתי לו את כוס המים, ואולי גם שהתייחסתי אליו בברוטאליות מסוימת. אך בהגיעי לבית המשפט אוכיח לשופט כי אכן היה בתוך המים רעל ציאניד, בכך שאציג בפניו ממצא שהבאתי מבדיקת מעבדה, שאכן בתוך המים היה רעל ציאניד. אין ספק כי אקבל עוד פרס ישראל, על אזרחות ראווה לשמה.

והגע בעצמך, וכי רשימת פרופסורים, דוקטורים, ואנשי אקדמיה רבים מכל גווני הקשת חזרו בתשובה שלימה רק מתוך איזו לחישה של "אבא קדברא"?! או מתוך איזה חלום מפחיד שחלמו?! וודאי שלא! אלא מתוך חקירה ודרישה מדעית ברורה ללא שום כחל וסרק. תשאלו את פרופ' אליה ריפס מבחירי המתמטיקאים בעולם, תשאלו את פרופ' מיכאל מיכלסון, ד"ר שינדלר, פרופ' רדיקובסקי, פרופ' טרופ, פרופ' דורון אורבך, פרופ' אברהם לב, ועוד הרשימה ארוכה.

מסקנה - אי ידיעתכם מהי תורת ישראל, אינה מתירה לי לרקוד לצילי החליל של האמונה החלולה שלכם. אך אנא קחו חופשה קצרה מחייכם ובואו להתבשם כמונו מהתורה הקדושה, ובטוחני כי אף אתם תצטרפו ללגיונו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ובכך תשחררו את נשמתכם המעונה בסטראוטיפים (תדמית) שקריים שעליהם חונכתם.

ולנו בני התורה, נשנן את דברי המדרש: "א"ר אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו, אמרו לו: תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו, אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם, שכך הבטיחון אביהן ואמר להם: "הקול קול יעקב" - בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו - הידים ידי עשו".

שמעתי מת"ח חשוב שהעיר, למה אמר "מצפצפין" ולא אמר "עוסקים" או "לומדים"? אלא ר"ל, אם קמים על בני התורה ומקטרגים כנגדם בדברי גנאי, כגון: "פרזיטים" וכד', אתם אל תשימו לב להם, פשוט "צפצפו עליהם" ועסקו בתורה, כי היא חיינו, ואורך ימינו, ובה נהגה יומם ולילה.

משתמט = מי שאינו שומר תורה ומצוות

אם במשתמטים עסקינן, אז לפי השקפת היהדות מי שהוא מעם ישראל ואינו מקיים את חוקי התורה, הוא הנקרא משתמט, הוא הפוגע בכלל ישראל, וזאת בגלל שישנה ערבות בעם ישראל, כדברי חז"ל במסכת שבועות (דף ל"ט עמוד א') על הפס' (ויקרא כ"ו, ל'): "וכשלו איש באחיו" - דרשו חז"ל: איש בעוון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה! לכן אם אינו מקיים מצוות הוא המשתמט האמיתי מחובתו היהודית.

עיקרון זה של ערבות מתחדד יותר בפסיקתא זוטרטא (לקח טוב, דברים פרשת עקב דף ט"ו עמוד א'), וז"ל: "תחילה היה מדבר בלשון יחיד, שנאמר: "ועתה ישראל, מה ה' אלהיך שואל מעמך"? מלמד שכל אחד ואחד מישראל צריך לומר בשבילי נברא העולם,

ולִי נתנה התורה ועלי לקיימה כולה. חזר ודבר להם בלשון רבים מן, "וידעתם היום כי לא את בניכם", ללמדך שכל ישראל ערבים זה בזה, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את תורת אלהינו".

ובמדרש ויקרא רבה (מרגליות, פרשת ויקרא פרשה ד') רשב"י מביא משל יפה, הממחיש את דין הערבות, וז"ל: "תני ר' שמעון בן יוחאי, משל לבני אדם שהיו נתונים בספינה, ונטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו. אמרו לו חבריו למה את עושה כן? אמר להן מה איכפת לכם, לא תחתי אני קודח! אמרו לו: מפני שאתה מציף עלינו את הספינה.

הוא הדין עם החילונים הטוענים שזכותם לעשות כרצונם כי זו דמוקרטיה, נכון שזו דמוקרטיה, אך אנו בספינה אחת וכאשר אינם מקיימים מצוות, ויותר מזה עושים עברות כולנו נפגעים. ואני קורא מעל במה זו לכל "המשתמטים", לחזור בתשובה ולתרום להגנת עם ישראל.

מהגמ' במסכת בבא מציעא (דף ק"ח ע"א) מוכח שהפורענות באה בגלל עמי הארצות, והשומרים על בטחון העם הם הת"ח: "רבנן (ת"ח) אינם צריכים נטירותא" (שמירה), אלא הם המגינים על הכלל. אילו לא היו עמי ארצות במדינה לא הייתה שום פורענות, כמו שאמר רבי: "אין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ", וכמעשה דההוא כובס (בבא בתרא דף ח' ע"א), וכשאינן עמי הארץ אין פורענות באה.

ואלו המכנים בכינויי גנאי את בני הישיבות המסולאים בפז, וגם משתמטים מחובתם היהודית ללמוד תורה ולקיים מצוות, מזכירים לי את אחאב הרשע מלך ישראל, אשר בחוצפתו וברשעותו, כינה את אליהו הנביא בכינויי גנאי, באומרו לו: (מלכים א' פרק י"ח, י"ז) "הֲאֵתָה זֶה עֹבֵר יִשְׂרָאֵל"? ואנו נשיב להם כתשובת אליהו לאחאב (שם י"ח): "וַיֹּאמֶר לֹא עֲכָרְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל כִּי אִם אֶתָּה וּבֵית אָבִיךָ, בְּעִזְבְּכֶם אֶת מִצְוֹת ה' וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים".

מהו צבא, ומי נקרא חייל?

מקובל לחשוב ששירות בצבא זהו רק לאלו הנמצאים בצה"ל, אך בני הישיבות הלומדים אין לימודם נחשב בעיני ההמון כשירות צבאי המועיל לעם. כעת ראיתי פירוש נפלא של הרש"ד הירש (במדבר פרשת במדבר פרק א' פסוק ג'), המזכיר בצורה נפלאה מפסוקי התורה שעבודת ה' במשכן, או מקביל לכך - לימוד התורה, זהו גם צבא ואף מובחר יותר, ושירותם של הלומדים הוא לא זמני רק בזמן מלחמה וכד', אלא שירותם הוא לכל החיים, וז"ל: "מבן עשרים וגו' כל - יצא צבא בישראל. "צבא" איננו רק חיל מלחמה או שירות מלחמה; אף אין זו ההוראה הראשונה של התיבה (ראה

פי' בראשית ב', א). דבר זה ברור ממקומות שונים; והשווה: "כל - בא לצבא לעשות מלאכה באהל מועד" (להלן ד', ג) "לצבא צבא לעבד" וגו' (שם כ"ג) - וכן מקומות אחרים שם, שהתיבה מורה בהם על עבודת הלויים באהל מועד - וכן להלן (ח', כ"ד, כ"ה). ברור מכל המקומות האלה שזו הוראת "צבא" - המון הסר למשמעת מפקד כדי לעשות את עבודת הכלל - או עבודה הנעשית על ידי המון זה. וגם כאן אין צורך לומר שמדובר בשירות מלחמה, אלא "יצא צבא בישראל" הוא כל אדם, המחוייב בשעת הצורך לצאת מחייו הפרטיים כדי להתגייס לעבודת הציבור; הוה אומר: אדם, שהציבור יכול להתחשב בו לצורך ביצוע משימותיו; הרי זה כל זכר מבין עשרים שנה ומעלה. ולפיכך בפרשת הלויים (להלן פרק ד) לא נאמר "יוצא צבא", אלא "בא לצבא"; שכן כל חיי הלויים הם קודש לעבודת הכלל".

כולם שווים?

אם על שוויון בנטל אתם מדברים, למה אינכם זועקים ואינכם מכפישים את הציבור הערבי שנהנה מהמדינה, אינו משרת בצבא ואינו תורם דבר לפי הקריטריונים שלכם? יותר מזה, חלקו אף אינו נאמן למדינת ישראל אלא עוין את מדינת ישראל, בשונה מהחרדים שלמרות הויכוחים האידיאולוגיים וההלכתיים עם מדינת ישראל, הם אזרחים נאמנים למדינה בבחינת דינא דמלכותא דינא. (לפי הלשכה לסטטיסטיקה האוכלוסייה הערבית מונה כיום למעלה ממיליון וחצי, לעומת החרדים כשמונה מאות אלף, אז אצלם "המשתמטים" לשיטתכם הם פי שניים מהחרדים).

אלא אומר לכם בכנות, במלחמתכם אינכם מעוניינים בצבור הערבי אלא רק בחרדי. הערבים בעיקרון אינם מפריעים לכם, כי הם חיים את חייהם ואינם מאיימים על "עצמאותכם הרוחנית", "לעשות מה בראש שלכם", ואילו אנו החרדים מאיימים עליכם, אנו ב"ה מתרבים, תלמודי התורה והישיבות מתמלאים בתלמידים, שכונות שלימות "נכבשות" ע"י החרדים, החזרה בתשובה תופסת תאוצה וחודרת כמעט לכל עיר, כפר וקיבוץ, לכל בית ומשפחה, ובכך אתם מרגישים איום על חירותכם וחירות בני משפחתכם, איום על שינוי הצביון והאווירה בישראל, איום על עתידכם במדינת ישראל שהיה לכם חלק נכבד בבנייתה, ולכן ההגנה הטובה ביותר היא ההתקפה, ההכפשה והשנאה.

איך מכפישים? לוקחים את הדבר הרגיש ביותר בחברה הישראלית, והוא הצבא. דרכו אתם מנסים לצייר את החרדים כאנשים בלתי מוסריים שאינם מוכנים לתרום לחברה, ויותר מזה אף משתמטים מאחריותם לחברה ולמדינה. אתם משתמשים בדם, וכנגד דם קשה לענות בצורה רציונאלית, וממילא הויכוח הוא חסר תועלת ונועד מראש לכישלון.

מסלולי הגיוס של החרדים

אל תראוני שאני שחרחורת

אומנם הדגשתי לאורך כל הדרך, שאין אנו באים להתנצל על כך שאנו, ובנינו, ובני בנינו לומדים ונלמד תורה, כי זו אמונתנו, וזוהי הצלחת עמנו במלחמותינו. אך למען הדיוק, חלק גדול מהחרדים שירתו ומשרתים בצבא במסגרות שונות, וכעת ניגש לפרטן אחת לאחת.

חוזרים בתשובה

במדינת ישראל ישנם מאות אלפים חוזרים בתשובה (שליש מהאוכלוסיה החרדית, דהיינו כ-300 אלף הם חוזרים בתשובה), ששינו את אורח חייהם וחזרו בתשובה לאחר שירותם הצבאי המלא, וכיום בעוברם ברחוב עם חזות חרדית, לא אחת הם נתקלים בחצופים למיניהם הקוראים לעברם "פרזיט", או "משתמט" "תלך לצבא", בזמן שייתכן ואותו חצוף הוא עצמו לא שירת בצבא, או שהיה פקודו של אותו "משתמט" רק שלא זיהה אותו (היו מקרים כאלו), או מקסימום שירת בעיתון במחנה (יאיד לפיד) או בתזמורת צה"ל. כבר מנתון זה יוצא שמאות אלפים בעלי חזות ואורח חיים חרדי שירתו בצה"ל, בניגוד לתדמית שכל חרדי לא שירת בצבא.

שלב ב'

כמו כן, חלק נכבד מאותם אברכים שדחו את שירותם במספר שנים (אין שחרור אוטומטי מצה"ל, אלא כל שנה האברך דוחה את שירותו לשנה אחת), על מנת שיוכלו להמשיך בלימודיהם, לאחר שהגיעו לרוויה בלימוד התורה הם מחליטים להתגייס לצבא לשלב ב', שירות הנמשך בין 4 - 18 חודש, ולאחר מכן הם נכנסים למערך כוחות המילואים. מדובר באלפים רבים שכמובן התקשורת והפוליטיקאים החילונים אינם מעוניינים לפרט על כך, כי זה יפגע להם ב"בייבי" ההסתה שלהם.

הסדר זה של דחיית שירות, שלא נטעה, אין הוא מונהג אך ורק עם החרדים, אלא כל תלמיד שהגיע לגיל גיוס ומעוניין להמשיך בלימודים נוספים, זכאי לדחיית שירות של מספר שנים עד השלמת לימודיו, והוא נקרא עתודאי. הוא הדין עם עולים חדשים שאינם אברכים, שהם זכאים לדחיית שירות או לשירות מקוצר.

נח"ל חרדי

כמו כן ישנו בצה"ל מסלול נוסף והוא, מסלול נצח יהודה - גודד הנח"ל החרדי הקרבי,

שהוקם ב-1999, והוא מיועד לתלמידי ישיבה בני 18-21 שאינם כלולים בהסדר תורתו אומנותו. חיילי הגדוד משרתים שירות קרבי רגיל במשך שנתיים, ובשנה השלישית הם עוברים הכשרה מקצועית ולימודים להשלמת בגרויות.

מסלולי שח"ר (שירות חרדים)

מסלולי השח"ר הוקמו ב-2007 בכמה חילות בצבא, והם מיועדים לדחויי שירות מבוגרים ובעלי משפחות. במסגרת מסלול זה, החיילים החרדים מקבלים הכשרה לתפקידים במערך הטכנולוגי של צה"ל. בשל תרומתו של מסלול זה להשתלבות בשוק העבודה לאחר השירות, זהו מסלול מבוקש בקרב החרדים. בינואר 2011 הוקם מחדש עבור החיילים החרדים מסלול שירות מקוצר, שנמשך שלשה חודשים ומיועד לגברים חרדים בני 26 - 27.

בשנים 2007 - 2011 גדל מספר המתגייסים החרדים למסלול הנח"ל החרדי ולמסלול השח"ר פי ארבעה בערך: מ-288 בשנת 2007 ל-988 בשנת 2011. בשנת 2011 יעד הגיוס לנח"ל החרדי היה 400 חרדים, ובשנה זו היקף הגיוס למסלול זה היה 380 חרדים. אשר למסלול שח"ר, יעד הגיוס לשנת 2011 היה 500 חרדים ובפועל גויסו 608 חרדים. קרי, יעד הגיוס לשני מסלולים בשנת 2011 היה 900 חרדים ובפועל גויסו 988 חרדים. יעד הגיוס לשלשת המסלולים, כולל מסלול שלב ב' היה 1,200 חרדים, אולם בשנה זו צה"ל לא גייס כלל חרדים למסלול ב' ולכן לא עמד ביעד הגיוס הכולל לשלושת מסלולים אלה (גויסו 988 חיילים במקום 1,200 חיילים). עם זאת, בשנה זו גייס צה"ל 294 חרדים ליחידות אחרות בצה"ל, כלומר, סה"כ גויסו 1,282 חרדים לצה"ל בשנת 2011, והיעד הכולל לשנה זו 1,200 חרדים.

שירות לאומי אזרחי (שא"ל)

בשנת 2008 החל לפעול שא"ל, אך בשנה זו הפעלתו הייתה מינורית. בשנים 2009 - 2012 חלה עלייה במספר המתנדבים החרדים לשא"ל. בינואר 2009 התנדבו 466 חרדים, ובמאי 2012 כ-674 חרדים, שהם כ-12% מכלל המתנדבים בשא"ל. בשנת 2011 הצטרפו לשא"ל 1090 מתנדבים חרדים חדשים, והיעד שקבעה הממשלה לשנה זו היה 1,200 מתנדבים חרדים חדשים.

סה"כ גויסו לצה"ל בשנת 2011 1,282 חיילים + 1,090 לשא"ל = 2,372 חרדים. מספר זה אינו כולל את כל רבבות החרדים המתנדבים בארגוני ההצלה והחסד, כפי שנראה בפרק הבא.

כמה חרדים נמצאים היום בדחיית שירות?

ממשרד הביטחון נמסר למרכז המחקר והמידע של הכנסת, כי במאי 2012 היו רק 48,400 דחויי שירות חרדים מכל הגילאים, (ולא כפי שמפורסם בתקשורת החילונית שהמספר עומד על 60,000 ואף יותר. ממספר זה צריך לקזז את בחורי ישיבות ההסדר + הסדר מרכז המונים כ-10,000, כי גם הם כלולים בספירה הכוללת, כך שסך הדחויים החרדים הם כ-38 אלף בחורי ישיבות בלבד, בכל הגילאים עד גיל 35).

אין בהבאת מסלולי הגיוס לצה"ל נקיטת עמדה מצידי, או המלצה לשרת ביחידה כל שהיא, או לשרת בכלל. בעניין הלכה למעשה, כל אחד ישאל את הרב הפוסק שלו.

קלקולים רוחניים בצבא

מסגרות אלו שנוצרו עבור האוכלוסייה החרדית הם מתבקשות, והם תנאי בל יעבור, משום ששהות של חרדים בצבא ביחד עם חילונים גרמה וגורמת לנזקים רוחניים נוראיים, שרבים מהבחורים הדתיים איבדו ומאבדים עד היום את יראת השמיים שלהם. כמובן שיראת שמיים וקדושה הם דבר הנצרך להצלחת המלחמה ולכל חייל צה"ל ללא יוצא מהכלל.

הרב משה צבי נריה בספרו מאורות נריה (עמוד 251), התריע על קלקולים נוראים אלו שבצבא, וז"ל: "צה"ל הינו צבא קטלני גם בימי שלום. מדי שנה מפיל הוא עשרות קרבנות רוחניים. בחורים רבים הנכנסים לצבא כשומרי מסורת עוזבים אותו לאחר שרות של שנתיים, כשמן המסורת לא נשאר ולא כלום". לאור דברים קשים אלו, ולאור דרישת רבני ישראל ממוסדות הצבא שמי שאין תורתו אומנותו והוא צריך להתגייס, אז חובה שהמסגרות תהיינה מתאימות לאופי החיילים הדתיים והחרדים.

גם הרב צבי פסח פרנק במבוא לספר הלכות מדינה (עמ' 13) להרב אליעזר ולדינברג, דיבר על הסכנות והקשיים שישנם בצבא, וז"ל: "וכן ההוכחות שמביא אחד הרבנים מדברי חז"ל כי בני תורה ובני הישיבות מחוייבים ללכת לצבא, הנה כד נעיין במצב היהדות בדורות הקדמונים ונראה ההפרש שבין הצבא של היום להצבא של הקדמונים, אז יתגלה כי אין לדמותם כלל, דאמרינן (שבת דף ס"ד ע"א): "א"ר נחמן א"ר ב"א: אמר להן משה לישראל, שמא חזרתם לקלוקלכם הראשון? אמרו לו: לא נפקד ממנו איש. אמר להן: א"כ כפרה למה? אמרו לו: אם מידי עברה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו", ורש"י מפרש "לא נפקד ממנו איש" דהיינו שלא נחסר מדת יהודית.

וכן בילקוט שמעוני על דורו של דוד: א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי: אפילו תינוקות, שהיו בני דוד, עד שלא טעמו טעם חטא היו לדרוש את התורה במ"ט פנים טהור,

ומי"ט פנים טמא, הרי נפלאה מדרגתם במעלות התורה, ובוודאי שלא היה חשש שמי שהוא בחברתם יתקלקל ויאבד את עולמו בזה שהיה בחברתם. ומה דמות תערכו להצבא של היום שרובו מנותק מתורת ישראל, ולא שאינו יודע לדרוש מי"ט פנים בתורה, אלא שאין לו כלל פנים בתורת ישראל, וידוע שרוב הנכנסים לצבא מהיראים ושלמים יוצאים עקודים ונקודים אין בהם מתום, שע"פ פסק הרמב"ם אסור לאיש ישראל לישב בין סביבה שכזו המסיתים ומדיחים, בוודאי חוב קדוש הוא לדרוש במפגיע שבני הישיבות ישתחררו מעבודה זו כדי שיהיה בישראל לומדי תורה, המקיימים את העולם ונחוצים לכלל ישראל כאויר לנשימה".

בספר קוממיות לארצנו (עמ' 424) להרב צוריאל משה דן הרב, מדוע הרצי"ה שינה את דעתו ולאחר מלחמת העצמאות דגל שבני הישיבות ימשיכו ללמוד בישיבות במקום להתגייס לצבא? אחד מנימוקיו היה, וז"ל:

"ואפשר שהרצי"ה שינה דעתו מפני שהתפרסם מאוד, שאחוזים גבוהים של המתגייסים נטשו שמירת התורה, וחלק רב נהיו מחללי שבתות. הכל מפני אורה מובהקת של שנאת דת אשר שררה בימים ההם, לא כך היה המצב בתש"ח, עכ"ל.

עוד בספר קוממיות לארצנו להרב משה צוריאל (עמ' 424), הביא הרב שאלה ששאל את הדיין המפורסם הרב שמואל דביר, לגבי תלמידי ישיבות הסדר ששאלו אותו, אם להתנדב לקורס קצינים ולהאריך בשנה את שירותם בצה"ל, וכן אם יש לדחות את שנות שירותם? וע"כ השיב לו הרב.

"א) התורה הבטיחה "כי ה' אלוהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך, ולתת אויביך לפניך" (דברים כ"ג, ט"ו) אבל זאת בתנאי של והיה מחנך קדוש ולא ייראה בך ערות דבר. אבל כאשר יש בנות המשרתות בצה"ל, ויש מהחיילים הצעירים הנכשלים מפני זה בהרהורים אסורים, או בהגרוע מכך, שוב אין השכינה מגינה ח"ו על החיילים. כיון שכך, הרי אנו שולחים את אותם השואלים לסכנה שהיא יותר גדולה ומאיימת. (הערה) (של הרב צוריאל): ומה היה עונה הר"ש דביר על מצבנו היום, שמפני חינוך מושחת סידר המטכ"ל שהבנות ישרתו גם ביחידות קרביות, גם בתוך טנקים גם באוירונים, גם בצוללות. וכבר הרבה מהחילוניים התלוננו על קלקול האוירה הכללית במוסר ירוד. וכל זאת חוץ מהנהוהל הנפסד של "מדריכות ספורט", אשר כל נבון יבין הנזק שבכך. הרי זה נכלל "בערוות דבר" שבפסוק הנ"ל).

קדושת המחנה היא התנאי להשראת שכינה במחנה ישראל, ואם אין קדושה אין השראת שכינה, כנאמר (דברים כ"ג, ט"ו): "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך

וְלִתְּת אִיבִיךָ לְפָנָיִךָ, וְהָיָה מִחֲנִיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יֵרָאֶה בְּךָ עֲרוֹת דְּבַר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ.

ובמדרש במדבר רבה (וילנא, פרשת נשא פרשה ט') מובא: "...כך אמר להם משה לישראל: בשעה שאתם יוצאים למלחמה הזהרו שלא יהיה בכם עון ניאוף, שאם יש עון זימה ביניכם הקדוש ברוך הוא הנלחם לכם הוא ישוב מאחריכם ואתם נמסרים ביד שונאיכם, הה"ד (דברים כ"ג): "כי ה' אלהיך מתהלך וגו', לא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך", מהו כי ה' אלהיך? אמר להם משה לישראל: הוו יודעין שאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו בישראל שהוא נקרא אלהיך, אלא בזמן (דברים כ"ג) "והיה מחניך קדוש", ואותה שעה הוא משרה שכינתו ביניכם, והוא מציל אתכם מיד אויביכם ומוסר שונאיכם, הה"ד: "מתהלך בקרב מחניך להצילך" וגו'.

האור החיים הקדוש על התורה (מטות ל"א, א', ב') כתב, וז"ל: "אפילו על הרהור של תיעוב יתפסו בשעת המלחמה, ואין צריך לומר שיהיו מנועי נס".

לצערי הרב, מהיכרותי את צה"ל "מתוכו" בתור חייל (לשעבר) בצה"ל, המצב הרוחני הוא ירוד ביותר ומהווה סכנה רוחנית לכל מי שמתגייס. הוא מהווה גם סכנה פיזית לחיילי צה"ל עצמם, כפי שראינו שאין השכינה שורה במקום שאין קדושה. תפילתנו לה' שישב את הקדושה לתוך צה"ל, ושצה"ל יהיה כפי שצבא יהודי צריך להיות.

עולם חסד ייבנה

חושבני שיחידות העילית של הציבור החרדי (כמובן אחרי תלמידי הישיבות והאברכים) הם ארגוני הצלה והחסד לאלפיהם. בארגונים אלו כדוגמת זק"א, הצלה, איחוד הצלה, עזר מציון, עזרא ומרפא, לב לאחים, יד לאחים, קופת העיר, וועד עולמי, יד שרה, יד אליעזר, יד עזרא ושולמית, קו החסד, חסדי נעמי ועוד ועוד, מתנדבים רבבות רבבות חרדים בפריסה ארצית עם מתן שירות לכולם, יהודים וערבים, דתיים וחילונים כאחד.

לדוג', באיחוד הצלה ישנם 1,800 מתנדבים (רובם חרדים), ובזק"א 1,600 מתנדבים בשגרה יומיומית, ובחירום כ-3,000 מתנדבים. מתנדבים אלו פועלים 24 שעות ביממה 365 ימות השנה, ללא הגבלת זמן, שנים או גיל. לחלקם כבר יש וותק של 10 ו-15 שנים, ומבחינתם עוד היד נטויה. הם אינם מקבלים תשלום, תעודה או הטבה כלשהיא לאחר שירותם או תוך כדי שירותם, כפי שמקבל בצדק כל חייל המשרת בצה"ל, וכן לאחר שחרורו (מדובר באלפי שקלים כן ירבו). להיפך כאשר הם עוברים ברחוב כשהם אינם בתפקיד, במקום לקבל מחיאות (כפיים) הם מקבלים רק מחאות קולניות על "השתמטותם", ובטח לא המחאות. אך עם כל זאת הם אינם מרגישים "פראירים", ואף

לא הקימו "מאהל פראירים". הם אינם מרגישים בעבודתם נטל או חובה אלא זכות, וכמה תמוה לשמוע מאדם שחירף נפשו למען עם ישראל, שהוא מרגיש "פראיר". וכי בעשותך דבר חסד ערכי מהרמה הגבוהה ביותר, אתה מתנה זאת רק אם חברך יישא עמך בעול? האם אינך רואה בכך זכות גדולה לשרת את עמך - עם ישראל דרך הצבא? גם אם לכאורה לשיטתכם טענותיכם צודקות, כדאי שתמחקו מהלקסיקון שלכם את המילה הזו שאינה לכבודכם.

בשורה התחתונה, גם אם חלק ניכר מהציבור החרדי אינו מתגייס לצה"ל, ומשרת את עמו דרך לימוד התורה בישיבות, הוא מגויס לפעולות אחרות, פעולות של חסד באלפיו וברבבותיו. פעולותיו של ציבור זה אינם מקבלות כותרות חיוביות כלל וכלל, למעט כשיש, ה' ישמור, פיגועים, שאז מקבלים אנשי "זק"א "והצלה" צל"ש (ציון לשבח) זמני לכמה שעות, עד החזרת התואר האהוב והחביב על החילונים "משתמט" ו"פרזיט".

יש לפעילי הציבור החרדים, לפעול להכרה בשירות החרדים בכל מסגרות פעילות החסד, שפעילותם זו תוכר כשירות לאומי (אך שלא יהיו כפופים לגופים אחרים, וגם שלא יהא חובה).

אם כולם ילמדו בישיבה מי ישרת בצבא?

שאלה זו כבר נשאלה ע"י ראש הממשלה הראשון דוד בן גוריון, בביקורו אצל גדול הדור אז ה"חזון אי"ש" - ר' אברהם ישעיה קרליץ: "אם העם יבחר בך כראש ממשלה, האם היית שם לכולם גמרות תחת הזרוע, ומבקשם ללכת לישיבות? האם היית סוגר את צה"ל? מה יהיה על עם ישראל?"

ה"חזון אי"ש" חייך והשיב לו:

"אמשול לך משל: מעשה באדם שנסע בעגלה רתומה לסוסים, ביום חורף באחת מארצות הצפון הקרות. אוזניו החלו קופאות, והאיש חשש לגורלן, שמא יהפכו לגליד קרח וישברו (תופעה מצויה בארצות הצפון הקר). שאל את העגלון מה לעשות. עצתו של העגלון הייתה לשפשף את האוזניים בשלג, כדי שישמרו על חומן. האיש עשה כמצוותו ואכן - אוזניו נשארו שלימות".

"ראי" - פנה הלה לאשתו - אירע לי נס".

"מה הנס?" שואלת האשה.

והוא משיבה: "ראי איזה מזל שזה קרה לי בחורף, אם זה היה קורה לי בקיץ, מהיכן הייתי לוקח שלג כדי לשפשף את האוזניים..."

ו"החזון אי"ש" סיים:

אתה שואל אותי, אם צריך היום את צה"ל. ודאי שצריך! אחרי שיצרתם את "החורף הרוחני", העברתם את העם על דתו ודעתו, פרצתם כל גדר מוסרי, חינכתם ב"הגיון" מסולף, שהעם היהודי חי רק על "כוחו ועוצם ידו", אין כל פלא בכך שאנו חיים במלחמת מגן מתמדת, ואנו צריכים צבא למצב דיעבד זה..."

הרב שיינפלד משה מספר, כי בקרבת בני ברק התאמנו בימים טרום המדינה חיילי ההגנה בירי ביום שבת קודש, ושהדי היריות הגיעו לאוזניו. והנה כאשר עבר ה"חזון אי"ש" ברחובה של עיר, לחש חייל חילוני לאוזניו: "כבוד הרב לא צריך לפחד, זה יריות מהבחורים שלנו". ענה החזו"א: "אני חושש מהיריות של הבחורים שלנו ביום שבת קודש, יותר מיריות אויבינו הערבים ביום חול".

משל דומה מובא ב"חפץ חיים", על אדם שנפל לבור ורגלו נשברה. בא חופר הבור והוציאו וטיפל בו. הודה לו הפצוע מאוד. אמרו לו חבריו למה הודית לו, הלא אם הוא היה מכסה את הבור שחפר, לא היית נפגע כלל.

בברמינגהם שבאנגליה, פורסם שכבאי פשוט עלה בסולם הדרגות במהירות מסחררת, לאחר שמדיו היו עמוסים בעיטורי כבוד, דרגות ואותות הצטיינות, התגלה שהוא היה תמיד מצית את הדליקות כדי לכבותן ולזכות לאותה הערכה, לכן ידע תמיד היכן מוקדי השריפה.

זה בערך מה שקורה כאן!

החכמה היא לא לכבות את השריפה לאחר פריצתה, אלא, ליצור את כל הנתונים לכך שאש כזו כלל לא תפרוץ! מנהיגים "עיוורים" גורמים ליצירת מצבים שבהם אנשים צריכים להקריב את חייהם.

"פני הדור כפני הכלב" (מסכת סוטה דף מ"ט:) כך נאמר על דורנו, דור של עקבות המשיח. הסביר זאת "החפץ החיים" בשם רבי איצאל'ה מוולוז'ין, כאשר מכים את הכלב במקל, הכלב מסתובב אחורה ומתקיף את מתקיפו - המקל. הוא חושב שהמקל הוא המכה, אין לו מעט הבנה לראות שאדם מחזיק במקל והוא המכה.

כך המנהיגים "ההגיוניים" שלנו. נדמה להם, שהפלטסטינאים או החיזבאללה או אחרים המתקיפים אותנו בהם רק צריך להילחם, במקום להילחם בסיבות האמיתיות, שהובילו לכך שנצטרך להכאה במקל זה, בחטאים הנובעים מחוסר תורה. וכפי שהעיד הכתוב: "ויסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה', וימכרו ביד..."

במצבנו היום צריך צבא חזק - הוא עושה מלאכה חשובה ביותר. גם משה השתמש בצבא, גם יהושע, דוד ויואב. אך זה בדיעבד. ללא יחס נורמאלי בין לומדי התורה לבחורים יקרים המשרתים בצה"ל המצב יחמיר. יש ליצור במדינה הזו כוח תורני אדיר. אתם שואלים, מה יהיה אם כולם ילכו לשיבות?! ובכן יש כיום מאות אלפי חיילים בשרות סדיר ומילואים. כמה לומדי תורה יש? עשרות אלפים. אם היינו מצליחים להגדיל את מספר לומדי התורה, עוצמתנו הייתה גדלה פי כמה וכמה.

הרש"ר הירש (דברים כ', א') כתב, שהאיכות הרוחנית מנצחת את המלחמה ולא הכמות, וז"ל: "וראית סוס ורכב עם רב ממך וגו' - אל יעלה על דעתך שהניצחון תלוי במספר הגדול של הלוחמים ולפיכך עליך לגייס למלחמה צבא גדול ככל האפשר, אלא פסוקים ה' - ז' פוטרים מן הצבא סוגים מסויימים של אנשים המוכשרים לאחוז בנשק".

ושם (באות ב') הוסיף, וז"ל: "...כאשר הנהגת המדינה סבורה שיש צורך לצאת למלחמה עליה להשליך את יהבה על עזרת ה' ולא על ריבוי יוצאי הצבא, וברוח זו היא תפנה אל הלוחמים גם בשעת הקרב. ועבד תורת ה' שיעורר רוח זו בלב אנשי הצבא, כי רק השמירה על רוח התורה תביא את הניצחון".

"...הביטחון במלחמה איננו תלוי בכשרון צבאי ובידיעת דרכי המלחמה, אלא הוא תלוי באותה תורה שעבודת השלום מוקדשת לה, ושהמאבקים המוסרים הפנימיים של חיי הפרט והכלל באים להביא לה את נצחונות השלום, ולא באה המלחמה אלא כדי להבטיח את הקרקע להגשמת שלטונה של תורה זו".

להמחשת העניין אביא שתי דוגמאות היסטוריות שאירעו לעם ישראל בשתי תקופות שונות, סוף בית ראשון וסוף בית שני, הממחישות בצורה הברורה ביותר, שאין זה אומר שאם יש צבא חזק אז בהכרח מנצחים, ומאידך גיסא, גם אם אין צבא אך יש תורה ויראת שמיים שאז כן מנצחים.

בית ראשון - חזקיה המלך וסנחריב

(א) בסוף בית ראשון מלך בירושלים מלך צדיק, בשם חזקיה המלך. הוא חניך ודחף

את עם ישראל לתורה ומצוות, כמובא במסכת סנהדרין (דף צ"ד עמוד ב'): "וחובל עול מפני שמן" (ישעיהו י'), אמר רבי יצחק נפחא: חובל עול של סנחריב, מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: **כל מי שאינו עוסק בתורה יידקר בחרב זו, בדקו מזן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיין בהלכות טומאה וטהרה**".

לפיכך, לאור המצב הרוחני המעולה הזה ששרר אז בי-ם, שכולם היו צדיקים ות"ח מופלגים, ולא היה בנמצא עם ארץ אחד, כאשר בא סנחריב מלך אשור, ראש האימפריה הגדולה בעולם עם צבא רב כחול הים (שני מליון ושש מאות אלף חיילים), לא חשש חזקיהו מסנחריב ואמר לעמו המבוהל, לכו וערכו את סדר הפסח (אותו יום זה היה ליל הסדר), אתם תחרישון וה' ילחם לכם. ואכן באותו לילה שלח הקב"ה את מלאך גבריא'ל, שהיכה בצבא אשור והרג את כולם (שני מליון ושש מאות אלף) למעט חמישה, סנחריב ושני בניו אדרמלך ושראצר, נבוכדנצר ונבוזרדאן.

מהלכו זה של חזקיהו לא עבר בקלות, כי היה לו מתנגד בכיר בשם שבנא הסופר, שאמר לחזקיהו שהוא הולך על מהלך של התאבדות, ואת זה הוא לא ייתן לו. הוא הציע לצאת לסנחריב ולקבל ממנו תכתיבי כניעה, וע"י כך להציל את י-ם ואת יושביה. הוא אף עשה מעשה ויצא לסנחריב על מנת לחתום איתו הסכם שלום, שם מצא את מותו כשהתברר לסנחריב שאף אחד לא בא איתו כפי שהתחייב, אלא הוא לבד. חזקיהו סירב להצעת שבנא, בטענה שאנו קיימנו את חלקנו בהסכם עם הקב"ה, שהבטיח בתורתו (ויקרא פרק כ"ו, ג): "אם בְּחַקְתִּי תֵלְכוּ, וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם", אז (ו) וְנִתְּתִי שָׁלוֹם בְּאֶרֶץ וְשִׁכְבֶּתְכֶם וְאֵין מִחְרִיד, וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רְעָה מִן הָאָרֶץ וְחָרֵב לֹא תַעֲבֹר בְּאֶרְצְכֶם: (ז) וְרִדַּפְתֶּם אֶת אֵיבֵיכֶם וְנִפְלוּ לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב: (ח) וְרִדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רַבָּה יִרְדְּפוּ וְנִפְלוּ אֵיבֵיכֶם לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב".

אמר חזקיהו, בזמני כולם צדיקים ויראי שמיים וקיימנו את כל התורה כולה, ועמדנו בהסכם עם הקב"ה, לכן אני מצפה ומאמין שבורא עולם יקיים את חלקו בהסכם, כפי שמובא לעיל.

בית שני - ריב"ז, הבריונים ואספסיאנוס קיסר

ב) בסוף בית שני אספסיאנוס קיסר צר על י-ם החזקה מאוד במשך שנתיים וחצי, ולא יכול עליה בגלל חוסנה הכלכלי ועוצמתה הצבאית, עד כדי כך שחשב כבר לעזוב את י-ם ולחזור לארצו, בגלל האבדות הרבות שספג. הגמ' במסכת גיטין (דף נ"ו ע"א)

אומרת שבי-ם היו אוצרות מזון, מלח, שמן ועצים בכמות שיכלה להספיק ל-21 שנה. חומות י-ם היו חזקות ביותר ולא ניתנות להבקעה, העם היה חזק ואיתן ברוחו. אך עם כל התנאים המצוינים והמעודדים הללו, גדול הדור באותה תקופה היה רבן יוחנן בן זכאי, קרא לאחיינו אבא סיקרא שהיה ראש הבריונים ששלטו אז בי-ם, וביקש ממנו לשכנע את חבריו הבריונים, לצאת אל הרומאים ולקבל מהם תכתיבי כניעה. כמוכן שהוא וחבריו לא הסכימו בגלל שראו את עוצמתם האדירה מול הרומאים, ולכן לא היה שייך מבחינתם לצאת לקבל תכתיבי כניעה. זאת ועוד, כדי לדחוף את העם לצאת למלחמה ולא לשלום, הם הלכו ושרפו את כל מחסני המזון שבי-ם, שבפועל גרמו לתוצאה הפוכה. העם במקום לצאת למלחמה עם הרומאים, החל לדעוך בגלל רעב ומחלות שפרצו בעיר. העיר הלכה והתדרדרה עד שלבסוף הוכרעה, ומיליונים רבים מצאו את מותם, או שנמכרו לעבדים.

משני סיפורים היסטוריים אמיתיים אלו, שאירעו בשתי תקופות היסטוריות שונות (בהפרש של כחמש מאות שנה), אנו רואים מהי הסתכלותם של גדולי ישראל. בבית ראשון לא היה לחזקיה צבא בכלל, עד כדי כך שרבשקה שר הצבא המומר של סנחריב, הציע בלגלוג לחזקיה אלפיים סוסים כדי שאנשיו ינהלו איתו קרב של ממש. אך לחזקיה לא היו רוכבים ולא לוחמים כלל, כולם בזמנו עסקו במלחמה אחת, והיא מלחמתה של תורה בלבד. ועל זה סמך חזקיה, כשעם ישראל עוסקים בתורה ומקיימים אותה הוא אינו חושש כלל, הוא בוטח בהקב"ה שהוא ינהל את מלחמותינו מול האויב, וכך היה.

לעומת הסיפור בבית ראשון, בבית שני ראינו עוצמה אדירה של עם ישראל, נשק, חומות בצורות וחזקות, חיילים מעולים ואמיצים, אספקה לעשרות שנים, כלומר תנאים אידיאליים ביותר להצלחה במלחמה, ובכל זאת גדול ישראל אז, ריב"ז, אמר להם לצאת לקבל תכתיבי כניעה, למה? הרי זה מנוגד להגיון ולשכל הישר? כי הוא ראה את המצב הרוחני של ישראל באותה תקופה שהיה ירוד ביותר, ושנאת חינום ובמצב כזה אין סיכוי לניצחון, ועדיף לקבל תכתיבי כניעה ובכך לצמצם את החורבן.

לו באמת היינו היום במצב רוחני כזה מושלם כמו בתקופת חזקיה, בוודאי שלא היינו צריכים צבא כלל וכלל, כפי שהיה בזמנו של חזקיה. אך לדאבונו הרב, המצב הרוחני היום במדינת ישראל הוא קשה מאוד. אומנם מצד אחד עולם התורה הולך ופורח, מרכז התורה הגדול בעולם היום הוא בישראל. אך מצד שני תהליך החילון שעברו מיליונים במדינת ישראל, הביא רבים מאוד מבני עמנו להתרחקות נוראית מדתם ומיהדותם, מיליון וחצי מילדי ישראל אינם יודעים מהו "שמע ישראל", חילולי שבת המוניים ועוד.

לכן במצב שכזה, אין אנו ראויים לאותם ניסים גלויים כפי שהיו בדורו של חזקיה, ולפיכך אנו צריכים צבא, צבא חזק שיילחם באויב. אך בוודאי אל לנו להשלוח את עצמנו, שבכוח הזרוע והנשק אנו יכולים לנצח את מיליוני אויבינו שמסביבנו, הזוממים יומם וליל להכחידנו ולהשמידנו, ולולא נסי הקב"ה לא הייתה לנו ח"ו תקומה כאן בארצנו.

לימוד תורה מול לימוד סינית

אחת השאלות האוויליות שמקשים העולם היא - לו יצויר כי מחר יופיע סטודנט שלומד חכמה סינית ויאמר כי לימודו זה מגן עלינו, האם גם אותו נפטור אותו משירות בצבא?

פשוט שאין להתייחס לטענה זו ברצינות, כי אצלנו הטענה קדמה להקמת המדינה והצבא, כך חיי עם ישראל לדורותיו, מה שאין כן אדם זה, הקמת הצבא קדמה לטענתו, ובוודאי כוונתו היא אך ורק לקנטר, ולכן אין להתייחס לטענותיו הקנטרניות ברצינות.

לימוד התורה הוכיח את עצמו שהוא מגן על עם ישראל, ואילו לימוד הסינית אין לנו כל הוכחה לתועלתיותה, ובטוחני שגם הטוענים כן אין הם מאמינים בטענתם.

לימוד תורה ברצף ולאורך זמן

יש השואלים:

(א) למה אתם צריכים ללמוד כל כך הרבה?

(ב) למה צריך כל כך הרבה בני ישיבה?

(ג) כמו כן, מה יקרה אם תעזבו את הישיבה למספר שנים, ולאחר מכן תחזרו לישיבה להמשיך לימוד התורה, כפי הדגם של ישיבות ההסדר?

לימוד התורה אינו כלימוד שאר החכמות. בשאר החכמות אפשר ללמוד ולעשות הפסקות ולאחר מכן לחזור שוב ואין בכך פגם גדול, משא"כ בלימוד התורה. לימוד התורה מצריך לימוד ברצף, בעמל, בהתמדה, בשקידה, בחריצות ובעיון רב (עיי' לעיל בדברי הגראי"ה קוק שכתב כן באריכות).

רבים הם המתחילים בלימודי התורה, אך רק חלקם הקטן זוכה להגיע למדרגות הגבוהות, דהיינו מורה הוראות וכד', וזה כמובא בילקוט שמעוני קהלת (רמז תתקע"ז): "נוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסים למקרא ויוצאים מהם מאה, מאה נכנסים למשנה - יוצאים מהם עשרה ואחד לתלמוד, הוי אדם אחד מאלף מצאתי".

וכן פירש רש"י קהלת (פרק ז'): "אדם אחד מאלף מצאתי - בנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להצליח שראויים למשנה אלא מאה, ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאים מהם לגמרא אלא עשרה, ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין מצליח מהם אלא אחד להוראה, הרי אחד מאלף".

בהתנתקות מהתורה אפילו לזמן מועט נגרם נזק, וככל שהנתק גדול יותר כך גודל הנזק. לפיכך כדי להעמיד תלמידי חכמים, מורי הוראות, מנהיגים רוחניים לקהילות ישראל בארץ ובעולם יש ללמוד ברצף במשך שנים רבות, בכמות גדולה של תלמידים, וכל המרבה הרי זה משובח - המרבה מלשון רבים בלימוד זה משובח, וגם המרבה בלימוד משתבח.

אביא כעת מאמרי חז"ל וגדולי ישראל, המדברים בשבח ומעלת הלימוד ברצף.

במשלי (פרק כ"ג, ה') מובא: **"הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינְנוּ, כִּי עֲשֵׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ כְּנָפִים כְּנֶשֶׁר, יַעֲוֶף הַשָּׁמַיִם"**.

רש"י - "התעייף עיניך בו - כרגע שתכפול עיניך לעמצו, ואין אותה גירסא מצויה בך", כלומר התנתקות ולו הקלה ביותר כבר מסבה נזק ללומד.

המלבי"ם (שם) פירש - "התעייף עיניך בו ואיננו, כי הבינה שלך, צריך אתה שלא להעלים עיניך רגע ממנה, כי הוא דומה כעוף כנף אשר ביד האדם, שברגע יפנה ממנו יעוף למעלה, כן השכלת האדם והתבונה, אם יתעלם ממנו רגע יעוף ממנו, כי אינו מתעורר מעצמו רק ברוב שקידה והשתדלות, וז"ש שאם תעייף עיניך שתתן העפעף על העין, אז בינתך איננו, כי יעשה לו כנפים לעוף ממך, וכ"פ חז"ל ואין עוף אלא תורה שנאמר התעייף עיניך בו ואיננו".

הגמ' במסכת מגילה (דף י"ח עמוד ב'): "אמר ליה רמי בר חמא לרבי ירמיה מדפתי: מאי ועפעפיך יישרו נגדך? אמר לו: אלו דברי תורה, דכתיב בהו (משלי כ"ג) התעייף עיניך בו ואיננו".

רש"י - "התעייף עיניך בו ואיננו - אם תכפול עיניך ממנה הרי היא משתכחת ממך כהרף עין".

ספרי (דברים פרשת עקב פסקא מ"ח): "ומנין שאם שומע ראשון ראשון ומשכחו, כשם שאין הראשונים מתקיימים בידו כך אין האחרונים מתקיימים בידו, תלמוד לומר (דברים ח', י"ט): "והיה אם שכח תשכח", אי אתה מעלים עיניך ממנו עד שילך לו,

שנאמר: משלי (כ"ג, ה) "התעייף עיניך בו ואיננו", וכתוב במגילת חריסים: **יום תעזבני יומים אעזבך**.

מסכת סנהדרין (דף צ"ט עמוד ב'): "נאף אשה חסר לב (משלי ו), אמר ריש לקיש: זה הלומד תורה לפרקים (רש"י - לומד תורה לפרקים - ואינו לומד תדיר תדיר, כמי שאין לו אשה ובוועל פעמים זו פעמים זו) שנאמר (משלי כ"ב): "כי נעים כי תשמרם בבטנך יכנו יחדו על שפתיך".

רמב"ם הלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י"ב): "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז: "זאת התורה אדם כי ימות באהל", אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באוהלי החכמים".

כתב המאירי במשלי (ח', כ"ד), וז"ל: "השקידה, רוצה לומר התמדת הלימוד והעיון, הוא בכלל קבלת התורה. כי שאר המלאכות אין החלק מהן תלוי בחלק האחר, שאם הוא עושה מלאכה ראויה לעשרה ימים, הנה בראשון נשלמה עשירית המלאכה. ואם יבטל קצת זמן, מכל מקום כל אשר ישוב עליה עשירית עשוי, לא יצטרך לחזור. אבל התורה, אם יפסיק בה ויבטל זמן - הכל נשכח. וכן שאם תיעד זמן בלימוד החכמה על הדרך שאמור בברייתא של אבות (אבות דר"נ כ"ו, ו) יכול אדם ללמוד תורה עשר שנים וכו', לא תחשוב שהחלק העשירי ממנה ילמד בשנה הראשונה. אבל בראשונה ישיג מעט, ובשנייה כפליים. וכל שיתעסק בה תקל הבנתו, וימצא לפניו נתיב החכמה דרך סלולה וכו', ויפה לו שעה אחת מאורך זמן בהתחלה וכו'. ומתוך כך, כל אשר ימעט בשקידה, יפסיד מה שאין שיעור ומה שאינו ניתן להשבון", עכ"ל.

וכתב החזו"א באגרותיו (ח"א אגרת ג') ללמוד שעה אחת ולהפסיק שעה אחת, הוא קיום התוהו האפס וההעדר. הרי זה זורע ושולח עליהם מים לסחפן. עיקר הלימוד הוא התמידי והבלתי נפסק. בלימוד התמידי הוא סוד הקדושה, וזה שעושה תורתו קרעים קרעים, אסף רוח, עכ"ד.

ובספר הזכרון על הגר"ח שמואלביץ (עמ' צ"א) הובא שהמשיל זאת לקומקום על האש, שמשך רתיחתו עשר דקות. אם כל פעם נרתיח אותו חמש דקות, לעולם המים לא ירתחו. כך גם ברוחניות, כדי ליצור רתיחה רוחנית, זקוקים לרציפות, ע"כ.

דומה לרעיון זה כתב הרב משה צבי נריה, במאמרו הנפלא "בני הישיבות וגיוסם", וז"ל: "כשם שבקרית פלדה לא תתכן הפסקה באישו הלוחטת של תנור היציקה, וכל

ירידה ממעלות החום הגבוהות פוגעת בכושר ההיתוך, הוא הדין בישיבה. הפסקה כלשהי, יציאה לעולם אחר, מורידה את המתח ומעבירה את כל התחושה הפנימית לפסים אחרים, לימוד לסירוגין יכול לפגוע קשות במהות הלימוד, להוריד את המתח הגבוה.

ובספר אור אלחנן (ח"א עמ' כ"ז) מובא שר' אלחנן וסרמן הי"ד, אמר: אפילו בחור בעל כשרונות בינוניים, מכיוון שילמד בהתמדה י"ב שעות ביום, מובטח לו שיצמח גדול בתורה, ודבר זה למדתי מתוך הנסיון, עכ"ד.

ובספר ברכת שלמה להגה"ק ר' שלמה אריה ליב מטוטשין זי"ע, הביא בשם הגה"ק מלובלין, שמי שלא לומד שש שעות רצופות גמרא עם פירוש תוס', לא טעם טעם של יראת שמים, ע"כ.

ובספר מגיד מישרים למרן הב"י (פרשת כי תבוא) הביא, שאמר המגיד לב"י, שע"י שילמד ברצף יזכה לזכרון.

הרב אהרן קוטלר בספר משנת אהרן (דף ד' סעיף ד'): "הדרך היחידה להעמדת גדולי התורה ותלמידי חכמים אמיתים היא רק ע"י התמסרות מלאה לתורה, בריכוז כל כוחות הרצון וכל הכישרונות. ואכן מה שראינו גם בדורות האחרונים, כי רק באופן זה הייתה עלייתם והתגדלותם של כל גדולי ישראל. ואפילו "בדורות הראשונים כמלאכים", שליבם היה רחב כפתחו של אולם, הוצרכו ליגיעה תמידית למעלה מן המושג. ובתלמוד במקומות מספר נמסר על גודל יגיעתם ועמלם בתורה, בהתפשטות מכל עניינים גשמיים. ובידוע, שיגיעה ועמלם הם מהדברים שהתורה נקנית בהם, ובלי זה איננה קניין בנפש האדם, ואינה הופכת את מהותו ונעשית לחלק מעצמותו, שזוהי הדמות והמציאות של תלמיד חכם אמיתי".

השופט אולשן (מתוך חוות דעת של נשיא בית המשפט העליון לראש הממשלה): "גיוס בני ישיבות לשנתיים ימים, כמוהו כחיסול הישיבות לגמרי, ויש אינטרס ממלכתי בקיומן של הישיבות".

גדול התנאים רבי עקיבא - במסכת נדרים (דף נ' עמ' א') מובא שכאשר חזר ר' עקיבא לביתו לאחר 12 שנה, שמע רשע אחד מדבר עם אשתו רחל, ואומר לה שמגיע לה כל אשר קרה לה, שבעלה עזב אותה אלמנה חיה, ושאביה נטשה. אמרה לו: לו היה בעלי ר' עקיבא שומע אותי כעת, הייתי אומרת לו שישאר עוד 12 שנים ללמוד תורה. ר' עקיבא בשומעו את דבריה אמר, א"כ היא נתנה לי רשות להמשיך ללמוד אז אחזור כעת, ולא נכנס לביתו. שאלתי את ילדי:

א) איך יתכן, שבדיוק ברגע שבא ר' עקיבא להיכנס לביתו, הגיע אותו רשע ודיבר סרה ברחל ובבעלה, ואז בדיוק כעסה רחל ואמרה את דבריה, שבדיוק שמעם ר' עקיבא, וישם אותם הלכה למעשה.

ב) מדוע לא נכנס ר' עקיבא לביתו לפחות לומר שלום, ולשהות קצת עם אשתו וילדיו, ואח"כ לחזור לשיבתו?

בס"ד עיינתי באותו זמן בסוגיא זו גם במסכת כתובות (דף ס"ב עמ' ב'), ושם מופיע אותו סיפור רק ששם השוני הוא, שבמקום שיהיה כתוב שעם רחל דיבר רשע, כתוב שדיבר עמה ההוא סבא, ונזכרתי בתוספות במסכת חולין (דף י'): ששם נאמר, כל מקום שמוזכר 'ההוא סבא' זה אליהו הנביא (למעט מקרה אחד שמופיע במסכת שבת דף ל"ג), ואז התבהרו לי הדברים. משמייים רצו שר' עקיבא ימשיך ללמוד תורה עוד הרבה שנים, רק שזה יהיה ברשות אשתו ולא יעבור על איסור של צער אשתו, ולכן בדיוק כאשר הגיע ר' עקיבא לביתו, הופיע אליהו הנביא בדמות אותו רשע ואמר את דבריו, במטרה להכעיס קמעה את רחל, ואז כשאמרה רחל את דבריה בדיוק שמע אותם ר' עקיבא, וקיבל החלטה לחזור ללימודו בהיתר, ולהמשיך לגדול עוד ועוד בתורה.

ולעניין מדוע לא נכנס לביתו, ראיתי שהשיב על כך כבר ר' חיים שמואלביץ זצ"ל בספרו שיחות מוסר, שאינו דומה 12 שנים + 12 שנים ל-24 ברצף.

וחשבתי להוסיף עוד, שבמידה ור' עקיבא היה נכנס לביתו והיה רואה את כל הדלות ששורה בביתו, אולי היה מתעורר לרחמים ולא היה חוזר למקום לימודו, אלא נשאר במקומו ללמוד. כמו - כן, אשתו וילדיו אולי היו משכנעים אותו להישאר קצת, ומי יודע איך היה מתפתח העניין, ומי יודע האם היינו במצב כזה מקבלים את אותו ר' עקיבא - גדול התנאים (כהגדרת הרב שרירא גאון). אדם שעוצר באמצע עניין קשה לו לחזור לאותו מצב ולאותה התלהבות, וכפי שאמר לי בני יקירי אליה נ"י, שזה דומה למכונת שנוסעת בעלייה במהירות, ופתאום נעצרת באמצע העלייה, בוודאי שיקשה עליה לחזור לאותה מהירות, וגם כשתחזור ייקח לה זמן. הוא הדין לכל לומד תורה, או כל בחור ישיבה הלומד ברצף הוא מצליח, והצלחתו וסיפוקו הם גדולים ביותר, אך בחור שכל שבוע יוצא לביתו, אז עד שיחזור ביום ראשון כל כולו מבולבל ממה שראה בביתו, או ששמע ברחוב, או בתקשורת וכו'. וזה שאמרו חז"ל: "אם תעבני יום, יומיים אעזבך" (ירושלמי, מסכת ברכות פ"א. ה"ה).

מסופר על החזו"א זצ"ל, שבביתו היה גג שמשמש לבית מדרש. פעם ישבו שם שני בחורים ולמדו בחברותא, והנה, כאשר עלה מן החזו"א תפסם בשעת בטלה.

אמר להם החזו"א: מתיקות התורה, כמה גדולה היא נעימות התורה, ואי אפשר להשיג את זה ולהגיע לזה רק אחר שקידה של שלוש וארבע שעות רצופות בלי הפסק. בלי זה אי אפשר אפילו לצייר מהי הרוחניות הזו. וק"ו אחר חמש שעות כמה רוממות יש - איך אפשר למי שיש לו את האפשרות הזאת, להפסיק את הרציפות ולהפסיד בידיים נועם זה. והוה כמו קדירה המתבשלת, להורידו מן האש, וליתן להתקרר ואח"כ להשיבה...

המשיך מרן החזו"א בעיניים בורקות - ואחר שש שעות של לימוד שוכח האדם מכל העולם וענייניו ומתדבק בדברים רוחניים, ואחר שבע שעות מרגיש האדם קרוב לקב"ה ואין לו מהנאות העולם כלום, ומתמלא שמחה, ואחר שמונה שעות אפילו לא נופלת בליבו מחשבה של תאוה וחומריו, וכולו משתוקק לאלוקיו. ואחר תשע שעות כולו קודש למעלה למעלה, ואחר עשר שעות עין לא ראתה, אין לתאר ואין מילים לבטא את מצבו ואת רגשותיו. (עיין עוד בספר נחלת שדה).

הגמ' במסכת ברכות (דף י"ח:): ממחישה לנו זאת בסיפור עם בניו של רבי חייא, שיצאו לכפרים להתעסק בעבודת קרקע ונשכח מהם תלמודם, והיו מצטערים להיזכר בו, כלומר אפילו הראשונים שעליהם נאמר אם ראשונים כמלאכים מסוגלים לאבד את לימודם בגלל התרפות מלימוד, מה נאמר אנו אזובי הקיר.

כוחי ועוצם ידי

באחד מימי הזיכרון לשואה, התבטא רמטכ"ל מדינת ישראל דאז רא"ל גבי אשכנזי, באחד מהגטאות בהאי לישנא, וזת"ד: "לו היה צה"ל קיים בזמן השואה, אז לא הייתה מתרחשת שואה. כיום שיש לנו צה"ל חזק, היו לא תהיה שואה" (התבטאות דומה הייתה בטקס בערב יום השואה התשע"ג, שראה"מ מר בנימין נתניהו אמר בהאי לישנא, וז"ל: "אני מתחייב כאן שלעולם לא תהיה עוד שואה").

בשומעי את דבריו אלו ייחלתי בסתר ליבי ואמרתי הלוואי, לו יהי כדבריו. אך בהכירי את ההיסטוריה של עמנו, וכן את הבטחות ה' יתברך שאמרו: (ויקרא פרק כ"ו, ד'): "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי, וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֹהִים: (טו) וְאִם בְּחַקְתִּי תִמְאָסוּ, וְאִם אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי, לְהַפְרֹכֶם אֶת בְּרִיתִי, אֲזִי... ה' ישמור. אמרתי שאין אני יכול להסתפק במשאלת לב חרישית, ולעבור לסדר היום לאחר דברים אלו, אלא עלי להתריע בשער בת רבים מה יכול לקרות לנו אם לא נלך בדרך התורה, אם לא נלמד תורה, אם לא נשמור אותה, ואם נסמוך רק על כוחנו ועוצם דינו, האסון שח"ו יגיע מי ישורנו.

בקטע הבא שאביא ברצוני להראות: רבותי ההיסטוריה חוזרת! ראו הוזהרתם.

כידוע, בזמן חורבן בית שני י-ם הייתה חזקה ביותר, גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה צבאית (כפי שהרחבתי לעיל), ואנשיה בטחו בכוחם הרב מול האימפריה הרומאית האדירה. אך לבסוף י-ם החזקה אז, נכנעה לכוחותיו של טיטוס שטבח ולא חמל במיליונים רבים, ושרו טורנוסרופוס אף חרש את י-ם עד היסוד.

52 שנה לאחר החורבן קרה אסון נוסף לעם ישראל, וייתכן שמימדי ההרג בו היו גדולים יותר אף מחורבן הבית. באותה תקופה היה גיבור עצום בישראל שנקרא **בר כוכבא**, שעשה שמות ברומאים עם צבאו האדיר שמנה 400 אלף לוחמים (לפי מדרש איכה רבה פרשה ב', ו', ולדעת סופר יווני צבאו מנה 580 אלף), והוא התרברב וביקש מהקב"ה שלא יסייעו במלחמות, באומרו: "הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא בצבאותינו", למה? כי הוא כבר יסתדר לבד. הסוף היה מר ונמהר, לאחר שבר כוכבא הוקש למוות ע"י נחש, חדר אדריאנוס קיסר לעיר ביתר, ובמשך 3 ימים טבח ללא רחם וללא הפסקה מיליונים רבים מבני ביתר.

במדרש **איכה רבה** (פרשה ב') מובא תיאור של החורבן, וז"ל: "...היו הורגים בהם עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו, והיה הדם מגלגל אבנים של 40 סאה והולך בים ארבעה מילין. ואם תאמר שקרובה לים? והלא רחוקה מן הים ארבעה מילין".

מספר ההורגים עפ"י הגמרא במסכת **גיטין** (דף נ"ז:) היה מיליונים רבים, וז"ל: "הקול - זה אדריאנוס קיסר, שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא (1,200,000), כפלים כיוצאי מצרים. קול יעקב - זה אספסיאנוס קיסר, שהרג בכרך ביתר **ארבע מאות רבוא** (4 מיליון) ואמרי לה **ארבעת אלפים רבוא** (40 מיליון).

גם אנו בימינו צריכים להיזהר ביותר, ולא לפתח אשליות כפי שמנהיגי המדינה מנסים להשלות אותנו, שאם יש לנו מדינה וצבא חזק אז אנו בטוחים ומבוטחים מפני כל סכנה, וכל מה שסבלנו והוכנו בעבר כי לא הייתה לנו מדינה. דברים אלו הם דברי הבל, וכי אם בזמן השואה הייתה לנו מדינה וצבא היינו בטוחים במאת האחוזים? הרי היטלר החרב מדינות שלימות על כל יושביהן עם צבאותיהם האדירים. וכה אמר מרן הגרא"מ ש"ך זצ"ל בעניין זה (מכתבים ומאמרים להגרא"מ ש"ך, חלק א' עמ' כ"ח), וז"ל: "ובשנות המלחמה השנייה, כשהגרמנים עמדו על יד "אל עלמין" וחי' היו נכנסים לארץ ישראל, אפילו אם היה כאן חמישה מליון איש היה החורבן גדול מאוד, והיה יותר גרוע ממקום אחר, כי כאן אין יערות שיהיו פרטיזנים, ומצד אחד הים, ומסביב מוקפים אנחנו באויבים ושונאים, ורק יד ה' הייתה להסב ליבם להילחם ברוסיה, למען הצל את שארית הפליטה שהייתה בארץ ישראל".

ניצול הפטור לרעה

האם מותר לנצל את הפטור שמקבלים בני הישיבות? המסיתים נגד בני הישיבות טוענים, שרבים ממקבלי הדיחוי אינם לומדים כלל בישיבות, ומנצלים זאת להשתמטות משירות צבאי. כמובן שטענותיהם מהבל ימעטו, ואין להם כל אחיזה במציאות, כי הצבא עורך ביקורות פתע תמידיות בישיבות הקדושות, ואחוז הלא נוכחים הוא מועט (בד"כ ההיעדרויות מסיבות בריאות וכד'), ואף הצבא אינו טוען זאת. זכורני כאשר הייתי משגיח בישיבת אור החיים, אחת לכמה חודשים היה מגיע קצין מהצבא ובודק פיזית את נוכחות התלמידים מקבלי הדיחוי, ולא זכור לי אף פעם שהייתה כל בעיה.

אין בידי כיום נתונים עדכניים לגבי ביקורות הצבא בישיבות, אך בנתונים שיש בידי משנת 1994 עולה משם: מידי שנה היו מבוצעות ביקורות ב-35% מהמוסדות התורניים (היום זה הרבה יותר). כ-6% בלבד לא נכחו בישיבה במהלך הביקורת (ולדעתי זה נתון מדהים, שהרי תמיד יש חולים או נעדרים מסיבה זו או אחרת). ב-76 חקירות שנעשו כנגד חשודים בהפרת תנאי הדיחוי נמצא כי בכ-40% מתיקי החקירה שנפתחו - תלמידי הישיבה חרגו מתנאי המעמד. פירוש חריגה אין זה אומר שלא למדו, אלא הכוונה שעבירתם הייתה: אי התייצבות בלשכת גיוס, חזרה מחו"ל באיחור, או שהייה בחו"ל ללא רשות, אי הסדרת המעמד, השתמטות מגיוס וכד'. היוצא שמתוך עשרות אלפים המקבלים דיחוי רק כ-30 מהם לא עמדו בתנאי הדיחוי כל אחד מסיבתו, וחושבני שזו תעודת כבוד לעולם הישיבות, שאינם מנצלים את הדיחוי לרעה, ויושבים ועוסקים בתורה.

דרך אגב - 60% מתלמידי ישיבה שויתרו אז על מעמדם ונדרשו להתגייס - פטרו משרות ביטחון ע"י הצבא!

92% מאותם תלמידי ישיבה דלעיל, שנתגלו כמפרים את תנאי המעמד ואולצו להתגייס - פטרו משרות ביטחון!

לאלה המפקקים ביושרם של בני הישיבות, הינם מוזמנים להיכנס להיכלי הישיבות לראות ולשמוע את קול התורה המדהדד, ולהיווכח למורת רוחם שב"ה "הקול הוא קול יעקב".

בכל כלל יש כידוע יוצאים מן הכלל, ועל היוצאים מן הכלל הללו התבטא בחריפות חסרת פשרות מרן החזון אי"ש זצ"ל, וז"ל: "כל מי שמנצל לרעה את זכות הדחייה של תלמידי הישיבות, הרי הוא בבחינת רודף, וחוטא כלפי בני הישיבות". (החזו"א מצוטט ע"י מנהל וועד הישיבות הרב מ. טננבאום, הופיע בעיתון "ערב שבת" 11/12/87).

לאור דברי ה"חזון אי"ש", לענ"ד אם אדם אינו לומד תורה אך גם אינו מעוניין לשרת בצבא, עליו למצוא דרך אחרת להיפטר מהצבא ולא דרך "דיחוי", משום שבכך הוא פוגע בשאר בני הישיבות ומוציא שם רע על בני התורה.

בעבר הלוחמים היו רק הצדיקים - למה היום לא?

מדין תורה, כמובא בספר דברים (פרק כ'), לפני שבני ישראל היו יוצאים למלחמת רשות, היה עומד הכהן משוח המלחמה והשוטרים שעמו לפני החיילים, והיו נותנים אפשרות לפטור מהמלחמה מסיבות, כגון: "הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חֲדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ, הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חָלְלוֹ, הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקְחָהּ, הָאִישׁ הַיֵּרֵא וְרַף הַלֵּב יָלְף וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ, וְלֹא יִמַּס אֶת לֵבב אֶחָיו כְּלָבָבוֹ".

על הסיבה של "הירא ורך הלבב" דנה המשנה במסכת סוטה (פרק ח' משנה ה'), מהו בדיוק "הירא ורך הלבב", וז"ל: "ויספו השוטרים לדבר אל העם וגו', רבי עקיבא אומר: הירא ורך הלבב - כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. ר' יוסי הגלילי אומר: הירא ורך הלבב - זהו המתירא מן העבירות שבידו, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן (בגמ' שם דף מ"ד: מובא כגון ששח בין תפילין של יד לתפילין של ראש). רבי יוסי אומר: אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתניה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין, הרי הוא הירא ורך הלבב".

הרמב"ם פירש שכוונת ר' יוסי הגלילי "המתירא מן העבירות שבידו", בין שהעבירות דאורייתא או דרבנן. ואילו ר' יוסי אומר שעבירות דאורייתא בלבד. ולהלכה פסק הרמב"ם כר' עקיבא.

א"כ יצא לנו מר' יוסי ור"י הגלילי שהירא ורך הלבב הכוונה ירא מעבירות שבידו, לפי ר' יוסי עבירות דאורייתא, ולפי ר"י הגלילי עבירות דאורייתא ודרבנן, יוצא שהחיילים שהיו יוצאים פעם למלחמה היו צדיקים גמורים ללא כל עבירות בידם, ומחשש לחייהם שוחררו מהצבא ונשארו רק הצדיקים.

קעת תישאל השאלה במלוא עוצמתה, מדוע כיום בני הישיבות היראי שמים אינם מתגייסים לצבא ומותירים את החילונים ואחרים לצאת למלחמה, כאשר בידוע שדבר זה מסכן אותם, והיה נכון יותר שדווקא בני הישיבות יראי השמיים הם שישרתו בצבא ולא החילונים?

אומנם השאלה גדולה ומהותית מאוד, אך התשובה עליה פשוטה יותר. לעיל הזכרנו והראנו בצורה הברורה ביותר, שכאשר יצאו הלוחמים יראי השמיים למלחמה ישבו כנגדם לומדי תורה, כמו במלחמת מדין שאלף לחמו ואלף למדו תורה כנגדם,

ואילו במציאות של ימינו לומדי התורה יחסית ללוחמים הם מועטים, ולכן באין ברירה, במצב שאם בני הישיבות ילכו לצבא לא יהיו כנגדם לומדי תורה בכלל, אז הנזק שיצמח מכך הוא נוראי, ושירותו של הבחור ישיבה יצא בהפסדו.

כמו כן, הוכחנו כבר לעיל ולקמן בקונטרס מלחמת מצוה בהרחבה, שבני התורה תמיד היו פטורים משירות בצבא ואין בכלל שאלה לגבי גיוסם

לא תעמוד על דם רעך

הדורשים את גיוס החרדים לצבא, או המטיפים לנו לצאת לשוק העבודה אוהבים להשתמש בפסוקים מהתורה, וציטטות מדברי חז"ל להוכיח את צדקתם, ולהראות שהחרדים אינם בסדר, ודווקא הם הולכים נגד ההלכה. אך כמובן מי שבאמת בקי בהלכה, יודע שציטטות אלו בעיקרן מוצאות מהקשרן, והשקר הגדול הוא חצי אמת.

גם בעניין גיוס בני הישיבות טוענים לא אחת, הנה כתוב בתורה (ויקרא פרק י"ט, ט"ז):
 "לא תעמוד על דם רעך אָני ה'".

רש"י פירש: "לא תעמוד על דם רעך - לראות במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון טובע בנהר, וחיה או לסטים באים עליו".

וכן פסק בשו"ע (חושן משפט הלכות שמירת נפש סימן תכ"ו), וז"ל: "הרואה את חברו טובע בים, או לסטים באין עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל, ולא הציל וכו' וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך (ויקרא י"ט, ט"ז)".

א"כ, אתם החרדים שאינכם מתגייסים לצבא, עוברים על איסור תורה זה.

וכן טענה נוספת: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבָנָי גְדֹלְבָנִי רְאוּבֵן: הֲאֵחֶיכֶם יָבֹאוּ לְמִלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה?" (במדבר ל"ב, ו'), כלומר טענה של נשיאה בנטל בצורה שיויונית.

כפי שאמרתי לעיל, תורה אינה נלמדת מפסוק אחד בלבד, תורת ישראל היא מכלול שלם של חוקים ומשפטים, הקשורים אחד עם השני ולא ניתן לנתקם. לפיכך, אכן כתוב שאסור לעמוד על דם רעך, אך מאידך גיסא, בעשרות מקומות בדברי חז"ל (כפי שהבאתי לעיל בהרחבה) מופיע עניין לימוד התורה כמגן על עם ישראל, כשומר הטוב ביותר על עם ישראל. לפיכך בני התורה הלומדים תורה בישיבות, אם יתגייסו לצבא ויינטשו את עמדת השמירה בישיבה, הם יואשמו בשבירת שמירה, בהפקרת

עמדה וייתנו את הדין על כך, איך נטשו את הנשק הטוב והיעיל ביותר שמגן על עם ישראל, והתעסקו בדברים אחרים.

עוד מובא בדברי חז"ל, מתי נאמר לא תעמוד וכו', דווקא כשאין מי שיעשה את פעולת ההצלה, אך במקום שיש אחרים שיכולים לעשות אז הוא נפטר מפעולה זו. עיין לקמן בקונטרס מלחמת מצוה (בפרק גדר מלחמת מצוה עמ' 107), שם הבאתי לכאורה סתירה בין דברי רב יוסף במסכת מגילה (דף ט"ז ע"ב) שאמר: "גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות", לבין דברי הרא"ש בתשובה (כלל ו' תשובה ב') שהביא הטור שם "שהצלת נפשות קודם לת"ת", ותירץ הפרישה שרב יוסף מדבר במקום שיש אחרים להציל נפשות, ולכן אעפ"י שמצוה גדולה להציל נפשות, מ"מ ת"ת קודם, אך במידה ואין אחרים וודאי שהצלת נפשות קודמת לת"ת. ובימינו שאין גיוס קולקטיבי של כל האזרחים כבמלחמות העבר, אלא רק אחוז קטן מהעם מתגייס, בוודאי שלא שייך כאן הטיעון של לא תעמוד על דם רעך, וממילא בני הישיבות פטורים משירות צבאי, ולהיפך חובה עליהם להמשיך בלימודם ביתר שאת, ולא להיכנע ללחץ הציבורי המופעל עליהם (עיין עוד לקמן בעמ' 116 בהרחבה).

גם הרמב"ם בהלכות ת"ת (פ"ג ה"ד), והשו"ע (יו"ד סימן רמ"ו ס"ח) כתבו כן: "ת"ת שקול כנגד כל המצוות. היה לפניו עשיית מצוה ות"ת, אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים לא יפסיק מתלמודו, ואם לאו - יעשה המצוה ויחזור לתורתו", ע"כ. וסובר הפרישה דבכלל זה גם הצלת נפשות, והביא דבריו ג"כ הרב אברהם שרמן בתחומין (חלק ז' בדף 337). (עיין שם באורך ותרווה את צמאונך).

גם טענה זו שמביאים מתוכחת משה לבני ראובן, גד וחצי מנשה "האחיכם יבואו" וכו', טענה מגוחכת היא ומראה על עם ארציות, שכן משה אומר מוסר זה לא לשבטו - שבט לוי, שבט התורה, אלא לשבטים אחרים, שאין מחלוקת על כך שהם צריכים לצאת למלחמה, אך על שבט לוי שבטו של משה רבינו, ידוע לכולם מפסוקי התורה שהם פטורים אפילו ממלחמת מצוה, שאל"כ יכלו השבטים לטעון למשה, עד שאתה מטיף לנו מוסר תטיף לשבטך, אלא היה לכולם ברור שבני לוי פטורים משירות בצבא, וה"ה ללומדי התורה.

בין הזמנים

טענה נוספת היא, אם אתם סוברים שהתורה מגנה על ישראל ולכן צריך לומדי תורה, והרבה, אז למה יש לכם חופשות "בין הזמנים" שבהם בני הישיבות מתבטלים ואינם לומדים תורה, ובכך אתם לשיטתכם מסכנים ומפקירים את עם ישראל?

ראשית אסביר ש"בין הזמנים" אלו חופשות הנוהגות בישיבות, בחודש ניסן, מיום כיפור עד ר"ח חשוון, ומתשעה באב עד ר"ח אלול. חופשות אלו נועדו לבני הישיבות

ולרבניהם לנוח מעט מהעמל הרב שהשקיעו בלימודיהם, כדי שיוכלו לחזור לאחר מכן בכוחות חדשים ורעננים להמשך לימוד התורה. מנוחה זו חשובה למניעת שחיקת הרבנים (וגם לסייע בעבודות הבית) וגם התלמידים.

כמובן שאין משמעות בין הזמנים הפקרות מלימוד התורה וקיום המצוות, אלא זוהי ירידה לצורך עלייה, כשהכוונה לא לירידה ברוחניות, אלא ירידת מתח הלימודים, לצורך עלייה בתחילת זמן הלימודים הבא.

גם בימים אלו מצווים בני הישיבות לקבוע להם סדר לימוד בכל יום, וכפי שמורים ודורשים זאת כל הרבנים מתלמידיהם. מרן ראש הישיבה הרב **מנחם אלעזר ש"ך זצ"ל** (במכתבים ומאמרים של הרב אלעזר ש"ך ראש ישיבת פוניב ז', ח"ו דף י"ב), פרסם כרוז, המבקש מכל התלמידים לקבוע לימוד תורה בבין הזמנים, לא פחות מארבע שעות ביום.

טענה זו שאל לנו להתבטל מלימוד תורה, במקורה יש בה הרבה מן האמת, אך אי אפשר וזה לא אנושי לדרוש מאדם שיעבוד ויעמול 365 יום בשנה ללא מנוחה. לפי שיטה זו יהיה אסור על בחורי הישיבות לישון, גם לא לאכול, אין לדבר סוף, אלא הנהג בהם מנהג דרך ארץ. גם חיילים העומדים על משמרתם בקו הראשון של הגבול, הם אוכלים, ישנים, יוצאים ל"אפטרים", לחופשות שבת וחגים, ו"לרגילות", וכולם מבינים שכך צריך להיות, ואף אחד לא בא אליהם בטענה של הפקרת שמירה. ה"ה בבני הישיבות שצריכים וחייבים מנוחה, אך כמובן אל להם לשכוח שאינם פטורים מלימוד התורה בימים אלו הן מחובתם האישית, והן מאחריותם הכוללת למען כלל ישראל.

דרך אגב, ברוב המקומות בארץ קיימות **ישיבות בין הזמנים**, שבהם רבבות בני הישיבות מתכנסים שם ועוסקים בתורה לשמה, וממשיכים בהגנתם הרוחנית על עם ישראל, ללא פקודה מקצין, שוטר ומושל עליהם.

עילויים

אנו שומעים בזמן האחרון, את פשרת הקסם שמציעים מצדדי הגיוס של בני הישיבות. הצעתם היא לגייס את כל בני הישיבות ולהשאיר אך ורק את העילויים שהם ילמדו תורה, כי בפועל בעתיד רק מהם יש סיכוי שיצמחו תלמידי חכמים, והרי זו שאיפתנו.

בנימוקינו לעיל בשבח ריבוי בני הישיבה טענו, שככל שיהיו לומדי תורה כך ההגנה על עם ישראל תגבר יותר. ולכן בלימוד תורה המגן על עם ישראל, אין זה שייך רק לעילויים אלא לכל לומד תורה.

יתירה מזאת, לימוד של "לא מוכשר כל כך" במאמץ רב, הוא בעל ערך גדול יותר אצל הקב"ה, שהנה למרות אי כישרונותיו ובכל זאת הוא מתאמץ רבות, אז מעלת לימודו גבוהה יותר.

חוץ מזה, מי אמר שרק מעילויים תצא תורה, הרי המציאות מורה שפעמים רבות גדולי ישראל וגדולי תורה לא יצאו תמיד מהעילויים, להיפך, פעמים רבות אותם עילויים שלא השקיעו בלימוד בגלל כישרונם לא יצא מהם דבר, ואילו הבינוניים השקיעו יותר ומהם צמחו גדולי התורה.

בכלל, מי יכול בגיל 18 או 20 להחליט על עתידו של בחור אם יהיה תלמיד חכם או לא, הרי זה דיני נפשות, ובמו ידינו אנו יכולים לאבד את גדול הדור הבא. ואנכי ראיתי בני ישיבות רבים שבבחרותם לא למדו היטב, ואף רבותיהם ניבאו להם עתיד לא מזהיר, והנה בגיל ההתבגרות או לאחר נישואיהם, התעלו ונהפכו לתלמידי חכמים מהשורה הראשונה.

כמו כן, לעיל (בפרק לימוד תורה ברצף) למדנו, שכדי להוציא ת"ח גדולים צריך ריבוי של תלמידים שמהם יצאו אותם גדולים, ואם נצמצם את התלמידים, יקשה עלינו להוציא מהנשארים את הת"ח.

כעת אביא מספר סיפורים על גדולי ישראל הממחישים את דבריי דלעיל.

בספר החזון אי"ש בדורותיו (עמ' רנ"ד) מובא: "על הצעת אחד הגדולים לכוון בעיר ישיבה מיוחדת עבור "עילויים" הגיב החזון אי"ש בשלילה, "איך אפשר להחליט מראש שיצמחו פה דוקא ר' יושה בר'ס? בכלל: מה פתאום "עילויים"? גם רבי יצחק אלחנן לא היה "עילוי".

בספר מורשת אבות (ח"ב עמ' 152) הרחיב יותר בסיפור זה: "במה היה כוחו של רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה, גדול? במה זכה להיות רבן של ישראל - הסמכות התורנית שאין עליה עוררין ושהלכה כמותו בכל מקום? כאשר פנו אל החזון אי"ש והציעו לו להקים ישיבה מיוחדת רק לעילויים, כדי לגדל מתוכם גדולי הדור, אמר: ישיבה רק לעילויים?! גם רבי יצחק אלחנן לא היה עילוי!" אם כן עוד יותר מתחדדת השאלה, במה זכה שכל גדולי הדור קיבלו את פסקיו ללא עוררין. וכפי הידוע היו מבקשים ממנו שלא יציין מקורות לפסקים שפסק להם, כי אולי הראיות לא ישאו חן בעיניהם, וימצאו מקום לדחות את הכרעתו... הנצי"ב מוולוז'ין היה אומר שרבי יצחק אלחנן זכה למה שזכה בזכות שקידתו העצומה בתורה. הוא גדול המתמידים בדורנו - אמר הנצי"ב אשר התפרסם אף הוא בהתמדתו הנפלאה."

בספר פניני האוצר להרב אשר זאב וייס (עמ' צ'): "מסופר על גדול הדור החזון אי"ש

זצ"ל, אשר זכה וזיכה את הרבים באור תורתו, והיה ידוע ומוכר בקרב עם סגולה כגאון עצום שכל התורה כולה מרישא עד גמירא היתה שגורה על פיו, ואף זכה לחבר חיבורים וספרים, שנתפרסמו בכל קצוות תבל. והנה עליו העיד גיסו הסטייפלער בעל הקהילות יעקב זצ"ל, כי עודנו זוכר את החזו"א בימי חורפו, ואז עדיין לא היה עליו גדול כפי שזכה לאחמ"כ במשך שנותיו, וכמו"כ כשרונותיו לא היו מצויינים ומכושרים במיוחד.

בספר שיחות המשגיח להרב מנחם לנג (עמ' קי"א) הביא מספר סיפורים על הרב ש"ך זצ"ל, כיצד הגיע למעלת גדול הדור.

"איך הגיע לזה? הוא לא נולד ככה, אני יודע מה שהגר"ח שינקר שליט"א מספר, ששמע מתלמיד חכם מופלג שלמד איתו בקלעצק שבזמנם היה בינוני, אפילו אם נגיד לא בינוני כמו שאנחנו מכירים, אבל ודאי לא עילוי!

סיפרו שבחור אחד שמע מהגר"ח ש ברמן (יבלחט"א) זצוק"ל, שהרב שך זצוק"ל אמר לו: מה שעשה אותו זה רק הלשבת, ולשבת ולשבת, הוא לא היה אף פעם בעל כשרון גדול, הלשבת ולשבת זה מה שעשה אותו, ישב ולמד ישב ולמד. ושמעתי שאמר, שגדל, בגלל שעשה בחשק ובשמחה - לא כמי שמוטלת עליו מעמסה.

סיפרתי כמה פעמים, שבזמננו סיפרו שאדם זקן אחד הגיע לפונוביז ושאל מי זה שם במזרח? אמרו לו רבי אלעזר שך. התפלא ואמר, הוא במזרח?! שאלוהו למה? אמר: למדתי איתו בישיבה. שאלו אותו מה יש, מה הוא עשה שם? אמר הוא אף פעם לא היה מהבולטים בישיבה, רק זה כן, הוא היה ידוע בתור מתמיד עצום ובעל מידות מיוחד, זה היה המיוחד אצלו, אבל מכאן ועד המזרח של פונוביז? נו מה הפשט? הוא ענה את התשובה... נכון הוא לא היה עילוי, נכון הוא לא היה יכול לחדש על המקום אבל עמל ועמל ועמל, ומידות, מזה הוא גדל. וזה הוא כותב באיגרות, שכל גדולי ישראל בצעירותם לא ידעו שמהם יצאו גדולים, הם למדו, ומי שלומד הקב"ה עוזר לו, נותן לו חכמה והוא גדל. כמובן שהיו לו עוד כלים כמו שהזכירו, המידות המיוחדות ויראת השמים, שאלו הכלים של התורה, זה ודאי. אבל האלף של קנייני תורה זה "ללמוד" לשבת לשבת לשבת.

בספר אור דניאל (במדבר עמ' תפ"א): "אבל יותר מכך: להפיק לקח. לדעת, שלא הכישרון הוא העיקר, לא החוכמה וההברקה וכושר החידוש והחידוד, אלא ההתמדה והנחישות. וכדברי הגאון מוילנא זצ"ל שכלל זאת בשתי מילים: "עקשן יצליח!"

פעם סח הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל לתלמידו, רבי חיים יעקב לוי: "בתקופה בה למדתי בישיבת וולוז'ין, היו בישיבה עילויים מופלגים, שאנו - בני הישיבה - התייחסנו אליהם בהערצה ובכבוד". "ומה הם היום?" שאל רבי חיים יעקב. "דבר לא יצא מהם..." השיב הרב. "כי טוב פנס קטן שיאיר את הדרך בחשכת הליל עד אור הבוקר, מברק עז, מסמא, שיכבה כהרף עין ויותיר חשכה כפולה ומכופלת. ישננו זאת כל בני הישיבות: "נוצר תאנה יאכל פריה". אז יושפעו מן השמים גם כישרון, גם זיכרון. כן מידת הקב"ה, כלי מלא - מתמלא עוד (סוכה מ"ו)".

בס"ד

דע מה שתשיב

קונטרס

מלחמת מצוה

ובו דיון מקיף מהי מלחמת מצוה וגדריה.

האם בימינו יש דין מלחמת מצוה.

דין ת"ח במלחמת מצוה, ועוד.

חיברתיו בחסדי ה' עלי

שלמה בניזרי ס"ט

מהדורה ראשונה

אלול ה'תשע"ג

תוכן העניינים

97	הקדמה
97	מהי מלחמת מצוה?
89	חתן מחדרו וכלה מחופתה
106	מהו הגדר של מלחמת מצוה?
108	האם במלחמת מצוה צריך אישור בית דין או סנהדרין, וכן שאלה באורים ותומים?
121	מלך וסנהדרין
123	מהם המידות המייחדות מלך או מנהיג, עפ"י תורת ישראל?
133	קריאה לשלום
133	כהן משוח מלחמה
134	מסקנה
134	שבט לוי
138	שבט לוי לא נלחמו גם במלחמת מצוה
140	שבט לוי לא היה מנוחלי הארץ
140	מה הטעם שהכהנים והלויים לא זכו לנחלה משלהם בא"י?
141	דין תלמידי החכמים כדין הלויים
143	פסק הרמב"ם הוא להלכה ולמעשה
144	טענה שבני הישיבות "אינם נוחלין"
145	יהושע ביריחו
146	עונשו של אסא המלך
149	גם בצבא של גויים ת"ח פטורים משירות מד"ת
150	דינא דמלכותא לא חל על בני התורה
150	מהי הגדרת ת"ח הפטור מהצבא?
154	האם האברכים בימינו מתאימים לתנאים שהעמיד הרמב"ם?
155	דעת הרא"ה קוק על מלחמת מצוה ומעלת לומדי התורה
159	דעת רבני הציונות הדתית על מלחמת מצוה
163	יצא המרצע מן השק
164	קריאת כיוון לציונות הדתית
167	דעת גדולי ישראל
167	חילול ה'
169	מצות יישוב ארץ ישראל וכיבושה בזמננו
172	מסקנה

הקדמה

המקטרגים נגד לימודם של בני הישיבות, באים בטענה מדין מלחמת מצוה. במלחמת מצוה נאמר שאפילו "חתן מחדרו וכלה מחופתה" יוצאים למלחמה, ובימינו בוודאי זו מלחמת מצוה, משום שזו מלחמת קיום מול האויבים הרבים הקמים עלינו להשמידנו, א"כ מדוע בני הישיבות "משתמטים" מחובתם זו, בזמן שבמלחמה מסוג זה מצוה וחובה עליהם להתגייס ולהשתתף במלחמות ישראל?

המקטרגים (בד"כ מהציונות הדתית), אומרים זאת בוודאות ובהחלטיות מעל כל במה ובכל ראיון תקשורתי, ומדבריהם משתמע שכאילו אין ספק בכך שבימינו המלחמות הם מלחמות מצוה, ודיני מלחמת מצוה חלים היום, ושחובה זו חלה אף על כל בן תורה.

בקונטרס זה, אני עומד לחשוף דברים וקביעות חדשות שלא נאמרו ולא נכתבו עד היום בצורה מורחבת, מפורטת ומנומקת, ובכך חושבני שאביא לערעור תפישות ואידיאות רבות שנבנו על בסיסה של קביעה זו, שלכאורה כיום למלחמות יש דין של מלחמת מצוה, ושחובה על כולם להתגייס לצבא. מסקנותיי בסוגייה זו יתבססו אך ורק על נימוקים הלכתיים, המבוססים על מקורות ההלכה היהודית וגדולי ישראל לדורותיהם עד דורנו, ולא על רגשות אישיים, אמונות אישיות או השקפות עולם מוטות לכיוון מסויים, כפי שאחרים עשו עד כה.

לפני שאתייחס לטענתם זו, אסביר קודם מהי מלחמת מצוה ומהי מלחמת רשות, וכן האם בימינו דין המלחמות והמבצעים הם כדין מלחמת מצוה או מלחמת הרשות, או שאין להם כלל דין מלחמת מצוה ורשות. וכן האם בימינו לאור המצב הביטחוני בני הישיבות פטורים מלשרת בצבא, או שמא מוטלת עליהם חובה יתירה לשרת בצבא.

מהי מלחמת מצוה?

במסכת סוטה (פרק ח'), מובאות מספר משניות העוסקות בהכנות ליציאה למלחמה. הכהן משוח המלחמה והשוטרים, היו מדברים אל העם ומודיעים להם: מי שבנה בית חדש ולא חנכו, וכן האיש שארש אישה ולא לקחה, ומי שנטע כרם ולא חללו, וכן האיש הירא ורך הלבב שילכו וישבו לביתם ולא ישתתפו במלחמה, כלומר הוענקו פטורים מהמלחמה.

המשנה שם (דף מ"ד עמוד ב'), חילקה לנו בין סוגי המלחמות, ומתי המוזכרים לעיל פטורים מהמלחמה: "בד"א - במלחמות הרשות, אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין,

אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה; אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים - במלחמות מצוה, אבל במלחמות חובה הכל יוצאין, אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה"¹.

וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ז' הלכה ד') כהמשנה בסוטה, שאפילו חתן מחדרו יוצא למלחמת מצוה, וז"ל: "...במה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה? במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה"².

א"כ ראינו שרק במלחמת רשות קיימים הפטורים דלעיל, אך במלחמת מצוה אין

1 ושם בגמרא (דף מ"ד עמוד ב') מובא ההסבר למחלוקת בין חכמים לרבי יהודה: "בד"א - במלחמות הרשות כו'. א"ר יוחנן: רשות דרבנן זו היא מצוה דרבי יהודה, מצוה דרבנן זו היא חובה דרבי יהודה", כלומר, חכמים ור"י מסכימים ביניהם באיזה סוג מלחמה נוהגים הפטורים, והמחלוקת ביניהם אינה לגבי הפטורים אלא לגבי ענין אחר והוא, איזו מלחמה מוגדרת כמלחמת מצוה.

2 **חתן מחדרו כלה מחופתה** המושג הזה של "חתן מחדרו וכלה מחופתה", הופיע לראשונה בספר יואל (פרק ב', ט"ז): "אֶסְפוּ עִם קַדְשׁוֹ קֶהֱל, קִבְּצוּ זִקְנֵי אֶסְפוּ עוֹלָלִים וַיִּזְקֵי שְׂדֵימ, יֵצֵא חֲתָן מִחֲדָרוֹ וְכֻלָּה מִחֻפְתָּהּ". שם מדובר שהיה חשש גדול מפני הגעת הארבה שהיווה סכנה חמורה, ולכן נקראו כולם לבוא להתפלל ולזעוק כדי למנוע את רוע הגזרה, ובין הנקראים היו אף החתן והכלה.

רבים תמחו על כך שלכאורה מהמשנה משמע שנשים היו יוצאות למלחמה, והרי קיי"ל שנשים אינן בנות מלחמה, א"כ כיצד נכתב שיצאו למלחמת מצוה?

בשו"ת יביע אומר (חלק ח' - אורח חיים סימן נ"ד) למרן מו"ר הרש"ל הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א, דן הרב בהרחבה בסוגיא זו, וז"ל: "**בספר החינוך (סוף פרשת כי תצא מצוה תר"ג)** כתב: "נצטוונו לזכור מה שעשה עמלק לישראל וכו', ומצוה זו נוהגת בכל מקום ובכל זמן "בזכרים", כי להם לעשות המלחמה ונקמה באויב, ולא לנשים", וכו'. אך **המנחת חינוך** שם תמה על זה, שהרי במלחמת מצוה הכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. וכן הקשה בספר **מצות המלך (דף נה ע"א)**. וכן כתב **המהר"ל דיסקין** בקונטרס אחרון (סימן ק"ב), שאין לפטור הנשים מפרשת זכור מטעם דלאו בני כיבוש ניהו, שהרי במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו כלה מחופתה, וממילא שהוא הדין לזכירה. ע"כ. (ועיין עוד שם סימן ק"א).

אולם לפענ"ד יש ליישב דעת החינוך בזה, שאף על פי שאף כלה מחופתה יוצאת למלחמת מצוה, היינו דוקא **לספק מים ומזון לאנשי המלחמה, אבל לא להילחם ולכבוש**, וכדקיימא לן (ביבמות ס"ה ע"ב) נשים פטורות מפריה ורביה, שנאמר פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, דרך איש לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש. ובקידושין (ב' ע"ב) דרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, וכו'.

וכן ראיתי **להרדב"ז** בפירושו להרמב"ם (פרק ז' מהלכות מלכים הלכה ד') שכתב, "קשה, וכי דרך הנשים לעשות מלחמה, והכתיב כל כבודה בת מלך פנימה. (א) ויש לומר דהכי קאמר, כיון דחתן יוצא מחדרו בהכרח כלה יוצאת מחופתה, שאינה נוהגת ימי חופה". (ב) ואפשר דבמלחמת מצוה היו הנשים מספקות מים ומזון לבעליהן, וכן המנהג כיום בערביות", ע"כ. (וכתירוץ זה ראיתי שתירץ גם התפארת ישראל - יכין בפירושו על המשנה בסוטה פרק ח').

ועיין עוד בחידושי הרש"ש (סוטה מ"ד ע"ב) שכתב וזו לשונו: וכלה מחופתה, משמע שגם נשים יוצאות למלחמה, וחידושו הוא, ואולי אינן יוצאות אלא לאפות ולבשל וכדומה, לצורך הגברים ואנשי המלחמה. ע"כ. והוה כתירוצו השני של הרדב"ז, עכ"ל.

פטורים וכולם חייבים להשתתף במאמץ המלחמתי.

לאחר מכן עברה הגמרא (שם) לדון מהי מלחמת חובה, מהי מלחמת רשות ומהי מלחמת מצוה: "אמר רבא: מלחמות יהושע לכבש - דברי הכל חובה, מלחמות בית דוד לרווחה - דברי הכל רשות, כי פליגי - למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתי עלייהו, מר קרי לה מצוה, ומר קרי רשות; נפקא מינה? לעוסק במצוה שפטור מן המצוה".

היוצא מכאן שלדעת ר' יהודה יש שלשה סוגי מלחמות: מלחמת חובה (שהכל יוצאין בה למלחמה ואין פטורים), מלחמת מצוה (אינה חובה, אך הנמצא בה פטור מלקיים מצוה אחרת, בגדר העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת) ומלחמת רשות (שאינן הלוחם בה פטור מלקיים מצוה אחרת), ואילו לדעת חכמים יש רק שני סוגים, מלחמת מצוה ומלחמת רשות, וכולם מודים שרק במלחמת חובה שהיא מצוה אצל החכמים, אין נוהגים הפטורים.

רש"י פירש שם, וז"ל: "כי פליגי - ר' יהודה ורבנן במצוה ורשות, דלמר פטור מן המצוה, ולמר חייב במלחמה שהיא למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתו עלייהו", עכ"ל. כלומר, לפי רש"י, דעת חכמים שבמלחמת מנע למעט עובדי כוכבים שלא יבאו לתקוף את ישראל זוהי מלחמת רשות, ואינו פטור ממצוה שהוא שרוי בה כעת כדי לצאת למלחמה, ולשיטת ר' יהודה הסובר שזו מלחמת מצוה, אם הוא עוסק במצוה המלחמה אז הוא פטור ממצוה אחרת.

גם הרמב"ם בפירושו על המשנה (מסכת סוטה פרק ח' משנה ז' ס"ק ו') הסביר שחכמים סוברים שמלחמה כזו למעט עכו"ם היא מלחמת רשות, ור"י סובר שזו מלחמת מצוה, וז"ל: "אין מחלוקת ביניהם שמלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק חובה. ואין מחלוקת ביניהם שמלחמת שאר הארצות של שאר האומות רשות. לא נחלקו אלא במלחמת אומות הנלחמים בהם כדי להחלישם שלא ילחמו בישראל ולא יתנפלו על ארצם, תנא קמא קורא את זה רשות, ור' יהודה קורא למלחמה זו מצוה. ולדעת ר' יהודה מי שהיה עוסק במלחמה זו או בצרכיה פטור מן המצוה, לפי שכלל הוא אצלנו כמו שידעת "העוסק במצוה פטור מן המצוה". ולדעת תנא קמא אינו עוסק במצוה. ואין הלכה כר' יהודה", כלומר גם להרמב"ם במלחמת אומות הנלחמים בהם כדי להחלישם שלא ילחמו בישראל, ולא יתנפלו על ארצם זוהי רק מלחמת רשות.

וכן פירש ר' עובדיה מברטנורא (שם), והוא אף פירט לנו יותר את הגדרות המלחמות, וז"ל: "אבל מלחמת מצוה הכל יוצאים - מלחמת א"י ומלחמת עמלק הכל מודים שהיא חובה והכל יוצאים בה. ומלחמת בית דוד שהיא לרווחה להרחיב גבול ישראל ולקחת מס מהעמים, כגון מלחמת ארם נהריים וארם צובה, הכל מודים שהיא רשות. לא

נחלקו ת"ק ורבי יהודה אלא במלחמה שנלחמים ישראל עם אויביהם כדי שלא יתגברו עליהם ויצרו להם. ת"ק קרי לה מלחמת רשות, וסובר שאין אדם רשאי להתבטל מן המצוה כדי להילחם במלחמה כזו, ור' יהודה סבר שגם זו מלחמת מצוה, מאחר שהוא להושיע את ישראל מיד שונאיהם, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. ואין הלכה כר' יהודה". (אך מכאן נלמד, שכולם מודים שבמלחמת מצוה המוסכמת על כולם שהיא מלחמת מצוה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה).

וכן פסק המאירי בספרו בית הבחירה (מסכת סוטה דף מ"ב עמוד א') רק שהוסיף עוד פרטים, כגון: שנודע שהאויבים מכינים עצמם למלחמה וכ"ש אם כבר באו למלחמה, וז"ל: "לא נחלקו אלא שנלחמים עם אויביהם מחמת שיראים מהם שיבואו עליהם, או שנודע להם שמכינים עצמם לכך, שלדעת חכמים הרי זו מצוה והעוסק בה פטור מן המצוה, ואין צריך לומר אם כבר באו, ולדעת ר' יהודה כל שלא באו רשות הוא, והעוסק בה אינו פטור מן המצוה, והלכה כרבנן", עכ"ל. (נראה לי שיש כאן טעות דפוס וצריך לעשות היפוך השיטות בין ת"ק לר"י).

פסק הרמב"ם - הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ה', א'), פסק כדברי הגמרא דלעיל (בסוטה) המגדירה לנו מהי מלחמת מצוה, אך הוסיף הרב למלחמות המצוה עוד סוג של מלחמה שלא הוזכרה בגמרא והיא, "עזרת ישראל מיד צר", וז"ל: "אין המלך נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה? זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא, המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו".

וכן פסק כהרמב"ם בספר החינוך (מצוה תכ"ה), וז"ל: "מדיני המצוה, מה שאמרו ז"ל שאין מלך ישראל נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה שהיא מלחמת שבעה עממין הנזכרים, ומלחמת עמלק, ומלחמת עזרת ישראל מצר שבא עליהם, ובמלחמות אלו אינו צריך ליטול רשות מבית דין".

וכן פסק כהרמב"ם המאירי בספרו בית הבחירה (מסכת סוטה דף מ"ב עמוד א'), וז"ל: "אמר המאירי: כל מלחמה שמלכי ישראל או מנהיגיהם נלחמים עם אויביהם הן מלחמת מצוה, כגון: מלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק, ומלחמה עם כל צר הבא עליהם להשחית נחלתם".

פסק הרמב"ם אינו מוסכם על כולם ויש החולקים עליו:

רש"י במסכת סנהדרין (דף ב' עמוד א') פסק שרק מלחמת שבעת עממין היא מלחמת מצוה, וז"ל: "במלחמת הרשות - כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע, שהיתה לכבוש את ארץ ישראל".

ר' עובדיה מברטנורא במסכת סוטה (פרק ח' משנה ז') פסק שמלחמת ז' עממין ועמלק הם מלחמות המצוה בלבד, וז"ל: "אבל מלחמת מצוה הכל יוצאים - מלחמת א"י ומלחמת עמלק הכל מודים שהיא חובה והכל יוצאים בה".

וכן פסק כהרע"ב בספר פחד יצחק לרבי יצחק לאמפרונטי (אות מל' ד"ה מלחמות): "מלחמות כולן חוץ ממלחמת עמלק ומלחמת שבעת עממין, נקראת מלחמת רשות".

בקוראי את פסקו של הרמב"ם דלעיל, התעוררתי מיד ל-2 שאלות:

(א) מהו מקור פסקו של הרמב"ם בעניין "עזרת ישראל מיד צר", שהרי בגמ' דלעיל הוזכר נוסח אחר "למיעוטי עכו"ם דלא לייתו עליהו", ולא נוסח זה.

(ב) האם יש הבדל ביניהם, וא"כ מהו?

(א) חושבני לענ"ד לתרץ, שהרמב"ם פסק זאת מסברא פשוטה בדברי חז"ל. במסכת ברכות (דף ס"ב עמוד ב') מובא: "אמר רבי אלעזר, אמר לו דוד לשאול: מן התורה - בן הריגה אתה, שהרי רודף אתה, והתורה אמרה: בא להרגך השכם להרגו".

ומהיכן אנו למדים שדין זה הוא מהתורה? במדרש תנחומא (בזר) פרשת פינחס (סימן ד') מובא המקור, וז"ל: "וידבר ה' אל משה לאמר, צרור את המדינים" (במדבר כ"ה, ט"ז, י"ז), למה? "כי צוררים הם לכם" (שם כ"ה, י"ח), מכאן אמרו חכמים: בא להורגך השכם להרגו".

וכן כתב רבינו בחיי (שמות פרק י"ד), וז"ל: "כי בשעת מלחמה בלבד הוא שמותר להרגו, כי מאחר שהוא נלחם עמך ובא כנגדך להרגך אף אתה השכם להרגו, שלא בשעת מלחמה אסור, שהרי אף בשעת מלחמה נצטוינו לקרוא להם לשלום, ואפילו לשבעה עממים שכתוב בהם: (דברים כ', ט"ז) "לא תחיה כל נשמה"³.

3 מצאתי בס"ד רמז שעלה לי מהתורה (במדבר פרק י' פסוק ט'), ושם נאמר: "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם, והרעתם בחצרות ונזפרתם לפני ה' אלהיכם ונשעתם מאיביכם". לא נאמר וכי תצאו אלא כי תבואו מלחמה, דהיינו שבאה עליכם מלחמה בתוך ארצכם, לא שיצאתם למלחמת מנע כנגד האויב אלא היא מלחמת רשות, אלא המלחמה הייתה בארצכם על הצר הצורר אתכם, דהיינו שבא צר שמצד ונלחם בכם בארצכם, ואז עליכם לקום למלחמה עליהם וכו'.

וכעת ראיתי בספר **שיירי קרבן** על הירושלמי (סוטה פרק ח' הלכה י') **לרבי דוד הירש פרנקל** [נולד בברלין בשנת תס"ז (1707)], שתירץ כבר כעין דבריי רק מפסוק אחר, מדין רודף, וז"ל: "מי איכא למ"ד דעזרת ישראל מיד צר שבא עליהם לאו מצוה היא? דהא **אפי' ביחיד הנרדף איכא עשה ול"ת להצילו**, כדכתיב: **"לא תעמוד על דם רעך"**, וכתיב: **"והשבותו לו"** - זו **אבדת נפש**."

ב) מדברי הרמב"ם (לעיל) בפירושו על המשנה, וכן מפסקו בהלכות מלכים יוצא שיש חילוק בין מלחמה שנלחמים ישראל עם אויביהם כדי שלא יבואו עליהם ויצרו להם, ושזוהי מלחמת רשות, לבין מלחמה של עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, שזוהי מלחמת מצוה. והשאלה הנשאלת היא, מה ההבדל ביניהם, הרי שתיהן מלחמות התגוננות מפני האויב, אז למה אחת היא מלחמת רשות, והשנייה היא מלחמת מצוה?

אלא חושבני לומר, שבמלחמה שנלחמים ישראל עם אויביהם כדי שלא יתגברו עליהם ויצרו להם שזוהי מלחמת רשות, מדובר שאין האויב בא לתקוף כעת, אלא זוהי מלחמת מנע שמטרתה למנוע התגברות והתחמשות האויב שלא יבוא לתקוף בעתיד, אבל במלחמת עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם שזוהי מלחמת מצוה, מדובר שהאויב כבר בא בפועל למלחמה על ישראל, כמו שכתב הרמב"ם **"מיד צר שבא עליהם"** - משמע עכשיו הוא בא, באופן אקטיבי, ואז במצב זה כולם צריכים לצאת למלחמה.

לאחר כותבי זאת מצאתי בספר **גופי הלכות**, הלכות מלכים (פרק ה' הלכה א') לרבי **שלמה אלגאזי** [מחכמי תורכיה, נולד בשנת ש"ע בערך (1610) נפטר בירושלים בשנת תמ"ה בערך (1685) התפרסם בעיקר בגלל ספרו 'בין שמועה'], שתירץ כמעט מילה במילה כפי שתירצתי, ושמחתי מאוד כמוצא שלל רב, ולחיצוק העניין אביא את דבריו למרות שבסיומם אמר שזה דוחק, וז"ל: **"וכבר חשבתי לומר דאיכא תרי גווני עזרת ישראל מיד צר, ההיא דגמרא דקרו רבנן רשות מיירי דלא באו עדיין, אלא שהם מתפחדים שמא יבואו הגוים, וזה שאמרו: "דלא ליתו גוים עלייהו", אבל עדיין לא באו, והא קרו רבנן רשות, אבל אם באו כבר להלחם קרו רבנן מצוה, ובהא מיירי הרמב"ם ז"ל, שכן כתב: "בעזרת גוים שבאו עליהם" - שכבר באו. וזה דוחק, דהא איכא תרתי חלוקות בעזרת גוים, ואיכא חלוקא דכולי עלמא מודו דאינו רשות, אמאי משתמיט רבא מלהזכירה ונדי לחלוקת לרווחא".** אכן הרב חילק בין שני סוגי המלחמות ובכך תורצה הקושיה על הרמב"ם, אך מאידך גיסא הסתפק הרב לגבי תירוצו, שאם איתא שיש שתי חלוקות בעזרת גוים, למה רבא לא כתבם? אך מה שהיה ספק לרב פוסקים רבים כתבו זאת בוודאות לקמן, וגם תירצו את קושייתו.

בספר **פרי האדמה** (הלכות מלכים פרק ה' הלכה א') לרבי **מיוחס רפאל בכר שמואל** [נולד

בשנת תס"ה (1705), נפטר בשנת תקל"א (1771), תירץ כהגופי הלכות הנ"ל והוסיף עוד פוסקים הסוברים כן, ובהמשך אף דחה את מה שנדחק הגופי הלכות, וז"ל: "והנראה לענ"ד בכונת הלח"מ והמעיל שמואל הוא, שהם ז"ל הבינו בדברי רבינו (כוונתו לרמב"ם) כמ"ש הרב גופי הלכות לדרך דוחק, והוא דאיכא תרתי דלא ליתו גוים וכו', דמ"ש בש"ס "למעוטי גוים", היינו שלא באו, אמנם כוונתו להמעטם כדי שלא יתגברו על ישראל וכו', ובזה איפליגו רבנן ור' יהודה שכן משמע לשון דלא ליתו גוים וכו'. וגם במ"ש מלחמת דוד לרווחה וכו', כנראה דוקא לרווחה, הא למעטם דלא ליתו עלייהו, מחלוקת, וכן פי' רע"ב ז"ל (בפ"ח דסוטה), ומר זקני מהרר"י חגיז ז"ל בס' עץ החיים [שם], א"כ נראה ודאי דדוקא בהיא דלא ליתו איפליגו, אבל בגוים שבאו עליהם הו"ל חובה" וכו', עכ"ל.

ובאשר למה שנדחק הגופי הלכות לעיל, למה רבא לא הביא חילוק זה, תירץ הרב פרי אדמה בפשטות, וז"ל: "אין להקשות כמ"ש הגופי הלכות [בלשונות הרמב"ם] דא"כ הי"ל לרבא להזכיר וכו', כי לענ"ד זה לא קשה כלל, שהרי אדרבא מדדייק דלא ליתו גוים עלייהו, נראה דוקא דלא ליתו, אבל אם באו הוי חובה להצילם לישראל דומיא דמלחמת עמלק ואפשר דהוי מכ"ש", עכ"ל.

וכעת מצאתי מפורש כבר לחילוקים דלעיל בתלמוד הירושלמי (וילנא) (מסכת סוטה פרק ח'), ושם מובא החילוק בין מלחמת מגן (שלדעת כולם זוהי מלחמת מצוה שחובה על כולם לצאת), לבין מלחמת התקפה להחלשת האויב (שלדעת חכמים זוהי מלחמת רשות, ולדעת ר' יהודה זוהי מלחמת מצוה), וז"ל: "אמר רב חסדא מחלוקת ביניהון. רבנן אמרין מלחמת מצוה זו מלחמת דוד, מלחמת חובה זו מלחמת יהושע. רבי יהודה היה קורא מלחמת רשות כגון אנן דאזלין עליהון, מלחמת חובה כגון דאתיין אינן עלינן". (ייתכן מאוד שזהו המקור לדברי הרמב"ם דלעיל).

קרבן העדה (שם) עשה היפוך של השיטות בין חכמים לר"י, וז"ל: "ה"ג ר' יהודה אומר מלחמת מצוה זו מלחמת דוד, מלחמת חובה זו מלחמת יהושע, רבנן אמרין מלחמת רשות כגון דאתיין וכו'. וה"פ... ורבנן סברי דאינן חוזרין אלא במלחמת רשות דאנן אזלין עליהון, אבל כדאתיין אינהו עלן כמלחמת חובה הוא ואפי' חתן מחדרו וכו' יוצאין". ועיין שם עוד בשיירי הקרבן.

הכנסת הגדולה (חלק או"ח בחידושי על הרמב"ם דלעיל) תמה על פסקו זה של הרמב"ם (דלעיל), שהרי מבואר בסוגייה של מסכת סוטה, שמלחמה "למעוטי עכו"ם דלא לייתו עלייהו" נחלקו בה ר' יהודה וחכמים, שלר"י היא מלחמת מצוה ולחכמים זוהי מלחמת רשות, א"כ למה פסק הרמב"ם כר"י היחיד מול חכמים שהם הרבים? (גם בספר פחד יצחק (אות מל ד"ה מלחמת חובה) לרבי יצחק לאמפרונטי הקשה על הרמב"ם כהכנסת

הגדולה בקצת שינוי לשון, והביא את תירוץ הגופי הלכות שחילק בין התקפה יזומה להגנה מפני התקפה, אך הרב הפנה לכנסת הגדולה דלעיל וממנו משמע לכאורה שעדיין קשה לו על הרמב"ם. כמו כן מדבריו שם בד"ה מלחמות שכתב שמלחמות מצוה מוגדרות רק מלחמת עמלק ושבעה עממין, מזה נראה שאין הוא מקבל כלל את חילוקו של הרמב"ם שעשה בין מלחמת מצוה לרשות).

אך בשיירי קרבן על הירושלמי כתב על דברי הכנסת הגדולה שדבריו תמוהים, והסביר שמה שאמר הבבלי למיעוטי עכו"ם דלא לייתו עליהו, אין הפירוש כמו שהבין הכנה"ג, דהיינו להצילם מיד צר שבא עליהם, אלא הפירוש שעושה מלחמה עם שכניו שיש לחוש שברבות הימים יעשו עמהם מלחמה, לכך עושה מלחמה עכשיו כדי למונעם שלא יהיה בהם כוח לבוא על ישראל.

גם הלחם משנה (שם על הרמב"ם) הבין בדעת הרמב"ם, ש"עזרת ישראל מיד צר" אין זו המלחמה למיעוטי עכו"ם דלא לייתו עליהו, שכן הרמב"ם כלל את המלחמה "למיעוטי עכו"ם" בכלל "להרבות בגדולתו (של המלך) ושמעו" שהיא מלחמת רשות, שהכוונה שייראו ממנו ולא יבואו עליו, והיינו "למיעוטי עכו"ם דלא לייתו עליהו". (עיין עוד בספר המלחמה עמ' ז' להגרש"י זיין שחזק דברים אלו באריכות).

אך בספר לחם יהודה (הלכות מלכים פרק ה' הלכה א') לרבי יהודה עייאש, הסכים אומנם עם החילוק שעשה הלח"מ, אך דחה את תירוץ הלחם משנה על הרמב"ם ותירץ אחרת, וז"ל: "ואחר המחילה ריבוי הגדולה לחוד, שהיא משום כבוד המלך שיהיה שמעו הולך בכל המדינות, והך דלא [ליתו] עליהו לחוד, שהיא משום חשש יראה והוי הרחקת הנזק. אלא י"ל, דמדלא כתב רבינו גבי מלחמת מצוה אלא מלחמת ז' עממין, ועמלק ועזרה מצר, משמע דכל זולת זה הוי רשות, וגבי רשות דלא נקטו אלא להרחיב הגבול ולהרבות הגדולה לרבותא, דאפי' בכהאי גוונא מותר להילחם. (ועיין בכנסת הגדולה חלק א' בלשונו שבוסוף הספר". כמו כן עיין בחזון אי"ש ח"א עירובין בליקוטים סימן ו' שגם הוא לא הסכים עם פירושו של הלחם המשנה שטען שהרמב"ם רמזה בלהרבות גדולתו).

וכן כתב כהרמב"ם הרש"ר הירש (דברים פרק כ'): "כי - תצא למלחמה על - איבך. במסכת סוטה (מ"ד ע"ב) מבדילים בין מלחמת מצוה לבין מלחמת רשות. מלחמת מצוה היא מלחמה הנערכת על פי מצותו המפורשת של ה' לצורך כיבוש הארץ; כמו כן מלחמה לצורך הדיפת התקפה היא מלחמת מצוה (רמב"ם הל' מלכים פ"ה הל"א; וראה ירושלמי סוטה סוף פ"ח ומראה הפנים שם). שאר כל המלחמות הן מלחמות רשות, וגם מלחמה שלא באה להדיפת התקפה אלא רק "למעוטי נכרים דלא ליתי עליהו" - להחליש את האויב כדי למנוע אותו מלהתקיף - גם היא מלחמת רשות. (קצת תמוה שהרב לא הזכיר את מלחמת עמלק כמלחמת מצוה).

כעת ראיתי שגם החזון אי"ש רבי אברהם ישעיה קרליץ (חזון אי"ש ח"א, עירובין ליקוטים סימן ו') חילק כן, וז"ל: "...ואילו מתחילה עלו אויבינו עלינו הייתה נחשבת כמלחמת מצוה" וכו'. ולגבי מלחמת עכו"ם דלא לייתי עלייהו, תמה הרב מדוע זה לא נחשב מלחמת מצוה, ונשאר בצ"ע.

עוד ראיתי בספר יפה תאר להגר"י פנחסי (סימן ג' עמ' ס"ו) שהביא ראיה ממדרש שמואל (פרשה כ"ב אות ב') וילקוט שמעוני (רמ"ז קכ"ט) לחילוק זה שצר הבא על ישראל זוהי מלחמת מצוה, ולמיעוטי עכו"ם זוהי מלחמת רשות, וז"ל: "ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי צאתם וגו' [וייקר שמו מאד] (שמואל א' י"ח, ל'), רבי יהודה ברבי סימון אמר נתייקר שמו מאוד בהלכה, (כיצד?) כיון ששמעו פלישתים שנשא דוד אשה, אמרו כתיב בתורה: כי יקח איש אשה חדשה וגו' (דברים כ"ד ח'), הרי שעה שנקפוץ על דוד (ונאבדו) [ונאבדנו] מן העולם, והם אינן יודעין שדוד חכם ודורש, (כיצד?) במה דברים אמורים? במלחמות הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצא, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, רבי יהודה אומר לא, כי אלא במה דברים אמורים במלחמת מצוה, אבל במלחמת חובה, הכל יוצא אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה", עכ"ל. מבואר שאף שהפלשתים לא משבעת העמים הם ולא מעמלקים, אלא כצר שבא עליהם ונקרא מלחמת מצוה, ואילו מלחמת רשות זה רק להרחיב גבול ישראל, כמבואר במסכת סוטה שם דמלחמות דוד היו להרחבה בעלמא. (עיין עוד בהוכחה זו בשו"ת יביע אומר חלק ח' חאו"ח סימן נ"ד ס"ק ב').

מסקנה: לשיטת הרמב"ם - מלחמת מצוה כוללת שלשה סוגים של מלחמות:

(א) מלחמת שבעת העמים. (ב) מלחמת עמלק.

(ג) מלחמת "עזרת ישראל מיד צר", דהיינו אם האויבים באים להילחם נגד ישראל אז זו מלחמת מצוה, ומצוה לצאת להילחם נגדם, אך מלחמה יזומה נגד האויב כדי להחלישו או להרחיב שטחים וכד' אינה מלחמת מצוה.

כהרמב"ם פסקו רוב הפוסקים: החינוך, המאירי, פרי האדמה, מהרי"י חגי"ז, קרבן העדה, שיירי קרבן, לחם משנה, לחם יהודה, רש"ר הירש, חזון אי"ש.

מסקנה זו אינה מוסכמת על כל הפוסקים:

(א) לדעת רש"י, רק מלחמת שבעת עממין היא מלחמת מצוה.

(ב) לדעת הרע"ב והפחד יצחק, מלחמת שבעת עממין ומלחמת עמלק הם מלחמות מצוה.

ג) לפוסקים לא כשיטת הרמב"ם ניתן להוסיף את הגופי הלכות והכנסת הגדולה, שהקשו על חילוקו של הרמב"ם ולא הסכימו לצרף את מלחמת עזרת ישראל מייד צר למלחמות המצוה.

מסקנת ביניים: לאור דעת רוב ככל הפוסקים, וכן לאור כל הכללים שלמדנו עד כה, מלחמות ישראל שהיו מאז קום המדינה: מלחמת השחרור, ששת הימים ויום הכיפורים וכד' הרי אלו **לכאורה** מלחמות מצוה, משום שהאויב בא עלינו ופתח במלחמה כנגדנו.

מהו הגדר של מלחמת מצוה?

לאחר שהבהרנו לעיל מהי מלחמת מצוה, שעליה נאמר שאפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה יוצאים, נתמקד כעת במלחמה שלכאורה היא הכי מציאותית לגבי דורנו והיא, מלחמת "עזרת ישראל מיד צר", ונבדוק מהו הגדר של מלחמה זו וההשלכות לתקופתנו. וכן מה הם התנאים המחייבים את כולם לצאת למלחמה?

א) בספר **שמ"ש ומגן** (חלק ג' סימן כ') לרבי **שלום משאש זצ"ל**, כתב הרב שהגדר של מלחמת מצוה הוא, **שהאויבים עומדים מצד א' והישראלים מצד א'**, בזה הוא דאמרו דגם חתן מחופתו חובתו לבוא להשתתף במלחמה, דהיינו מצב של מלחמה.

מצב של מתיחות עם האויב שיכול להימשך שנים אין הוא מוגדר כמצב של מלחמת מצוה. לדוגמא, אנו במצב של שלום עם אויבנו מסביב כבר למעלה מ-30 שנה, אומנם השלום הוא שלום קר אך מבחינה ביטחונית המצב עם מצרים, סוריה וירדן הוא שקט לאורך שנים, למעט תקלות קטנות. שונה הוא המצב בלבנון וברצועת עזה, שבלבנון שולט החיזבאללה שמנסה לזנב בנו, ואחת לכמה שנים הוא עושה פעולות נגד המדינה כגון ירי טילים, נסיונות חדירה וכד', אך מצב זה הוא לא מצב קבוע, שכן לפעמים לאורך חודשים ארוכים ואף שנים שאין פעילות מלחמתית או פעילות ממשית בגזרה זו, אך ודאי שצה"ל צריך ומוכן להגיב לכל פעולה. מצב דומה יש לנו בגזרת עזה, ואילו ביהודה ושומרון כיום המצב פחות חמור, אך מצריך פעילות מנע ממוקדת של השב"כ ושל צה"ל. לפעולות מנע אלו שלא יחדרו מחבלים וכד' צריך כמות קטנה יחסית של חיילים כדי למנוע חדירות ופיגועים, ואין מצב זה מוגדר כמלחמה ובוודאי שאינו מוגדר כמצב של צבא מול צבא, ולכן לא ניתן להגדיר כיום את המצב הביטחוני כמצב של מלחמת מצוה, אלא א"כ יש מלחמה ואז

צריך לדון מהי ההגדרה ההלכתית של מצב זה.

ב) תנאי נוסף הוא, שדווקא כשכל ישראל יוצאים למלחמה אז גם חתן וכלה ות"ח חייבים לצאת, ראייה לכך הביא הרב מדברי הראי"ה קוק, וז"ל: "גם דברי מרן הגרא"י הכהן זצ"ל שהביא המשיג מסכימים לדברי, וז"ל: "אבל כשכל ישראל יוצאים למלחמה מחויבים גם הם לצאת, ומלחמה של כלל ישראל, זאת היא עבודת ה' וכו', עכ"ל. מוכח דכשאינן כל ישראל רק שמירה בעלמא הנעשית במתי מעט, אין זה בכלל מצוה ות"ח פטורים" וכו'. (הציטוט שהביא הגר"ש משאש הוא מכתב יד של הגרא"י קוק שפורסם לאחרונה, ראה לקמן באורך בעמ' 157 ו-165 את התייחסותי לכתב יד זה).

ג) תנאי נוסף (הקשור ודומה לקודם) שהתנה הרב הוא, דווקא כשאינן מספיק חיילים אז כולם מחויבים לצאת, וז"ל: "ודעדיפא מזה נראה לי, דגם חתן ומחדרו וכו' דחייבים במלחמת מצוה, וה"ה לת"ח, דווקא אם אין להם מספיק חיילים לעמוד במלחמה, והם צריכים לחתן וכלה ולתלמידי חכמים, אבל אם יש די מספיק לעמוד בקשרי המלחמה, גם במלחמת מצוה, החתן והת"ח אין יוצאים", עכ"ל.

המקור לפסקו של הגר"ש משאש, שבו הוא פוטר את בני התורה וחתן וכלה הוא, מ"הפרישה". הפרישה (ביו"ד סימן רנ"א) תרץ את דברי רב יוסף במסכת מגילה (דף ט"ז ע"ב) שאמר: "גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות", עם דברי הרא"ש בתשובה (כלל ו' תשובה ב') שהביא הטור שם "דהצלת נפשות קודם לת"ת", שרב יוסף מדבר במקום שיש אחרים להציל נפשות, ולכן אעפ"י שמצוה גדולה להציל נפשות, מ"מ ת"ת קודם, ע"כ.

וגם בפרישה (סימן רמ"ו אות מ"א) כתב כן, והביא ראייה מדברי הרמב"ם הלכות ת"ת (פ"ג ה"ד), והשו"ע (יו"ד סימן רמ"ו סי"ח): "ת"ת שקול כנגד כל המצוות. היה לפניו עשיית מצוה ות"ת, אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים לא יפסיק מתלמודו, ואם לאו - יעשה המצוה ויחזור לתורתו", ע"כ. וסובר הפרישה דבכלל זה גם הצלת נפשות, והביא דבריו ג"כ הרב אברהם שרמון בתחומין (חלק ז' בדף 337), עיי"ש.

ובימינו בוודאי שאין מצב כזה של גיוס כלל האזרחים, וזאת משום שדרכי ושיטות המלחמה השתנו, ולמלחמה לוקחים רק חלק מסוים מהעם, הראוי להילחם ולסייע ליחידות הלוחמות. בזמנם המלחמה הייתה פנים מול פנים בחרבות ובכידונים, ולכל חייל הייתה משמעות, היום שיטות ודרכי הלחימה השתנו, חלק ניכר מהלוחמים נלחמים עם כפתורים במיעוט יחסי של כוחות לוחמים. במציאות של ימינו אין מחסור בחיילים ובידיים מסייעות, ורוב העם משוחרר מהמלחמה (בערך כ-2% - 3% מאזרחי המדינה מגויסים לצבא סדיר ואולי עוד 1% לצבא הקבע, וכך נוהגים בכל העולם). יתירה מזאת, אין צה"ל

מגייס כל אדם לצבא, אלא הוא נוהג לשחרר אנשים שאינם ראויים מבחינת הרמה האישית של החיילים, ואף בורר את המתגייסים, דבר המעיד שאיננו נמצאים במציאות שדיברו חז"ל בעבר, שאפילו חתן מוחרדו וכלה מחופתה. (ומה שטוענים היום על שויון בנטל, זו אינה טענה המצדיקה ביטול בני הישיבות מלימוד תורתם, שדבר זה אינו נימוק הלכתי המתיר ביטול תורה, אלא נימוק של גורמים שהם בבחינת "מי יתן לי ת"ח ואשכנו כחמור", ששיקולים זרים מנחים אותם, כשחלקם אף לא מסתירים את כוונתם לבולל את ציבור היראים בתוך "כור ההיתוך הצהלי"). בועדה הפרלמנטרית המיוחדת שהוקמה כדי לדון בהצעת החוק בעניין השויון בנטל, אמר ח"כ עופר שלח ממפלגת יש עתיד: "השירות בצבא אינו נובע רק מצורך ביטחוני, אלא בעיקר מהצורך לייצר "כור היתוך" של החברה הישראלית כפי שהגדירו זאת מייסדי המדינה. הבעיה המרכזית אינה השירות של החרדים בצבא, אלא הצורך בהשתלבות של החרדים בחברה הישראלית. תוצאות הבחירות האחרונות משקפות את הרצון של החברה הישראלית להכניס את הציבור החרדי לתוך "כור ההיתוך". החברה הישראלית החליטה שיש לדאוג שמקסימום אנשים יכנסו בשער זה של החברה הישראלית".

האם במלחמת מצוה צריך אישור בית דין או סנהדרין, וכן שאלה באורים ותומים?
לאחר שלמדנו לעיל על החיוב והמצוה לצאת להילחם במלחמת מצוה, נבדוק כעת האם בימינו למלחמות יש דין מלחמת מצוה, או שמא יש הגבלות המונעות להגדיר את המלחמות כמלחמות מצוה.

במשנה במסכת סנהדרין (דף ב.) מובא: "...ואין מוציאין למלחמת הרשות אלא עפ"י בית דין של שבעים ואחד". ממשנה זו מוכח, שבמלחמת מצוה יכולים לצאת בלי שום נטילת רשות מסנהדרין לכך, כי רק למלחמת הרשות נאמר שם, שאין מוציאם אלא עפ"י בית דין של שבעים ואחד.

וכך פוסק מפורש הרמב"ם (בפ"ה מהל' מלכים ה"ב): "מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בה רשות בית דין, אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה העם לצאת, אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא עפ"י בית דין של שבעים ואחד".

עיין גם במאירי (בפ"ק דסנהדרין) שמבאר שמלחמת שבעה עומין, או מלחמת עמלק, או שבאו האויבים על ישראל מאי זה צד, כל אלו מלחמת מצוה הן, ואין צורך בה לרשות בית דין לכוף בה את העם.

אך הרמב"ן במצוות ל"ת שלו (מצוה י"ז בשכחת הלאוין) דן ב-26 מצוות עשה ששכח הרמב"ם, והוא הביא אחרות במקום אלו שכתב הרמב"ם, ואחת מהן, מספר עשרים ושש, זוהי מצוה האומרת שבמלחמת מצוה צריך לשאול באורים ותומים. הרמב"ן סובר (מסתפק) שגם במלחמת מצוה, מצוה על המלך, או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא, שיהיה שואל באורים ותומים. הרב הביא סייעתא לכך ממה שנאמר אצל אלעזר הכהן: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים" וגו'. וכן ציווה

את יהושע שהיה המושל הראשון, אשר הוא פקיד על העדה שישאל באו"ת ועל פי משפטם יוציאים ויביאם, וכן בכל השופטים והמלכים. וכן ממאמרם ז"ל בברכות (דף ג'): וסנהדרין (דף ט"ז) דכשהיה דוד המלך מצוה לכו ופשטו ידיכם בגדוד ששואלים באו"ת, עיין שם.

וכן הביא עוד הרב (שם) ראייה מהרמב"ם עצמו, שכתב בהקדמתו למצות [ר"ב: - ד.]. כלשון הזה, וז"ל (הרמב"ם): **"וידוע שהמלחמות וכבוש הארצות לא יהיה אלא במלך, ובעצת סנהדרין גדולה וכהן גדול, כמו שאמר: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד, ושאל לו במשפט האורים לפני ה'", עכ"ל הרמב"ם, ומסיים הרמב"ן: "וזו היא באמת מצוה, לא עצה בלבד והיא לדורות", עכ"ל הרמב"ן, משמע מהרמב"ן, שבמלחמת מצוה חובה לשאול באו"ת (ולא רק המלצה) כמו שראינו במלחמות המצוה של אלעזר הכהן ויהושע ששאלו שם באו"ת, וכן שמצוה זו נוהגת בכל הזמנים, כי באומרו לדורות משמע לכל זמן.**

הערה חשובה ומהותית ביותר - בהמשך דבריו של הרמב"ם שם (באותו מקום), הוסיף הרמב"ם שמלחמת מצוה ומלחמת רשות יהיו דווקא כאשר יש בית מקדש וכד', הא לאו הכי אין להם דין מלחמת מצוה או רשות. כמו כן ציין הרב שמצוות התלויות במלך יתקיימו רק כשיש בית מקדש, מכאן זו ראייה נוספת שמלחמת מצוה ורשות לא יוכלו להתקיים בימינו כאשר אין לנו בית מקדש, וז"ל: "ולפרסום העניינים האלו כולם אצל רוב האנשים, כל מצות עשה או לא תעשה שתהיה תלויה בקרבנות, או בעבודות, או במיתות בית דין, או בסנהדרין, או בנביא ומלך, או מלחמת מצוה, או מלחמת רשות, לא אצטרך שאומר בה "וזאת אין אנו חייבים בה אלא בפני הבית", כי זה מבואר ממה שזכרנו", משמע מדברי הרמב"ם שמלחמת מצוה ומלחמת רשות יכולות להיות רק בפני הבית, הכוונה לבית המקדש, ובימינו שאין בית המקדש אין למלחמות דין של מלחמות הרשות או המצוה. (בחלק מהגרסאות לא מופיע ברמב"ם צמד המילים "מלחמת מצוה" (במהדורת פרנקל כן מופיע), אך אפילו הכי אין בזה להחליש את המסקנה, משום שיש לנו את ענין המלך, שבלעדי מלך לא ניתן לצאת למלחמת מצוה).

לאור דברי הרמב"ם הללו כאן בספר המצוות ישנו קושי רב, משום שבהל' מלכים דלעיל (פ"ה ה"ב) הרמב"ם פסק שלמלחמת מצוה די בהחלטת המלך בלבד כדי לצאת למלחמת מצוה, ומשמע שלא צריך סנהדרין, או"ת או קיום בית המקדש, ואילו כאן בספר המצוות משמע מהרמב"ם שצריך מלך, או"ת וכן קיום ביהמ"ק. אומנם חשבתי לתרץ שדברי הרמב"ם כאן בספר המצוות הם על מלחמת רשות ולא על מלחמת מצוה, אך השאלה היא מדוע הצריך כאן או"ת, הרי לעיל בהל' מלכים הצריך הרמב"ם במלחמת רשות רק מלך וסנהדרין ולא הזכיר או"ת. כמו כן במלחמת רשות כתוב שהוא מוציא את העם עפ"י החלטת בי"ד של שבעים ואחד, ואילו כאן כתב הרמב"ם

”ובעצת סנהדרין” משמע רק ייעוץ, אבל לא קבלת החלטה אם לצאת. כמו כן אם הרמב”ן הביא את הרמב”ם כסייעתא לדבריו שגם במלחמת מצוה צריך או”ת, משמע שפשוט לרמב”ן שכוונת הרמב”ם בספר המצוות על מלחמת מצוה ולא על מלחמת רשות. גם אם נאמר שמפשט הגמ’ בסנהדרין (ט”ז). משמע שבמלחמת רשות צריך מלך, סנהדרין ואו”ת ולכך התכוין כאן הרמב”ם, עדיין יהיה קשה למה לא הזכיר הרמב”ם בהל’ מלכים את עניין האו”ת. גם עדיין ישאר קשה מסוף דבריו שמלחמת מצוה נוהגת רק בפני הבית, וצ”ע.

מסקנת הדברים מהרמב”ם והרמב”ן, שכדי שיחול על המלחמות דין מלחמת מצוה או רשות צריך שיהיה בית מקדש, מלך ואורים ותומים.

ועל דברי הרמב”ן דלעיל כתב המגילת אסתר (ר’ יצחק ליאון אבן צור, חי בערך בזמן מרן השו”ע), וז”ל: ”נראה לי כי סברת הרמב”ן נכונה בזה, שהשאלה באורים ותומים תהיה מן המצוות הנוהגות לדורות, ויש לנו להביאה במנין”, כלומר לשיטתו אין להסתפק אם למנות מצוה זו או לא, אלא זו מצוה ודאית.

מדברי הרמב”ן דלעיל מתעוררות מספר קושיות בולטות:

(א) מניין לו לרמב”ן חידוש זה, שגם במלחמת מצוה צריך אורים ותומים?

(ב) א”כ, יוצא שנצטרך גם רשות סנהדרין במלחמת מצוה, וזה מנוגד למשנה מפורשת במסכת סנהדרין, שממנה משמע שרק למלחמת רשות צריך רשות סנהדרין?

קושיות אלו היטיב כבר להקשותן וגם לתרצן, הרב אליעזר ולדינברג בשו”ת ציץ אליעזר (חלק כ’ סימן מ”ג אות ג’ - ד’), וכן בספרו הלכות מדינה (עמ’ ק”ה), וז”ל:

(א) ”ולכאורה דברי הרמב”ן תמוהים עד מאד, שהרי מפורש אמרו במשנה דריש סנהדרין שרק למלחמת הרשות צריך ב”ד של ע”א, ולפי”ז ממילא מובן שכל הילפותות מהפסוק (במדבר כ”ז, כ”א) של ולפני אלעזר וגו’ ומדוד, הוא על מלחמת הרשות ולא על מלחמת מצוה, והגמ’ סברא שגם הקרא של ”ולפני אלעזר הכהן יעמוד” המדובר במלחמת הרשות, עיין בחידושי רבינו יונה שם וביד רמה בגמ’ שם, ומנא ליה להרמב”ן ז”ל הך חידושא לומר שגם במלחמת מצוה צריכים או”ת?”

(ב) ועוד קשה, דא”כ לפי הרמב”ן יוצא שנצטרך גם רשות סנהדרין במלחמת מצוה, דילפינן זה מההיא דוכתא גופא דילפינן אורים ותומים, ואיך יפרנס הרמב”ן המשנה

בריש סנהדרין שם, וכן המשנה שבפרק ב' (ד' כ' ע"ב) דאיתא בלשון: "ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד", ומשמע הא למלחמת מצוה לא צריך זה.

א) וצריכין לדחוקי אנפשיין ולומר, שהרמב"ן פירש כוונת המשנה בריש סנהדרין וכן בפרק ב', שבאה להשמיענו שאפילו במלחמת הרשות צריכים להימלך בבי"ד של ע"א, והיינו, שלא מיבעיא במלחמת מצוה שהיא מצוה המוטלת על הציבור שוודאי שצריכים להימלך על כך עם עיני העדה ולשאול בעצת האלוקים באורים ותומים, אם דעת שכינה ודעתם מסכמת לכך ששעת הכושר היא לצאת כעת למלחמת המצוה, אלא אפילו במלחמת הרשות לשם המצאת פרנסה וכדומה, שזהו מדרך הנהגת החוק הנימוסי של המלוכה, בכל זאת צריכים ג"כ להימלך עם ההנהגה הרוחנית של העם וכו'. (עיין שם באורך שהוכיח שזוהי גם דעת רבנו יונה).

ב) ושם (באות ד') הוסיף הרב תירוך נוסף, וממנו עולה שבמלחמת מצוה צריך לשאול רק באו"ת, ואילו במלחמת רשות שואלים באורים ותומים וגם בבית דין (הכוונה לסנהדרין), וז"ל: "כעת עולה בדעתי לתרץ את דברי הרמב"ן בתירוך יותר מרווח וכו', אבל זה שפיר יש ראיה שצריכים לשאול באורים ותומים, והיינו אף במלחמת מצוה, כי זהו משמעות פשוט דקרא שהמדובר במלחמת מצוה, וס"ל להרמב"ן דמשום כך לא נזכר במשנה בהבדל שבין מלחמת מצוה לבין מלחמת רשות רק לענין שאילת רשות מסנהדרין של ע"א, ולא נזכר גם או"ת שצריכים במלחמת הרשות, מפני שאורים ותומים צריכים גם במלחמת מצוה, ואין בזה הבדל בין מלחמת מצוה למלחמת הרשות, והמשנה קחשיב רק מה שמלחמת הרשות שונה ממלחמת מצוה וכו'. אלא מכיוון שדחו ראיה זאת שאין ראיה מהקרא לעניין סנהדרין, שוב נשאר החילוק בין מלחמת מצוה למלחמת הרשות לעניין רשות מסנהדרין, דבמלחמת מצוה צריכים רק לשאול באו"ת, כי מוכח מקרא דולפני אלעזר וגו', ובמלחמת הרשות צריכים גם רשות ב"ד של ע"א, כדמוכח גבי דוד שהייתה מלחמת הרשות.

וזהו שהרמב"ן בסה"מ שם כשמשוה יחד מלחמת מצוה עם מלחמת הרשות, ולומד זאת מהפסוק של ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו', מזכיר רק ענין אורים ותומים, שבשניהם צריכים לשאול באורים ותומים ועל פיהם יתנהג בענין, ולא מזכיר גם ענין שאילת רשות מסנהדרין, והיינו מפני שבזה אינם שוים מלחמת מצוה ומלחמת הרשות, ורק במלחמת הרשות צריכים זה, וגם לא ילפינן כלל הך דינא במלחמת רשות מקרא דולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו' כי אם ממנהגו של דוד שנמלך בסנהדרין, עכ"ל.

ובספר חמדת ישראל (בקונטרס נר מצוה באות צ"ה) להרב מאיר דן פלאצקי (תלמיד האבני נזר מסוכטשוב, הודפס בשנת התרס"ג והתרפ"ז) הקשה גם הוא על שיטת הרמב"ן

המצריך שאלה באו"ת גם במלחמת מצוה, רק מנימוקים אחרים, וז"ל: "ודברי הרמב"ן צ"ע, דבמלחמת מצווה, דהיינו מלחמת עמלק ושבע אומות מה שייך לשאול באורים ותומים, הרי גם אם ייאמר שלא לעלות ולא לצאת עליהם למלחמה, ודאי שאין לשמוע בזה לאורים ותומים, שהרי לא בשמים היא, ואם התורה ציוותה מלחמות אלה, יש להילחם ולקיים את מצוות התורה ולא להתחשב באורים ותומים, דלא בשמים היא?

וי"ל עפ"י דברי החינוך בפרשת ואתחנן (מצוות עשה תכ"ה), במצוות מלחמת שבעה עממין שכתב שם בסוף ביאור המצוה: "ועובר על זה ובא לידו אחד מהם ויכול להורגו מבלי שישתכן בדבר ולא הרגו, ביטל עשה מלבד שעבר על לאו". (דוק מינה, שאם לא יכול להורגו מבלי שישתכן בדבר אז אין כאן מצות עשה, וגם לא עבר על לא תעשה).

אמנם המנחת חינוך שם תמה עליו וכתב: דצ"ע, דנהי דכל המצוות נדחות מפני הסכנה מ"מ מצוה זו התורה ציוותה ללחום עמהם, וידוע דהתורה לא תסמוך דיניה על הנס, ובדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה, א"כ חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהיא סכנה, וא"כ דחוויה סכנה במקום הזה ומצוה להרוג אותו אף שישתכן⁴.

אך על כל פנים י"ל דהרמב"ן ס"ל כהחינוך, ולכן ס"ל דגם במלחמת מצוה היו שואלים באורים ותומים אם ילכו, והיינו אם יצליחו, ואם לא יצליחו ליכא מצוה לסכן את עצמם, וכמו דכל התורה כולה נדחית מפני פיקוח נפש ה"ה מלחמת מצוה ולכן צריך שאלה באורים ותומים, ועל זה שפיר סומכין על אורים ותומים, כיון שאינו לברר הדין והאם לקיים את מצוות התורה, אלא להגיד עתידות אם ינצלו, שזה ענין של מציאות, ורק כשידעו דינצלו רק אז יש את המצוה וכדברי החינוך, "עכ"ל. (ועיין עוד בספרו כלי חמדה על מועדי השנה סימן כ"ג עמ' ע"ט).

4 ראשית חושבני לתרץ את קושיית המנחת חינוך בפשטות, שמה שדיבר בספר החינוך "שבא לידו אחד מהם ויכול להורגו מבלי שישתכן בדבר ולא הרגו", מדובר שם שהיהודי פגש באקראי את הגוי משבעת העמים ולא שהלך אליו לכתחילה להורגו, וכמו שכתוב "ובא לידו", כלומר שהגוי בא ליד הישראל, אז באופן כזה אם אין זה מקום סכנה צריך להורגו בתנאי שלא יסתכן בדבר, אך אם ידינו על העליונה ואין סכנה בדבר, אז בוודאי שחובה עלינו ללכת ולהורגם ללא כל פקפוק, וזה כמו שכתב שם החינוך בעצמו, וז"ל: "ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן שיש כוח בידינו להורגם", וממילא אין קושיא כלל על החינוך. גם על דבריו אלו של החינוך היה לכאורה מקום להקשות, מה זה "כשיש כוח בידינו", ואם אין כוח אז אין מצוה, הלא יש מצוה מהתורה להשמידם? אלא ודאי שתורתנו היא תורת חיים עם הגיון ומחשבה, שגם כאשר מקיימים מצוה מהתורה צריך לשקול את הדברים אם אין בהם סכנת חיים ורק אז מקיימים אותה, ואם יש לנו דרך לברר זאת (כמו אורים ותומים) אז ודאי שיש לעשות כן, ואין בזה פגם אמונה. לפיכך גם במלחמת מצוה יש לשאול באורים ותומים, והשאלה שצריכה להישאל היא, לא אם יש מצוה במלחמה זו, אלא האם יצליחו במלחמה? האם ינצלו? וכד'.

מסקנת הדברים מדברי החמדת ישראל לענ"ד היא, שלמלחמת מצוה יוצאים רק אם יש או"ת, ואם אין לא יוצאים, כי אין מצוה לסכן את עצמם וממילא בטלה המצוה של מלחמת מצוה, והיוצא למלחמה מול האויב במצב זה, אין המלחמה אז בגדר של מלחמת מצוה אלא סתם מלחמה, וממילא אין חובה לצאת, ומלחמה כזו חלים עליה מקסימום רק דיני מלחמת הרשות והפטורים.

וכן פסק בספר **אז ישיר להגר"י זילבר** (חלק א' עמ' תמ"ט), וז"ל: "אומנם בעצם הקושיא, איך שואלים באורים ותומים במלחמת מצוה, נראה דלא קשיא, דגם במלחמת מצוה אפילו שחייבים בה גם על דעת שיהרגו מהם, מכל מקום פשוט **שיש לבחור המקום והזמן המתאימים**, ובזה שפיר **יש לשאול באורים ותומים** וזה ברור".

וחיזוק לכך, שיש להישמע לאורים ותומים, שאפילו יאמרו במלחמת מצוה שלא להילחם שומעים להם, מצאתי ברלב"ג (שופטים כ', י"ח, במעשה פילגש בגבעה), וז"ל: "ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמה, ואמר כי יהודה יעלה בתחילה, ולא השלימו שאלתם כי כבר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו, ואם יאמר להם **שינוצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה**, ולזה קרה להם מה שקרה מפני שלא שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השנייה".

ושם (פס' כ"ח) הוסיף עוד הרלב"ג, וז"ל: "ואולם בפעם השלישית שאלו כהוגן ואמרו: "האוסף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל", והיה זה **ע"ד שאלת העצה אם יקום רע מזה יחדלו**". (ועיין לקמן בעמ' 119 שהוכחתי לענ"ד שמלחמת ישראל בבנימין הייתה אז מלחמת מצוה).

ובספר **נחלת יעקב** - ישוב ארץ ישראל (עמ' 396) להרב **זיסברג יעקב** הקשה בשם מספר אחרונים, ומהם שו"ת בית אב"י, שו"ת דבר יהושע ועוד על תירוץ החמדת ישראל, וז"ל: "אחרונים רבים הקשו על החמדת ישראל: אם כן כיצד נלחמו בימי בית שני, כולל בתקופת החשמונאים, ואחר כך בימי מרד בר כוכבא מלחמות מצוה (כגון עזרת ישראל מיד צד), והרי לא היו אורים ותומים? ואיך נפסק להלכה שאף בזמן הזה יוצאים למלחמה בבאים על עסקי נפשות, או בעיר הסמוכה לספר גם על עסקי תבן וקש בלא אורים ותומים, אלא פשוט שגם לרמב"ן הצורך באורים ותומים אינו אלא למצווה כאשר הם קיימים, אבל אינו לעיכובא, ולכן אין האורים ותומים מעכבים מלחמת מצוה", עכ"ל.

חושבני שכבר תירצתי זאת בהסבר דברי הרמב"ן והחמדת ישראל לעיל, שגם הם מודים שכאשר אין או"ת אומנם יוצאים למלחמה, אך מלחמה זו מקבלת מעמד של סתם מלחמה, שאומנם יש בה מצוה, אך לא דין של מלחמת מצוה.

ובאשר לטענה שהרמב"ן הצריך או"ת רק כאשר הם קיימים, אבל כאשר אינם קיימים אינם לעיכובא והם אינם מעכבים מלחמת מצוה, כבר השיב על כך הרמב"ן בעצמו בכותבו לעיל (והסכים עמו המגילת אסתר): "וזו היא באמת מצוה, לא עצה בלבד והיא לדורות", כלומר הרמב"ן היה מודע לכך שהרבה לפני דורו (כאלף ושש מאות שנה) לא היו או"ת ובכל זאת הצריך או"ת למלחמת מצוה, ובמידה ואינם בנמצא מעמד המלחמה משתנה ממלחמת מצוה לסתם מלחמה, וכפי שהרמב"ן הוכיח כן (לעיל) מדברי הרמב"ם עצמו, שבימינו שאין סנהדרין ואו"ת וכד' אז אין למלחמות דין מלחמת מצוה ומלחמת רשות.

ובאשר לטענה, שאף בזמן הזה יוצאים למלחמה בבאים על עסקי נפשות בלא אורים ותומים, והאו"ת אינם מעכבים מלחמת מצוה, תחילה נבדוק את המקור להלכה זו.

המקור הוא במסכת עירובין (דף מ"ה עמוד א'), וז"ל: "תניא נמי הכי: נכרים שצרו וכו'. במה דברים אמורים - כשבאו על עסקי ממונ. אבל באו על עסקי נפשות - יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש - יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת".

וכן פסק הרמב"ם בהלכות שבת (פרק ב', הלכה כ"ג): "גוים שצרו על עירות ישראל, אם באו על עסקי ממונ אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלחמה, ובעיר הסמוכה לספר אפי' לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, ובכל מקום אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם, יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא, לצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד הגוים בשבת, ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת, וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת, כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא".

הרמב"ם אמנם כתב שמצוה לבוא ולעזור לאחים מיד הגוים אפילו במחיר של חילול שבת, אך הרמב"ם לא כתב בפירוש שזוהי מלחמת מצוה, אלא כתב שמצוה לעזור להם, מדוע לא כתב בפירוש שזוהי מלחמת מצוה? גם הלשון של "כל ישראל שיכולין לבוא לצאת ולעזור לאחיהם" וכו', זו אינה הלשון שנוקטים במלחמת מצוה, שהרי במלחמת מצוה חובה על כולם לצאת למלחמה ללא יוצא מהכלל, אפילו חתן מחדרו ואין פטור לאף אחד (למעט ת"ח), וכאן אומר הרמב"ם "שיכולין לבוא", כלומר זו המלצה טובה לבוא ולעזור.

כמו כן, אם נאמר שכוונתו כאן למלחמת מצוה, אז ראו בסעיף הבא סעיף כ"ד ושם כותב הרמב"ם: "וכן ספינה המטורפת בים, או עיר שהקיפה כרקום או נהר, מצוה לצאת בשבת להצילן בכל דבר שיכול להצילן". כמו כן באותו סעיף מובא: "ואפילו

יחיד הנרדף מפני העכו"ם, או מפני נחש או דוב שהוא רודף אחריו להורגו מצוה להצילו", האם גם פה נאמר שזו מלחמת מצוה כשהציל ספינה מטורפת בים, ויחיד הנרדף על ידי נחש או דוב בגלל שהזכרה בהם המילה מצוה? אלא ודאי שאין המדובר כאן במלחמת מצוה, אלא מדובר במצוה להציל בכל המקרים הללו מדין לא תעמוד על דם רעך. וראיה חזקה לדבריי אביא מהרמב"ם עצמו בהלכות רוצח ושמירת הנפש (פרק א' הלכה י"ד) שפסק במקרים אלו דלעיל שהנמנע מהצילם עובר על לא תעמוד על דם רעך, וז"ל: "כל היכול להציל ולא הציל עובר על (ויקרא י"ט, ט"ז) לא תעמוד על דם רעך, וכן הוואה את חברו טובע בים, או ליסטים באים עליו, או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו ולא הציל, וכו', וכל כיו"ב אלו, העושה אותם עובר על לא תעמוד על דם רעך".

עוד נראה לי שכאשר הרמב"ם חושב שמדובר על מלחמת רשות או מצוה, הרמב"ם מציין זאת במפורש כפי שעשה שם באותו מקום בסעיף כ"ה שכתב, וז"ל: "צרים על העכו"ם ג' ימים קודם לשבת, ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשים אותה ואף על פי שהיא מלחמת הרשות. מפי השמועה למדו עד רדתה ואפילו בשבת ואין צריך לומר במלחמת מצוה, ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת.

אלא מכאן שפשוט לרמב"ם שכדי להגדיר מלחמת מצוה עם כל השלכותיה צריך שיהיה מלך, אורים ותומים, בית המקדש ושאר התנאים שהזכרנו לעיל בשמו של הרמב"ם. אך אם אמור יאמר האומר שכוונת הרמב"ם היא למלחמת מצוה ממש, ודין זה חל גם בימינו, אז בואו ונבדוק הלכה זו בשולחן ערוך.

מרוך בשולחן ערוך הלכות שבת (סימן שכ"ט סעיף ו'), פסק הלכה זו בנוסח מעט שונה:
 "עכו"ם שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם את השבת; באו על עסקי נפשות, ואפי' סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת; ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. הגה: ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא (א"ז)".

מרוך השו"ע בשונה מהרמב"ם, השמיט כאן בפסקו שתי מילים מרכזיות: "מלחמה" ו"מצוה", וכן מרוך גם השמיט את כל הקטע של עזרת ישראל, שצריכים לבוא לעזור לאחיהם שבצרה, מדוע?

לענ"ד, מרוך השמיט זאת ממספר טעמים:

א. משום שהוא עוסק כעת בהילכות שבת והוא מביא רק את ההלכה נטו הקשורה לשבת, ואילו מעלת העוזרים במצבים כאלו הוא הביאם במקומם הראוי כפי שנראה לקמן שהביאם בהלכות שמירת הנפש.

ב. משום שמרן סובר שבימינו אין את הכללים להגדיר מלחמת מצוה, כי התנאים לכך לא קיימים כפי שציינו לעיל.

ג. מרן לא הזכיר באף מקום בשו"ע את דין מלחמת מצוה, ואפילו כאן בסימן שכ"ט שהרמב"ם הזכיר בסעיף כ"ה את מלחמת הרשות והמצוה, מרן לא הזכיר את הסעיף הזה בשו"ע, והסיבה לכך לענ"ד היא, משום שמצוה זו לא נהגת בימינו, וקי"ל שמרן בשו"ע הביא רק את המצוות הנוהגות בימינו, ומה שלא נהג לא הביאם בשו"ע, כמובא בשדי חמד (כללי הפוסקים סימן י"ג סעיף ו'): "ודע דגם הרי"ף, והרא"ש, והריב"ה ומרן כלם שוים שלא להביא מה שאינו נהג בזה"ז כנ"ל, מ"מ יש חילוק ביניהם בדבר אחד, דהרי"ף והרא"ש כיון שהם מעתיקים הגמרא מביאים מ"ש בש"ס אף דאינו דין זה בזה"ז רק שנכון לעשותו גם בזה"ז, אבל הריב"ה ומרן בש"ע אין דרכם להביא רק מה שהוא דין בזה"ז, אבל לא מה שהוא משום נכון הדבר, כן כתב הגאון נודע ביהודה במ"ת א"ח סי' צ"ד עי"ש".

א"כ, לאחר ששללתי את הטענה שעכו"ם שצרו על עיירות ישראל אינה מלחמת מצוה, צריך לבדוק כעת מה מעמד מלחמה או מתקפה זו, כאשר גויים באים להילחם בישראל, והישראל יוצאים להילחם בהם להגנתם.

לענ"ד דינה של מלחמה זו כדין "הבא להרגך השכם להרגו", או פיקוח נפש הדוחה אף שבת (כל סימן שכ"ט עוסק בדיני פיקוח נפש), או לא תעמוד על דם רעך, או שלשתם גם יחד.

הבא להרגך השכם להורגו (מסכת סנהדרין דף ע"ב). - בחומש שמות (פרק כ"ב, א') מובאת סיטואציה של התקפה והתגוננות כנגדה, וז"ל: "אִם בְּמִחְתָּרְתָּ יִמְצָא הַגִּבּוֹר וְהִקָּה וְנָמַת, אֵין לוֹ דָּמִים". רש"י פירש שם: "אין לו דמים - אין זו רציחה, הרי הוא כמת מעיקרו. כאן למדתך תורה אם בא להרגך, השכם להרגו, וזה להרגך בא, שהרי יודע הוא, שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק, לפיכך על מנת כן בא, שאם יעמוד בעל המזון כנגדו יהרגנו". כלומר, כאשר אדם מותקף יש לו את הזכות להגן על עצמו, והגנה זו אינה נקראת מלחמת מצוה אלא התגוננות מפני הרוצח.

לא תעמוד על דם רעך (ויקרא י"ט, ט"ז) - ברמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש (פרק א' הלכה י"ד) ובשו"ע חושן משפט (סימן תכ"ו סעיף א') מובא מקרה של לסטים הבאים לפגוע באדם באופן פיזי, ויש ביד אדם לעזור לו ולהצילו ולא עזר, מה דינו, וז"ל: "הרואה את חברו טובע בים, או לסטים באים עליו, או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו, או שישכור אחרים להצילו ולא הציל, או ששמע גוים או מוסרים מחשבים

עליו רעה, או טומנים לו פח ולא גילה אֶזן חבירו והודיעו, או שידע בגוי או באנס שהוא בא על חבירו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבליבו ולא פייסו, וכיוצא בדברים אלו, **עובר על לא תעמוד על דם רעך**. גם פה ראינו דוגמא של מקרה של יהודי שנמצא בצרה, ויש באפשרות אחר לעזור לו ולא עוזר, אזי הוא עובר על "לא תעמוד על דם רעך", ובוודאי שמצב כזה לא מוגדר כמלחמת מצוה, אלא כמצוה לעזור ותו לא.

אומנם לעיל, בדיון על פסק הרמב"ם שפסק שיש מלחמה הנקראת מלחמת עזרת ישראל מייד צר הבא עליהם, שזוהי מלחמת מצוה, הבאתי שם נימוקים המסבירים מניין לו לרמב"ם דבר זה, שהרי מלחמה מסוג זה לא מופיע בגמרא בתור מלחמת מצוה. ותירצתי את דבריו משני מקורות, האחד "לא תעמוד על דם רעך", והשני "הבא להרגך השכם להורגו". אומנם, גם פה (סימן שכ"ט) נתתי הסבר למלחמות שבימינו, שהנלחם בהם זה מדין לא תעמוד וכו' והבא להרגך וכו', אך ההבדל הוא, שבמלחמה שהרמב"ם דיבר עליה חלים דיני מלחמת מצוה, מכיוון שמתקיימים תנאים נוספים, והם: מלך, אורים ותומים בית המקדש ועוד, אך בימינו שאין את התנאים הללו, אז המלחמה יורדת בדרגתה ממלחמת מצוה למלחמת עזרת ישראל שאף בה יש מצוה, אך לא למלחמת מצוה. הנפקא מינא היא גדולה, שבמלחמת מצוה כולם חייבים לצאת ואין פטורים (למעט ת"ח), יש דין יפת תואר, ועוד.

הפוסקים דנו בהלכה זו, האם אדם צריך להכניס את עצמו בספק סכנה עבור מצוה זו של "לא תעמוד על דם רעך", או שלא.

הסמ"ע (שם בסימן תכ"ו אות ב') הביא את דברי הגהות מימוניות שכתב בשם הירושלמי, שצריך להכניס את עצמו בספק סכנה עבור זה, והבית יוסף הביא דבריו וכתב עליהם: "ונראה שהטעם הוא מפני שהלה ודאי הוא ספק". הוסיף הסמ"ע לדון למה מרן השו"ע והרמ"א השמיטו דין זה: "גם זה השמיטו המחבר ומור"ם ז"ל, ובזה יש לומר כיוון שהפוסקים הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש והטור לא הביאו בפסקיהן, משום הכי השמיטוהו ג"כ".

הפתחי תשובה (שם) הביא טעם בשם ספר אגודת אזור, מדוע הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש והטור לא הביאו את דברי הירושלמי בענין זה: "משום דסבירא להו דתלמודא דידן פליג על הירושלמי בהא". ושם (בסוף ספר אגודת אזור בהשמטות) הביא טעם בשם הרדב"ז (ח"ג סימן תרכ"ז): "דספיקא דידיה עדיף מודאי דחבריה".

בספר **מנחת חינוך** (מצוה רל"ז) הסביר למה הראשונים השמיטו דין זה: "...ונראה דע"כ השמיטוהו הראשונים, דלא סבירא להו כן".

בשו"ע הרב (חושן משפט סימן ז') נימק למה לא חייב להתערב בספק סכנה לעצמו: "ואפילו להיכנס בספק סכנה, י"א שצריך כדי להציל את חברו ממיתה ודאית, ויש חולקים בזה, וספק נפשות להקל".

וכן פסק המשנה ברורה (סימן שכ"ט ס"ק ח'), וז"ל: "ומ"מ אם יש סכנה להמציל אינו מחוייב, דחיו קודם לחיי חברו, ואפילו ספק סכנה נמי עדיף ספיקו דידיה מודאי דחבירו".

וכן פירש בספר משך חכמה על התורה (פרשת שמות): "לך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך", כתב הרב ע"ז, וז"ל: "מוכח דאם היו חיים המבקשים את נפשו לא היה צריך לילך להוציא בני ישראל ממצרים, אעפ"י שכל ישראל צריכים אליו, אינו צריך להכניס עצמו בסכנה".

ה"ה בהלכה שהביאו הרמב"ם והשו"ע, בגויים הבאים ללחום בשבת ויוצאים להילחם בהם, שאין מדובר כאן במלחמת מצוה אלא במצב של פיקוח נפש ובהגנה עצמית המותרת בהלכה, ואפילו בשבת למרות חילול השבת. הנלחם בשבת או ביום חול, והמסייע בוודאי שמצוה תחשב לו, וזכות גדולה היא לו, ומקיים בעצמו "לא תעמוד על דם רעך". אך לגבי המסייע להצלת חברו, כאשר יש סכנה לחייו, או אפילו ספק לחייו אין הוא חייב לסכן את חייו.

ה"ה לגבי חיילי צה"ל, שזכות ומעלה גדולה בידם להגן ולסייע בביטחון אזרחי מדינת ישראל. שירותם בצבא כיום נגזר מדין "לא תעמוד על דם רעך" ו"הבא להרגך השכם להורגו", אך אין זו מלחמת מצוה, כי למלחמת מצוה יש כללים ברורים לגבי: מי חייב להילחם, מי יכול להוציאם למלחמה, האם צריך מלך ואורים ותומים, האם יש פטורים, דין יפת תואר ועוד. לפיכך, מכיוון שבמלחמה יש סכנת נפשות ודאית, אין חובה על כל אדם להתגייס לצבא בגלל הסכנה שבדבר, אך אם רצונו להתגייס זו זכותו אך לא חובתו, כי מדינא בימינו הוא פטור.

לאור כל הדברים שהבאתי עד כה, מתורצת בזה קושיית הנחלת יעקב דלעיל שהקשה: "איך נפסק להלכה שאף בזמן הזה יוצאים למלחמה בבאים על עסקי נפשות וכו' בלא או"ת, אלא פשוט שגם לרמב"ן הצורך באו"ת אינו אלא למצוה כאשר הם קיימים, אבל אינו לעיכובא, ולכן אין האו"ת מעכבים מלחמת מצוה", והתירוץ הוא שבימינו אין למלחמות אלו דין מלחמת מצוה כמוכח מהרמב"ם ושו"ע, והיציאה למלחמות או פעולות הגנה אלו הן רק מדין לא תעמוד על דם רעך וממילא לא צריך או"ת, הא אם יש מלחמת מצוה אז ודאי שצריך או"ת.

נחזור כעת לשאלת הנחלת יעקב, כיצד לחמו בזמן בית שני החשמונאים ועוד, כאשר ידוע שלא היה להם אז או"ת?

כעת, מצאתי בקובץ **אור המזרח** (חלק ל"ג עמ' 29) להרב **יהודה גרשוני** (תלמיד הראי"ה קוק) ראייה חזקה לשיטת הרמב"ן והחמדת ישראל, ודרכה גם הופרכה קושיית הנחלת יעקב דלעיל, וז"ל: "נחזור לשאלתנו, שלא ע"י אורים ותומים אם זה חסרון בעצם המלחמה או שהוא חסרון בקדושת ארץ ישראל, שלא נקרא כיבוש וקדושת ארץ ישראל אא"כ בא ע"י כיבוש עם כל התנאים.

הנה **בספר החשמונאים** (א', ג) איתא: "ויצו יהודה ויתקעו בשופרות ויריעו תרועה ויתן ראשים על העם, שרי מאות ושרי חמישים, ושרי עשרות, ויעבור קול במחנה לאמר: מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, או ארש אשה ולא לקחה, או נטע כרם ולא חללו, או איש אשר ירך לבבו לך וישוב לביתו, ככתוב בתורת ה', ע"כ. והקשו האחרונים הרי שם היה מלחמת מצוה, הצר הבא עליהם, והכל יוצאים כמבואר במשנה סוטה ואין הכרזה. אבל לפי הרמב"ן יש לומר כיון שבבית שני לא היה אורים ותומים, כגמ' יומא (כ"א:), משחרב בית המקדש ראשון בטלו אורים ותומים (ועי' הרמב"ם כלי המקדש פרק י' הל' ד'), לא חל על המלחמות שלהם דין מלחמת מצוה, ולפיכך הכריז יהודה המכבי כמו במלחמת רשות", עכ"ל⁵.

דוגמא נוספת לכך, ששואלים במלחמת מצוה באורים ותומים לפני היציאה לקרב, (חוץ ממה שהביא הרמב"ן מאלעזר ויהושע) ראינו במעשה פילגש בגבעה, כשכל השבטים באו למלחמת מצוה נגד שבט בנימין, בגלל התועבה הנוראית שעשו בני שבט בנימין. חושבני שמלחמה זו הייתה מלחמת מצוה לבער את כל החוטאים, וכדי שלא תהא כזאת בישראל, דהיינו שלא יישנו מקרים כאלו בעתיד, וזה מסוג המלחמה של "עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם". וכך משמע מהמלבי"ם (שופטים פרק כ', י"ז) שמלחמה זו הייתה מלחמת מצוה, וז"ל: "ואיש ישראל - אז התפקדו בני ישראל והכינו עצמם למלחמה, שמו ראשי צבאות, וסדרו ערך מלחמה והיה מספרם גם עתה ארבע מאות [אלף], מודיע שקיימו דבריהם ולא סר אחד מהם לביתו, ולא שבו כל הירא ורך הלבב ודומיהם, כי הלכו כולם", עכ"ל. מזה שציין שאף אחד לא שב לביתו ואף הירא ורך הלבב, מזה ניתן אולי ללמוד שזו הייתה מלחמת מצוה, שבמלחמת מצוה אין פטורים וכולם יוצאים למלחמה, ובכל זאת ראינו ששאלו באורים ותומים לפני היציאה למלחמה, כמובא שם בשופטים (פרק כ', י"ח): "וַיִּקְמוּ וַיַּעֲלוּ בֵּית אֵל וַיִּשְׁאַלוּ בְּאַלְהִים וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי

5 ק"ק על כב' הרב גרשוני, במסקנתו הוא כותב שחסרון האורים ותומים הופך את המלחמות למלחמות רשות ללא למלחמות מצוה, א"כ איך כתב הרב שם בתחילת תשובתו, וז"ל: "אחרי תקומת ישראל עברנו כמה מל' חמות, וכולן היו מלחמות מצוה לעצם קיומנו וכו', ובכל המלחמות שעברו ישראל הייתה עזרת ישראל מיד צר שבא עלינו להשמידנו", עכ"ל. ושאלתי - תמיהתי היא, איך מלחמות ישראל בימינו נהפכו למלחמות מצוה, הרי אין לנו אורים ותומים!!! וצע"ג.

יִשְׂרָאֵל: מִי יַעֲלֶה לָנוּ בַתְּחִלָּה לְמִלְחָמָה עִם בְּנֵי בְנֵימִן? וַיֹּאמֶר ה': יְהוּדָה בַתְּחִלָּה, וְהַמְצוּדֵת דּוֹד פִּירֵשׁ שָׁם: "בֹּאֲלֵקִים - בֹּאֲרִים וְתוֹמִים". וְהַשְּׂאֵלוֹת שֶׁנִּשְׂאָלוּ הֵיוּ: (שׁוֹפְטִים כ', י"ח) "מִי יַעֲלֶה לָנוּ בַתְּחִלָּה לְמִלְחָמָה עִם בְּנֵי בְנֵימִן?" (שׁוֹפְטִים כ', כ"ג): "הָאוֹסִיף לְגִשֶׁת לְמִלְחָמָה עִם בְּנֵי בְנֵימִן אַחִי?" (שׁוֹפְטִים כ', כ"ח): "הָאוֹסֵף עוֹד לְצֵאת לְמִלְחָמָה עִם בְּנֵי בְנֵימִן אַחִי אִם אֶחָדֶל?". (ראה לעיל עמ' 113 שהבאתי את דברי הרלב"ג שהוכיח שם, שאם האו"ת יאמרו שלא לצאת גם שומעים להם).

ובקובץ אור המזרח (חלק ל"ג עמ' 27) כותב שם הרב יהודה גרשוני (תלמיד הרא"ה קוק) שגם במלחמת מצוה יש להימנע מלהילחם אם לא ברור שיש סיכוי לנצח, וז"ל: "וכן נמצא סברא זו באחד מן הראשונים, והוא בפירוש הרלב"ג בספר שופטים במלחמת גדעון נגד מדין שהיו לוחצין מאד את ישראל, שמסופר שם (מפרק ו' עד סוף פרק ח') כל הפרשה הזאת עד הניצחון, וזו היתה אחת ממלחמות מצוה, עזרת ישראל מיד צר הבא עלינו. והנה הרלב"ג בהתועלת המגיעה מזה הסיפור סוף פרק ט', בתועלת התשיעי כתב, וז"ל: והוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה, רצה לומר שאם לא יתברר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה, ולזה תראה שגדעון שאל אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להילחם עמהם, ולפי שהיה ספק קצת באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו, עם שבריו האותות תחזק האמונה בנביא, כמו שביארנו לדברי התורה, על מה שאמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו' ולזה גם כן נתן השם יתעלה לגדעון אות שלישי שכבר ינצח המלחמה, והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין, עכ"ל (מדברים אלו צריכים ללמוד מוסר השכל, שפעולות רבות שנעשות בצבא, המפקדים לוקחים סיכונים רבים המסכנים חיי אדם במטרה להשלים משימה. ביהדות ערך החיים הוא דבר מקודש והוא זה שצריך להיות לנגד עיני המפקד).

בשו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב' סימן ע"ח), פסק הרב חד משמעית, שבמלחמת מצוה צריך אורים ותומים וסנהדרין, ובלעדיהם לא יוצאים אפילו למלחמת מצוה אלא א"כ הותקפנו ועלינו להתגונן, וז"ל: "מה שאני סובר שעניין מלחמה, כיון שנוגע לפקוח נפש צריך ציווי מיוחד, ואורים ותומים, וסנהדרין אף במלחמת מצוה כמלחמת עמלק, ומוכרח זה מהא דדוד ושלמה וכל מלכים הצדיקים לא יצאו להילחם בעמלק, וזה דבר ברור ומוכרח שלא שייך לפלוג ע"ז, ורק כשנפלו העכו"ם על ישראל כהא דאנטיוכוס מלך יון וכדומה, שהוא להצלה עשו מלחמה בבית שני", כלומר יוצאים למלחמה, אך למלחמה אין דין מלחמת מצוה. בדברי הרב רואים חידוש נוסף והוא הסנהדרין, שלשיטתו גם במלחמת מצוה צריך ייעוץ מהסנהדרין, וזה מתאים לדברי הרמב"ם שהזכרנו לעיל מספר המצוות.

גם בקונטרס **בעיות הזמן** (חלק ב' עמ' ו') **להגר"מ שטרנבוך** כתב הרב בפשטות שבמלחמת מצוה צריך או"ת, וגם הוא הוסיף את דין הסנהדרין, וז"ל: "וכל זה מדובר במלחמת מצוה או רשות, שצריך אז רשות מסנהדרין ואורים ותומים ברוח הקודש, אבל מלחמה לשטחים בזמנינו, כשהשלטון מנותק לגמרי מכל התורה ומצות ומאלוקינו ית"ש, אז להיפך אסור לצאת למלחמה, ובפרט נגד עם רב, שבשעת סכנה עלולים לעורר חמת ה' שאינם ראויים לישועה, וימגר ח"ו בית ישראל, ולהחזיר שטחים עם מלחמה, עבור כבוד המדינה בריבוי שטחים, איבוד נפשות ממש, ואין לך עבירה חמורה ממנו, והלאומיים מחללים דת, כשמתעקשים בהחזקת שטחים לשם כך, אף שמביאים סכנת מלחמת קודש".

וכן פסק מו"ר, עט"ר, הרש"ל, רבנו עובדיה יוסף שליט"א, בתחומין (חלק י') וכן בקובץ תורה שבע"פ (חלק ל"א עמ' כ"א), שצריך או"ת למלחמת מצוה, וז"ל: "...ולפי זה נמצינו למדים, שגם להרמב"ן אין שום מצוה בזמננו לצאת למלחמה ולהיכנס בסכנת נפשות, כדי להגן על החזקת השטחים הכבושים על ידינו, בניגוד לדעת אומות העולם. ומה גם שאין לנו מלך וסנהדרין ואורים ותומים הנדרשים לכך, כמו שכתב הרמב"ן עצמו בספר המצוות (בהשגות במל"ת י"ז), שמצוה מוטלת על המלך והסנהדרין כשמוציאים למלחמת הרשות או למלחמת מצוה, לשאול באורים ותומים, ועל פיהם יתנהגו", וכו', עכ"ל.

מסקנה: בימינו אין דין מלחמת מצוה גם אם יוצאים למלחמה "לעזרת ישראל מיד צר", דהיינו מסוג המלחמות שהיו וישנם במדינתנו. אומנם יוצאים למלחמה וללוחמים יש מצוה, אך מלחמה זו דינה הוא כדין סתם מלחמה (למרות שבהגדרתה היא נקראת מלחמת מצוה, לו היו מתקיימים כל התנאים), והמשמעות היא שא"א לחייב אף אחד לצאת להילחם, וכפי שכתב המאירי בבית הבחירה (סנהדרין דף ט"ז עמוד א'): "הרי אלו מלחמת הרשות, ואין יכול לכוף את העם לצאת בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד". ואם במלחמת רשות עסקינן, אז יש פטורים מיוחדים ממלחמה זו. הבולטים שבהם הם בני התורה שתורתם אומנותם שהם פטורים ממלחמות אלו כבני לוי, וכמוכח לקמן מדברי הרמב"ם. (וראה עוד לעיל עמ' 109 ואילך ולקמן, שאפילו דין מלחמת רשות אין למלחמות בימינו).

מלך וסנהדרין

בפרק זה אביא ראיות נוספות שלמלחמות בימינו אין דין מלחמת מצוה. הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ה') מביא את הלכות המלך במלחמת מצוה ומלחמת רשות. א) "אין המלך נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה? זו מלחמת

שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו".

(ב) "מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בה רשות בית דין, אלא יוצא מעצמו בכל עת, וכופה העם לצאת, אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד", כלומר במלחמת מצוה חובה שיהיה מלך, אך אין המלך צריך רשות בית דין, ובמלחמת הרשות צריך בנוסף למלך גם סנהדרין.

בימינו שאין מלך ואין סנהדרין, מתעוררות מספר שאלות:

(א) מה דינם של המלחמות היום, האם הם נקראות מלחמות מצוה או רשות, או שדינם משתנה בכלל להגדרה אחרת בגלל החסרון במלך ובסנהדרין?

(ב) שלטון אחר שהוא אינו שלטון מלך, אלא הוא שלטון של אנשים הרחוקים מתורה ומצוות כבימינו, האם יש לו תוקף כמו מלך לעניין יציאה למלחמה?

(ג) האם מותר לצאת למלחמה גם ללא מלך וסנהדרין?

(ד) הרמב"ם פסק שמלחמות הרשות והמצוה שתיהן דוחות שבת (רמב"ם הלכות מלכים פרק ו'), וז"ל: "צריך על עיירות של עכו"ם שלשה ימים קודם השבת, ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת, שנאמר עד רדתה, ואפילו בשבת, בין מלחמת מצוה בין מלחמת רשות", והשאלה היא, האם ההיתרים שקיימים במלחמות מצוה ורשות, כגון: חילול שבת, יפת תואר וכד' קיימים במלחמות היום, אם אכן אינן מוגדרות כמלחמות רשות ומצוה?

ראשית אבהיר כיצד היו בוחרים מלך, ומי ראוי להיבחר למלך.

בחומש דברים (פרק י"ז, ט"ו) מובא הציווי של מינוי מלך על ישראל, וז"ל: "שׁוֹם תִּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, מִקִּרְבֵּי אַחֲיֶיךָ תִּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, לֹא תוּכַל לִתֵּת עָלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא אַחֲיֶיךָ הוּא".

ספרי (דברים פרשת שופטים פיסקא קנ"ז, ט"ו): "אשר יבחר ה' אלהיך בו, על פי נביא".

האבן עזרא (שם): "שום תשים - רשות. אשר יבחר - על פי נביא או משפט האורים. והטעם, לא אשר תבחר אתה. לא תוכל - מדרך האמת", מכאן אנו למדים, שאפילו בחירת המלך צריכה להיעשות ע"י נביא או אורים ותומים.

ובתוספתא דסנהדרין (פרק ג') מובא, שאין ממניין מלך אלא עפ"י בית דין של שבעים ואחד.

והרמב"ם בהלכות מלכים (פרק א' הלכה ג') הצריך ב"ד ונביא, וז"ל: "אין מעמידין מלך בתחילה אלא עפ"י ב"ד של שבעים זקנים ועל פי נביא".

מה הדין אם אין נביא, ב"ד ואורים ותומים?

הרש"ר הירש (שם) מסביר, שבמידה ואין נביא או או"ת, המלך יכול להיבחר ע"י העם או נציגיו, אך בתנאי שיעמוד בקריטריונים ההלכתיים שמלך מחויב בהם, וז"ל: "אשר יבחר ה' אלהיך בו: "על פי נביא" (ספרי). האיש שה' יבחר בו על ידי נביא - אותו תשים עליך למלך, תתן לו את כל זכויות המלך ותיכנע לו כראוי למלך. אף על פי כן נאמר מיד לאחר מכן: מקרב אחיך וגו' לא תוכל לתת עליך וגו', ונאמרים כאן התנאים המכשירים אדם למלך, וחובה על האומה לשים לב אליהם בשעת בחירת המלך. נקבעת אפוא האפשרות שהמלך לא ייבחר במישרין על ידי ה' מפי נביא, אלא הוא יתמנה על ידי בחירה חופשית של האומה או נציגיה - שלא באמצעות נביא וכו'. על פי זה יובן, שהכתוב דן כאן בשתי אפשרויות: כרגיל - "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו"; ובהיעדר התערבות של נביא - "מקרב אחיך תשים", וגו', עכ"ל.

מהם המידות המייחדות מלך או מנהיג, עפ"י תורת ישראל?

הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק א' הלכה ז') מדגיש שתי מידות, חכמה ויראה, והיראה עדיפה על החכמה במקום שאין את שתיהן, וז"ל: "כשמעמידין המלך וכו' הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם, שהמלכות ירושה, שנאמר למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל וכו', ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכל המינויין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם, והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. היה ממלא ביראה אף על פי שאינו ממלא בחכמה מעמידין אותו במקום אביו ומלמדין אותו, וכל מי שאין בו יראת שמים אף על פי שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המינויין שבישראל".

ובספר החינוך (מצוה תצ"ז) הוסיף שהמלך או המנהיגים מחוסרי יראת השמים, מצוה לסלקם ולשנאותם, וז"ל: "והוא שיהא ממלא מקום אבותיו ביראת שמים, אבל כל שאין בו יראת שמים אף על פי שחכמתו מרובה, אין צריך לומר שאין ממנין אותו במינוי מן המינויין שבישראל, אלא שראוי לשנאותם ולהרחיקם, ועליהם אמר דוד [תהלים ה', ו']: "שנאתי כל פועלי און".

הרמ"א (שו"ע חושן משפט, הלכות עדות סימן ל"ז סעיף כ"ב) פסק כן להלכה שאסור למנות למנהיגים אנשים רשעים, וז"ל: "טובי הקהל הממונים לעסוק בצרכי רבים או יחידים, הרי הן כדיינים ואסורים להושיב ביניהם מי שפסול לדון, משום רשעה". מקור דבריו של הרמ"א הוא בתרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' רי"ד). ע"ש.

ובשו"ת **יביע אומר** (חלק ו' חחו"מ סימן ג') למו"ר עט"ר, הגאון הגדול רבנו עובדיה יוסף שליט"א, הביא הרב פוסקים רבים, ומהם הוכיח שרשעים אסור למנותם לתפקידי הנהגה ושלטון.

הרב (שם) נשאל מאת סגן ראש הקהילה במינכן בזה"ל: "מועצת הקהילה שלנו החליטה ברוב קולות, למרות התנגדותי, למנות לתפקיד מנהל אדמיניסטרטיבי של הקהילה, יהודי הנשוי כיום בנישואין אזרחיים עם אשה נכרית שלא התגיירה מעולם, ואשר ילדה לו בן בשנת תשכ"ו, ומתחנך כלא יהודי, יתר על כן איש זה היה נשוי גם בנישואין הראשונים שלו לאשה נכריה שלא נתגיירה, אשר מתה לאחר מכן, ויש לו ממנה בת שנולדה בשנת תש"ו. האם מותר מבחינה הלכתית למנות לתפקיד מרכזי כזה של מנהל אדמיניסטרטיבי של כל עניני הקהילה היהודית כאן, אדם כזה הנשוי באופן רשמי מבחינת החוק האזרחי המקומי לאשה נכריה, ואשר שני ילדיו הם גוים?"

בשו"ת משפטי שמואל (סי' צ"ג) כ', שאלה, מי שנשבע שלא לשאת אשה על אשתו, ואח"כ נחשד על שפחתו וגיירה והוא יושב עמה, ואין ידוע מי הטבילה לשם גירות, ומי בירך להם ז' ברכות, האם ראוי איש כזה להיות ממונה על הקהל? תשובה, הנה אף על פי שאין עדים כשרים שמעידים להוציאו מחזקת כשרותו, ולפוסלו לעדות ולשבועה, מ"מ למנותו ממונה על הקהל בודאי שראוי לבדוק אחר אנשים כשרים דוקא, הראויים להיות ממונים על הצבור, ואפילו לפי הסכמתכם להכשיר קרובים, מ"מ פסולים מחמת עבירה בודאי שאין להכשיר לכך. ע"ש.

ובשו"ת מגן גבורים (סימן י'), הובא במטה שמעון (סי' ח' הגב"י אות ב'), כתב, שמינוי פרנס או ממונה לקהל צריך להיות דוקא מחשובי הקהל, ולא ימצא בו שום פיסול מחמת עבירה, שאם יש בהם שום פיסול אפי' נתמנו צריך להעבירם. ע"ש.

וע"ע בשו"ת מהר"ש ענגיל (חלק ז' סי' קצ"ח אות ג'), שנשאל, אודות ראש הקהל שהמרה את פי הרב המרא דאתרא, ועודד את החכם להרע לדרוש דברי דופי במקום תערובת של אנשים ונשים, ונסע לקראתו למרות איסורו של הרב מרא דאתרא, ופסק, שבכך נפסל לשמש יותר כראש הקהל, וכמ"ש הרמ"א בהגה חו"מ (ס"ס ל"ז) הנ"ל, שהפסול לדון מחמת עבירה נפסל להיות ממונה על הקהל, אלא אם כן ישוב בתשובה שלמה ויפייס את הרב מרא דאתרא. ע"ש.

ובשו"ת חתם סופר ח"ו (סי' מ"ט) כתב, מי שסידר קידושין לאחד שנשא אשת אחי אביו, פסול הוא מלהיות מנהיג צבור ולקחת שררה בכל הנוגע לדת ישראל וכו'. והחרה החזיק אחריו בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (חאו"ח סי' נה). ע"ש.

אתה הראת לדעת מכל דברי הפוסקים הנ"ל, שגם בנ"ד האיש הזה נפסל בהחלט מלשמש כמנהל עניני הקהילה, אף על פי שהוא תפקיד אדמיניסטרטיבי, שעכ"פ הוא מינוי צבורי, ובידו להכריע בהרבה עניינים השייכים לדת ישראל לפי שיקול דעתו. (וע' בשו"ת מהרש"ג ח"ב ס"ס פ"א שראוי לגדור גדר באיש כזה לבל יעלוהו לספר תורה. וכ"כ בשו"ת זכרון יהודה (חאו"ח סי' מ"ה). וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ג (סי' ס"ה), עכ"ל מרן היב"א.

וכן פסק גם בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב' סימן מ"ה) לרבי משה פיינשטיין: "ובכלל הרי מינוי כופרים ורשעים ודאי אינו כדן התורה, כמפורש ברמב"ם (פ"א ממלכים ה"ז): "וכל מי שאין בו יראת שמים, אף על פי שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המינויין שבישראל, ואף דוד לא זכה אלא לכשרים, עיין שם, וכ"ש שכופרים ורשעים אין ממנים לשום מינוי, ובזה כו"ע מודו, ומפורש זה גם בחינוך (במצוה תצ"ז תצ"ח), ואין שייך לחלוק ע"ז, דעיקר תכלית מינוי מלך הוא רק לחיזוק התורה והמצוות, כדאיתא בספ"ד ממלכים, וכן כל המינויין בישראל".

המורם עד כה מכל הפוסקים, שמנהיגי העם הנבחרים חייבים לעמוד בסטנדרטים ההלכתיים כדי שיוכרו כמנהיגי העם, ויוכלו לקבל החלטות הנוגעות לכל העם בכלל, ובפרט. ולמעשה, המנהיגים היום של מדינת ישראל, רובם הם אנשים חילוניים הרחוקים "במקרה הטוב" מתורה ומצוות, ובמקרה הגרוע הם גם שונאי תורה, שונאי ת"ח ואף רודפים אותם, אין הם נכנסים בקטגוריה זו של מנהיגי ישראל עפ"י ההלכה.

וכעת ראיתי בשו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל, סימן קמ"ד, ט"ו, א') להראי"ה קוק, שכתב שכל שופט בישראל יש לו דין מלך, וז"ל: "וחוץ מזה נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל, ואפילו בענינים פרטיים וכו', אבל למה שנוגע להנהגת הכלל, כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם", עכ"ל. משמע מדבריו "כל שופט" אפילו חילוני הרחוק מתורה ומצוות, לרבות ח"כ ושרים בממשלות ישראל כיום, (וכך ראיתי רבים מרבני הציונות הדתית, שלמדים מכאן שהשלטון היום במדינת ישראל יש לו תוקף כמו מלך).

והחזיק החרה אחריו גם בשו"ת **ציץ אליעזר** (חלק י' סימן א', ג') לרבי **אליעזר ולדינברג**, וז"ל: "ויעוין בספרי הלכות מדינה (ח"א ש"ג פ"ה) שהארכתי להוכיח ולבסס דעת כהן יפה זאת, עיין שם, וא"כ גם בימינו הנשיא, הממשלה והכנסת וכו' (על כל מגרעותיהם בשטח הדת, ואשר ברור שבנוגע לדת אין להחלטותיהם נגדו כל תוקף שהוא), שנבחרו מדעת רוב ישראל היושבים על אדמתם, ואשר המה גם יותר מס' ריבוא, במקום מלך הם עומדים בכל הנוגע למצב הכללי של האומה, הדרושים לשעתם ולמעמד העולם, כדברי המשפט כהן שם, ובפרט בנוגע לצבא - הכיבוש ומפקדיהם, שפועלים על דעת כל יושבי הארץ (מלבד מיעוט שאינו ניכר שבטל ברובא דרובא), ועל צבאותיהם נמנים עשרות אלפי אנשי צבא יראים ושלמים, וכבשו את השטחים יד ביד עם כל אנשי הצבא על כל סוגיהם וראשיהם".

אך לאחר בקשת המחילה הרבה, דבר זה תמוה, לתת תוקף של מלך ישראל לאנשים המוגדרים עפ"י ההלכה כרשעים [בשו"ע חושן משפט (סימן ל"ד סק"ב) פסק מרן, וז"ל: "איזהו רשע? כל שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות, ואין צריך לומר אם חייבים עליה מיתת בית דין. לא שנא אם עבר לתיאבון, לא שנא אם עבר להכעיס. (עבר עבירה שאין בה מלקות פסול מדרבנן)], וזאת לאחר שראינו לעיל שדעת רוב ככל הפוסקים, שאנשים כאלו הפסולים מחמת עברה אין הם ראויים לעמוד בתפקידי הנהגה, וממילא אין תוקף הלכתי לדבריהם.

ה"ציץ אליעזר" בהסתמכו על הראי"ה קוק, אמר: "ואשר ברור שבנוגע לדת אין להחלטותיהם נגדו כל תוקף שהוא", אז בהיכרותי את מערכת החוקים הישראלית (מתוקף היותי ח"כ 17 שנים, ומתוכם כ-8 שנים בתפקידים מיניסטריאליים), רוב חוקי מדינת ישראל מנוגדים להלכה, כגון: הפלות מלאכותיות, היתרים לעבודות בשבת ללא צורך הילכתי, חילולי שבת המוניים במסגרת החוק, הכרה חוקית בנושאי תועבה, חוק הידועה בציבור, מכירת חזיר ושאר שקצים, ניתוחי מתים, ארכיאולוגיה, מערכת החינוך המחנכת את ילדי ישראל לשמד רוחני, רוב החוקים בכנסת ובמערכת המשפט מבוססים על החוק העות'ומאני והמנדטורי, וחוקים שהם בודים מליבם, רדיפת מוסדות הדת, הצרת סמכויות בתי הדין הרבניים, וכיום חקיקת החוק הנורא - חוק גיוס בני הישיבות, ועוד כהנה וכהנה.

כמו כן, הצבא, לצערי הרב מלא בחילולי שבת ללא צורך, ומפקדים חילונים מקבלים פעמים רבות בשבת החלטות המנוגדות להלכה.

לאחר רשימה קצרה וחלקית זו, הכיצד ניתן לומר שבמקום מלך הם עומדים בכל הנוגע למצב הכללי של האומה? האם על אנשים אלו שאין להם כלל דעת תורה

ולפעמים אפילו לא דעת, ניתן לסמוך עליהם בהחלטותיהם לגבי האומה היהודית? בשלמא לעם החדש - הישראלי, שהם בנו ובונים פה, חוקים אלו מתאימים, אך לעם הסגולה - עם ישראל, האם ניתן להעניק להם על סמך חוקים אלו דין של מלך ישראל? והרי הרב עצמו אמר, שבנוגע לדת אין להחלטותיהם נגדו כל תוקף, א"כ מהרשימה החלקית שהבאתי, כבר אנו רואים בעליל שאין להם תוקף גם עפ"י "הציץ אליעזר", ובפרט שברוב החוקים יש זיקה וקשר ליהדות.

כמו כן, הרב הסתמך בדבריו על הראי"ה קוק, אך עלינו לזכור שהרב קוק נפטר 12 שנה קודם קום המדינה, ולו היה הרב רואה את הנהגת המדינה וחוקיה, אין ספק שהיה מתנער מהם וממעשיהם, ולא היה מסכים להכשיר אותם ואת מעשיהם, ועוד לתת להם תוקף של מלך.

הלכך בהחלטה לצאת למלחמה (ששם ודאי מדובר בדיני נפשות, והשיקולים צריכים להיות נעלים וטהורים, חפים מכל שיקול, צריך דעת תורה צרופה ועניינית. למשל, במלחמת לבנון השנייה רבים ביקרו את החלטת הממשלה והעומד בראשה על היציאה החפוזה למלחמה ללא שיקול דעת, ואף שיקולים זרים, שגרמה ל-165 הרוגים ומאות פצועים, ראה גם דו"ח וועדת וינוגרד שביקר קשות את קברניטי המדינה והצבא), הן מלחמת מצוה והן מלחמת רשות, אין לראשי המדינה דין מלך, וממילא אין למלחמה דין של מלחמת מצוה ואפילו רשות, ואין הם יכולים לכפות את העם לצאת למלחמת מצוה וכל שכן למלחמת רשות, כי במלחמת רשות צריך גם החלטת סנהדרין (בי"ד הגדול), ובימינו אין.

וחיזוק לכך (לענין יציאה עפ"י סנהדרין) מצאתי בספר **דבר אברהם** (חלק א' סי' י"א באות ו' ד"ה ומתוך), לרבי **אברהם דובער כהנא שפירא** (נין הגר"ח וולוז'ין), שכתב **שאם בני ישראל יצאו למלחמת רשות ולא שאלו לבית דין הגדול, כמבואר במשנה ריש סנהדרין, לא חל על זה דין מלחמה ואינו רק התנפלות של יחידים, כיון שלא הייתה הכרזת מלחמה זו לפי כללי ההלכה, ויפת תואר שהותרה לצבא לא הותרה במקרה כזה, וכן לחלל שבת, כמבואר בגמ' שבת (י"ט) ורמב"ם (פרק ו' ממלכים הל' י"א), עכ"ל.**

מהרמב"ם, בספר המצוות לרמב"ם (הקדמה למניין המצוות) משמע שדין המלך בטל, וישוב רק כאשר ה' יחזיר לנו את הנבואה, ויקים לנו את סוכת דוד הנופלת (והשלטון של היום זה בטח לא שלטון בית דוד, אלא זה שלטון של סוכה נופלת שאמורים להקימה בעתיד), וז"ל: "וידוע גם כן שהנבואה והמלוכה כבר נסתלקו ממנו עד שנסור מן העוונות שאנחנו מחזיקים בהם, ויכפר לנו וירחמנו כמו שייעדנו ויחזירם לנו, כמו שאמר בחזרת הנבואה (יזאל ג'): "והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר, ונבאו בניכם ונבנותיכם", ואמר בחזרת המלך והממשלה (עמוס ט'): "ביום ההוא אקים את סוכת דויד הנופלת, וגדרתי

את פרציהן והריסותיו אקים, ובניתיה כימי עולם. וידוע שהמלחמות וכבוש הארצות לא יהיה אלא במלך, ובעצת סנהדרי גדולה וכהן גדול כמו שאמר (פינחס כ"ז) "ולפני אלעזר הכהן יעמוד", עכ"ל.

הרד"ק (שם) הסביר מהו היום ההוא שבו תוקם סוכת דוד הנופלת, וז"ל: "ביום ההוא - ביום הגאולה אקים את סוכת דוד הנופלת וכו'", כלומר מלכות דוד תשוב ביום הגאולה, וכידוע אנו עדיין טרום גאולה.

גם הרמב"ן בכתבי הרמב"ן (מהדורת הרב חיים דוב שעוועל, עמ' תקט"ו, בפירושו לשיח השירים) כתב כן, שהמלכות תתחדש רק כאשר יומלך מלך על ישראל ושמו משיח בן דוד, וז"ל: "לעתיד לבוא יבואו הנפוצות המפוזרים בין העמים, ושמו להם ראש אחד, הוא משיח בן דוד, אשר היה עמהם בגלות, וברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו לא", כדכתב: "והביאו את כל אחיכם מכל הגויים", והמלכות היא תהיה נמשכת ואינה פוסקת לעולם, וזהו שנאמר: "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה".

גם מהנודע ביהודה (מהדורא תנינא, חאה"ע סימן קכ"ט) משמע שפסק מאיתנו מלך, ולא יהיה מלך רק לעתיד לבוא כשיתמלאו התנאים כפי שכתבו הרמב"ם והרמב"ן, וז"ל: "וגם יפת תואר לא משכחת לה אלא בשעת מלחמה, והרי למלחמת הרשות אין מוציאין אלא עפ"י ב"ד של שבעים ואחד (כמפורש במשנה ריש סנהדרין), וכבר נתבטל ב"ד של ע"א בימי התנאים, ועוד, שלאחר החורבן אין לנו מלך ולא חלוצי צבא שיהיה שייך כיבוש מלחמה להתיר יפת תואר".

גם החת"ם סופר (ח"ד, חלק אבן העזר ב', סימן קנ"ה) פסק כן בענין (חתן) מצות עשה דנקי יהי' לביתו, שאינו נוהג אלא במלחמה, ואין דין מלחמה בזה, וז"ל: "ובסמ"ק דלא מנה רק מצוות הנהגים (בימינו), לא הביא כלל הך עשה דנקי יהי', ולא הלאוין דלא יצא ולא יעבר, והיינו מפני שאינם נוהגים אלא בשעה שיש מלכות לישראל ונלחמים עם אויביהם, ולא בזמן הזה כלל".

ובקונטרס "על הגאולה ועל התמורה" למרן רבי יואל טייטלבוים מסאטמר, במאמר האחרון הביא את דברי הנודע ביהודה והחת"ם סופר הנ"ל והוסיף, וז"ל: "והחנינוך ז"ל בהזכירו כל אלה המצוות הנהגות במלחמה הכפיל ושנה בכל אחת ואחת, שאין נוהגות אלא בזמן שישראל על אדמתן ובישובן, כי אז להם הרשות והיכולת בידם, עיי"ש. וכל הפוסקים, הרי"ף, הטור, השו"ע וכו' לא זכרו הך מלחמת מצוה ללחום בעזרת ישראל מיד צד הבא עליהם שכתב הרמב"ם, אלא ודאי דאין נוהגת בזמן הזה, ולית דין צריך בושש. וברור דלא היה רצון הבורא יתברך ודעת התורה"ק מסכמת, למסור הרשות ביד מי שהוא לכוף את ישראל ולהוציאם למלחמה, כי אם המלך אשר יבחר בו ה' ונמנה עפ"י

נביא ועפ"י סנהדרין, והיה הולך בדרך התורה והמצוות, כמ"ש הרמב"ם ז"ל שכ"ז הוא מתנאי המלך, ולו לבדו נתנה תורה רשות לכופף את ישראל למלחמת מצוה, לבוא בעזרת ישראל מייד צר, ומלך כזה היתה לו סיעתא דשמיא והשראת השכינה בכל מעשה ידיו, לדון ולהכריע כדת של תורה בענין המלחמה הנוגע לפיקוח נפשות. ובזמן הבית שיצאו למלחמה עפ"י סנהדרין ועפ"י מלך, היו הסנהדרין והמלך דנין בדבר בכובד ראש, באימה וביראה, אם יש הכרח בדבר להוציא את ישראל למלחמה, והרי אף בעזרת ישראל מיד הצר לא הותרה כי אם לתועלת ההצלה, ויש לדון בדבר אם ההצלה קרובה, או ח"ו הסכנה קרובה לסכן את ישראל ח"ו למיתה", ע"כ לעניננו.

ואכן לאור התמיהות הללו, התבוננתי שוב בדברי הראי"ה קוק דלעיל (בהמשך דבריו), וראיתי שאכן גם הרב עצמו מתנה, שמה שמשפטי האומה חוזרים לכלל האומה כאשר אין מלך ואז הנבחר ע"י האומה הוא כמלך, זה אינו רק עפ"י רצון הכלל בלבד אלא בצירוף בית דין, וז"ל (שם ט"ו, א' ד"ה וסעד): "ומ"מ הסברא קיימת, דלענין משפט המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כללים במקום מלך הם עומדים. וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם (בפ"ד דסנהדרין ה"ג): "ראשי גלויות שבבבל במקום מלך הן עומדים, ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום" כו'. וק"ו שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדריגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה, לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה, כבני בניו של הלל דלא נקראו שבט כ"א מחוקק, כפי הנראה מסנהדרין (ה', א'), דאינם עומדים במקום מלך, כ"א כח ב"ד יש להם, אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגת הכללית, גם הארצית, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאיהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גלויות שבבבל. וע"כ לא הוצרך קרא לרבות ראשי גלויות, שהם דוקא מיהודה, ומבית דוד, כמבואר בתוס' שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי, אלא להורות דאפילו בגלות יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל. אבל כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי, ע"פ דעת הכלל ודעת ב"ד, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל".

מדברי הראי"ה כאן, נראה שהרב עשה שתי חלוקות של מנהיגים:

(א) נשיאים ומנהיגים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה במקום מלך הם עומדים, ולא חייבים להיות מזרע בית דוד, והרב למד זאת מראשי גלויות שבבבל שבמקום מלך הם עומדים.

(ב) מינוי מנהיג האומה בסגנון מלכותי, וזה יעשה עפ"י דעת הכלל ודעת בית דין, שאז מעמדו כמלך לענין משפט המלוכה.

נבדוק כעת מי היו אותם ראשי גלויות, שהמנהיגים והנשיאים וכד' הושוו אליהם.

בחומש בראשית (פרק מ"ט פסוק י') מובא: "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, עד פי יבא (שילה) שילו וְלוֹ יִקְהֶת עַמִּים".

רש"י - "לא יסור שבט מיהודה - מדוד ואילך, אלו ראשי גלויות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים על פי המלכות".

וכן מובא במסכת סנהדרין (דף ה':) מובא: "כדתניא: (בראשית מ"ט): "לא יסור שבט מיהודה - אלו ראשי גלויות שבבבל, שרודין את ישראל בשבט (רש"י - שיש להם כוח ורשות מאת מלכי פרס). ומחוקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל, שמלמדין תורה ברבים".

וכן מובא ברמב"ם הלכות סנהדרין (פרק ד'): "ראשי גלויות שבבבל במקום מלך הן עומדים, ויש להן לרדות את ישראל בכל מקום, ולדון עליהן בין רצו בין לא רצו, שנאמר: "לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבבל".

הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה לרמב"ם, לאחר שמנה את כל מוסרי התורה איש מפי איש, הבהיר לנו מה הייתה מעלתם, וז"ל: "כל אלו החכמים הנזכרים הם גדולי הדורות. מהם ראשי ישיבות, ומהם ראשי גלויות ומהם סנהדרי גדולה. ועמהם בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם ועמהם". היוצא מדברי הרמב"ם, שראשי הגלויות הם היו גדולי הדורות ולא אנשים פשוטים, ובוודאי לא רשעים.

א"כ לאור דברי הרמב"ם הללו, אנו רואים שמה שלמד הראי"ה על מנהיגי המדינה שניתן למנותם למנהיגים, הוא למד זאת מראשי הגלויות שבבבל, וראשי הגלויות היו גדולי ישראל ולא רשעי ישראל, ומן הסתם זו הייתה כוונת הראי"ה כשלמד על מנהיגי ישראל מראשי הגלויות, שבוודאי גם הם צריכים להידמות להם במידותיהם.

וכעת לסוג השני שהזכיר הראי"ה, והוא מינוי מנהיג אומה בסגנון מלכותי. אם כוונתו לראש ממשלה נשיא וכד', כמו בימינו, אז הרב בעצמו הדגיש שדבר זה ייעשה עפ"י דעת הכלל ודעת בית דין, ובי"ד בוודאי שכוונתו לסנהדרין ולא לבי"ד חילוני.

כעת ממאי נפשך, אם הרב התכוין שאת מינוי המנהיגים במדינתנו נלמד מראשי הגלויות, אז בוודאי כוונתו שיהיו יראי שמיים כמו ראשי הגלויות, כי אם לומדים מדבר לדבר אז לומדים אותו בשלימות. ואם כוונתו למינוי במשמעות כמו מלך, הרי הרב אמר בפירוש שצריך בי"ד כשהכוונה לסנהדרין, ובימינו בעוה"ר אין סנהדרין וממילא לא ניתן למנות מנהיג מהסוג הזה, בגלל חסרון בי"ד.

כמו כן, בימינו שהמנהיג נבחר ע"י כופרים וגויים שאינם בכלל ישראל, אין לומר כלל כי המנהיג נבחר "ברצון הכלל", כי כלל ישראל פירושו שומרי התורה והמצוות, ולא אלה שהוציאו את עצמם מן הכלל בהתכחשותם לתורת ישראל, כך שגם אם לא היה צורך בבי"ד, ואכן רצון האומה היה מספיק, אין כאן כלל רצון האומה, אלא רצון רחוקי ישראל יחד עם רצון השאינם ישראל. וכבר אמרו חז"ל במסכת סנהדרין (דף כ"ו:): "קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המניין". ורש"י פירש - "קשר רשעים הוא - והיאך אנן סומכין על מנין זה לעשות כדבריהם, ואפילו אי הן עושין עבור כדין וכדת, אין השנה מתעברת על ידיהן, דבעינן בית דין נימנין וזה אינו מניין".

לפיכך, אין למדינת ישראל דין של מלכות, הן מצד חסרון בי"ד בזמננו, הן מצד אי התאמת המנהיגים לדרישות המינימליות ביותר של התורה, והן מצד חסרון רצון כלל האומה.

יש מרבני הציונות הדתית, המביאים ראיה מבית ראשון ושני שהיו אז מלכים, ומלכים אלו היו רשעים ובכל זאת היה להם דין מלך.

טענה זו נדחית מפני מספר דברים:

א) בזמן בית ראשון, כל המלכים ממלכות ישראל לא נמשחו ולא נתמנו למלך ע"י נביא אלא מעצמם, למעט שאול, דוד ושלמה (שהיו צדיקים) שנמשחו ואף נתמנו עפ"י רצון ה', וכן ירבעם שנתמנה למלך, אך זה היה לפני שהחמיץ. יוצא מכלל זה היה יהוא בן נמשי שאכן נמשח למלך בגלל צדקותו, וכפי שמסביר הרד"ק (מלכים ב' פרק ט'): "ולמה ציוה למשחו והלא אין מושחין מלכי ישראל? אמרו רז"ל מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב, וזה השמן לא היה שמן המשחה כי לא היו מושחין בו אלא מלכי בית דוד".

ובירושלמי במסכת הוריות (פרק שלישי) מובהר, שרק יהוא וזרעו יש להם דין מלך כי הומלכו משמיים, ושאר המלכים לפני ואחרי לא היה להם דין מלך, וז"ל: "א"ר יוסי בי רבי בון ובלחוד עד דיהוא בן נמשי, ומה טעם (מלכים ב', י', ל') בני רביעים ישבו לך על כסא ישראל, מיכן ואילך בליסטייא היו נוטלין אותה". הפני משה באר (שם), וז"ל: "ובלחוד עד דיהוא בן נמשי. עד דורות של יהוא שמלכו אחריו מזרעו, לאותן מלכי ישראל בלבד יש להם דין מלך ומתכפרין בשעיר, אבל לאחר דורות של מלך יהוא - בליסטיות היו נוטלין אותה, שהיו הורגין זה את זה וקם תחתיו, ולא היה להם דין מלך".

גם מלכי בית דוד רובם לא נמשחו למלך כי אין מושחין מלך בן מלך, למעט

מקרים בודדים שהיה צורך מיוחד כדברי הגמרא במסכת כריתות (דף ה' עמוד ב'): "ואין מושחין מלך בן מלך; ואם תאמר: מפני מה משחו את שלמה? מפני מחלוקת אדוניה, ואת יהואש? מפני עתליה, ואת יהואחז? מפני יהויקים אחיו, שהיה גדול מאחיו שתי שנים".

אתה הראת לדעת, שמלכים שמונו ואף נמשחו למלכים והיו צדיקים בשעת מינויים, היה להם דין מלך, אך המלכים שהרשיעו, הם לא מלכו מכח מינוי אלא מכח ירושה, ואין זה אומר שמינויים היה ברצון ה', וממילא גם למעשיהם לא היה תוקף של מלך אם הם היו רשעים. וכך פסק הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק א' הלכה ח'): "נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו, אף על פי שעיקר המלכות לדוד ויהיה מבניו מלך, שהרי אחיה השילוני העמיד ירבעם ואמר לו והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוך ובניתי לך בית נאמן כאשר בנית לדוד וגו', ואמר לו אחיה ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלים".

היחידים שיוצאים מכלל זה היו בני יהוא המלך, שלמרות שלא הלכו בדרך ה' מונו למלכים עפ"י רצון ה' והיה להם דין מלך, וזו הייתה הוראה מאת ה' דרך הנביא, כשכר ליהוא שהרג את אחאב.

ובאשר למלכים בבית שני אין צורך להרחיב, כי כולם היו נגד רצון ה', מלכי חשמונאי היו פסולים למלכות כי לא היו מזרע המלכות (עיין במסכת קידושין דף ע"ג, מה עלה בגורלם בגלל שנטלו המלוכה), ומלכי הורודוס פשיטא שאין מה לדבר על חוקיותם.

(ב) עצם ההשוואה בין ראשי הציונות והמדינה למלכי ישראל, מקורה בהבנת פסוקי הנביא כפשוטם תוך התעלמות מוחלטת מדברי חז"ל. במסכת סנהדרין (ק"ב:) מסופר על רב אשי שרצה לדון בבית מדרשו על המלך מנשה וקרא לו "חברנו". מנשה מלך ישראל נגלה אליו בחלום והקפיד עליו שכינהו "חברנו", והוכיח לרב אשי כמה הם היו גדולים בתורה בדורות הראשונים ולמרות זאת חטאו, כי יצר הרע היה כ"כ גדול בזמנם עד שגם הגדולים נכשלו בו. מסיפור זה אנו למדים, שלא תמיד ניתן ללמוד ממעשי הראשונים וחז"ל אלא רק דרך עיני חז"ל.

בספר פחד יצחק (על חנוכה עמ' פ"ט) כתב: "ובזמננו נמצאים לומדי תורה שהרגילו

את עצמם להביא דוגמאות והשוואות, ראיות והוכחות למצבנו היום מעניינים של בית ראשון. ועל כן, מוטלת היא החובה להכריז בראש חוצות כי בבית ראשון אין ציור של עברה בלי תאוה. והרי הלכות שחיטה של מומר לתאבון נלמדים הם מאחאב, ואעפ"י שהאליליות הייתה עיקר חטאו". א"כ השוואת אותם מלכי ישראל לראשי הציונות ולמנהיגים הכופרים שבימינו היא חסרת כל בסיס ואינה ראויה. (עיין עוד בהרחבה בספר "דת הציונות" עמ' ק"ע).

בין שלל הנימוקים שהבאתי, ניתן להוסיף את הטעון החזק מדברי הרמב"ם בהקדמתו לספר המצוות, שהזכרנו לעיל בעניין האורים ותומים, ושם אמר הרמב"ם, וז"ל: "ולפרסום העניינים האלו כולם אצל רוב האנשים, כל מצות עשה או לא תעשה שתהיה תלויה בקרבנות, או בעבודות, או במיתות בית דין, או בסנהדרין, או בנביא ומלך, או מלחמת מצוה, או מלחמת רשות, לא אצטרך שאומר בה "וזאת אין אנו חייבים בה אלא בפני הבית", כי זה מבואר ממה שזכרנו", כלומר, בימינו שאין מלך, ומלחמת מצוה ורשות הרי תלויות בו, אז אין למלחמות אלו דין של מלחמת מצוה או רשות.

קריאה לשלום

(ב) הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ו' הלכה א') הוסיף הסתייגות לגבי יציאה למלחמת מצוה והיא, שצריך קודם לקרוא לאויב לעשות שלום, וז"ל: "אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום, אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה, שנאמר: "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום", אם השלימו וקבלו שבע מצות שנצטוו בני נח עליהן אין הורגין מהן נשמה והרי הן למס, שנאמר: "יהיו לך למס ועבדוך", קבלו עליהן המס ולא קבלו העבדות, או שקבלו העבדות ולא קבלו המס, אין שומעין להם עד שיקבלו שניהם, וכו'".

כהן משוח מלחמה

(ד) רמב"ם הלכות מלכים (פרק ז', א'): "אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת הרשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה וזהו הנקרא משוח מלחמה".

לאור הדברים שלמדנו עד כה, נלענ"ד שגם תנאים אלו מעכבים, ובלעדיהם יתבטל מהמלחמות דין מלחמת הרשות והמצוה.

מסקנה

יציאה למלחמת מצוה והן למלחמת רשות חייבת להיות עם מלך, ואם אין מלך זה מעכב ואין למלחמות אלו דין מלחמת מצוה או רשות. מכיוון שבימינו אין מלך, והמנהיגים שמנהיגים את המדינה הם אינם אנשים יראי שמיים, ואינם עומדים בקריטריונים ההלכתיים של מנהיגים הראויים להנהיג את העם, לפיכך אין למלחמות בימינו דין מלחמת מצוה ומלחמת רשות.

שבט לוי

מלפנים היה שבט לוי מיוחד ללמוד ולהורות את דרכי התורה, ובני ישראל נצטוו לשמוע בקולם כמובא בחומש דברים (פרק י"ז, ח'): "כִּי יִפְלֹא מִפִּי דְבַר לְמִשְׁפַּט, בֵּין דָּם לְדָם, בֵּין דִּין לְדִין, וּבֵין נֹגַע לְנֹגַע, דְּבַר רִיבַת בְּשַׁעְרֶיהָ, וְקַמַּת וְעֵלִית אֶל הַמִּקְוֶה אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: (ט) וּבֵאתְךָ אֶל הַפְּהִינִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּימֵינוּ הַהֵם, וְדַרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: (י) וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמִּקְוֶה הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה', וְשִׁמְרַתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִרְוּ: (יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִרְוּ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה, לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל".

וכן מובא עוד בדברים (פרק כ"ד, ח'): "הַשֹּׁמֵר בְּנֹגַע הַצָּרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִרְוּ אֶתְכֶם הַפְּהִינִים הַלְוִיִּם, כַּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת".

וכן בדברים (פרק ל"ג, ח'): "וּלְלוֹי אָמַר וְכו'... יִרְוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לִיעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל, יְשִׁימוּ קִטּוֹרָה בְּאֶפְךָ וְכִלִּיל עַל מִזְבְּחֶךָ".

וכן נאמר לחגי הנביא (חגי ב', י"א): "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת: שְׂאֵל נָא אֶת הַפְּהִינִים תּוֹרָה לְאֹמֵר".

וכן במלאכי (ב', ז'): "כִּי שִׁפְתֵי כַהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ, כִּי מְלֹאךָ ה' צְבָאוֹת הוּא".

רש"י פירש שם, וז"ל: "כי שפתי כהן - עליהם מוטל לשמור דעת, למה? שהרי תורה יבקשו מפיהו, שכבר דבר זה מסור להם: "יורו משפטיך ליעקב" (דברים ל"ג). כי מלאך - שלוחו של הקדוש ברוך הוא כמלאכי השרת, לשרת לפניו וליכנס לפניו במחיצתו".

מפסוקים אלו אנו רואים שמורי ההוראות של עם ישראל היו שבט לוי, ובגלל תפקידי הקודש ששירתו בהם הם היו פטורים משירות בצבא, כמובא בחומש במדבר (פרק א', ב'): "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם, בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלְתָּם: (ג) מִבְּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה כָּל יֶצֶא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל, תִּפְקְדוּ אֹתָם

לְצַבְּאֹתֶם אֶתְּהוּ וְאֶהְרֶן. ובהמשך (פסוק מ"ז) נכתב: "וְהַלְוִיִּם לְמִטָּה אֲבֹתָם לֹא הִתְפַּקְדוּ בְּתוֹכָם: (ז) וְאֶתְּהוּ הִפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת, וְעַל כָּל כְּלָיו, וְעַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ הַמָּה יִשְׂאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל כְּלָיו, וְהֵם יִשְׁרְתֻהוּ וְסָבִיב לְמִשְׁכָּן יִחְנוּ". יוצא שלשירות הצבאי נלקחו כל שבטי ישראל, למעט שבט לוי שהם נבחרו לשרת בתפקידים תורניים, כגון לימוד תורה לעם ועבודת המשכן, וכפי שפירש שם הרשב"ם, וז"ל: "אך את מטה לוי לא תפקוד וגו', ומפרש טעם כי לא ילכו בצבא המלחמה, אלא הפקד את הלוויים על משכן העדות וגו'".⁶

הרמב"ם בהלכות שמטיה ויובל (פרק י"ג הלכה י"ב) כתב ששבט לוי לא לחמו אלא עסקו בעבודות הקודש, וז"ל: "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה', לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטי הצדיקים לרבים, שנאמר: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם, שנאמר: "ברך ה' חילו", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר: אני חלקך ונחלתך".

לאור פסקו של הרמב"ם ובו פטר את שבט לוי ממלחמה, דנו הפוסקים רבות על מקור פסקו זה, ואביאם כעת.

בשו"ת יד אפרים (סימן י"א) הקשה הרב מספר קושיות על דברי הרמב"ם דלעיל (למעשה רוב קושיותיו הם קושיות החיד"א בשו"ת ברכי יוסף (חאה"ע"ז סימן ו'), ולא כפי שראיתי מספר אחרונים שייחסו את קושיות החיד"א לשו"ת יד אפרים), וכן ישנם קושיות אחרות שעלו לי או שראיתי במקומות נוספים:

א) מהו מקור דבריו של הרמב"ם לגבי שבט לוי, ובפרט שלכאורה ישנם פוסקים אחרים הסותרים את דבריו.

ב) איך כתב הרמב"ם ששבט לוי לא יצא למלחמה, הרי במשנה במסכת סוטה (דף מ"ד:) כתוב: הירא ורך הלבב - זהו אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שחוזר מעורכי המלחמה (שנשים אלו אסורות לכהנים), משמע שאלמלא זה היה יוצא למלחמה.

6 הלויים היו גם פטורים מותשלום מיסים כמובא בספר עזרא (פרק ז', כ"ד), וז"ל: "ולכם מהודעין די כל כהניא ולויא, זמריא, תרעיא, נתיניא ופלחי בית אלהא דנה מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם". רש"י פירש שם, וז"ל: "ולכם מהודעין - ולכם אנו מודיעים אשר כל הכהנים והלוויים, המשוררים והשוערים והנתינים שהם חוטבי עצים ושואבי מים למזבח, ועובדים בבית זה של הקדוש ברוך הוא, לא ישלוט אדם עליהם להשליך עליהם מס וכסף גולגולת, אלא יהיו בני חורין מעבודת המלך". על עניין פרנסת הלויים ובני התורה ארחיב במקום אחר בעז"ה.

ג) בגמרא במסכת קידושין (כ"א:): נשאלה שאלה: "כהן מהו ביפ"ת תואר?" רש"י פירש שם "במלחמה", והרי קיי"ל שיפת תואר הותרה רק במלחמה ע"י כיבוש, ועל כרחך מוכח שהשתתף במלחמה. וכן המרדכי בפרק מי שאחזו הוכיח מזה שהכהנים הלכו למלחמה.

ד) וכן בספרי על הפסוק (במדבר ל"א, ד'): "אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא", ר' עקיבא דורש להביא שבטו של לוי, משמע שגם שבט לוי לחם במלחמת מדין?

התירושים שאביא כעת הם ממספר מקורות: המהר"ל מפראג, החיד"א, יד אפרים, יפה תאר, קובץ עיון הפרשה ועוד.

א) מקור דבריו של הרמב"ם כתב שם הרדב"ז (בהלכות שמיטה פרק י"ג, י"ב) שהוא מסברא אישית, וז"ל: "ולמה לא זכה לוי וכו' - והוא מיושר דעתו וסברתו ז"ל".

ב) בני לוי היו מיועדים לעבודת הקודש ולהיות מורי הוראות, כמוכח מכל הפסוקים ודברי חז"ל שהבאתי לעיל.

ג) החיד"א שם יישב את הקושיות וגם את קושיית המרדכי, ומסקנת דבריו היא שאכן הכהנים פטורים משירות בצבא, ואלו ששירתו עשו זאת מרצונם החופשי, וז"ל: "אבל כוונת המרדכי דאינו מוכרח ללכת הכהן (למלחמה), וכו'". וכיון דסגי מדינא דלא ליזיל כהן, אינו מוכרח וכו'. בהולכים מדנפשיהו, אף שאינם מוכרחים. וא"כ גם הא דאמרינן כל היוצא למלחמת בית דוד וכו', יש מקום לומר דאין כהנים בכלל, מאחר דמשכחת לה דלא ליזיל כהן כלל. כן נראה לכאורה בכוונת דברי המרדכי, עיי"ש באורך.

ד) חובתם של בני לוי הייתה מדין מפקדי וראשי העם להימצא בצבא המלחמה, גם הרא"ש (הוריות י"ג): כתב: "לפי שהוא ראש עורכי מלחמה וחיי ישראל תלוין בו", וכן להורות ולהדריך את העם ככהן המשיח שחיזקם ואימץ לבבם, וכן עשה מלחמה בשביל רבים. וכן אצל פנחס נאמר (סנהדרין דף ק"ו:): שחיי ישראל תלוין בו ("בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כד קטיל יתיה פנחס ליסטאה". רש"י - כד קטל יתיה פנחס ליסטאה - שר צבא, ואפילו קטליה אחר כל המלחמה נקראת על שמו"), ואף משה יצא והרים ידיו כלפי מעלה, וכמאמר חז"ל (מסכת ר"ה דף כ"ט.) "וכי ידיו של משה עושות מלחמה" וכו'.

ובאשר לקושיה מדין מלחמת מדין נאמרו מספר תירושים:

ה) המהר"ל בספרו גור אריה (על התורה פרשת מטות דף קס"א) כתב ליישב את הקושיא למה נקט הפסוק י"ב אלף, והא עם שבט לוי היו י"ג? אכן אלף דשבט

לוי לא היו חלוצי צבא אלא **נשאו את הארון**, ואעפ"י שאין צריך לנשיאת הארון אלף איש, מ"מ גזירת הכתוב שיהיו אלף למטה מכל מטות ישראל. וזה שנאמר בפסוק: "וימסרו מאלפי ישראל י"ב אלף?" היינו אותם שהלכו לצבא למלחמה, כדכתיב: "י"ב אלף חלוצי צבא", משא"כ שבט לוי שלא היו חלוצי צבא. כלומר, לשיטת המהר"ל שבט לוי יצאו רק כדי לשאת את הארון ולא להילחם.

(ו) נוכחות הלויים במלחמה הייתה כדי להרבות זכויות של צדיקים להגנת הצבא - המהר"ל כתב עוד (שם), שאפשר לומר שלקח אלף משבט לוי משום שהיו צריכים ליקח אלף צדיקים מכל שבט להרבות זכותם, וכדפירש רש"י שכל הי"ב אלף היו צדיקים וכשרים, אולם אלף דשבט לוי לא נלחמו ממש רק היו עמהם בשביל ריבוי הזכויות, ולכך לא נמנו בתורת חלוצי צבא כלל.

ובספר **עבודת דוד** (מסכת סוטה דף מ"ג ע"א) ביאר בדרך זו את שיטת הרמב"ם, שלכאורה קשה לומר בכוונתו לפטור לגמרי את שבט לוי ממלחמה, שא"כ היה לו לנקוט כן בהלכות מלכים, גבי דיני מלחמה, אלא כוונתו שאין עורכין מלחמה כשאר ישראל... בגופן, והיינו שמתכסיסי המלחמה היה ששבט לוי והת"ח נלחמים בכח תורתם ותפילתם, כעניין שאמר יעקב אבינו ע"ה: "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" - ובתרגום "בצלותי ובבעותי", וכך היה במלחמת מדין, אולם לא מנאם בתורת חלוצי צבא כיוון דלא נלחמו בגופם.

(ז) ובחזקוני עה"ת (פ' מטות) כותב להסביר, שלכן הלכו במלחמת מדין גם משבט לוי, מפני "שכונתם לרעה היתה תלויה לכל ישראל", ולכאורה לא מובן כוונתו בזה? וצריכים לומר שכונתו לפרש שלכן חייבו בכאן גם את שבט לוי, מפני שאי השתתפותם במלחמת מדין זאת הייתה משפיעה לרעה על כל ישראל, כי במלחמה זאת היו חיייו של משה תלויים, ואילולא השתתפו שבטו של משה בעצמו היו שאר השבטים מרפים ידיהם במלחמה זאת, והיה קשה למוסרם למלחמה אפי' בע"כ מרוב אהבתם למשה, אבל מכיוון שראו ששבט משה בעצמו ג"כ הלך להלחם חזקו ידיהם אף הם למלאות אחרי צו ה', ואחרי שנמסרו לצבא בע"כ הלכו להלחם" (ספר הלכות מדינה להגר"א ולדינברג עמ' מ"ט).

(ז) בקובץ עיון הפרשה (גליון ס"ז דף ס"ט) הביא בשם הגר"ח קנייבסקי: "זו הייתה הוראת שעה".

(ח) רבי ברוך מרדכי אזרחי (שם) "מלחמת מדין אינה בכלל המלחמות "מדרכי העולם", שכן כל כולה הייתה מלחמה של "נקמת השם במדין". שבט לוי הובדל

ממלחמות דרכי העולם, לא ממלחמת מדין שכאמור אינה "מדרכי העולם" אלא ל"נקמת השם". אדרבא, רק משום ששבט לוי לא הובדל ממלחמת "נקמת השם" לכן הוא דבאה גזירת הכתוב, מריבויא ד"לכל מטות ישראל", לרבות שבט לוי למלחמת מדין.

(ט) וכן נימק רבי משה שטרנבוך שליט"א (שם), וז"ל: "כאן המלחמה הייתה בשביל רוחניות - נקמת ה'".

ובספר יפה עיניים (סימן ג' עמ' ע"ג) סיכם את כל הנימוקים שהבאתי לעיל, וז"ל: "כלל העולה, שאף שאין הלויים יוצאים למלחמת מצוה, בכל זאת בנסיבות שונות מוצאים אנו אותם במלחמה, בתור התנדבות, או כשמטרתם להעביר גלולים מן הארץ ולהילחם מלחמת חורמה נגד תרבויות שונות המעוניינות ח"ו להעבירנו מתורתנו, או שהורו את העם בהליכות והלכות, וכן כשתפקידם כשרי ומפקדי מלחמה לצאת בראשי הצבאות".

ובספר הלכות מדינה להגר"א ולדינברג (חלק ב' שער ג' פרק ג' אות ז' - ח') פסק הרב חד משמיעת שבט לוי היה פטור מהשתתפות בכל מלחמה, אך אם רצו להתנדב הרשות בידם, וז"ל: "ז' עכ"פ נתברר לנו מכל הנ"ל ששבט לוי לא היה משתתף במלחמה, וכך משמע גם מדברי המאירי על תהלים פרשה כ' שכותב: למנוצח מזמור לדוד. זה המזמור חברו דוד להיות הלויים אומרים אותו עליו בכל עת שיצא למלחמה והוא הענין יענך ה' ביום צרה, כלומר כשתהיה בצרה עם האויב ע"כ. והיינו, מפני ששבט לוי היה נשאר על משמרתו משמרת עבודת ה' ולא היה משתתף במלחמה, וחיבר דוד המלך ע"ה תפלה מיוחדת שיתפללו עליו במקום עבודתם, שיענהו ה' בהיותו בצרה עם האויב. ח') אמנם אבל נראה שזה ששבט לוי לא היה משתתף במלחמה, הכוונה שלא היה עליו חיוב להשתתף, וכלשונו של הרמב"ם בה' שמיטה ויובל שם: "לא עורכין מלחמה כשאר ישראל", והיינו, שאין עליהן חיוב כשאר ישראל לערוך מלחמה, אבל אם רצו להתנדב מרצונם הטוב להשתתף במלחמה הרשות בידם".

שבט לוי לא נלחמו גם במלחמת מצוה

א"כ הלויים היו פטורים משירות בצבא, אך מה הדין במלחמת מצוה האם גם אז היו פטורים?

לעיל הוכחנו מהגמרא במסכת סוטה (דף מ"ד ע"ב) שמלחמת מצוה זו מלחמת יהושע, והרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ה', א') מנה במלחמת מצוה ג' סוגים: א) מלחמת שבעה עממין ב) מלחמת עמלק ג) ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. ובכל סוגי המלחמות שמניתי מוכח ממקורות חז"ל ששבט לוי לא השתתפו.

א) בכיבוש שבעת עממין ראינו ששבט לוי לא השתתף כפי שהבאתי לעיל מהמקראות, שהרי הם לא התפקדו בתוך ישראל ליוצאי הצבא. וכן מבואר ביהושע ושופטים שמכל השבטים שהשתתפו בכיבוש השבעת עממין לא היה ביניהם שבט לוי.

ב) במלחמת עמלק לא השתתפו כל השבטים. במלחמת יהושע נגד עמלק, עפ"י משה רבנו בחר יהושע מספר מצומצם של אנשים גיבורים ויראי חטא (מכילתא בשלח). גם במלחמת שאול בעמלק לקח איתו מאתיים אלף ועשרת אלפים איש יהודה, ולא משבט לוי (שמואל א' ט"ו, ד').

ג) גם בסוג השלישי של המלחמה להגן על ישראל מצר אויב, בוודאי שלא לחמו אלא ישבו ועסקו בתורה ובעבודת המקדש כמוכח לעיל.

רק במלחמה אחת, מלחמת מדין ישנה דעה שגם שבט לוי השתתף במלחמה זו, ולעיל הבאתי נימוקים למה דווקא במלחמה זו הם כן השתתפו, למ"ד שהשתתפו. בפרשת מטות (ל"א ד') כתיב: "אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא", אמרו בספרי לדעת ר' ישמעאל האי "לכל מטות ישראל" לרבות עוד י"ב אלף, ז"א שכל שבט שלח אלפיים (אלף למלחמה ואלף לספק מזון וכו'), ולדעת ר' עקיבא בא "לכל מטות ישראל" להביא שבטו של לוי, וכ"ה גירסת רש"י (וכן גורס רבינו הלל על הספרי), ואילו הגר"א גורס "להוציא שבטו של לוי"⁷.

האברבנאל (במדבר פרק ל"א) כתב מפורש ששבט לוי לא לחם במלחמת מדין, וז"ל: "לפי שלא יתפאר ע"ז שבט על שבט ילכו אלף למטה לכל מטות ישראל, באופן שישראל כולו יהיה בזה עושה חיל כי שלוחו של אדם כמותו, והנה לא הלך עמהם איש משבט לוי, לפי שהם לא היו יוצאים בצבא, ולא היו נוחלים בארץ וגם לא בשלל המלחמה. והנה שלח עמהם לשר הצבא את פנחס שהיה צורר את המדינים, כי לא רצה משה לעשות את המלחמה הזאת בעצמו וכו'. ועמהם פנחס בן אלעזר לצבא לא להרוג ולא לנגוע בחלל, אלא לפי שהיו כלי הקדש שהם האורים והתומים וחצוצרות התרועה בידו, שהם היו פעולות מיוחדות לכהן וכו', עכ"ל.

7 הגר"מ טיקוצ'יסקי בספר התורה והמדינה (ה' - ו' דף מ"ח) כתב שק"ק גירסת הגר"א למה צריך מיעוט, אם רק ליכא ריבוי ממילא ידעין ששבט לוי לא השתתף כמו בכל המלחמות, ולגירסת רש"י שפיר צריך ריבוי להביא שבטו של לוי. אכן אפילו לגירסת רש"י אין קושיא כלל למה השתתף כאן שבט לוי, דשאני מלחמת מדין שהקב"ה ציווה ע"ז במיוחד "נקום נקמת בני ישראל", ומשה רבנו אמר לישראל "לתת נקמת ה' במדין", והרי זו מצוה מיוחדת שהתחייב בה גם שבט לוי, ואילו בכל יתר המלחמות לא היה שבט לוי מיוצא (הצבא).

שבט לוי לא היה מנוחלי הארץ

שבט לוי שלא היה מכובשי הארץ גם לא היה מנוחלי הנחלה בארץ, לו אמר הקב"ה: "אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל" (במדבר י"ח, כ). וכן מובא ברמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל (פרק י"ג, י"ב), וז"ל: "ולמה לא זכה לוי בנחלת אר"י ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' ולשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר: "יורו משפטיך ליעקב" וכו', לפיכך הובדלו מדרכי העולם: לא עורכים מלחמה כשאר ישראל, לא נוחלין ולא זוכים לעצמם בכח גופם, אלא וכו', שנאמר: "אני חלקך ונחלתך", עכ"ל.

אומנם הלויים קבלו את חלקם באר"י ערים לשבת ומגרשיהם, היינו שש ערי מקלט ועוד מ"ב ערים ומגרשיהם, ס"ה מ"ח ערים. אבל לא שנחלו זאת מעצמם, שהם לא הוטלו בגורל כשאר ישראל, והערים נתנו להם מנחלות השבטים שזכו בגורל, כדכתיב: "בארצם לא תנחל, בתוך בני ישראל לא ינחלו" (במדבר י"ח), "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה" (דברים י"ח) אלא ככתוב בפרשת מסעי (ל"ח): "ונתנו ללויים מנחלת אחוזתם ערים לשבת וגו', ואת הערים אשר תתנו ללויים שש ערי מקלט וגו', ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר". וזה מה שמרמז הרמב"ם בדבריו הקצרים: "לא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן" (כנז"ל סוף שמיטה ויובל), ז"א שקבלו את עריהם ומגרשיהם נחלת אחוזה משאר השבטים, ולא מה שכבשו וזכו לעצמן בכח גופן בכבוש, הם לא היו מהכובשים.

מה הטעם שהכהנים והלויים לא זכו לנחלה משלהם בא"י?

החזקוני (דברים י"ח, א') הביא טעם למה הכהנים והלויים אין להם נחלה בארץ, וז"ל: "לא יהיה לכהנים - אחר שהזכיר משפטי המלך שהוא שופט, הזכיר גם משפט הכהנים שהם מורי התורה. לא יהיה לכהנים הלויים וגו' - שאם יהיה להם לא יוכלו לעבדה ולשמרה, לפי שהם זקוקים להיות קבועים תמיד אצל המקדש", עכ"ל. כלומר בגלל שהם מורי התורה לעם ישראל ועובדים במקדש, אז לא יוכלו להתעסק כראוי בנחלתם בגלל עיסוקיהם הרוחניים.

וכן פירש גם האברבנאל (דברים פרק י"ח, א'), וז"ל: "מהם אמרו, שלמה שזכר למעלה דיני הסנהדרין והיו הכהנים והלויים מהם, לכן סמך פה ענינם, להגיד כי הם הראויים להיות בב"ד הגדול, לפי שהם אין להם חלק ונחלה שיטרידם, אבל להיותם פנויים מכל טורח היו ראויים ללמוד התורה והמצוות ולהיותם מכלל הסנהדרין וכו'. הנה שתף הכהנים עם הלויים לפי שעניינם אחד, אם כפי השבט ואם כפי העבודה במקדש שאלו ואלו היו עובדים שמה. ולזה אמר לא יהיה לכהנים הלויים. והוא כאילו יאמר לא יהיה לכהנים ללויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל, ר"ל בזכות המלחמה ושללה".

דין תלמידי החכמים כדין הלויים

לאחר שהוכחנו ששבט לוי לא היה יוצא לצבא, ולא היה מחויב להיות מעורכי המלחמה משום שהיה מוקדש לתורה ולעבודה, הוא הדין ללומדי התורה שיש להם דין כשבט לוי, כמפורש ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל (פרק י"ג, ג): "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים, הרי דוד ע"ה אומר: "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

א"כ, ראינו שבני התורה הושוו ע"י הרמב"ם ללויים, וכמו שהלויים היו פטורים ממלחמות ישראל כמובא שם ברמב"ם (הלכה י"ב), ה"ה לבני התורה שהם פטורים מלשרת בצבא, ואפילו במלחמות מצוה. אך השאלה היא מהו מקור פסקו של הרמב"ם? וכן, כיצד הרמב"ם פטרם ממלחמות ישראל בזמן שמפורש במשנה, שאפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה היו יוצאים למלחמה?

א) ר' צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק במדבר פרשת שלח) כתב שמקור דבריו של הרמב"ם הוא מגמרא במסכת נדרים (ס"ב, א'), ושם מובא, וז"ל: "...דכתוב: (שמואל ב', ח') ובני דוד כהנים היו, מה כהן נוטל בראש, אף תלמיד חכם נוטל בראש". והר"ן (שם) פירש, וז"ל: "ובני דוד כהנים היו - שהיו חכמים והי' דינם ככהנים", כלומר בכל מקום הושוו ת"ח לכהנים וללויים.

ב) אקדים תחילה את דברי הפרישה. הפרישה (בסימן רמ"ו אות מ"א) הביא את דברי הרמב"ם בהלכות ת"ת (פ"ג ה"ד), והשו"ע (יו"ד סימן רמ"ו סי"ח), וז"ל: "ת"ת שקול כנגד כל המצוות. היה לפניו עשיית מצוה ות"ת, אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים לא יפסיק מתלמודו, ואם לאו - יעשה המצוה ויחזור לתורתו", ע"כ. הפרישה סובר שבכלל זה גם הצלת נפשות, והביא דבריו ג"כ הרב אברהם שרמן בתחומין (חלק ז' בדף 337), עיי"ש.

ועפ"י דברי הפרישה הנ"ל כתב הגר"ש משאש בספרו שמש ומגן (חלק ג' סימן כ'): "יש ליישב גם את דברי הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל שכתב על בני לוי שהובדלו מדרכי העולם "לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין וכו', ולא שבט לוי בלבד, אלא ה"ה בני תורה" וכו', עכ"ל. וכיצד יתיישב זה עם מ"ש בסוטה (דף מ"ד ע"ב): "בד"א? במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה", ופסקה הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ז ה"ד)? ועפ"י הנ"ל מיושב, דבמסכת

סוטה איירי דאין שיעור מספיק של החילים לעשות מלחמה ואז יוצאים גם חתן מחדרו וה"ה לת"ח, ובהלכות שמיטה איירי ביש שיעור מספיק דאזי פטור הת"ח וגם חתן וכלה".

הגר"ש משאש הביא תירוץ נוסף, שונה לחלוטין מקודמו לתירוץ הקושיה דלעיל, וז"ל: "אומנם יש מקום ריווח והצלה ממקום אחר לתרץ את דברי הרמב"ם הנ"ל באופן אחר היפך הקרן אורה והפרישה, והוא דשבט לוי וה"ה ת"ח פטורים לצאת אפילו למלחמת מצוה, ודווקא חתן מחדרו וכלה מחופתה אמרו - ולא ת"ח. ובכל מלחמת ל"א מלכים שעשה יהושע לא מצינו לשבט לוי שהשתתף במלחמה, וכ"כ בספר התורה והמדינה (קובץ ה'ד' דף מ"ח) עיי"ש. והיסוד לזה הוא עפ"י מ"ש בנדרים (ל"ב ע"א), אמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ע"ה ונשתעבדו בניו וירד למצרים רד"ו שנים? מפני שעשה אנגריא בת"ח, שנאמר: "וירק את חניכיו ילידי ביתו", ע"כ, הרי דאין רשות לעשות מלחמה בת"ח, וא"כ יש לתרץ דברי הרמב"ם בפשיטות, דאע"ג שיוצא אפילו חתן מחופתו, עכ"ז שבט לוי וה"ה ת"ח שתורתם אומנותם אין יוצאים לגמרי".

ולענ"ד ניתן להוסיף, אלו המשוים את דין החתן לדין הת"ח זוהי טעות, משום שהרמב"ם מתייחס שם לחייבי גיוס שנפטרים באופן זמני מגיוס במלחמת רשות מארבע סיבות, והן: מי שבנה בית ולא חנכו, נטע כרם ולא חיללו, אירס אשה ולא נשאה, וכן האיש הירך הלבב, ואילו ממלחמת מצוה הם אינם נפטרים אלא מגויסים ונלחמים, ואפילו חתן מחופתו. אך לגבי שבט לוי ות"ח הוא אינו מתייחס כלל, משום שהוא כבר פטור אותם באופן גורף בסוף הלכות שמיטה ויובל.

כיוון נוסף לתירוץ הקושיה על הרמב"ם הביא שם הגר"ש משאש בשם הרב שרמן (דבריו הובאו בתחומין דף 348 ואילך), והוא החשש שהתנתקות מהתורה לזמן ממושך תפגע קשות בלומד, וכן יראת השמיים עלולה להיפגע מאוד, וז"ל: "בעניין גיוס בני הישיבות שעזיבת בית המדרש לתקופה ממושכת שרובה מורכבת מאורח חיים והשקפת עולם שונה ואף סותרת לאורח חייו והשקפת עולמו של שומר תורה ומצוות, נסיבות אלו אינם עזיבה והפסקה זמנית אלא קיים חשש רציני וסביר שכתוצאה מכך יעקרו לגמרי מתורתו ולימודו, ולעיתים גם מאמונתו והכרתו בקוב"ה ומצוותיו, וכן מדוקדק מדברי הרמב"ם הלכות ת"ת (פרק ג' הלכה ד'): "אם אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים לא יפסיק מלימודו, ואם לאו יעשה המצוה "ויחזור לתלמודו", זה מורה דדוקא במקום שיחזור לתלמודו אח"כ, אבל באופן שיש חשש שעשיית המצוה תגרום לו לעזיבת התורה לגמרי שלא יחזור לתלמודו, לא נאמרה הלכה זו, עייש באורך".

פסק הרמב"ם הוא להלכה ולמעשה

במאמר על "חובת השויון בשירות הצבאי", טוען ד"ר הרב עו"ד אביעד הכהן שדברי הרמב"ם בהל' שמיטה אינם הלכה למעשה, שכן אלו דברי אגדה שהרמב"ם נוהג לסיים בהם את דבריו בכל נושא. הוא מדייק זאת ממיקום דברי הרמב"ם בסוף ספר זמנים ולא בהלכות מלכים, שלא מדובר בהלכה מעשית אלא בדברים פילוסופיים מוסריים.

טענה זו היא טענת הבל, וראה שפוסקים רבים העתיקו את לשונו של הרמב"ם מילה במילה למעשה, והראשון שבהם ספר החינוך במצוה שמ"ב, וכן ספר בן ידיד (הלכות שמיטה ויובל) להרב ידידיה שמואל טאריקה (נפטר בשנת התקכ"ט - 1769), וכן בספר יד המלך (מאמר האמונה והביטחון) לרבי אלעזר הלוי סגל לנד"א (נפטר התקצ"א - 1831), וכן ר' צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק שמות פרשת תצוה) ובעוד מקומות רבים, וכן שו"ת דברי יציב (חלק אורח חיים סימן ר"נ), וכן שו"ת יחוה דעת (חלק ג' סימן ע"ה) ועוד.

עוד ראיתי בספר "למה הם שונים" להרב מרדכי דוד נויגרשל (עמ' 155) ושם הוכיח הרב שדברי הרמב"ם דלעיל נפסקו להלכה גם ע"י המשנה ברורה. השו"ע בסימן קנ"ו (סעיף א') עוסק בסדר יומו של היהודי, וכותב כי אחר שגומר תפלתו וקובע עתים לתורה ילך לעסקיו, וז"ל: "אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון, כי העוני יעבירונו ע"ד קונו; ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו".

על זה אומר הביאור הלכה (שם) כי מי שחשקה נפשו בתורה יכול לשבת כל ימיו ולעסוק אך ורק בתורה, וכדי להוכיח כי הנהגה זו לגיטימית, מביא הביה"ל את דברי הרמב"ם בהל' שמיטה הנ"ל, שם פוסק הרמב"ם כאמור כי כל מי שמלאו ליבו להיות כמו שבט לוי יכול לעשות כן, הוי אומר: (א) דברי הרמב"ם הלכה למעשה. (ב) גם מי שיש לו נחלה ופרנסה יכול לנהוג כן. (ועיין עוד שו"ת משנה הלכות חלק י"ז סימן ס"ז שחיזק דברים אלו).

וכעת ראיתי שגם בספר המספיק לעובדי ה' לרבי אברהם בן הרמב"ם (עמ' קכ"ח) הביא את דברי אביו הגדול להלכה ולמעשה, וז"ל: "ועכשיו אחזור להמשך העניין ואגיד, כי הסדרת מציאותה ורציפותה של אומה תלויות בעושרה החומרי שאיננו פוגם בשלמותה, מפני שהושם סייג לקנייני החומר על ידי דת הקובעת התכשרויות וסידורים שמימיים, שבזכותם לא ייטמע האדם בהבלי העולם הזה הטורדים ומסחחים אותו מעבודת ה' יתעלה, אף אינה מונעת את יחידי הסגולה שבין עבדי ה' אשר ידבם לבם לעמוד לפני ה' ולשרתו תמיד מלפרוש מענייני העולם, ומלעסוק לצמיתות בעניני

הדת, כגון שבט לוי שנמנע מ (קחת) נחלה בארץ ישראל, כמו שמבואר בתורה (דברים י', ח'): "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לעמד וכו' על כן לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו". וכבר אמר אבא מרי זצ"ל בסוף ספר זרעים (הל' שמיטה פ"ג הי"ג): "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו, והבינו מרעו להבדל לעמוד לפני ה' ולשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך" וכו', עכ"ל.

עוד מגדולי רבני דורינו, שלמדו מהרמב"ם הזה הלכה למעשה, שבני הישיבות פטורים משירות בצבא כמו בני לוי.

הרב יעקב משה חרל"פ, ז"ל: "ובעבור זה הנני מוצא חובה קדושה בנפשי להודיע גלוי לכל אלה התלמידי חכמים חובשי הישיבות הקדושות המקדישים עצמם לתורה ועבודת ה', שהם הפלוגה של חיל ה' כדברי הרמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל, החובה מוטלת עליהם להמשיך את לימודם ולא יתבטלו מן התורה אף למלחמת מצוה זו".

ובספר הלכות מדינה להגר"א ולדינברג (חלק ב' שער ג' פרק ג' אות ז' - ח'): "אמנם אבל נראה שזה ששבט לוי לא היה משתתף במלחמה, הכוונה שלא היה עליו חיוב להשתתף, וכלשונו של הרמב"ם בה' שמיטה ויובל שם: "לא עורכין מלחמה כשאר ישראל", והיינו, שאין עליהן חיוב כשאר ישראל לערוך מלחמה, אבל אם רצו להתנדב מרצונם הטוב להשתתף במלחמה הרשות בידם".

הגר"ש משאש בספרו שמש ומגן (חלק ג' סימן כ'): "יש ליישב גם את דברי הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל שכתב על בני לוי שהובדלו מדרכי העולם "לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין וכו', ולא שבט לוי בלבד, אלא ה"ה בני תורה" וכו', עכ"ל. ועפ"י הנ"ל מיושב, דבמסכת סוטה איירי דאין שיעור מספיק של החילים לעשות מלחמה ואז יוצאים גם חתן מחדרו וה"ה לת"ח, ובהלכות שמיטה איירי ביש שיעור מספיק דאזי פטור הת"ח וגם חתן וכלה".

הגר"מ אליהו זצ"ל, במכתב מתאריך אלול התדש"מ (העתק בידי): "...אך מי שתורתו אומנותו מגן הוא בזה על עם ישראל, ונכלל בדברי הרמב"ם על שבט לוי: "ולמה לא זכה לוי וכו'. ועל כן רק מי שלומד בישיבה על פי החוק נדחה שרותו הצבאי".

טענה שבני הישיבות "אינם נוחלין"

המקטרגים על בני הישיבות מוסיפים טענה נוספת. הרי הרמב"ם בנוסף על אמירתו שאין בני לוי לוחמים כותב שגם אינם נוחלים, א"כ כיוון שבני הישיבות אינם נכללים בקטגוריה זו של "אינם נוחלים" (שהרי בפועל הם כן נוחלים), ממילא לא יזכו להטבה זו

של "אינם לוחמים"? (דהיינו לא לשרת בצבא). אך כבר לעיל הוכחתי שלמרות ששבט לוי לא קיבלו נחלה בא"י, שה' אמר להם: אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל", עם כל זאת הראיתי שהוקצו להם בא"י ערים לשבת ומגרשיהם, היינו שש ערי מקלט ועוד 42 ערים ומגרשיהם, סה"כ 48 ערים, ז"א שהם קיבלו את עריהם ומגרשיהם נחלת אחוזה מתנה משאר השבטים, מכאן יוצא שכוונת הרמב"ם כשכתב שאינם נוחלים, דהיינו שאין להם נחלה מסודרת במקום אחד כמו לכל שבט, אך הם כן גרים בא"י, ממילא אין זה סותר את ההשוואה של בני הישיבות לבני לוי, כי בפועל אלו ואלו נוחלים בארץ ישראל, רק בצורה קצת שונה.

יהושע ביריחו

יש הרוצים להביא ראיה מהסיפור עם יהושע בן נון במלחמתו ביריחו, שגם תלמידי חכמים צריכים להתגייס ולהילחם במלחמת מצוה, שהרי כיבוש יריחו לכו"ע היה מלחמת מצוה.

ביהושע פרק ה' מובא, וז"ל: (ג) "וַיְהִי בַּהַיּוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירְיָחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנִגְדוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ, וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ: הֲלֵנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ? (ד) וַיֹּאמֶר לֹא כִי אֲנִי שָׂר צָבָא ה' עֵתָה בְּאַתִּי, וַיַּפֵּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פְּנָיו אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה, וַיֹּאמֶר לוֹ: מַה אֲדַנִּי מִדְּבַר אֶל עַבְדְּךָ?"

הגמרא במסכת עירובין (דף ס"ג עמוד ב'), וכן במסכת מגילה (דף ג' ע"א) מסבירה את חילופי הדברים בין יהושע ומלאך ה', וז"ל: "דאמר רבי אבא בר פפא: לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה, שנאמר (יהושע ה'): "ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא" וגו', וכתיב: "ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי" וגו'. אמר לו: אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה. - על איזה מהן באת? - אמר לו: עתה באתי. מיד (יהושע ה'): "וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק", ואמר רבי יוחנן: מלמד שהלך בעומקה של הלכה וכו'. אמר רבי שמואל בר אינאי משמיה דרב: גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין, דאמר ליה: עתה באתי".

מסיפור זה אנו רואים שלכאורה הלוחמים היו ת"ח לומדי תורה, ויהושע אף נענש על כך שביטלם מלימודם, מכאן ראיה שבני הישיבות צריכים או אף חייבים להתגייס לצבא.

טענה זו אין בה ממש, משום שמדובר כאן בצבא יהודי שלוחמיו היו יראי שמים,

שבזמנים של אי לחימה היו יושבים ומנצלים כל רגע ללימוד תורה. אין מדובר כאן בבני התורה האמיתיים שתורתם אומנותם, שהיו פטורים משירות צבאי ושהם נשארו בישיבותיהם ללמוד תורה, אלא מדובר כאן בלוחמים יראי שמיים שבכל זמן פנוי היו יושבים ועוסקים בתורה.

וכאן המקום להזכיר שוב את פסקו של הרמב"ם (הל' ת"ת פרק א', ח') בעניין חיוב לימוד התורה לכל אדם, בכל זמן ובכל מצב, וז"ל: "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה".

מכאן נלמד מוסר השכל, ומה יהושע הצדיק שהיה נתון במלחמת מצוה ומנע שלא במתכון לימוד תורה מחייליו נענש על ביטול תורה, אלו שקמים היום ורוצים לבטל בכח את לומדי התורה מלימודם ולגייסם לצבא, אוי להם ואוי לנשמתם על עוונם הגדול, גיהנום כלה והם אינם כלים.

עונשו של אסא המלך

מסכת סוטה (דף י' עמוד א'): "דרש רבא: מפני מה נענש אסא? (רש"י - לחלות) מפני שעשה אנגריא (רש"י - עבודת המלך) בתלמידי חכמים, שנאמר: (מלכים א', ט"ו) והמלך אסא השמיע את כל יהודה, אין נקי - מאי אין נקי? אמר רב יהודה אמר רב: אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה". (רש"י - חתן - שכתוב בו נקי יהיה לביתו וגו' (דברים כ"ד).

הגמרא בסוטה (דף מ"ד עמוד א') הבהירה ששני איסורים חלים על החתן, שרות בצבא וגם עבודות אחרות שאינם מלחמתיות, וז"ל: "ת"ר: (דברים כ"ד) לא יצא בצבא - יכול בצבא הוא דלא יצא, אבל יספיק מים ומזון ויתקן הדרכים? תלמוד לומר: (דברים כ"ד) ולא יעבור עליו לכל דבר וכו'. ומאחר דכתב לא יעבור, לא יצא בצבא למה לי? לעבור עליו בשני לאוין", כלומר אם החתן יתגייס הוא יעבור על שני לאוין.

ממקרה זה של אסא יש המביאים ראיה לאיסור החמור שבגיוס ת"ח לצבא (ראה לעיל הגרא"ה קוק באגרת תת"י, ועוד רבים), ושהם פטורים מכל עבודה ושרות צבאי, הן ביחידות לוחמות והן ביחידות תומכות לחימה (למרות שאין מדובר כאן במלחמת מצוה אלא בעבודת המלך, ובכל זאת ראינו את החומרה שהתייחסו חז"ל לביטולם של ת"ח).

אך כעת ראיתי מספר אחרונים (מהציונות הדתית בעיקר) שניסו להביא ראיה הפוכה

מסוגיא דאסא, וזה בהסתמך על הערה המובאת שם (בסוטה דף י'): **במסורת הש"ס** בשם **הערוך**, שכתב על סוף דברי הגמרא דלעיל שאמרה "אפילו חתן מחדרו כלה מחופתה", הוסיף הערוך: **"וכל שכן תלמידי חכמים"**, מכאן רצו לדייק, שאם החתן המחויב בגיוס במלחמת מצוה למרות שהתורה פטרנו במלחמת רשות, אז כ"ש תלמידי החכמים שיהיו חייבים ג"כ במלחמת מצוה.

אך המעיין שם בדברי המהרש"א רואה שפשט הגמרא הוא כ"כ פשוט ולא ניתן לעקמו כפי שניסו, וז"ל **מהרש"א** (חידושי אגדות מסכת סוטה דף י' עמוד א'): "מפני מה נענש אסא? מפני שעשה אנגריא בת"ח", (ומניין אנו יודעים זאת?) "ומייתי לה מדכתיב: **"השמיע את כל יהודה" - לרבות ת"ח**", עכ"ל. כלומר כבר בקטע זה קיבלנו תשובה בגמרא למה נענש אסא, וזה מהפס' שבו השמיע "את כל יהודה", דהיינו אסא קרא לכל ישראל כולל הת"ח לבוא לעבודת המלך.

ממשיך המהרש"א, וז"ל: "ודקאמר אין נקי כו', **הוא מלתא באנפי נפשיה** לדרוש מיניה אפילו חתן וכו', ואפשר דקאמר דגם מפני זה נענש אסא שעבר על דברי הכתוב נקי יהיה לביתו גו' אף על גב דבמלחמת מצוה אמרינן בס"פ משוח מלחמה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו כו' הכא לאו מלחמת מצוה היה ודו"ק", עכ"ל.

מדברי המהרש"א אנו למדים עוד שני דברים: **א**) הרב מדגיש שהמשך הגמרא בדיון על "אין נקי" זהו עניין אחר בפני עצמו, לדרוש על חתן ללא קשר לת"ח. **ב**) דבר נוסף אומר המהרש"א, שמפה רצה ללמדנו מה היה עונו הנוסף של אסא (חוץ מהעוון שגייס ת"ח שכבר הוכחנו לעיל) והוא, שגייס גם את החתן לעבודה זו השייכת למלחמת רשות ולא למלחמת מצוה, וע"כ נענש כי החתן הרי פטור ממלחמת רשות. **ג**) מסיום דברי המהרש"א אנו רואים חיזוק נוסף להפרדה זו בין ת"ח לחתן, מזה שהמהרש"א הביע תמיהה שהרי במלחמת מצוה הכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וא"כ למה נענש אסא? ותירץ שכאן לא מדובר במלחמת מצוה.

ובאשר לתוספת (של הערוך) **"כל שכן תלמידי חכמים"**: **א**) חושבני לומר לענ"ד שתוספת זו באה כתוצאה מאילוץ, דהיינו הערוך לא פירש את הגמ' כפי שפירשה המהרש"א, שלמעשה התשובה לשאלה למה נענש אסא ניתנה כבר במילים "את כל יהודה", אלא הערוך סובר שהתשובה כלולה בכל המשפט, דהיינו "את כל יהודה אין נקי" והסברו של רב. אך הערוך הרגיש בקושי מסויים בתשובת רב, שהרי הגמרא תירצה שאסא חלה בגלל שעשה אנגריא בת"ח, וראיה לכך הביא רב מחתן שפטור מהצבא, לכאורה מה הקשר בין חתן לת"ח? לפיכך בא הערוך והוסיף "כ"ש ת"ח", לומר, שאם החתן והכלה שהם במדרגתם פחותים מת"ח פטורים מהצבא וגוייסו, ועל

כך נענש אסא, אז ת"ח שגוייס כל שכן שיענש על כך, שאל"כ מה הראיה מחתן לת"ח.

ב בנוסף לכך, אם איתא שחתן חמור יותר מת"ח, אז למה הגמרא לא אמרה שאסא נענש בגלל שעשה אנגריא בחתן וכלה, למה נקטה הגמ' דווקא ת"ח, הרי החידוש גדול יותר היה בחתן ולא בת"ח? אלא וודאי שדין ת"ח חמור יותר מדין חתן, ולא ניתן ללמוד מחתן על ת"ח.

בספר **קרבן אורה** לרבי **יצחק מינקובסקי** (על סוטה דף מ"ד: ד"ה והרמב"ם), לאחר שהביא ראיה לשיטת הרמב"ם מהירושלמי, שבשעה שהאויב בא להתקיף את ישראל ויוצאים למלחמה כנגדו, זו מלחמת מצוה והכל יוצאים אפילו חתן מחדרו, הקשה הרב על כך מאסא, שנענש בגלל שעשה אנגריא בת"ח "והשמיע אין נקי אפילו חתן מחדרו", והרי שם מדובר שזה היה מפני אויב שבא עליהם, בעשא מלך ישראל, בכל זאת חז"ל קבעו שהוא עשה שלא כדין. תירץ הרב, שם מדובר שבעשא אויבו כבר הלך ממנו (והיה צורך בעשיית עבודות לצורך חיזוק העיר בשביל העתיד), ולכן לא שייך דין צר שבא על ישראל, "ומכאן משמע, דבמלחמת מצוה הכל יוצאין, ואפילו ת"ח צריכין ליבטל מלימודין", כלומר הביקורת של חז"ל הייתה על אסא בגלל שאסא עשה בהם אנגריא במלחמת הרשות, ואם זו הייתה מלחמת מצוה אז היו חייבים כולם לצאת, כולל הת"ח.

אך המשיך הרב **קרבן אורה** להקשות **משבע בן בכרי**, שכידוע מרד בדוד, ודוד שלח את עמשא אל אנשי יהודה שיבואו לעזרתו, במטרה למנוע משבע בן בכרי להרחיב את המרד, ודוד קצב לו שלשה ימים שילך ויחזור, אך הוא לא חזר תוך השלשה ימים. הגמרא במסכת סנהדרין (דף מ"ט ע"א) הסבירה את סיבת עיכובו והיא, שהוא מצא אותם באמצע לימודם ולא רצה להפסיקם מלימודם. על כך הקשה הקרבן אורה, והלא המלחמה הזו של דוד נקראת מלחמת מצוה משום שונא שבא עליו, אז למה לא הפסיק אותם עמשא מלימודם עפ"י הכלל שבמלחמת מצוה הכל יוצאין? ותירץ הרב "שעיקר מרד שבע בן בכרי היה בכבוד מלכות, וזה לאו בכלל מלחמת מצוה הוא".

דבריו אלו של הקרבן אורה, נישאים בגאון ע"י רבני הציונות הדתית כראיה חזקה לגיוס ת"ח לצבא, אך לענ"ד, אחר בקשת המחילה אין בראיתו שום הוכחה.

א ראשית, ראינו בדברי המהרש"א דלעיל שהפריד בין ת"ח לחתן, ומשמע מדבריו שאלו שני דברים שונים. ת"ח דינו שונה מדין חתן ואף חמור יותר, שהרי רבא לא טען שאסא נענש בגלל שעשה אנגריא בחתן, אלא אמר אנגריא בת"ח, משמע שדינו חמור יותר מחתן. גם מסוף דברי המהרש"א ראינו את ההפרדה בין ת"ח לחתן.

ב) מניין למד הקרן אורה דין חתן לדין ת"ח? אומנם במלחמת מצוה נפסק שחתן יוצא מחדרו, אך לא נאמר באף מקום שה"ה גם לת"ח. ועוד, הרי הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל (פרק י"ג, י"ג) פסק חד משמעית שדין ת"ח הוא כדין שבט לוי שפטורים משירות בצבא, אז אין הקרן יכול לחדש חידוש דרמאטי כזה רק מדיוק, ובפרט שהוכחנו מהמהרש"א שדיוק זה אינו נכון.

חיזוק לדברים אלו ניתן להביא מהגר"ש משאש שהזכרתייהו כבר לעיל, וז"ל: "אומנם יש מקום ריווח והצלה ממקום אחר לתרץ את דברי הרמב"ם הנ"ל באופן אחר היפך הקרן אורה והפרישה, והוא דשבט לוי וה"ה ת"ח פטורים לצאת אפילו למלחמת מצוה, ודווקא חתן מחדרו וכלה מחופתה אמרו - ולא ת"ח. ובכל מלחמת ל"א מלכים שעשה יהושע לא מצינו לשבט לוי שהשתתף במלחמה, וכ"כ בספר התורה והמדינה (קובץ ה' - דף מ"ח) עיי"ש", וכו'.

לאור הדברים הללו, גם ראיתו של הקרן אורה מהמעשה עם שבע בן בכרי אינה ראיה, שאכן מדובר שם כנראה במלחמת רשות, אך עדיין זה לא אומר שבמלחמת מצוה היה מותר לו להפסיקם, שכן ראינו כעת שגם במלחמת מצוה ת"ח פטורים מכל שירות צבאי.

גם בצבא של גויים ת"ח פטורים משירות מד"ת

ד"ר הרב עו"ד אביעד הכהן (על חובת השוויון בשירות הצבאי, קטע תלמוד תורה כעילת פטור) כותב: שיש הסוברים כי הדברים האמורים ברמב"ם ("לא עורכין מלחמה כשאר ישראל"), לא מכוונים לפטור ללומדי תורה, ורואים בדבר עשיית התורה כקידום לחפור בו, דבר שיש בו חילול ה'. ראיה לדבריו הוא מביא את תשובת הרב דוד צבי הופמן בשו"ת מלמד להועיל (חלק א' סימן מ"ב), שדן שם בשאלה "אם מותר ליהודי להיפטר מחובת הגיוס לצבא, כדי שלא יבוא לידי חשש חילול שבת"? והרדצ"ה משיב בשלילה נחרצת, ואמר שהמשתמט מחובת השירות בצבא גורם חס ושלום חילול השם". (דרך אגב, טענתו וראיתו זו סותרת את דעת הרצי"ה ושאר רבני הצינות הדתית אליהם הוא משתייך, שאמרו שמה שהרא"ה קוק כתב באגרת תת"י אל הרב הרץ באנגליה, שיפעל לשחרורם של בני הישיבות מהצבא במלחמה בין אנגליה לגרמניה במלחמת העולם הראשונה, זה דווקא בצבא של גויים, ששם אכן ראוי שבני הישיבות ישוחררו, ואילו כאן בא"י הרא"ה קוק לא התכוין לפותרם, ומראיתו הוא מנסה להוכיח שגם בחו"ל חובה עליהם להתגייס!!!)

אך בעיניי שם בשאלה שנשאל הרדצ"ה, התברר לי שהרב כלל לא נשאל על בני תורה או בחורי ישיבה, אלא הרב נשאל על יהודים יראי שמיים המקיימים את כל מצוות התורה, וז"ל: "אי מחוייב היהודי הירא את דבר ד' והשומר כל מצוות התורה,

לעביד כל מה דאפשר להיפטר מעבודת הצבא, כדי שלא יבא לידי חלול שבת או לא?“, עכ"ל. ואכן, על "היהודי הירא את דבר ה' והשומר כל מצוות התורה" השיב הרב שאסור להם להשתמט, ופשוט. ואילו בני תורה ממש, פשוט שהרב לא נשאל ולא דיבר עליהם, ובוודאי שלדעתו יש לפוטרם כמוכח לעיל מכל הפוסקים ובוודאי שמהרמב"ם, וכפי שראיתי בתשובת החת"ם סופר בשאלה דומה מאוד, שפסק לפטור בני תורה משירות בצבא. (עיין בקטע הבא)

ג.ב. - הרש"ר הירש אמר, מיום שהרבנים התחילו לקבל תואר דוקטור ועו"ד, היהדות התחילה לקבל מחלות.

דינא דמלכותא לא חל על בני התורה

יש הטוענים שמכיוון שנפסק להלכה שדינא דמלכותא דינא, על בני הישיבות לקבל את דין המדינה המחייבת כל בחור בן 18 להתגייס. בשו"ת חתם סופר (חלק ו' - ליקוטים סימן כ"ט, תשובה משנת התק"צ - 1830) דן הרב בעניין שירות צבאי בצבא המדינה בה גרים, ופסק שדינא דמלכותא דינא ועליהם לשרת, למעט בני התורה שהם פטורים מדין תורה, ויותר מזה, שבמדינתם המלכות פטרתם משירות ואוי למי שנוגע בהם, וז"ל: "וע"ד עם בני ישראל הנלקחים לצבא המלחמה למלכיות השתיקה יפה מדבורינו בזה, וגדולי ישראל ע"כ יעלימו עין והניחו להם להממונים מקהל לעשות כראות עיניהם לפי הזמן ועת לחשו'. ומ"מ אומר, כי גוף ענין דינא דמלכותא להטיל מס על כל עמו להעמיד מהם אנשים לצבא מלחמתו, וזה הוא מחק מלכותו ודינו דין, וממילא מוטל אקרקפתא דכל מי שראוי לצאת ושאין לו אשה ובני' כפי נימוס וחק מלכותו, אך לא אבחורים למודי תורה, שאפילו לא פטרום המלכות בפירוש מ"מ מדין תורה פטורים, דאמר' בפ"ק דב"ב (ח' ע"א): "הכל לכר" פתייא אפי' רבנן, וה"מ דלא נפקי באוכלזא אבל נפקי באוכלזא רבנן לאו בני מיפק באוכלזא נינהו, ומכ"ש שהמלכות יר"ה פטרום. וכבר כמה פעמי' כשנתתי אטעסט לבני מדינו' פיהם ומעהר"ן שהם לומדים ויצליחו לנהוג ציבור, נפטרו מלהעמיד עצמם לצבא, וא"כ כל הנוגע בהם נוגע בבבת עין". (בעניין דינא דמלכותא עיין עוד בשו"ת יחוה דעת חלק ה' סימן ס"ד).

מהי הגדרת ת"ח הפטור מהצבא?

לאחר שראינו שהשווה דינו של ת"ח לשבט לוי, ושלשניהם דין אחד לעניין פטור ממלחמה, נותר לנו כעת לברר מיהו ת"ח?

בגמרא במסכת שבת (דף קי"ד עמוד א') מובא: "ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם? כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה. למאי נפקא מינה - למנוייה פרנס על הציבור".

רש"י - "בכל מקום - בכל התלמוד, ואפילו במסכת כלה דלא רגילי בה אינשי, וזה נתן לבו וגרסה, מסכת כלה ברייתא היא: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה".

בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן י"ט) הביא מספר ראשונים מגדולי הראשונים שדנו מהו הגדר של ת"ח לפוטרו ממסים, והסכמת כולם הייתה שתורתו אומנותו והוא עוסק בתורה כל הזמן, וגם אם לפעמים יוצא לעסוק קצת במלאכה לפרנסתו עדיין הוא נחשב לת"ח, וז"ל: "וכתב שם רבינו יהוסף הלוי ז"ל (הר"י מיגאש תלמיד הר"י): נקיטינן מהאי שמעתא ומדרב נחמן דאמר ליה לרב חנן בר חסדא דרמא כרגא אדרבנן דקא עבר מר אדאורייתא, ואדנביאי, ואדכתיבי, דכל מיני מסים ותשחורות המוטלין על הצבור, בין קבועין בין שאינן קבועין אין תלמידי חכמים חייבין לסייע בהן את הצבור כלל, ודוקא תלמידי חכמים המתעסקים בתורה, אבל מי שאינו מתעסק בתורה ואין תורתו אומנותו אלא מתעסק במילי דעלמא חייב הוא במה שמתחייב הצבור, וה"ק רבי' ז"ל ע"כ."

וכן כתב הרשב"א בשמו ז"ל, והעיד על רבינו הגדול רב יהוסף הלוי ז"ל שהיה דן שלא נאמרו דברים הללו אלא בת"ח שתורתו אומנותו, כלומר שתורתו קבע ועסקו עראי, אבל לא במי שעסקו קבוע ואין תורתו קבע, ע"כ.

וכן נמי השיב הרמ"ה ז"ל להר"ר יהונתן דקונקא. וכתב בחתימת דבריו ז"ל ומכלהו הני שמעתתא שמעינן דכי פטרוהו רבנן בגמר' לרבנן דעסקי באורייתא לאו אדעתא דלא טרחי במזונייהו ופרנסתן ופרנסת אנשי ביתם פטרונהי אלא כל היכא דמקיימי והגית בו יומם ולילה כפי כחן וכפי יכלתן ולא בטלי מדברי תורה אלא לדברי מצוה לבקש כדי מזונותן ופרנסתן ופרנסת אנשי ביתם ומזונותיהם בכלל דרבנן הוא דפטירי מכל הני מילי דאמרן. אבל מי שאין תורתן אומנותן ולפעמים הם שונין ולפעמים יוצאין לא פטרי מהנך מילי ע"כ.

וכן כתב הרא"ש ז"ל שם (פרק השותפין), וז"ל: "ונר' שהת"ח שיש לו אומנות או קצת משא ומתן להתפרנס כדי חייו ולא להתעשר, ובכל עת שהוא פנוי מעסקו מחזר על דברי תורה ולומד דברי תורה, הוא הנקרא תורתו אומנותו ע"כ. וכן נמי כתב בתשובה.

וכן כתב הר"י ז"ל בנו (רבי יעקב בעל הטורים) (בחשן המשפט) וכן כתבו האחרונים ז"ל.

ונראה דמה שכתב הרא"ש ז"ל "כדי להתפרנס כדי חייו", ל"ד כדי חייו בצמצום, אלא כל שיהי' מתעסק כדי להחיות את נפשו כדי חייו קרינן ביה. ודיקא דכתב "ולא להתעשר" ולא כתב "ולא ליותר מכדי חייו". ודבר זה פשוט הוא שיבואו על האדם פתאום כמה מקרים מחולאים וזולתם שיצטרך בהם להוצאה מרובה ודבר שאין לו קצבה הוא, עכ"ל.

ובסוף דבריו הוסיף עוד המהר"מ אלשקר, וז"ל: "וכל זמן שתורתו עיקר אף על פי שהיה לו מלאכה אחרת הוא פטור, שהרי רבותינו שבתלמוד רובם היו בעלי מלאכה אלא שהיתה טפלה לתורתם, כ"ש כשאין לו שום מלאכה אלא שהוא מלווה מעותיו לגוי ברבית שהוא פטור כמו שכתבנו".

וכן פסק בשו"ת מהרשד"ם (חלק חושן משפט סימן ס"א) לרבי שמואל בן משה די מדינה [מהרשד"ם אחד מגדולי החכמים הספרדיים אשר בשאלוניקי, נולד בשנת ה"א רס"ו (1506) נפטר בשנת ה"א שמ"ט (1589)]: "הרי הוכחנו מן הסברא, ומן התלמוד, ומלשון הרא"ש שכל ת"ח שעוסק בתורה ואין לו אומנות אחר, כלומר שתורתו קבע ועסקו עראי שפטור מכל מיני מסים, אפי' מכרגא (מס גולגולת) במלכות הזה אליבא דכ"ע. גם הוכחנו שאין צריך שיהיה בעל הוראה בדורו וכו'. וסוף דבר שנר' לע"ד דבר שאין בו ספק: שכל ב"ת שרוב עסקו בתורה ואינו מתבטל ממנה אלא לבקשת ההכרחי אעפ"י שלא יהיה בעל הוראה פטור".

עד כה ראינו, שההגדרה לת"ח היא, שרוב עסקו בתורה ואינו מתבטל ממנה אלא לצורך מעט פרנסה. מכל הפוסקים הראשונים דלעיל לא מצאנו תנאים נוספים להגדרת הת"ח, אך חריג מהם הוא התשב"ץ (חלק א' סימן ל"ג) ר' שמעון בר צמח שהצריך תנאים נוספים, ואחד מהם הוא שלמד כל התלמוד. הרשב"ץ הביא חמישה תנאים להגדרת תלמיד חכם, והמרכזים שבהם: "התנאי הראשון שלמד כל התלמוד בעניני' הנוהגים לאפוקי הלכתא למשיחא וכו'. והתנאי השני שיהא תלמודו שגור בפיו וידע להוציא ממנו דינין על קו היושר".

אך מרן הבית יוסף בספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן ר"ב בסוף דבריו) דחה את דברי הרשב"ץ, וז"ל: "ומה שהצריך הר"ש ב"צ שלמד כל התלמוד, נר' שלבני דורו שנאה, אבל בדורות אלו לא ימצא מי שלמד כל התלמוד כי אם אחד מעיר, ועוד דיחיד הוא בדבר זה כי לא נמצא לו חבר לא בראשונים ולא באחרונים". (דבר זה לכאורה קצת תמוה, מה כ"כ קשה למי שתורתו אומנותו ללמוד את כל התלמוד בענינים הנוהגים בימינו (כוונתו למעט מהלכות רבות הקשורות לימות המשיח שזה וודאי מצמצם מאוד את כמות החומר), והרי בימינו אנו רואים שרבים בקיאים בכל התלמוד? אלא כנראה שמרן הבית יוסף מדבר על לימוד בהעמקה רבה ביותר, שעם כל הכבוד לבני דורנו אין מה להשוות בין הלימוד דאז ללימוד של בני דורנו. עיין עוד במסכת בבא מציעא דף קי"ד: בסיפור עם רבה בר אבוה).

מרן השולחן ערוך (יורה דעה הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם סימן רמ"ג, ב') דן בפטור ת"ח ממסים וחובות, ושם הגדיר לנו מרן מהו ת"ח עפ"י רוב ככל הראשונים שהזכרנו לעיל, וז"ל: "...ולכן היו פטורים מכל מיני מסים, בין מסים הקצובים על כל בני העיר, בין

מס שהוא קצוב על כל איש לבדו, בין הקבועים בין שאינם קבועים, וחייבים בני העיר לפרוע בשבילם אפילו הקבועים על כל איש ואיש. הגה: ואפילו אם אמר ההגמון שת"ח עצמם יתנו, חייב הצבור לתת בעדם. ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנותם, חייבים. ומיהו אם יש לו מעט אומנות, או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד"ת ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנתו".

הגה: ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא, רק שהוא מוחזק לת"ח בדורו שיודע לישא וליתן בתורה, ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו ובפסקי הגאונים, ותורתו אומנותו כדרך שנתבאר. (ת"ה סימן שמ"ב). ואף על גב דאין בדורינו עכשיו חכם לענין שיתנו לו ליטרא דדהבא אם מביישו, מ"מ לענין לפטרו ממס מקילין להם בזה, רק שיהא מוחזק לת"ח, כמו שנתבאר. (שם סימן שמ"א). ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור ת"ח ממס, ויש מקומות שנהגו שלא לפטורן (שם שמ"ב).

ש"ך (יורה דעה סימן רמ"ג ס"ק ז'): "כדי חייו - לאו דוקא כדי חייו בצמצום, אלא כל שיהא מתעסק כדי ההחיות נפשו כדי חייו קרינא בזה, ודוק דכתב "ולא להתעשר" ולא כתב "ולא ליותר מכדי חייו", ודבר פשוט הוא שיבואו על האדם פתאום כמה מקרים מחלאים וזולתם שיצטרך בהם להוצאה מרובה, ודבר שאין קצבה הוא וכו'.

כללא דמלתא, דת"ח העושה תורתו קבע ואינו מתבטל מלימודו כ"א לזון את בניו ובני ביתו, ולפרנסם, ולהלבישם, ולכל הדברים הצריכים לאדם, ואף על פי שהוא עשיר הוא פטור מכל מיני מסים וארנוניות, כ"כ מהר"מ אלשקר בתשובה שם".

בספר ראשון לציון לרבי חיים בן עטר (עמ' ס"ד), וז"ל: "לכן אני אומר ומחלק, דאם הוא טורח כדי פרנסתו, כל עוד שהוא טורח להרויח המוכרח, דהיינו לחם לאכול ובגד ללבוש במידת אדם בינוני, אפילו רוב היום יוציאנו בהכי, שפיר מיקרי ת"ח אם הוא קובע עת ללמוד ביום ובליילה" וכו', עכ"ל. ובהמשך (שם) הוסיף, וז"ל: "אלא תנאי המחוייב עליו ליקרא ת"ח הוא, שלא יהיה בטלן ועוסק בדברי הבאי ולטייל, אלא יהיה כאדם שיש לפניו מלאכה שצריך לעשות מלאכה מדי יום ביומו, דאם הוא ת"ח ומאבד חלק מהיום בדבר שאין בו ממש גרע מהבטלים ויושבי קרנות, ואין לעשות לו שום מעלה, הגם כי הוא קובע עתים לתורה".

מרפא לשון (הלכות שכנים פרק ו') לרבי רפאל ארדיטי (מרבני איזמיר נפטר לפני שנת תקפ"ו 1826), וז"ל: "הכלל העולה שמכל הגאונים שכתב הרב כולם פה אחד בהסכמת הגאונים ז"ל אשר נקבו בשמות העלו להלכה: דת"ח דגמיר וסביר אף שעוסק במשא ומתן בחנות או במאגאזין כדי להרויח פרנסתו, כל כשפונה מעסקיו חוזר על לימודו ואינו

יושב לשמוע דברי הבאי תורתו אומנותו מיקרי, והרי הוא פטור מכל מיני מסים" וכו'.
 הראי"ה קוק באגרות הראי"ה (עמ' צ), וז"ל: "ותלמיד חכם נקרא כל שתורתו אומנותו ועיקר עסק שלו הוא בדברי תורה, ולא גרע כוחו כלל אם הוא מתעסק בעסק כדי פרנסתו ולא להתעשר, כיוון שבכל עת הפנאי הוא שב לתורתו, כמבואר ב"ורה דעה (סימן רמ"ג ס"ב), עכ"ל.

שו"ת יביע אומר (חלק ז' - יורה דעה סימן ט"ז) למו"ר עט"ר נשיא מועצת חכמי התורה מרן הגרע"י שליט"א: "...לשון "בן תורה", שמשמעותו שלומד תורה כאשר תשיג ידו, וכגון אברך כולל שתורתו אומנותו. ולפי ערך הדור נקרא בן תורה".

בשו"ת יביע אומר (חלק ז' - חושן משפט סימן י' אות ה') דן הרב באריכות לגבי ת"ח לפוטרו ממסים ומסקנתו שת"ח פטור מתשלום מסים. הרב דן שם מהו גדר ת"ח, וז"ל: "וגדר ת"ח הוא מי שעיקר לימודו בש"ס ובפוסקים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אף על פי שעדיין אינו בעל הוראה, ואפי' תלמידים הצריכים לרב להדריכם בנתיבות יושר העיון להבין להשכיל עומק דעתם של רבותינו חכמי הש"ס והפוסקים, ומ"מ אפי' ת"ח שעוסק באגדות חז"ל ומזכה הרבים בדרשותיו במוסר ובאגדה פטור מן המס, שיכול לומר קים לי כסברת הפוסקים הפוטרים אותו. ותלמיד חכם שתורתו אומנותו, שבכל עת פנאי שלו לומד תורה, אף שעוסק במסחר, יומים או שלשה במסחר, ושלשה ימים רצופים עוסק בתורה, נחשב ת"ח שתורתו אומנותו, בצירוף שעות הלילה של ימי מסחרו, שאז הוא עוסק בתורה, נמצא רוב השבוע בקדושה, וכ"ש בהצטרף יום שבת קודש שלא ניתן אלא לעסוק בו בתורה".

האם האברכים בימינו מתאימים לתנאים שהעמיד הרמב"ם?

לעיל ראינו את דברי הרמב"ם, שקבע כללים ברורים למי שרוצה להידמות לשבט לוי ולקבל פטור מהצבא, וז"ל: "נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל, לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלוקים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם".

פירושם של דברים הוא:

(א) "להיבדל" - עליו להתנתק מהמסגרות הרגילות של החיים, ולהיות שונה בהסתכלות על החיים.

(ב) "לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה'" - התמסרות נטו לעבודת ה', כשעבודה זו כוללת לימוד אינטנסיבי של התורה במשך רוב שעות היממה, וכמובן תפילות.

ג) "ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים" - כלומר כל מחשבותיו ומעשיו צריכים להיות רק בעסק התורה, ולא עשיית חישובים כלכליים איך לקדם את מעמדו בהווה או בעתיד, ובוודאי לא עשיית עסקים.

הגר"ש משאש בספרו שמש ומגן (חלק ג' סימן כ') נשאל, האם אברך ישיבה יכול לטעון "שפרק מעל צווארו עול חשבונות הרבים" וכו', כדברי הרמב"ם דלעיל?

"על זה יש להשיב, שאברכים של כולל שמקבלים ד' מאות דולר בחודש להחיות אישה ובנים, וחיים לחם צר ומים לחץ כדי ללמוד תורה כל היום כולו עם השגחה מעליא שלא יבטלו אף רגע, ודאי דיש לומר עליהם "שפרקו מעל צוארם עול חשבונות הרבים". וכבר אמרו רבותינו: "אדם כי ימות באהל", אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, וכך היא עבודת בני הישיבות. ובלאו הכי א"א להם לעשות שום דבר אחר נוסף על הישיבה, שאם יהיה נודע הדבר יתפשו אותם ללכת לצבא, עכ"ל. כלומר האברכים בימינו עומדים בכל הסטנדרטים שציין הרמב"ם וכל הפוסקים דלעיל ואף מעבר לכך, כי האברכים בימינו עוסקים אך ורק בלימוד תורה, משכורת זעומה, ואסור להם עפ"י חוקי המדינה לעסוק בכל מלאכה.

ובספר והאיש משה חידו"ת מהגאון הצדיק רבי משה הלוי סולוביץ'יק, מובא שהרב נשאל על פסקו זה של הרמב"ם, וז"ל: "ופ"א שאל אחד מרבינו זצוק"ל על מה שעושים רבים בזמן הזה, שלומדים בכולל וסומכים בענייני פרנסה על ה', הרי לכאורה רק מי שנדבה רוחו ממש לעבוד את ה', והולך ישר כמו שעשהו ה' בלי שום עוון, רק עליו נאמר שיזכה לו ה' דבר המספיק לו? והשיבו, התנאים הללו נאמרו בזמן הקדמונים שהיו הדורות בעלי מדרגה גדולה, והיה מנהיג הקב"ה את עולמו קצת במידת הדין, אבל בדורות החלשים שלנו מנהיג הקב"ה את עולמו במידת הרחמים, וכל אחד יכול לעשות כן ויעזור לו הקב"ה". (הרב יצחק ד. בלוך שליט"א)

דעת הראי"ה קוק על מלחמת מצוה ומעלת לומדי התורה

דעת הראי"ה קוק (אגרות הראי"ה תת"י) ברורה וחד משמעית, שאפילו במלחמת מצוה גדולה מאוד ת"ח פטורים, וז"ל: "הממשלה הרוממה שהיא מתחשבת כראוי לממלכה נאורה עם הרגשות העדינים של תושביה, וזהירה ביותר מלפגוע בתוכן הקודש הנעלה של הדת והאמונה, צריכה לדעת שעפ"י תורת ישראל ת"ח אסור ללוחצם ללכת למלחמה. וכ"כ גדול הוא החטא של לחיצת ת"ח למלחמה עד שלא הניחו ז"ל מלבקר את מעשה מלך צדיק כאסא מלך יהודה, ואמרו שנענש שחלה את רגליו מפני שעשה אנגריא בת"ח וכו'. ויותר מזה ראינו את גדולת האיסור לעשות אנגריא בת"ח לכופם על

יציאה למלחמה, אפילו על מלחמת מצוה גדולה מאוד, שהרי אין לך מלחמת מצוה יותר גדולה מהמלחמה שערך אברהם אבינו נגד המלכים שמן השמיים הסכימו על ידו וכו', ומכל מקום אמרו (מסכת נדרים דף ל"ב). מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו במצרים ארבע מאות שנה? מפני שעשה אנגריא בת"ח, שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו, והם היו ת"ח העוסקים בתורה. ואנגרייא היינו עבודה באונס ע"י לחץ. ותלמיד חכם נקרא כל שתורתו אומנותו ועיקר עסק שלו הוא בדברי תורה, ולא גרע כוחו כלל אם הוא מתעסק בעסק כדי פרנסתו ולא להתעשר כיוון שבכל עת הפנאי הוא שב לתורתו וכו'. אומנם ללחץ תלמידי חכמים לבטל תורתם וללכת למלחמה או לשום עבודה חומרית אחרת זה אסור בכל עת, כמו שביארנו מהאיסור של עשיית אנגריא על ת"ח, עכ"ל. (ראה את דבריו באורך לעיל עמ' 47 בפרק "דעת רבני הציונות הדתית").

אך כעת ראיתי בספר קוממיות לארצנו להרב משה צוריאל (עמ' 419) שהביא כתב יד חדש של הראי"ה קוק (צילום מכתב יד זה נמסר לו ע"י הרב חיים דרוקמן), ובכתב יד זה מובאת דעה של הראי"ה קוק הסותרת לכאורה את דבריו לעיל, וז"ל: "ונראה דאעפ"י שאין שבט לוי עורכין מלחמה, היינו לעשות מלחמה פשוטית, כמו שאפשר שיזדמן ששבט אחד עושה מלחמה בשביל התנחלות שלו, שימצא לו בזה, אבל כשכל ישראל יוצאין למלחמה מחוייבים גם הם לצאת. ומלחמה של כלל ישראל זאת היא ג"כ עבודת ה', שכל מי שהוא מיוחד יותר לעבודת ה' הוא שייך לה יותר משאר כל העם", עכ"ל.

לאור דברי הרב קוק החדשים הללו, כתב שם הרב צוריאל, וז"ל: "הערה זו נפלאה מאוד כי החידוש בה רב. מפורסם כי ברוב הישיבות הבלתי ציוניות בימינו השתמשו בדברי הרמב"ם הנ"ל לפטור כל בן תורה מהשירות בצה"ל, וזאת מפני ההמשך של דברי הרמב"ם שם בהלכות שמיטה ויובל הלכה י"ג וכו'. הפוטרים סבורים כי כל בן תורה הושווה לכך לשבט לוי".

לאחר מכן עבר הרב להקשות על "לימוד" זה של "החרדים" והקשה 8 קושיות ובסיומם כתב, וז"ל: "מפני כל הקושיות הללו, נשארה חלשה סברא זו שאמרו בימינו לפטור בני תורה משירות צבאי, ודברי מרן הראי"ה בעניין השתתפות בני לוי במלחמת מגן נגד צוריאל הם קילורין לעינינו, כי אומנם אין להם חלק בנחלת ארץ ישראל, אבל יש להם חלק בכנסת ישראל והצלת חייהם". (כל שאלותיו נידונו בחיבורי זה, ועל כולם עניתי בהרחבה תשובות ברורות וחד משמעיות המפריכות את כל קושיותיו של כב' הרב, לפיכך לא אחזור שוב על התירוצים, ובפרט שגם הרב מגיע למסקנה בסוף תשובתו שבימינו המצב שונה, ויש לאפשר ללומדים להמשיך בלימודם).

הרב צוריאל הרגיש כמוהו בסתירה שבין דברי הרב קוק באגרת לבין הכתב יד

שהתגלה, וניסה להביא תירוצים דחוקים ביותר שאין בהם לענ"ד ליישב כלל את הסתירה, ובסיום תירוציו כתב הרב, וז"ל: "ובכן נכלול כי דברי הראי"ה נאמרו רק אז במלחמת גויים (אנגליה) נגד גויים (גרמניה). אומנם היהודים היו אזרחי המדינה וחובה מוסרית עליהם להשתתף במלחמתה, אבל בשביל מה להרחיק גם בני תורה מלימודם? והרי בסיטואציה ההיא, היהודים שבמדינה היו מועטים מאוד, והסכנה לכל אחד מהם היא סטטיסטית נמוכה", עכ"ל.

אך תמה אני הכיצד אפשר לומר זאת, הרי הראי"ה קוק בנימוקיו אמר דברים ברורים על ערך בני התורה וערך לימוד התורה, וז"ל: "...ואנחנו לפי הכרתנו הדתית, חורבן של הישיבות שיהיה נצמח מלקיחת מבחר בניהן לעבודת הצבא, הוא לנו חורבן דתי איום ונורא". "...על כן ת"ח העוסקים בתורה הם המגינים על הארץ ועוזרים להצלחת המשק הלאומי לא פחות, וגם יותר מכל החייל הלוחם" וכו'. "אבל חוק הוא לישראל שחובתו היותר קדושה השומרת את חייו הרוחניים ממיתה אכזרית היא, שיימצא בעריו ומדינותיו חלק רשום מקודש לתלמוד תורה, ששום לחץ מדיני לא יוכל להסיר מאיתנו את החובה הקדושה הזאת". "וכ"כ גבוהה היא בישראל תעודת לימוד התורה ללומדיה הקבועים, עד שעפ"י המסורת התלמודית היא לא תוכל להיות נדחית גם מפני ציווי של כל מלך ושליט וכו'". "אומנם ללחוף ת"ח לבטל תורתם וללכת למלחמה או לשום עבודה חומרית אחרת, זה אסור בכל כמו שביארנו מהאיסור של עשיית אנגריא על ת"ח", ועוד (עיין לעיל בעמ' 47 באורך).

אתה הראת לדעת שלאורך כל המאמר וכן מהקטעים שציניתי, שכאשר הרב דיבר הוא לא דיבר רק על הצבא של גויים שאין לבטל עבורו את התורה, אלא על כל צבא ובכל מצב. ומה שכתב הרב בכתב היד החדש "כשכל ישראל יוצאין למלחמה מחויבים גם הם לצאת", ייתכן שהכוונה במלחמת קיום של ממש, שבה המצב הוא מצב של פיקוח נפש וצריך שכולם יצאו למלחמה, אז יש חיוב על כולם לצאת, אבל בסתם שגרה שאין מלחמה אלא מתיחות קבועה וכד', על זה בוודאי שהרב לא דיבר, וכ"ש בימינו שרק חלק קטן מהעם נלחם ולא כולם, שבוודאי הרב לא דיבר על מצב זה בכתב היד שנתגלה וכ"ש באגרת.

אך גם השערה זו היא אינה דבר מוחלט, משום שגדול תלמידי הראי"ה היה רבי יעקב משה חרל"פ ראש ישיבת מרכז הרב, ובזמן מלחמת השחרור, בזמן שגייסו את כולם והמצב היה קשה ומסוכן ביותר, התנגד הרב לגיוס בני הישיבות והודיעם שאין עליהם שום חובה להתייצב, להיפקד ולהירשם לשום עבודה של פלוגה אחרת, וזאת למרות פסיקתו שהמלחמה היא מלחמת מצוה. כתב יד זה לא מסתדר עם דעתו של

גדול תלמידיו, הבקי בפסקיו שלא חש אפילו בכי הוא זה לפסקו של רבו, דבר האומר דורשני (עיין לעיל בפרק היסטוריית הדיחוי את דברי הגרי"מ חרל"פ ודברי תלמידיו, וכן לקמן). "דורשני" - הכוונה היא, או שהבין את דעת רבו אחרת ממה שמבינים היום המוצאים את פסקו, או שכתב יד זה אינו מכתביו. עוד לא ברור לי, אם כתב יד זה הוא מהראי"ה, מדוע במלחמת השחרור, הרצי"ה, בויכוחו המר עם הגרי"מ חרל"פ לא השתמש בו כדי להוכיח שדעת אביו שכן יש להתגייס לצבא, שהרי אומרים שהוא היה הבקי ביותר בכתבי אביו. הרצי"ה טען שדברי אביו באגרת תת"י דברו על צבא של גויים ולא על צבא יהודים, טוב היה לו הוציא אז את כתב היד הזה כדי להבהיר שזוהי דעת אביו, או אפילו מאוחר יותר כדי להצדיק רטרואקטיבית את טענתו, וצע"ג.

כמו כן, הרב בכתב היד החדש דיבר על שבט לוי, שבשעת מלחמה כזו עליהם להצטרף ללוחמים ואין הם פטורים, אך המעיין באגרתו דלעיל יראה שהרב לא הזכיר כלל את שבט לוי וגם לא ניסה לדמות את בני התורה לשבט לוי, אלא הרב דיבר כל הזמן רק על בני התורה, שבזכות תורתם הם פטורים מהצבא ואפילו במלחמת מצוה, ולכן אין בכתב יד זה כל חידוש בדברי הרב. הרב נשאר נאמן לדבריו הברורים והחד משמעיים באגרת, שבני התורה פטורים בכל מלחמה ואף במלחמת מצוה, וחידושו כאן הוא רק על שבט לוי שבמלחמת מצוה הם פטורים, למרות שלעיל הוכחתי שגם במלחמת מצוה בני לוי פטורים למעט מקרים קיצוניים ביותר. (עיין עוד לקמן בעמ' 160, שגם הרב מרדכי אליהו זצ"ל ועוד רבנים כתבו שאף במלחמת מצוה ת"ח פטורים, וגם הם הביאו את פסקו של הרמב"ם מהל' שמיטה ויובל כראיה לכך שת"ח פטורים משירות צבאי).

גם אם נאמר שאכן הראי"ה קוק עשה חילוק זה, יקשה עליו מכל הפוסקים, שהרי הרמב"ם בפסקו לא חילק דבר, אלא דיבר באופן גורף ששבט לוי פטורים מכל מלחמה. כמו כן, כל הפוסקים שאחרי הרמב"ם פסקו כן ללא כל חילוק, ומהם: אברבנל, המהר"ל מפרג, החיד"א, ציץ אליעזר ועוד רבים, א"כ מניין לו לחדש דבר כזה?

ראיה חשובה נוספת שדבריו נאמרו רק על מצב חירום שבו יש סכנה קיומית לכל ישראל, שאז כולם חייבים לצאת למלחמה כולל בני הישיבות, היא מהפסק של בנו הרצי"ה קוק, שאכן במלחמת השחרור פסק שגם בני הישיבות חייבים לצאת להילחם, שאז אכן היה מצב של סכנה קיומית, אבל מיד לאחר קום המדינה בהיות הרצי"ה קוק ראש ישיבת מרכז הרב, הוא לא הסכים שתלמידי הישיבה יפסיקו מלימודיהם ויתגייסו לשירות צה"ל וכו'.

הרב צוריאל (שם) נימק בהרחבה את הנהגת הרצי"ה, וז"ל: "מענין מאוד שבשנים

אח"כ, בהיות רצי"ה ראש ישיבת מרכז הרב, הוא לא הסכים שתלמידי הישיבה יפסיקו מלימודיהם ויתגייסו לשירות צה"ל. דעתו נתפרסמה בשיחות הרב צבי יהודה (הוצאת ישיבת עטרת כהנים ירושלים "פרקי משיח", חוברת 6 עמ' 6, ואח"כ בספר "צבא וישיבה", מהישיבה הנ"ל עמ' 9-16). ועוד חשוב לציין כי רצי"ה היה סבור כי על התלמיד לעסוק בלימוד תורה בישיבה לכל הפחות משך עשר שנים מגיל 18 ועד 26, ורק אז יהיה מותר לו לבטל מלימודו וללכת לשרת בצה"ל, כך מובא בשמו בעיטורי כהנים (מהד' שבט תשמ"ח). מדוע שינה את דעתו? פשוט הוא שהנסיבות השתנו, בשנת תש"ח היינו במצב בטחוני ירוד ביותר, לא היה מספיק נשק בידי חיילינו וגם היה צורך לכל זוג ידיים נוספות, אבל כעבור זמן שמדינת ישראל נתעצמה ב"ה, וגם הייתה עלייה ארצה של למעלה ממיליון עולים, כבר הייתה אפשרות לשחרר מהגיוס כמה וכמה מגילאי הגיוס מפני כל מיני סיבות שונות ומשונות. חלק לא שרתו בפעילות צבאית כי היו בלהקה הצבאית או אנשי גלי צה"ל, שחררו השלטונות בחורים רגילים מן חובת הגיוס. הסיבות הידועות לשחרור היו תרבותיות, חברתיות, סוציולוגיות, או שנמצאו בלתי מתאימים אם כן כל שכן שיש לשחרר תלמידי חכמים, לא תהא כהנת כפונדקית (יבמות קכ"ב ע"א). זאת ועוד, בשנת תש"ח היה מדובר על מלחמה מיידית, ידעו כי כשוך הקרבות התלמידים יחזרו ללימודיהם, אבל אחרי קום המדינה הלכו המגויסים לשירות צבאי של שלוש שנים כאשר אחרי האימונים עסקו בשמירה שוטפת ולא מעשה קרב לתקופה קצרה, והיה ברור כי כבר לא יחזרו ללימודיהם, ולכן למעשה הרצי"ה הסתייג מגיוס בני ישיבות לצה"ל, ואפשר שהרצי"ה שינה דעתו מפני שהתפרסם מאד שאחוזים גבוהים של המתגייסים נטשו שמירת התורה וחלק רב נהיו מחללי שבתות, הכל מפני אוירה מובהקת של שנאת דת אשר שררה בימים ההם, לא כך היה המצב בשנת תש"ח.

דעת רבני הציונות הדתית על מלחמת מצוה

לעיל הבאתי את דעת כל גדולי רבני הציונות הדתית (או את אלו שרבני הציונות הדתית "גייסו" לחיזוק שיטתם), החל מהגרי"מ חרל"פ, הרב שלמה יוסף זוין, הרב יצחק אריאלי, הרב צבי יהודה קוק הכהן, הרב ח"י גולדויכט, הרב משה צבי נריה, הרב שאול ישראל, הרב חיים דוד הלוי, הרב אברהם שפירא, הרב מרדכי אליהו זכרון כולם לברכה, ושיבחלט"א הרב אברהם צוקרמן ועוד, שכאשר הם נשאלו מה עדיף, ישיבת הסדר או המשך לימודים בישיבה גבוהה? כולם השיבו ללא יוצא מהכלל, לימוד תורה בישיבה גבוהה בוודאי שעדיף מאשר ישיבת הסדר, ורק בדיעבד מי שלא יכול ללמוד בישיבה גבוהה, אז ישיבת הסדר היא בעדיפות שנייה. מכאן נלמד, שאם איתא שרבנים אלו סוברים שבימינו יש ממש דין מלחמת מצוה, איך הם העדיפו לימוד תורה בישיבה גבוהה, הרי הם היו צריכים לכווין את תלמידיהם אך ורק לצבא ואפילו לא לישיבות

הסדר, כי הרי במלחמת מצוה אפילו חתן יוצא מחדרו, ולא שייך שישב בזמן חירום וילמד תורה. ולא רק זאת, הרי בחלק מהשיבות של הרבנים שהזכרנו לעיל קיים אצלם "הסדר מרכז", שבו התלמידים דוחים את לימודיהם לעשר שנים, ורק בגיל עשרים ושש הם מתגייסים למספר חודשים (כיום יש 19 ישיבות בהסדר זה ובהם כ-2,700 תלמידים!!), א"כ איזה מצב חירום יש כאן אם אלפים מבני הישיבות הציוניות דוחים את שירותם ויושבים ועוסקים בתורה. אלא מכאן נלמד שוודאי בימינו דעת הרבנים דלעיל שאין זה מצב של מלחמת מצוה, ואם אמור 'אמר מאן דהוא שזו מלחמת מצוה, אז מהנהגת הרבנים דלעיל נלמד שגם לשיטתם תלמידי חכמים פטורים גם ממלחמת מצוה, שאל"כ הרי שיש כאן תרתי דסתרי מיניה וביה.

ואכן, ראיתי כעת מכתב תשובה של הגר"מ אליהו זצ"ל, מתאריך אלול התדש"מ (העתק ביד) ומומנו מתבהרת דעתו של הגרמ"א, שלמלחמות בימינו יש אומנם דין מלחמת מצוה, אך בני הישיבות פטורים מהשירות בצבא. במכתב נשאל הרב: "האם חייב כל בחור להתגייס לצבא, ומה דין בחורי הישיבות? וע"כ השיב הרב, וז"ל: "כל המלחמות שנלחם עם ישראל בשנים האחרונות הם מלחמות מצוה, שהם עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם וכו'. ובפרט שאויבינו מכריזים בפירוש שכוונתם להשמדת עם ישראל, ולכן כל בחור חייב ללכת ולהתגייס לצבא כחוק המדינה. אך מי שתורתו אומנותו מגן הוא על עם ישראל, ונכלל בדברי הרמב"ם על שבט לוי: "ולמה לא זכה לוי וכו'. ועל כן רק מי שלומד בישיבה על פי החוק נדחה שרותו הצבאי".

כעת הגיע לידי כרוז, ובו דעתו המלאה של הרב יעקב משה חרל"פ (גדול תלמידי הראי"ה קוק, וראש ישיבת מרכז הרב) אשר פורסמה ביום כ' ניסן התש"ח בכרוז (העתק ביד), ובכרוז מובהר ע"י כבוד הרב חד משמעית שמלחמת העצמאות היא מלחמת מצוה, ועם כל זאת בני הישיבות לא רק שהם פטורים משירות בצבא אלא מחוייבים להמשיך ללמוד בישיבה, וז"ל: "ובעבור זה, הנני מוצא חובה קדושה בנפשי להודיע גלוי לכל אלה התלמידי חכמים חובשי הישיבות הקדושות, המקדישים עצמם לתורה ועבודת ה', שהם הפלוגה של חיל ה' כדברי הרמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל, החובה מוטלת עליהם להמשיך את לימודם ולא יתבטלו מן התורה אף למלחמת מצוה זו. וע"י זה אנו בטוחים וגם אנו יכולים להבטיח כי הצלחת חיילנו תהיה למעלה מדרך הטבע ויקויים בהם ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו. ולזאת דעתנו דעת תורה, שכל בן ישיבה ידע את תפקידו הנאמן להיות מחיל ה', ואין עליו שום חובה להתייצב, להיפקד, ולהירשם לשום עבודה של פלוגה אחרת". הרב השתמש גם במכתבו של רבו הראי"ה קוק, להוכיח שבני הישיבות פטורים ממלחמה, ואף ממלחמה כמו מלחמת העצמאות.

גם הרב הראשי לארץ ישראל הגר"א הרצוג, סבר בקום המדינה שהמלחמות הם מלחמות מצוה, אך מאידך גיסא פעל ממש במסירות נפש כדי לשחרר את בני הישיבות.

בכ"ח בניסן התש"ח (7/5/48), שיגר הגרי"א מכתב לראשי מרכז המפקד לשירות העם, וז"ל: "ואולם זאת עליי להגיד לכם... שאם תדונו את הקבועים באוהלה של תורה, נשמת ישראל, יסוד נצחיותה כמשתמטים סתם ותכריתו אוכל מפיהם, יהיו נימוקיכם מה שיהיו, אני אצא נגדכם במחאה גלויה, חריפה לעיני כל ישראל. אין לכם רשות להשתמש באמצעי של כפיה דרסטי כזה נגד שארית הפליטה של מקיימי תורתנו הקדושה בירושלים עיר קודשינו, אשר מהם תצא תורה לא"י ולכל ישראל".

בחורף שנת התש"ט, שלח הרב מכתב ראשון לראש הממשלה דוד בן גוריון, וז"ל: "אחרי העיון וההתבוננות החודרת מבחינת קיומה של תורתנו הקדושה אחרי השואה האיומה, שבה הושמדו רבבות תלמידי הישיבות באירופה, ראשיהם וחכמייהם הי"ד, ולא נשאר מהם רק שריד - מעט, אחד מעיר ולא שניים ממשפחה... דעתי היא שיש לשחרר אותם מחובת הצבא, בכדי לתת למעטים הללו להמשיך בלימוד תורתנו הקדושה, שהיא גם לצורך ולכבוד מדינתנו".

בשנת התשי"א, במכתב שני אל בן גוריון, ובו בקשה לשחרר את בני הישיבות, הוסיף הרב פרט נוסף והוא, שהוא מודע לכך שהמצב הוא מצב של מלחמת מצוה ובכל זאת ראוי לשחרר את בני הישיבות, וז"ל: "כבר הבעתי את דעתי, שזוהי מלחמת מצוה, ולמלחמת מצוה מוציאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה (משנה סוטה ח', ז'), אכן בנוגע לבני ישיבות, כדי שלא תשתכח תורה, ח"ו, מישראל, שאלו שבא"י הן שארית הפליטה - נעשו סידורים מיוחדים בישוב החדש לחוד ובירושלים לחוד".

אם יטען הטוען שנימוקו היה רק בגלל חורבן הישיבות באירופה, ויש סכנה להמשך עולם התורה, הא לאו הכי דעת הרב לא הייתה לשחררם, זה לא יהיה טיעון רציני, משום שכאשר אמרו חז"ל אפילו חתן מחדרו, הם הלכו למצב הקיצוני ביותר שכולם מתחשבים בו והוא, חתן מחדרו, ובכל זאת הורו לגייסו, ה"ה כאן. לו היה נכון עפ"י ההלכה לגייסם, היה הרב מורה לגייסם ולא היה משתדל בעדם, ומזה שפעל ההיפך, משמע שסובר שבכל מצב צריך לשחררם.

כמו כן, מה שייך במלחמת קיום של ממש לטעון טענות מעין אלו, הרי המצב הוא מצב של פיקוח נפש, שאלה של חיים, וזה מה שמטריד עכשיו, עולם הישיבות? הרי אם יפסידו במלחמה - החורבן יבוא על כולם, כולל ח"ו בני הישיבות, ובכל זאת עשה הרב הכל לשחררם.

וכן פסק הרב גם בספרו שו"ת הגרי"א הרצוג (עמ' רל"ו).

גם הרב יצחק אריאלי (מגדולי תלמידי הראי"ה קוק והמשגיח של ישיבת מרכז הרב), מחבר ספר "עיניים למשפט", בספרו זה על הגמ' במסכת ב"ב (דף ח'. עמ' כ"ה, ד"ה רבנן לא צריכי נטירותא), מאריך הרב בראיות רבות בדבר פטור ת"ח מכל מלחמה שהיא, ואפילו היא מלחמת מצוה.

גם הרב משה צבי נריה, מייסד וראש ישיבות בני עקיבא, אבי דור הכיפות הסרוגות, במאמרו הנפלא והמחזק כל בר דעת, ובפרט בני תורה, בשם "בני הישיבות וגיוסם", כתב בפירוש שבמצב של חירום (דהיינו מלחמת מצוה) והסכנות הם מוחשיות בני הישיבות פטורים, וז"ל: "אם שרדו לנו שרידים - נשמור עליהם מכל משמר. הם נחוצים לנו, חיוניים לאומה. גם בשעת חירום, אפילו כשהסכנות המוחשיות נמשכות תקופה ארוכה יותר, אין לפגוע במוסדי דור ודור אשר האומה כולה בנויה עליהם, אשר להרוס אותם קל, ולחזור לבנותם קשה מאוד. נדע להוקיר את שבט לוי, המוותר על תועלת חומרית, כי יודעים אנו להעריך את בני קהת, נושאי ארון - הברית. (ראה לעיל עמ' 54 את כל מאמרו).

א"כ מדברי הגרי"מ חרל"פ למדנו שמלחמת העצמאות הייתה מלחמת מצוה, מהגרי"א הרצוג למדנו שהמלחמות ממש בקום המדינה היו מלחמות מצוה (הרב נפטר בשנת התש"ט - 1959), ומהגר"מ אליהו למדנו כלל יסוד חשוב ביותר, שגם במלחמות מצוה כמו בימינו, דעת הרבנים חד משמעית, שבני הישיבות שתורתם אומנותם פטורים משירות בצבא, בלי "אבל" ובלי גמגום. ומעל כולם פסיקתו החד משמעית של הראי"ה קוק שפסק שבמלחמת מצוה בני התורה פטורים מהצבא, ואליו מצטרפים תלמידיו הגדולים הרב יצחק אריאלי והרב משה צבי נריה, שגם הם פסקו שבמלחמת מצוה בני הישיבות פטורים משירות בצבא.

דרך אגב, כב' הרבנים דיברו כללית שבימינו המלחמות הם מלחמות מצוה מסוג "עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם", אך אחר בקשת המחילה הרבה, מה יענו כב' הרבנים על כל הראיות וההוכחות שהבאתי לעיל מהרמב"ם והרמב"ן ועוד מדין אורים ותומים, מלך, סנהדרין ובית המקדש, ומהם מוכח שהמלחמות בימינו אין דינם כדין מלחמת מצוה, ואפילו לא מלחמת רשות, וצע"ג.

ולאלה מהציונות הדתית, המתעקשים עדיין לומר שבימינו אנו במצב של מלחמת מצוה תמידית, וחובה על כולם, כולל בני הישיבות לשרת בצבא, שאלותיי אליהם:

א) מדוע הם מתגייסים לישיבות הסדר ומשרתים שירות מקוצר, הרי אנו במצב

של מלחמת מצוה, ובמלחמת מצוה צריכים כולם לצאת למלחמה, ולהימנע מכל פעולה אחרת אפילו של מצוות.

ב הרי קיי"ל שבמלחמת מצוה העוסק במצוה פטור מן המצוות, האם אתם אינכם מקיימים מצוות ועסוקים כל היום במלחמת מצוה, אתמהה!!

ב במלחמת מצוה נאמר שחתן יוצא מחופתו, האם היום אין חתונות בציבור הציוני דתי? האם אנו רואים חיילים הנסים מחופתם לשדה הקרב?

ד מדוע בכלל אנשים עובדים, מטיילים וכד', הרי לשיטתם המצב הוא מצב חירום מאין כמוהו, ואסור לעשות דבר לבד ממלחמת קודש נגד צר הבא על ישראל? אלא הוא שהוכחתי, שבימינו אין למלחמות הגדרה הלכתית של מלחמת מצוה, וממילא כל הדברים שנאמרו במלחמת מצוה משתנים, והפטורים שמונהגים במלחמת רשות חלים גם היום על הראויים לכך. וכן שירות סדיר אין הוא מוגדר כמלחמת מצוה, כי בפועל המצב העכשווי אינו מוגדר כמצב מלחמתי של גדר מלחמת מצוה.

יצא המרצע מן השק

לאחר כותבי כל זאת, מתוך אמונה כנה שרבני הציונות הדתית בני דורנו אכן מאמינים (לדעתי טועים בגדול) שהמלחמות בימינו יש להם דין מלחמת מצוה ולכן השרות הוא חובה מדין ההלכה, הגיע לידי ספר "דת הציונות" להרב יואל אלחנן, ובו ציטוט של הרב יהודה עמיטל ז"ל מראיון בספר המופת ("ספר המופת - אנשי מופת ומעש בישראל", בעריכת מיכאל בר זוהר, הוצ' משרד הביטחון, התשמ"ט, עמ' 94). הרב עמיטל מוגדר בספר כ"אבי ישיבות ההסדר" ומוצג כראש הישיבה הראשון ששלח את בחוריו לצה"ל. הרב נשאל: למה הסדר? וזו תשובתו: "הבעייה הייתה שאי אפשר לחנך לציונות בלי שרות בצה"ל. חשבנו גם שאם כל הרבנים וגדולי ההלכה לא ישרתו בצה"ל, יעמיק הניכור בין הנושאים בעול בטחון המדינה לבין עולם התורה. יתרה מזו: במרוצת הזמן ניקלע למצב מביך, שכל מנהיגיו הרוחניים של הציבור הציוני דתי יגיעו מן הישיבות שבהן אין משרתים בצה"ל, ושהם עצמם לא נשאו נשק מימיהם".

היוצא מדבריו, שהשרות בצבא הוא לא בגלל מלחמת מצוה ולא שום נימוק הלכתי אחר, כל הסיפור הוא "חינוך לציונות", חשש מהעמקת הניכור בין דתיים לחילונים וכד', ובשביל זה מוטב אם צריך גם לסגור את הגמרא וללכת לצבא. האם לזאת יקרא דעת תורה או יחסי ציבור.

קריאת כיוון לציונות הדתית

בעת נעילת שערי הקונטרס, הגיע לידי חוברת הנקראת "קריאת כיוון לציונות הדתית" (בירור סוגיות הגיוס לצה"ל והשוויון בנטל) להרב אלי סדן (ראש המכינה הקדם צבאית "בני דוד" בעלי), ובו ראיתי מספר קביעות חד משמעיות שקבע הרב, וכאילו אין מי שחולק על כך, ולקורא התמים שאינו בקי בחומר מתקבל הרושם שכזה ראה וקדש, אך מי שבקי בחומר מיד מרגיש בסילוף ובהטיית הדברים בצורה שאינה הוגנת, לפיכך אתייחס לדבריו ואעמידם על האמת, למרות שרוב הדברים כבר נכתבו על ידי בקונטרס.

וז"ל: "ברור שלמלחמת מצוה הכל יוצאין, ואין לת"ח פטור ממנה. וכך כתב רבנו צבי יהודה קוק במאמר שהתפרסם במלחמת השחרור ונדפס בספר לנתיבות ישראל: "שאלתוני על דבר דעת תורה בעניין התגייסותנו לצבא ישראל... והנה כבר נודעה ונתפרסמה קריאת ההוראה למעשה מאת רבותינו שבארץ ישראל לחיוב ההיחלצות לצבאות ה' אלוקי ישראל במערכות עמו וארצו", וכו', עכ"ל.

ראשית, עיין לעיל לאורך כל הקונטרס שהוכחתי חד משמעית, שגם במלחמת מצוה תלמידי חכמים פטורים ממנה. ובאשר לדברי הרצי"ה קוק, ראה לעיל שאכן בימי מלחמת העצמאות הוא חייב את כולם להתגייס כולל ת"ח, אך רוב חכמי הדור חלקו עליו כולל גדול תלמידי אביו הרב חרל"פ. כמו כן, הרצי"ה לאחר מלחמת השחרור אמר שעדיף שבחורים ישבו ללמוד לפחות עשר שנים, ורק לאחר מכן יתגייסו לשירות מקוצר. כמו כן כשנשאל מספר פעמים מה עדיף לימוד בישיבות גבוהות או שירות בהסדר אמר שוודאי ישיבות גבוהות עדיפות. אם איתא שאנו במלחמת מצוה, אז מהו פשר פסקו זה של הרצי"ה?

בהמשך הביא הרב סדן את דברי הראי"ה קוק החדשים מכתב היד: "...אבל כשכל ישראל יוצאים למלחמה, מחוייבים גם הם לצאת למלחמה של כלל ישראל" וכו'.

עיין לעיל את דבריי באריכות, על הסתירה בדברי הרב קוק מהאגרת לדבריו החדשים ואת יישובם, וברור חד משמעית שדעת הרב לפטור את בני הישיבות מכל שרות בצבא, ואפילו במלחמת מצוה. דבר אחד בוודאי מוסכם, המצב היום הוא איננו מצב חרום המוגדר כמלחמת מצוה אלא מקסימום מצב של מתיחות, או חוסר שקט ברוב החזיתות.

עוד הוסיף שם הרב סדן, וז"ל: "מי שיעיין היטב בדעת החולקים, יווכח שאין בדבריהם שום טענה של ממש. הבאת המדרש על אברהם אבינו שעשה אנגריא

בתלמידי חכמים, או המדרש על אסא היא חסרת טעם, מפני שלא מצינו כלל בדברי הפוסקים שמביאים חידושי הלכה ממדרשי אגדה, וגם מפני שפשוט שאלו היו מלחמות הרשות. ואף שהרב קוק עצמו הביא נימוקים אלו באיגרת לרבה הראשי של אנגליה, כבר כתב הרב צבי יהודה קוק ששימוש באגרת זו לענייננו כאן בארץ ישראל הוא זיוף ומרמה, שכן דברים אלו נאמרו בנוגע לרצון לשחרר לומדי תורה מהצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה, ובוודאי שבנוגע למלחמות שבין הגויים נחשבה מלחמת אברהם בארבעת המלכים למצווה גדולה, אך אינה קשורה כלל להגדרות מלחמת מצוה בתורת ישראל. **הדברים פשוטים ואין צורך להאריך בהם.**

אומנם להבנתו הדברים פשוטים, אך לדעתי חובה להאריך בהם.

על פקפוקו בראיות מאסא ומאברהם שנענשו על שעשו אנגריא בת"ח יש לתמוה עליו, שהרי ראיות אלו מאסא ואברהם אבינו ע"ה, הובאו בעיקר ע"י לא אחר מאשר הראי"ה קוק, שהוא רב רבנן של כל רבני הציונות הדתית. לנו, בני התורה החרדים, כדי להוכיח שבימינו אין זו מלחמת מצוה, וכן שת"ח פטורים אף ממלחמת מצוה, הבאתי די ראיות מהגמרות ומהפוסקים ובראשם הרמב"ם שהם פטורים, ולא נזקקתי לכתחילה רק להוכחות אלו מאברהם ואסא, למרות חשיבותם.

דבר תמוה טוען הרב סדן, שכבר הרצי"ה אמר שאין להשתמש בדברי האגרת ביחס לא"י, ושאלתי, הכיצד ניתן לומר זאת, הרי הראי"ה דיבר דברים ברורים וחד משמעיים על מעלת וערך התורה שהיא יסוד קיומו של העם היהודי והיא הצלחת המדינה (ראה לעיל באורך את כל דבריו), ומדבריו שם פשוט שכוונתו הייתה על כל מקום שישנם ת"ח שיש לפוטרם מן הצבא, ולא דווקא על אנגליה. זה שבנו הרצי"ה טוען שכוונת אביו דווקא על חו"ל אינה מחייבת, שהרי גדול תלמידי הראי"ה ומחליפו בראשות הישיבה הגרי"מ חרל"פ, טען במלחמת העצמאות לפטור את כל בני הישיבות מהצבא, וכך הסכימו עמו כל ראשי הישיבות למעט הרצי"ה, דבר זה מעיד שהוא אכן הכיר את כוונת רבו מתוך היכרותו הקרובה אליו. גם אם נאמר שהרצי"ה הוא הפרשן המובהק לדברי אביו, הני מילי בכתבים, אבל באגרות שאביו שלח לאנשים ספציפיים, מה שייך כאן פרשנות של הבן, הרי הדברים מדברים בעד עצמם למה התכוון הרב ואין הם צריכים פרשנויות, שכן המכתבים נשלחו למישהו שאמור היה להבינם מעצמו. (בעניין זה עיין עוד בספר "למה הם שונים" להרב מ. נויגרשל עמ' 159).

באשר לטענתו שהבאת המדרשים על אברהם אבינו ואסא היא "חסרת טעם, מפני שלא מצינו כלל בדברי הפוסקים שמביאים חידושים ממדרש אגדה, וגם מפני שפשוט שאלו מלחמות הרשות".

אכן, האנגריא שעשה אסא בת"ח מדובר במלחמת רשות כפי שכותב שם גם המהרש"א, וגם מדברי הרב קוק שם משמע שהתכוין למלחמת רשות (בכל מקרה כבר הוכחנו לעיל שהמלחמות בימינו אינם מלחמות מצוה וגם לא מלחמות רשות, ואם יתקש המתקש שהם לפחות רשות, אז נלמד מאסא שבמלחמת הרשות ת"ח פטורים), אך לגבי האנגריא שעשה אברהם אבינו ע"ה, פשוט שמדובר שם במלחמת מצוה, וכפי שהראי"ה קוק מוכיח (שם באגרת תת"י), וז"ל: "ויותר מזה ראינו את גדולת האיסור לעשות אנגריא בתלמידי חכמים לכופם על יציאה למלחמה, אפילו על מלחמת מצוה גדולה מאד, שהרי אין לך מלחמת מצוה יותר גדולה מהמלחמה שערך אברהם אבינו נגד המלכים, שמן השמים הסכימו על ידו, עד אשר הורונו חז"ל בקבלתם שעל זה נאמר: "יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו" (ישעיה מ"א, ב') וכמבואר בדבריהם ז"ל (תענית כ"א, א'), ומכל מקום אמרו (נדרים ל"ב, א') מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו במצרים ארבע מאות שנה? מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים, שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו, והם היו תלמידי חכמים העוסקים בתורה".

כעת לאחר הדברים הברורים של הראי"ה קוק, האם זו לא חוצפה מצד תלמיד תלמידו לומר על רב רבו שדבריו הם חסרי טעם, לשלול את דבריו ולומר שהמלחמות הללו אינם מלחמות מצוה? הראי"ה אמר מפורשות על מלחמת אברהם שהיא מלחמת מצוה, ולא סתם מלחמת מצוה, אלא "ה" מלחמת מצוה שיש.

אם לטענתו דברי הרב קוק נאמרו רק לרבה של אנגליה כדי לשחרר את בני הישיבות שם, וכוונתו לא הייתה על א"י, א"כ יוצא שהראי"ה אמר דברי שקר, והוכחותיו מאסא ואברהם שקריות, ואין להם כל יסוד בהלכה. אם באמת אין לדברים אלו תוקף והם גיבוב של דברים חסרי אמת, למה הוכנסו בכלל לספר האגרות. נו, מה לא עושים כדי להצדיק תאוה או דרך מוטעית, מוכנים להוציא את הרב שקרן או מניפולטור. ועל זה אמרו חז"ל: רוח מזרחית קשה מכולן.

על זה ניתן להוסיף עוד: אברהם עשה אנגריא בת"ח שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו, ורבינו ניסים שם בנדרים (ל"ב). פירש: "שהוליכן למלחמה, כדכתיב: וירק את חניכיו, דהיינו בני אדם שחינך לתורה". הצלת לוט אחיינו של אברהם מידי חוטפיו זו הייתה מלחמת מצוה, ועם כל זאת אנו רואים שאסור היה לאברהם לקחת את תלמידי ישיבתו למלחמה ולבטלם מתורה. מפה נלמד קל וחומר, ומה אותם תלמידי אברהם אבינו שעסקו בתורה קודם מתן תורה, והרי הם בגדר של אינו מצווה ועושה היה אסור לגייסם, בימינו בחורי הישיבה שהם מצווים ועושים, ששכרם גדול הרבה יותר, שהרי נפסקה הלכה: "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה". א"כ גם התועלת שבלימודם גדולה הרבה יותר, והעונש על ביטולם קשה מאוד, מכאן ראייה ברורה שאפילו בעיצומה של מלחמת מצוה בחורי ישיבות פטורים מגיוס.

ובאשר לטענתו שאין למדים הלכה ממדרש, גם זו לא טענה. אכן בתלמוד הירושלמי (פ"ב דפאה ה"ד) מובא שאין למדין מן האגדות אלא מן התלמוד, מכל מקום כתבו הפוסקים שאין אומרים כן אלא כשיש סתירה לזה מן הש"ס, אבל במקום שאין סתירה מן הש"ס לדברי המדרש, פוסקים כדברי המדרש, אף שאין הדבר מוזכר בתלמוד שלנו. וכתב רבנו תם בספר הישר שכל מי שאינו בקי במסכת סופרים ובספרי רבי אליעזר ובמדרש רבה, ובשאר ספרי אגדה אין לו להרוס דברי הקדמונים ומנהגם, כי עליהם יש לסמוך בדברים שאינם מכחישים תלמוד שלנו (עיין עוד בהרחבה בספר עין יצחק, חלק א' עמ' שמ"ג, להגאון הגדול הראשון לציון הרב הראשי לישראל רבי יצחק יוסף שליט"א). ואכן לא ראיתי שום סתירה בין מדרש זה של אברהם אבינו להלכה אחרת בש"ס. שמא תאמר שהסתירה לכך היא מהגמ' בסוטה (דף מ"ד ע"ב), האומרת שבמלחמת מצוה אפילו חתן יוצא מחדרו כל שכן ת"ח, עיין את אשר הארכתי לעיל להוכיח שלא ניתן ללמוד מחתן על ת"ח, ובוודאי למציאות של ימינו דברי המדרש עם אברהם מתאימים ביותר.

דעת גדולי ישראל

לאורך כל הקונטרס ראינו בעליל, שדעת תורה המשתמעת מהגמרות והפוסקים ראשונים ואחרונים היא, שגם במלחמת מצוה תלמידי חכמים פטורים משירות בצבא, וכך פסקו הלכה למעשה כל גדולי ישראל (למעט אחד) במלחמת העצמאות, שאז נראה שזו הייתה מלחמת עזרת ישראל מיד צר, ומהם: רבי איסר זלמן מלצר, הגרי"מ חרל"פ, רבי צבי פסח פרנק, רבי יוסף צבי דושינסקי, רבי זעליג ראובן בענגיס וכל חברי הבד"ץ של העדה החרדית (עין לעיל בפרק היסטוריית הדיחוי עמ' 29). ועליהם הוסף את כל ראשי הישיבות וגדולי ישראל החרדים, שביטאו דעתם במשך כל השנים מאז קום המדינה, שבני הישיבות פטורים מגיוס לצבא.

חילול ה'

יש הטוענים כנגד בני הישיבות שהם גורמים לחילול ה' בכך שהם אינם מתגייסים לצבא, והמתגייס לצבא כמו בני ישיבות ההסדר וחובשי הכיפות הסרוגות הם המקדשים שם שמיים. אך כנגד הטוענים הללו אנו נשיבים שבענייני חילול ה' וקידוש ה' ישנם כללים ברורים בהלכה מתי זה קידוש ה' ומתי זה חילול ה', ולא כל הרוצה ליטול את ה' וחילולו יטול.

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ה' סעיף א') הבהיר לנו מהי מעלת קידוש ה' ומהו גודל עוון חילול ה', וכן פירט לנו מהו קידוש ה' ומהו חילול ה', וז"ל: "כל בית ישראל מצויון על קדוש השם הגדול הזה, שנאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין

שלא לחללו, שנאמר: **ולא תחללו את שם קדשי**. כיצד? כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג, שנאמר במצות: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

ובהמשך שם (סעיף י"א) הוסיף הרמב"ם עוד מספר דברים שהם בגדר חילול ה' וקידוש ה', וז"ל: "יש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות, דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואף על פי שאינן עבירות הרי זה חילול את השם, כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר, והוא שיש לו, ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן, או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן, או שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס, וכיוצא בדברים האלו, הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין. וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן, **ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה, עטוף בציצית, מוכתר בתפילין** ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו הרי זה **קידש את ה'**, ועליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר".

מדברי הרמב"ם הללו הובהר לנו חד משמעית מהו קידוש ה' ומהו חילול ה', ובוודאי שהיושבים ועמלים בתורה לשם שמיים כדי לעשות את רצון אבינו שבשמיים, שציווה שכל יהודי חייב בלימוד התורה ובקיומה הם המקדשי שם שמיים ברבים, ואלו שמשתמטים מחובתם היהודית ואינם לומדים תורה, ואינם מקיימים את מצוותיה הם המחללים שם שמיים. המחללים את שם ה' הגדולים ביותר הם אותם אנשים הנקראים דתיים, והם עומדים בראש המסיתים נגד בני התורה, וחושבים שבכך שהם מבליטים את תלמידיהם שהם כן משרתים בצבא, ושהם שונים מהחרדים המשתמטים מחובתם אז זה קידוש ה' לעיני החילונים, הם המחללים את שם ה' וייתנו על כך את הדין יותר מהחילונים, כי גדול היודע וכופר משאינו יודע וכופר.

על רבנים אלו כתב הרב צבי פסח פרנק, במבוא לספר **הלכות מדינה** (עמ' 12) להרב **אליעזר ולדינברג**, וז"ל: "...ועל סוג רבנים אלה שהזכרתי שמרכינים ראשם ונותנים חרב ביד שונאינו, מנדינו לרמוס ברגל גאה את כל הקדוש לנו, קורא אני עליהם את מאמר המדרש רבה (בראשית), וז"ל: "כיוון שנברא הברזל התחילו האילנות מרתתין, אמר

להם: מה לכם מורתתין? עץ מכם אל יכנס בי, ואין אחד מכם ניזוק", עכ"ל. והדברים הקדושים האלה נוקבים ויורדים עד התהום, וכן הדבר בעינינו שאלמלא ידע ראש הממשלה שכולנו מאוחדים בדעה אחת שזהו גזירת שמד ממש, אין ספק שהיה נכנע לקול הקורא מנהמת לב להצלת עם ישראל ותורתו, ומעט מן האמת דוחה הרבה מן השקר וכו', עכ"ל.

בספר **אהל משה** (עמ' 239) הביא חידוש בשם ספר **מליץ יושר** על מהו גדר חילול ה', וז"ל: "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך" (י"ב, א') איתא במדרש (בר"ר ל"ט, ז'): מה כתיב למעלה מן הענין וימת תרח בחרן וכו', לפי שהיה אברהם אבינו מפחד ואומר: אצא ויהיו מחללין בי שם שמים ואומרים: הניח אביו והלך לו לעת זקנותו. אמר לו הקב"ה: לך אני פוטר מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם" וכו'.

לכאורה תמוה, שהרי הקושיא במקומה עומדת, שעדיין יהיו מחללין בו שם שמים ואומרים הניח אביו והלך לו, כי הבריות לא ידעו ולא שמעו שהקב"ה פטרו מכיבוד אב ואם. ורואים מכאן מהו חילול ה', **שעושה היפוץ מרצונו יתברך, וכאן כיוון שהקב"ה פוטר לא שייך חילול ה', ומה שאנשים יאמרו אינו כלום**, עכ"ל.

וחושבני לומר שה"ה בעניין בני הישיבות שתורתם אומנותם ואינם מתגייסים לצבא, שמכיוון שה' הוא זה שפוטר אותם משירות בצבא אין זה בגדר חילול ה', אלא להיפך הם המקדשים שם ה' בכך שעושים את רצונו יתברך נגד הזרם, ושכרם גדול משל כולם, אף מאלה המתגייסים לצבא. חיזוק לכך ניתן להביא מהצפרדעים במכת צפרדעים שקפצו לתנורים על קידוש ה', למרות שה' לא אמר איזו צפרדע תקפוץ, ואותם שקפצו ה' גמל להם שהם היחידות שחזרו לחיים ביאור.

הרב **צבי יהודה הכהן קוק**, ראש ישיבת מרכז הרב נשאל (מכתב מח' אדר התשל"ח): יש הטוענים שיש בכך (בלימוד התורה) חילול ה' בעיני אנשים חילונים.

על כך השיב להם הרב, וז"ל: "יש צורך להסביר להם בכל תוקף ועוז את הערך של בניין מספר רב של תלמידי חכמים, גדולי תורה עבור עם ישראל. כל הדיבורים האלה הם דיבורים של חולשה שאינם מוסיפים שמירת הלשון. אדרבה, ביטול תורה הוא חילול ה', וקידוש ה' הגדול הוא להגדיל תורה ולהאדירה! צריך אומץ להסביר לאנשים המכונים לא דתיים כמה נחוץ וחיוני שיהיו אנשי תרבות בישראל".

מצות יישוב ארץ ישראל וכיבושה בזמננו

אומנם חיבורי זה עוסק בעיקר בדין מלחמת מצוה ורשות בימינו, וכבר הוכחתי

בהוכחות רבות שבימינו אין דין מלחמת מצוה ואף רשות למלחמות ישראל, אך לצורך השלמת התמונה אוסיף כאן בקצרה גם את הנושא: האם מצות יישוב א"י וכיבושה בימינו היא דאורייתא? הטעם לתוספת זו הוא, בגלל הטוענים שהשירות בצבא בימינו מוגדר כמלחמת מצוה, וזאת משום שמצות יישוב א"י היא דאורייתא, הלכך כיבושה הוא מצות עשה דאורייתא.

רבני הציונות הדתית זועקים מעל כל במה, שמצוות יישוב א"י וכיבושה בימינו היא מצות עשה דאורייתא, ומסתמכים על דברי הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות (מצוה ד') שכתב להשיג על הרמב"ם שלא מנה מצות עשה שנצטוונו לרשת את הארץ, שנאמר: "וירשתם אותה וישבתם בה", והיינו שלא נעזבה ביד זולתנו או לשממה, וחז"ל קראוה מלחמת מצוה (סוטה מ"ד). נמצא שהמלחמה למען כיבוש הארץ, ולמען תישאר בחזקתנו ולא נעזבה לזולתנו היא מלחמת מצוה.

אך ראיתי למו"ר מרן הרש"ל רבנו עובדיה יוסף שליט"א תשובה נפלאה שהובאה בתחומין (חלק י') ובתורה שבע"פ (חלק ל"א עמ' י"ט ואילך, דברים שנשא הרב בכינוס הארצי הל"א לתושב"ע, שהתקיים בבית "מוסד הרב קוק" בחודש מנחם אב התשמ"ט) ובעוד מקומות, הדנה בנושא זה, ושם מוכיח הרב שמצות יישוב א"י בימינו היא אינה מדאורייתא וכפי שפסק הרמב"ם ורוב הפוסקים. אביא כעת חלקים מתשובתו, וז"ל: "והנה הרמב"ן עצמו בפרשת מסעי, על הפסוק "וירשתם אותה וישבתם בה", אחר שכתב שהיא מצות עשה מן התורה, סיים, שרש"י פירש שאין המקרא הזה אלא הבטחה בלבד. ומכל מקום סיים, שנראה לי עיקר, שהפסוק בא למצות עשה של כיבוש הארץ ויישובה, עיי"ש. והגאון רבי חיים בן עטר בספר אור החיים (שם), כתב, שפשוטו של מקרא כפירוש רש"י, ושלא כפירוש הרמב"ן, עיי"ש. וא"כ לא נפלאות ולא רחוקה היא שיטתו של הרמב"ם, שנראה שסובר כפירוש רש"י."

"אולם הנה הגאון רבי יצחק די ליאון, בספר מגילת אסתר שם, כתב ליישב דעת הרמב"ם, שהשמיט מצוה זו, לפי שסובר שאין מצות כיבוש ארץ ישראל נוהגת אלא בימי יהושע ודוד, ובכל זמן שלא גלו מעל אדמתם. אבל לאחר שגלו ישראל מעל אדמתם, אין מצוה זו נוהגת לדורות, אלא עד עת בוא המשיח לישראל. כי אדרבה חז"ל בסוף כתובות (ק"א, א') "השבועתי אתכם בנות ירושלים אם תעירו ואם תעוררו" - שלא יעלו בחומה (פירוש רש"י, שלא יעלו ביחד ביד חזקה), ושלא ימרדו באומות העולם, ושלא ידחקו את הקץ".

"ועיין עוד בשו"ת הריב"ש (סי' ק"א) שגם הוא הזכיר השבועות הנ"ל, שלא יעלו בחומה נגד רצון אומות העולם, ע"ש.

גם הכנסת הגדולה (יו"ד רל"ט, ל"ג) כתב: "הנשבע שלא לדור בארץ ישראל - נראה לי, שהשבועה חלה עליו. ואין זה בכלל הנשבע לבטל מצוה של תורה, שאין שבועתו חלה, כיון שאין מצות יישוב ארץ ישראל מפורשת בתורה, ואינה אלא מצוה מדרבנן. וכן מצאתי להגאון מהר"א חסון בתשובה כתיבת יד שכתב כן. וכן מצאתי עוד להגאון רבי דוד בן נחמיאס בתשובת כתיבת יד, והסכים דלא הוא אלא מצוה דרבנן. והוכיח כן ממה שלא מנאה הרמב"ם במנין המצוות. לפיכך כל ספק שיסתפקו בה אזלינן בה לקולא. אמנם ראיתי להמבי"ט בתשובה, שכתב שאין שבועה חלה עליו. והיה הדבר תמוה בעיני, עד שמצאתי להרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות שמנאה במנין המצוות, ושלא כדעת הרמב"ם. ונראה שעליו סמך המבי"ט בתשובתו הנ"ל. ומכל מקום תימה בעיני, שעזב סברת הרמב"ם ונתלה בדעת הרמב"ן, ומה גם שלא הזכיר דעת הרמב"ם כלל ועיקר. ובתשובת הרדב"ז (ח"ב סי' קט"ו) מתבאר ששבועה חלה עליו וכדעת הרמב"ם."

"ועל כל פנים כבר הבאנו דברי הרשב"ש (לעיל), שאף זקנו הרמב"ן מודה בגלות החל הזה שאין להסתכן לכבוש את הארץ, ואדרבה, יש איסור בדבר שלא יעלו בחומה. וכן כתב בשו"ת חבלים בנעימים (סוף ח"ה סימן מ"ה), שגם לדעת הרמב"ן הרי השביע הקב"ה את ישראל שלא יסכנו את נפשם לעלות בחומה. ומשום דהוה אמינא, שמכיוון שמצות יישוב א"י מצוה גדולה היא ושקולה ככל המצוות, יבואו למסור נפשם עליה, קמ"ל ע"י השבועה הנ"ל שייזהרו שלא יסכנו נפשם, עיי"ש. וכן כתב הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין בספר דברי סופרים (אות י"ד), שנראה לו עיקר כדעת המגילת אסתר, שאין כיום מצוה עשה ביישוב ארץ ישראל, אלא רק בזמן בית המקדש, עיי"ש. וכן הגאון רבי יוסף דב סולובייצ'יק בשו"ת בית הלוי (ח"ב סוף סימן נ') מסכים הולך לדברי המגילת אסתר הנ"ל, עיי"ש. ועיין עוד בשו"ת אבני נזר (יו"ד סימן תנ"ד אות נ"ב והלאה), ובשו"ת דברי יששכר (סימן קמ"ט)."

"ולפי זה נמצאנו למדים, שגם להרמב"ן אין שום מצוה בזמנו לצאת למלחמה ולהיכנס בסכנת נפשות, כדי להגן על החזקת השטחים הכבושים על ידינו בניגוד לדעת אומות העולם. ומה גם שאין לנו מלך וסנהדרין ואורים ותומים הנדרשים לכך, כמו שכתב הרמב"ן בעצמו בספר המצוות (בהשגות במל"ת י"ז) שמצוה מוטלת על המלך והסנהדרין, כשמוציאים למלחמת הרשות או למלחמת מצוה, לשאול באורים ותומים, ועל פיהם יתנהגו. וכמו שנאמר: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה'". וכמבואר בברכות ג', ב') שכאשר היה דוד מצוה אותם, לכו ופשטו בגדוד, היו שואלים באו"ת וכו'. והיא באמת מצוה לדורות, ולא עצה בלבד, כדמוכח בסנהדרין (ט"ז, א') דאמרין: "ודילמא לסנהדרין הוא דקאמר להו רחמנא דלישיילו באו"ת", ונשאר כן במסקנה. וכן הסכים במגילת אסתר שם, שמצוה לדורות היא, ויש לנו להביאה במניין המצוות, עיי"ש, עכ"ל.

ועיין שם באורך הוכחות רבות ופוסקים רבים המוכיחים שאין בימינו מצוה מהתורה ליישב את א"י, וגם דין המלחמות אינו דין מלחמת מצוה ולא מלחמת רשות" (כמובן שאין בהבאת דברים אלו הפחתה בחשיבות ומעלת ארץ ישראל).

מסקנה

הרמב"ם בהלכות מלכים (ה', א') פסק שיש שלשה סוגים של מלחמת מצוה: א) מלחמת שבעת עממין. ב) מלחמת עמלק. ג) מלחמת "עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם". בשלושת סוגי מלחמה אלו על כל ישראל לצאת למלחמה זו, ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

הפוסקים הסבירו שישנם שני סוגי מלחמה, מלחמה "למיעוטי עכו"ם דלא לייתד עליהו", דהיינו ללכת להילחם באויב בארצו במטרה להחלישו, כדי שלא יבוא בעתיד לתקוף את ישראל וזוהי מלחמת רשות, ואילו מלחמת "עזרת ישראל מיד צר" זוהי מלחמת מצוה, משום שכאן מדובר במלחמת הגנה מפני האויב שבא לתקוף את ישראל.

לא כל התקפה של אויב והתגוננות מפניה נהפכת למלחמת מצוה, כדי שמלחמה זו תוכרז ותוכר כמלחמת מצוה חייבים לחול מספר תנאים: א) רק בזמן שבית המקדש קיים. ב) צריך שיהיו אורים ותומים. ג) מלך ישראל, וי"א אף סנהדרין.

תנאים אלו מובאים ברמב"ן במצוות ל"ת שלו (מצוה י"ז בשכחת הלאוין) ושם הצריך שיהיו אורים ותומים, וברמב"ם בהקדמתו למצות [ר"ב: - ד.']. הצריך את שאר התנאים, וז"ל: "ולפרסום העניינים האלו כולם אצל רוב האנשים, כל מצות עשה או לא תעשה שתהיה תלויה בקרבנות, או בעבודות, או במיתות ב"ד, או בסנהדרין, או בנביא ומלך, או מלחמת מצוה, או מלחמת רשות, לא אצטרך שאומר בה "וזאת אין אנו חייבים בה אלא בפני הבית", כי זה מבואר ממה שזכרנו".

בפועל תנאים אלו לא קיימים היום, אך גם אם נאמר שיש דין מלחמת מצוה בימינו, למרות העדר האורים ותומים ושאר התנאים, עדיין צריך שיתקיימו תנאים אחרים כדי שבני הישיבות יתגייסו לצבא. א) דווקא בזמן שהאויבים עומדים מצד אחד והישראלים מצד אחד. ב) דווקא כשכל ישראל יוצאים למלחמה אז כולם חייבים לצאת, ואין פטורים לאף אחד כמו שקיימים במלחמת רשות. ג) דווקא אם אין מספיק חיילים להילחם במלחמה, ולכן הם צריכים גם חתן וכלה ות"ח, אך אם יש חיילים אז פוטרים קבוצות מסוימות, כמו חתן וכלה ות"ח.

במציאות בימינו אין מצב שעומדים צבא מול צבא בכל רגע נתון ובמצב של היכון למלחמה, לכן לא שייך התנאי הראשון. המציאות מראה עוד שאחוז החיילים המשרתים והנלחמים בפועל בזמן מלחמה הם אחוזים בודדים, לפיכך אין זה מתאים לקריטריונים של "כל ישראל" וכד', ולכן גם אם המלחמה מוגדרת כמלחמת מצוה לפי התנאים הקיימים עדיין בני הישיבות פטורים.

בכל מקרה, לגבי בני הישיבות, דעת רוב ככל הפוסקים הן מהחרדים והן מהציונות הדתית, בני הישיבות פטורים מגיוס גם אם המלחמה מוגדרת כמלחמת מצוה, כך שגם אם כל התנאים יחולו, כגון: מלחמת מצוה, שכל עם ישראל מתגייסים, עדיין בני הישיבות פטורים.

